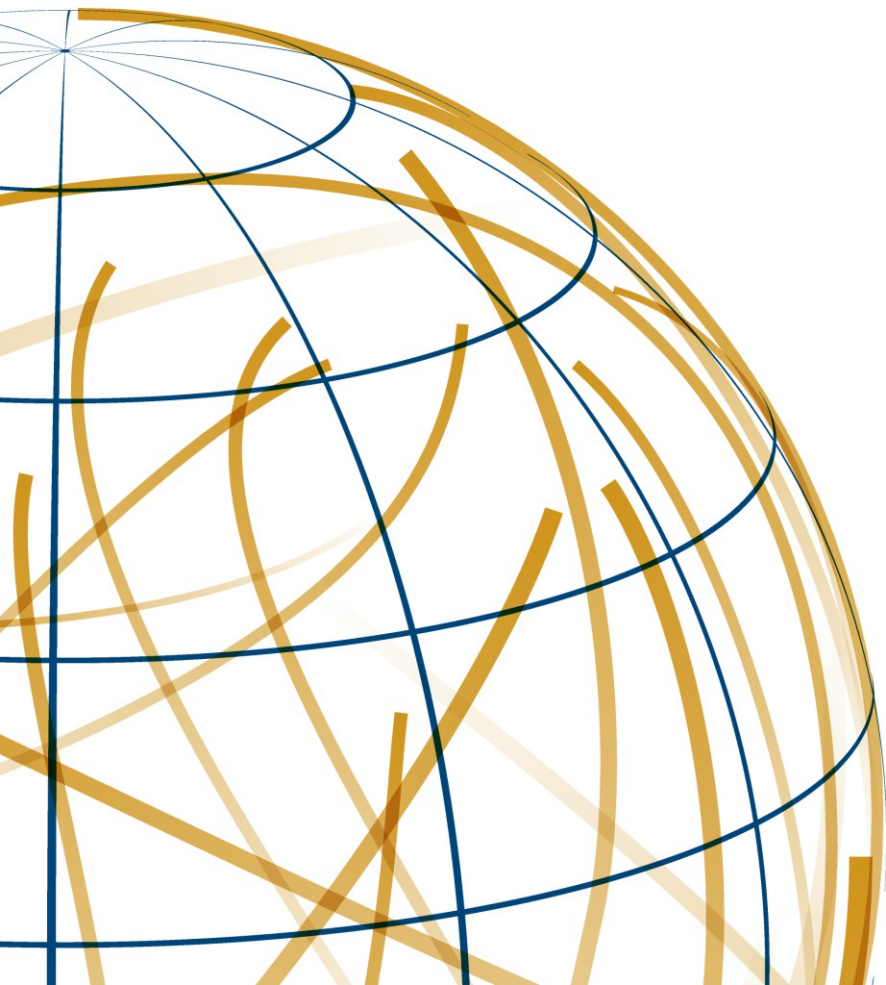

SWP Araştırma Raporu

Hanns Günther Hilpert ve Sascha Lohmann (der.)

Güç Siyasetinin Piyasaya Dönüşü: Jeoekonomik *Zeitenwende*'nin Teorisi ve Uygulaması

Stiftung Wissenschaft und Politik
Almanya Uluslararası ve
Güvenlik İlişkileri Enstitüsü

SWP Araştırma Raporu 7
Nisan 2026, Berlin

- Güç siyasetinin piyasaya dönüşü, şu anda ulusötesi siyasette de görüldüğü gibi, jeoekonomik *Zeitenwende*'nin belirleyici bir özelliğidir.
Bu durum, ekonomik faaliyetlerin sadece refah yaratmakla kalmayıp, aynı zamanda dış ve güvenlik politikası hedeflerini de destekleyebileceği şeklindeki uzun süredir var olan geleneksel görüşe yeniden dikkat çekmiştir.
- Dış, güvenlik ve ekonomi politikasının analizi ve stratejisi, "jeoekonomi" teriminin net bir şekilde kavramsallaştırılmasını gerektirir. Bu, jeoekonomik önlemlerin maliyet ve faydalarını sağlam temellere dayalı bir şekilde tartmak ve başarı olasılıklarını daha gerçekçi bir şekilde değerlendirmek için de gereklidir.
- Bu araştırma makalesine yapılan katkılar, teorik ve kon-jeoekonomik düşüncenin kavramsal temellerini ele alacak ve işlevsel olarak tanımlanmış politika alanlarında jeoekonomik faaliyetlere ilişkin seçilmiş ampirik vaka çalışmalarını inceleyecektir.
- Alman jeoekonomik politikasının daha etkili ve tutarlı hale gelmesi için şu yaklaşımlar önerilmektedir: ilk olarak, jeoekonominin kesişen görevleri için kurumlar arası yapıların kurulması; ikinci olarak, iş dünyası ve akademiye ilgili paydaşlarla iletişim ve koordinasyonun genişletilmesi; ve üçüncü olarak, benzer görüşlere sahip ortaklarla uluslararası işbirliğinin güçlendirilmesi.

SWP Araştırma Raporu

Hanns Günther Hilpert ve Sascha Lohmann (der.)

Güç Siyasetinin Piyasaya Dönüşü: Jeoekonomik *Zeitenwende*'nin Teorisi ve Uygulaması

**Stiftung Wissenschaft und Politik
Almanya Uluslararası ve
Güvenlik İlişkileri Enstitüsü**

SWP Araştırma Raporu 7
Nisan 2026, Berlin

Bu eser CC BY 4.0
lisansı altında
yayınlanmıştır.

SWP Araştırma Raporları,
kıdemli araştırmacılar ve
Enstitü yönetim kurulu
tarafından hakem
değerlendirmesinden
geçmektedir. Ayrıca dil
düzeltmesi işlemine de tabi
tutulmaktadır. Kalite kontrol
prosedürlerimiz hakkında daha
fazla bilgi için lütfen SWP web
sitesini ziyaret ediniz:
<https://www.swp-berlin.org/en/about-swp/quality-management-for-swp-publications/>.
SWP Araştırma Raporları,
yazar(lar)ın görüşlerini
yansıtmaktadır.

SWP

Stiftung Wissenschaft und
Politik
Alman Uluslararası
ve Güvenlik İlişkileri
Enstitüsü

Ludwigkirchplatz 3 — 4
10719 Berlin Almanya
Telefon +49 30 880 07-0
Faks +49 30 880 07-200
www.swp-berlin.org
swp@swp-berlin.org

ISSN (Basılı) 2747-5123
ISSN (Çevrimiçi) 1863-1053
DOI: 10.18449/2026RP07

(SWP-Studie 16/2025'in gözden
geçirilmiş İngilizce versiyonu)

İçindekiler

- 5 **Sorunlar ve Sonuçlar**
- 7 **Giriş: Güç Siyaseti ile Piyasa Arasında Yeni Bir İlişki Arayışı**
Hanns Günther Hilpert ve Sascha Lohmann
- BÖLÜM I**
JEEOKONOMİK DÜŞÜNCELER
- 19 **Jeoekonomik Zorlukları Finanse Etmek İçin**
Jeoekonomik Düşünce
Christian Pfeiffer
- 24 **Jeoekonomi ve Uluslararası Düzen**
Hanns W. Maull
- 30 **Jeoekonomik *Zeitenwende*'de Mekanın Önemi**
Nadine Godehardt
- 35 **Teknoloji ve Jeoekonomi**
Hükümetlerin Hesaplamaları
Daniel Voelsen
- BÖLÜM II**
JEEOKONOMİK EYLEM
- 43 **AB Ticaret ve**
Yatırım Politikasında
Peter-Tobias Stoll ve Dorothee Falkenberg
- 49 **Jeoekonomik Bir *Dönüm* Noktasında Enerji Politikası:**
Piyasa ve Güç Arasındaki AB
Jacopo Maria Pepe
- 55 **Metalik Hammaddeler:**
Jeoekonomik Bir Görev Olarak Tedarik Güvenliği
Melanie Müller
- 62 **Tarım ve Gıda Politikası:**
Uzun Jeoekonomik Gelenek ve Yeni Öncelikler
Bettina Rudloff ve Rocco Görhardt
- 68 **Küresel Sağlık Politikasında Jeoekonomik Katılım:**
“Küresel Sağlık Mimarisi 2.0”a Doğru
Liberal Jeoekonomi
Michael Bayerlein ve Pedro A. Villarreal
- 72 **Uzayda Çin Jeoekonomisi:**
Askeri Çıkarlar Hakim
Angela Stanzel ve Juliana Süß
- 77 **Dijital ve Siber Politika:**
AB ve Hindistan’ın Dijital Egemenlik Arayışı
Annegret Bendiek ve Tobias Scholz
- 85 **Doların Hakim Olduğu Bir Dünyada Para Gücü Siyaseti:**
Çin, AB ve Merkez Bankası Dijital Para Birimleri
Hanns Günther Hilpert ve Pawel Tokarski
- 93 **Bilanço Dışı Mali Kurumlar Nasıl Genişleyebilir?**
Jeoekonomik Zorlukları Finanse Etmek İçin Mali Alan
Armin Haas, Moritz Kapff ve Steffen Murau
- 99 **Sonuç ve Öneriler**
Hanns Günther Hilpert ve Sascha Lohmann
- 106 **Sonsöz**
Hanns Günther Hilpert ve Sascha Lohmann
- 108 **Ek**
108 Kısaltmalar
109 Yazarlar

Güç Siyasetinin Pazara Dönüşü: Jeoekonomik *Zeitenwende*'nin Teorisi ve Uygulaması

Dış politika ve dış ticaret politikasına ilişkin açıklamalar, yorumlar ve önerilerde jeoekonomi kavramına giderek daha fazla atıfta bulunulmaktadır. Aslında, dış politika uygulamalarında ekonomik ve teknolojik önlemlerin kullanımı, özellikle ABD ve Çin Halk Cumhuriyeti gibi gerekli güç kaynaklarına sahip ülkelerde, giderek daha sık ve yoğun hale gelmektedir. Bu durum, ekonomik değer yaratmanın odak noktasının endüstriyel işleme olduğu Almanya ve Avrupa için özel bir siyasi zorluk teşkil etmektedir.

Bu nedenle Avrupa ve Almanya, küresel tedarik ve pazarlara kurallara dayalı erişime büyük ölçüde bağımlıdır ve dolayısıyla ekonomik açıdan savunmasızdır.

Bu bağlamda, “jeoekonomi” teriminin ayırım gözetmeksizin kullanılması oldukça sorundur. Çoğu durumda, bu terimin bir analitik çerçeve, bir model, bir araç mı yoksa bir strateji olarak mı kullanıldığı belirsizdir.

Ayrıca, jeopolitik gibi ilgili kavramlarla olan farklar ve benzerlikler gibi, altta yatan normatif ve teorik varsayımlar da belirsizliğini korumaktadır. Ekonomik ve teknolojik önlemlerin kullanımıyla ilişkili ikilemler ve maliyetler, çoğu zaman göz ardı edilmektedir. Bu kavramsal belirsizlikler ve tutarsızlıklar, dış politika araçlarının tutarlılığını, güvenilirliğini ve meőruiyetini yitirme riskini beraberinde getirmektedir. Bu nedenle, analiz ve pratik politika yapımı amacıyla, jeoekonomik düőüne ve eylemi net bir Şekilde kavramsallaőtırmak gereklidir; bu, en azından bu tür önlemlerin maliyet ve faydalarının sağlam temellere dayalı bir Şekilde tartılabilmesi ve başarı beklentilerinin daha gerçekçi bir Şekilde değerlendirilebilmesi için önemlidir.

Bu durum göz önüne alındığında, bu araştırma makalesi, güç siyasetinin uluslararası ekonomik ilişkilere giderek daha fazla nüfuz etmesiyle ilişkili temel varsayımları ve uygulamaları incelemektedir. Dünya siyaseti ile küresel ekonominin giderek artan birbirine bağlılığı, güç siyasetinin piyasaya geri dönüşü olarak anlaşılabilir. Bu durum, ekonomik faaliyetin sadece refah yaratmakla kalmayıp, aynı zamanda dış ve güvenlik politikası hedeflerini de desteklediği Şeklindeki uzun süredir var olan görüşe yeniden dikkat çekmiştir. Ancak, dış ekonomik ilişkiler öncelikle

Siyasi çıkarlar tarafından yönlendirilen serbest ticaret, sınır ötesi iş bölümü ve kurallara dayalı rekabet yoluyla elde edilebilecek verimlilik ve refah kazanımları ise arka planda kalmaktadır.

Ekonomik araçlarla siyasi hedeflerin peşinden gitmek yüzyıllardır süregelen bir uygulama olsa da, dijital ve ekonomik bağların yüksek derecesi, günümüzün küreselleşmiş dünyasını önceki dönemlerden ayırmaktadır. Malların, hizmetlerin, sermayenin, bilginin ve insanların sınır ötesi akışının boyutu, karmaşık bir karşılıklı bağımlılığa yol açmıştır. Bu tür bağlantılar seçici bir şekilde kısıtlanırsa veya tamamen askıya alınırsa, bu durum özellikle şirketler için, ancak bazen de tüm ekonomiler ve toplumlar için varoluşsal bir tehdit oluşturabilir. Dahası, dijitalleşme ve teknolojik gelişmeler, güç politikası amacıyla ekonomik bağların araçsallaştırılması için daha fazla fırsat sunmakla kalmaz, aynı zamanda belirli kırılabilirlikler ve riskler de yaratır.

Bu zorluklar göz önüne alındığında, ekonomik güvenliğin sağlanması tüm büyük ekonomik güçlerin ulusal dış ticaret politikalarının ayrılmaz bir parçası haline gelmiştir. Bu bağlamda en önemli hedefler, kritik girdiler için tedarik zincirlerini güvence altına almak, kritik altyapıyı korumak ve istenmeyen teknoloji çıkışlarını önlemektir. Avrupa Birliği (AB) ve üye devletleri, bu tür risklere yeterince yanıt verebilmek ve olası tehlikeleri önleyebilmek için yeterli karar alma yapılarına ve savunma araçlarına sahip değildir. ve potansiyel tehlikeleri önlemek için yeterli karar alma yapıları ve savunma araçlarına sahip değildir. Öte yandan, ekonomik veya teknolojik (zorlayıcı) önlemlerin saldırgan bir şekilde kullanılması sorundur. Ancak, bu tür önlemlerin başarısı ve siyasi etkinliği konusunda beklentiler oldukça belirsiz görünmektedir.

Bu bağlamda, bu araştırma makalesine yapılan katkılar, jeoekonomik düşünce ve eylemin temelleri ile özelliklerine odaklanmaktadır. Genel amaç, Almanya ve Avrupa'daki dış ve güvenlik politikası karar alıcıları tarafından uygulamaya konulabilecek pratik rehberlik ve bilgi elde etmektir. İlk bölümde, dört makale hem jeoekonomik düşüncenin teorik ve kavramsal temellerini hem de mekân, uluslararası düzen ve teknoloji gibi temel kategorileri incelemektedir. İkinci bölümde ise dokuz makale, birinci bölümde geliştirilen jeoekonomik düşüncenin kavramsallaştırmalarını temel almaktadır. Burada, farklı bölgesel bağlamlarda jeoekonomik eyleme ilişkin seçilmiş ampirik vaka çalışmaları, işlevsel olarak tanımlanmış politika alanlarında incelenmektedir.

İlgili bulgulara dayanarak, Alman hükümetine yönelik jeoekonomik eylemler için üç genel öneri formüle edilmiştir. İlk olarak,

bu kesişen görev, kurumsal siloları yıkmak ve hem Alman hem de Avrupa düzeylerindeki farklı bakanlık sorumlulukları göz önüne alındığında tutarlılık ve karar alma yeteneklerini sağlamak amacıyla Federal Şansölyelik bünyesindeki Ulusal Güvenlik Konseyi içinde kurumsal olarak yerleştirilmeli ve kurumlar arası bir yapı tarafından desteklenmelidir . İkincisi, mevcut iletişim kanalları daha da genişletilmeli ve iş dünyası ile akademiden ilgili paydaşlarla daha da yakın bir koordinasyon sağlanmalıdır. Üçüncüsü, müttefik devletler ve uluslararası kurumlar gibi benzer görüşlere sahip ortaklarla işbirliği yoğunlaştırılmalıdır.

Hanns Günther Hilpert ve Sascha Lohmann

Giriş: Güç Siyaseti ile Piyasa Arasında Yeni Bir İlişki Arayışı*

“Jeoekonomi” terimi, günümüzde dış ve güvenlik politikası söylemlerinde dikkate değer bir canlanma yaşamakta ve Alman ve Avrupalı karar alıcıların kelime dağarcığında sağlam bir yer edinmiştir. Bu terim, bürokratik birimlerin isimlerinde olduğu kadar çok uluslu şirketlerin terminolojisinde de karşımıza çıkmakta; ayrıca Federal Meclis’in savunma harcamalarına ilişkin sözde “borç freni”ni gevşetme gerekçesinde de yer almaktadır.**¹ İsim veya sıfat olarak kullanıldığında, bu terim genellikle (güç) siyaseti ile (piyasa) ekonomisinin giderek daha fazla iç içe geçtiği olguyu ifade eder.² Bu terim, siyasi ve ekonomik alanlar arasında ortaya çıkan uyumsuzluğu tanımlamak için ilk olarak Weimar Cumhuriyeti döneminde ortaya çıkmıştır.³

* Editörler, araştırma ve formatlama konusunda sağladığı değerli destekten dolayı Ekonomik ve Teknolojik Dönüşümler (***) Aksini belirtmedikçe, tüm Almanca alıntılar

(**) Aksini belirtmedikçe, tüm Almanca alıntılar editörler tarafından İngilizceye çevrilmiştir.

1 Gerekçe, “uluslararası politikada mevcut jeoekonomik ve güvenlik politikası ile ilgili gerilimler” e atıfta bulunmaktadır, Alman Federal Meclisi, 20. yasama dönemi, SPD ve CDU/CSU gruplarının yasa tasarısı. *Anayasa'nın (109, 115 ve 143h. maddeleri) değiştirilmesine ilişkin yasa tasarısı*, 10 Mart 2025 (Bundestags-Drucksache 20/15096), 1.

2 Hanns Günther Hilpert, Sascha Lohmann ve Hanns W. Maull, “Deutschland und die geoökonomische Zeitenwende –kluge Machtpolitik gefragt”, *Neue Verhältnisse – schwierige Beziehungen* içinde. *Europa – USA – “Globaler Süden”*, der. Barbara Lippert ve Stefan Mair, SWP-Studie 24/2024 (Berlin: Stiftung Wissenschaft und Politik, Aralık 2024), 43 — 46, doi: 10.18449/2024S24; Stefan Fröhlich, *Markets, Power, and Change: Germany's Geoeconomic Turning Point* (Wiesbaden: Springer, 2025).

3 Bu araştırma makalesinde Christian Pfeiffer’in katkısına bakınız, s. 19 ve sonrası. Ayrıca bkz. Felix Mallin ve James D. Sidaway, “Critical Geoeconomics: A Genealogy of Writing Politics, Economy and Space”, *Transactions of the Institute of British Geo-*

Bu terim siyaset ve ekonomi alanlarında yaygın olarak kullanılsa da, jeoekonomiye ilişkin mevcut kavramsallaştırmalar oldukça dağınıktır ve şimdiye kadar siyasi uygulamalarda pek bir operasyonel önemi olmamıştır.

⁴ Hem uygulamalı hem de temel araştırmalarda bu terim, 1990’ların başından beri, esas olarak ekonomik araçlarla yürütülen devletlerin veya devlet gruplarının dış politikasını analiz etmek için kullanılmaktadır.⁵ Bir yandan, hammaddeye erişim gibi coğrafi faktörlerin büyük ölçüde belirleyici olduğu dış ticaret sonuçlarını ve süreçlerini incelemek için kullanılır. Çoğu durumda, “jeoekonomi”, münhasıran veya ağırlıklı olarak ekonomik ve teknolojik tedbirler yoluyla izlenen ulusal güvenlik politikasının saldırı veya savunma amaçlarını tanımlamak için kullanılır — ya da tersine, siyasi araçlar veya zorlayıcı tedbirler yoluyla izlenen ekonomik amaçları tanımlamak için kullanılır.⁶ Öte yandan, bu terim atfedilmiş bir statü (“jeoekonomik güç”) olarak anlaşılır veya ekonomik ilişkilerin güvenikleştirildiği (elit) söylemdeki bir değişimi tanımlamak için kullanılır — öyle ki, şu sonuca varılır:

graphers 49, no. 1 (2023); David T. Murphy, *Kahramanca Dünya: Weimar Almanyasında Jeopolitik Düşünce, 1918–1933* (Kent, OH: Kent State Üniversitesi, 1997).

4 Christian Pfeiffer, *Uluslararası İlişkilerde Jeoekonomi: Neorealist ve Neoliberal Kavramsallaştırmalar* (Abingdon: Routledge, 2024), 154 — 62.

5 Bkz. Edward N. Luttwak, “From Geopolitics to Geo-Economics: Logic of Conflict, Grammar of Commerce”, *The National Interest*, no. 20 (1990): 17 — 23; Valerie M. Hudson, Robert E. Ford, David Pack ve Eric R. Giordano, “Üçüncü Dünya Neden Önemli, Avrupa Neden Muhtemelen Önemli Değil: Sınırlı Katılımın Jeoekonomisi”, *Journal of Strategic Studies* 14, no. 3 (1991): 255 — 98.

6 Bkz. Sören Scholvin ve Mikael Wigell, “Jeo-Ekonomik Güç Siyaseti: Bir Giriş”, *21. Yüzyılda Jeo-Ekonomi ve Güç Siyaseti: Ekonomik Devlet Yönetiminin Yeniden Canlanması*, der. Mikael Wigell, Sören Scholvin ve Mika Aaltola (Abingdon: Routledge, 2019): 1 — 13 (4 — 8).

Sadece dış politika önceliklerinde bir yeniden yönlendirme değil, aynı zamanda bir paradigma değişimi de yaşanmaktadır.⁷

Ancak terim bir analitik çerçeve, model, araç veya strateji olarak kullanıldığında, dayandığı normatif ve teorik varsayımlar, *ekonomik devlet yönetimi*, stratejik dış ticaret politikası,⁸ ekonomik diplomasi, ekonomik savaş⁹ ve ekonomik güç¹⁰ gibi ilgili kavramlarla olan farklılıklar ve benzerlikler kadar belirsiz kalmaktadır. Bu durum, daha devlet merkezli bir kavram olan jeopolitik için de geçerlidir. İkincisi, öncelikle şu siyasi

coğrafya tarafından belirlenen ve öncelikle diplomatik araçlarla veya askeri önlemler yoluyla etkilenen sonuçlar ve gelişmeler.

Çoğu zaman temelsiz kullanımı ve çoğunlukla belirsiz kavramsallaştırmaları, bu araştırma makalesinde terimi çoklu perspektiflerden incelemek için zemin oluşturmaktadır. Genel soru, güç siyasetinin uluslararası ekonomik ilişkilere ve sektörel gelişmelere giderek daha fazla nüfuz etmesi ışığında nasıl düşünülmesi ve hareket edilmesi gerektiğidir.

Güç siyasetinin piyasaya dönüşü

“Jeoekonomi” teriminin siyaset, ekonomi ve bilim alanlarında yeniden gündeme gelmesiyle birlikte, siyaset (iktidar) ile ekonomi (piyasa) arasındaki karşılıklı ilişki bir kez daha dikkatleri üzerine çekmektedir.¹¹ Aşağıda, “piyasa” terimi, büyük ölçüde tedarikçiler ve alıcılar tarafından karşılıklı yarar sağlamak amacıyla ve fiyat mekanizmasına dayalı olarak (“*aşağıdan yukarıya*”) alınan özerk, gönüllü kararlar sürecinde gerçekleşen ekonomik malların (mallar, hizmetler, arazi kullanımı, sermaye, maddi olmayan haklar ve yükümlülükler) değiş tokuşunu ifade etmektedir. Bu değişimler ise, bireyleri, şirketleri ve pazarları ulusal sınırların ötesinde birbirine bağlayan karmaşık karşılıklı bağımlılıklara yol açabilir.¹² Daha dar bir anlamıyla iktidar, özellikle yasal düzenlemeler yoluyla piyasa temelli sonuçları, süreçleri ve teşvik yapılarını spesifik olarak değiştiren, devlet otoritesiyle desteklenen siyasi aktörlerin müdahalelerini ifade eder (“*yukarıdan aşağıya*”). Güç siyasetinin piyasaya geri dönüşü, ekonomik faaliyetin sadece refah yaratmakla kalmayıp aynı zamanda dış ve güvenlik politikası hedeflerini de destekleyebileceği şeklindeki uzun süredir var olan görüşe yeniden dikkat çekmiştir.¹³ Aynı zamanda bu, devlet eyleminin ekonomik kaygıları gölgede bıraktığı bir jeopolitiğe geri dönüş değildir.¹⁴ Aksine, ilişki

7 Robert Habeck, Federal Ekonomi ve İklim Koruma Bakanı, “Geo-Ökonomie bedeutet, die außen-und sicherheitspolitischen Überlegungen auch in die Wirtschaftspolitik mit einzubeziehen” [Jeoekonomi, ulusal güvenlik ve dış politika hususlarını ekonomi politikasına da dahil etmek anlamına gelir],

21. Almanya Yurtdışı Misyon Başkanları Konferansı İş Günü’nde yaptığı konuşma, Berlin, 5 Eylül 2023, <https://www.youtube.com/watch?v=kHImhPvwR6Y> (erişim tarihi: 31 Mart 2026); Annalena Baerbock, Federal Dışişleri Bakanı, “Karşılıklı bağımlılık riskler de barındırır. Ve ticaretin ardından otomatik olarak demokratik dönüşüm gelmez” [Karşılıklı bağımlılık riskleri de beraberinde getirir. Ve ticaretin ardından otomatik olarak demokratik değişim gelmez], 20. Almanya Yurtdışı Misyon Başkanları Konferansı İş Günü’nde yapılan konuşma (Berlin, 6 Eylül 2022, <https://www.auswaertiges-amt.de/de/newsroom/wirtschaftstag-2550254> (erişim tarihi: 31 Mart 2026).

8 Friedrich Merz, Körber Küresel Liderler Diyalogu’nda Almanya’nın dış ve Avrupa politikası öncelikleri üzerine yaptığı konuşma, 23 Ocak 2025, <https://koerber-stiftung.de/mediathek/friedrich-merz-zu-aussen-und-europapolitischen-prioritaeten-fuer-deutschland/> (erişim tarihi: 31 Mart 2026).

9 Bu, rekabetin aksine, “außerhalb der gesellschaftlichen Moral- und ökonomischen Effizienzvorstellungen stehende[r] Zwilling” [toplumsal ahlak ve verimlilik normlarından kurtulmuş ikiz] olarak tanımlanabilir, Ulrich Blum, *Wirtschaftskrieg. Rivalität ökonomisch zu Ende denken* (Wiesbaden: Springer, 2020), 9.

10 “Ekonomik güç, öğrenme ve buna bağlı olarak kendini değiştirme konusundaki belirgin yeteneğe dayanır.” Hanns W. Maull, “Ekonomik Güç: Japonya ve Federal Almanya Cumhuriyeti’nin Uluslararası İlişkilerde Şekillendirme Olanaklarına Dair Düşünceler”, *Weltordnung oder Chaos? Beiträge zur internationalen Politik*, Festschrift zum 75. Geburtstag von Professor Klaus Ritter, ed. Albrecht Zunker, *Internationale Politik und Sicherheit* 35 (Baden-Baden: Nomos, 1993): 302 — 16 (308); Norbert Klotten, “Die Bundesrepublik als Weltwirtschaftsmacht”, in *Deutschlands neue Außenpolitik*, cilt 1: *Grundlagen*, ed. Karl Kaiser ve Hanns W. Maull, 3. baskı (Münih: R. Oldenbourg Verlag, 1997), 63 — 80 (Seri: *Internationale Politik und Wirtschaft* 59).

11 Gilbert Ziebura, *Dünya Ekonomisi ve Dünya Siyaseti, 1924–1931: Yeniden Yapılandırmadan Çöküşe* (Oxford ve New York, NY: Oxford University Press ve Berg Publishers, 1990), 23 — 32.

12 Thomas Oatley, “Karmaşık Karşılıklı Bağımlılığın Politik Ekonomisine Doğru”, *Avrupa Uluslararası İlişkiler Dergisi* 25, no. 4 (2019): 957 — 78.

13 Bu konu üzerine 20. yüzyılın ilk yarısında yoğun araştırmalar yapılmıştır. Ancak, bu sonuçlar büyük ölçüde göz ardı edilmiştir; bunun başlıca nedenleri arasında imparatorluk dönemi ile Üçüncü Reich’in ilgili normatif öncülleri de yer almaktadır.

14 Milan Babić, “Küresel karşılıklı bağımlılıkların jeoekonomikleşmesi, çok katmanlı bir süreçtir ve sadece geçmişe dönük bir bakışla

Piyasa ile güç politikası arasındaki ilişki köklü bir dönüşüm geçirmektedir. Siyasi kaygılar ekonomik kararların yerini almamaktadır, ancak piyasa güçlerini geçersiz kılmak yerine yönlendirmek amacıyla teşvik yapıları özel olarak değiştirilmektedir.

Kavramsal düzeyde, düzen modelleri, ilkeleri ve fikirleri, uluslararası ilişkilerin anarşik bir sistemde geliştiği şeklindeki realist düşünce okulundan türetilen varsayımlara dayalı olarak, uluslararası siyaset ve ekonomi için referans noktaları olarak geri dönüyor. Ulus devletler ana aktörler (kutuplaşma), birbirlerine güvensizlik duyarken kendi hayatta kalmaları için mücadele ederler.¹⁵ En kötüsünü beklemek hayatta kalma şansını en üst düzeye çıkardığından, güven yüksek riskli bir yatırım olarak görülürken, işbirliği ise yalnızca işlemsel bir sıfır toplamı oyun olarak algılanır. Bunun sonucunda ortaya çıkan güvenlik arayışı, yapısal bir ikileme yol açar; zira yalnızca , dış dünyaya tehditkar görünebilir ve bu da, alta yatan niyetler gerçekten tamamen savunma amaçlı olsa bile, buna karşılık gelen tepkileri tetikleyebilir.¹⁶ Aynı zamanda, barışı teşvik eden ekonomik karşılıklı bağımlılık üzerine kurulu, daha önce baskın olan liberal paradigma cazibesini yitirmektedir — her ne kadar bu durum, sıkça alıntılanan ancak aşırı basitleştirilmiş “ticaret yoluyla değişim” sloganıyla yetersiz bir şekilde tanımlanmış olsa da.¹⁷

Öncelik, ekonomik karşılıklı bağımlılığın dışsalılıklarından kaynaklanan riskleri kontrol altına almaksa, serbest ticaret ve kurallara dayalı rekabet yoluyla elde edilebilecek potansiyel refah kazançları arka plana düşer, özellikle de

“Jeopolitik bir dönüşe indirgenemeyen çok yönlü bir dönemsel değişim” [Küresel karşılıklı bağımlılıkların jeo-ekonomikleşmesi, jeopolitik bir dönüşe indirgenemeyen çok yönlü bir dönemsel değişimdir], *Geoökonomie. Anatomie der neuen Weltordnung* (Berlin: Suhrkamp, 2025), 16.

15 “Hayatta kalma kaygıları, refah kaygılarıyla çatıştığında neredeyse her zaman üstün gelir; çünkü hayatta kalmazsanız refah içinde yaşayamazsınız”, John J. Mearsheimer, “War and International Politics”, *International Security* 49, no. 4 (2025): 7 — 36 (17).

16 John H. Herz, “İdealist Uluslararasıılık ve Güvenlik İkilemi”, *World Politics* 2, no. 2 (1950): 157 — 80 (163).

17 “Wandel durch Annäherung”, Egon Bahr, Tützing’deki Protestan Akademisi’nde yaptığı konuşma, 15 Temmuz 1963. Karşılıklı ekonomik bağımlılığın barışı teşvik edici etkileri hakkında daha kapsamlı bir açıklama için bkz. örneğin, John Maynard Keynes, *The Economic Consequences of the Peace* (New York, NY: Harcourt, Brace and Howe, 1919) ve Robert O. Keohane ve Joseph S. Nye, Jr., *Power and Interdependence*, 4. baskı (Boston: Pearson/ Longman, 2012).

asimetrik bağımlılıklar söz konusu olduğunda. Eğer odak noktası, istismar edilebilecek kırılabilirliklerden kaynaklanan risklere yönelikse, göreceli kazançlar daha önemli hale gelir, ancak bu durum sınır ötesi ekonomik işlemler yoluyla elde edilen mutlak kazançların aleyhine olur. Dolayısıyla, güç siyasetinin piyasaya geri dönüşü, verimlilikte önemli kayıplara yol açar. Eğer

Ekonomik bağımlılıkların istismar edilmesi, aynı zamanda liberal siyaset ve ekonomi teorisinin normatif ve teorik varsayımlarını da sarsmaktadır; bu varsayımlar arasında, örneğin, her birine kendine özgü işlevsel bir mantık atfedilen siyaset ve ekonomi alanlarının kesin ayrımı yer almaktadır. Uluslararası ekonomik ilişkilerin yeniden siyasallaşması, bilgi üretimindeki bilimsel ve pratik çıkarları da değiştirir. Odak noktası, ticaretin barışı teşvik eden yönlerinden çok, çatışmayı şiddetlendiren etkilerine kayar.¹⁸

Bununla birlikte, dış ve güvenlik politikası hedeflerine ulaşmak için ekonomik ve teknolojik araçları kullanan devlet güç politikası, yüzyıllardır siyasi toplulukların bir uygulaması olmuştur. Ancak yeni ve tarihsel olarak eşi benzeri görülmemiş olan, bugün ekonomik önlemlerin uygulandığı koşullardır. Ashında, yüksek derecede karşılıklı bağımlılık, günümüzün küreselleşmiş dünyasını önceki dönemlerden ayırmaktadır. Böylece Avrupa ve Almanya’nın dış ve güvenlik politikası, tamamen yeni zorluklarla karşı karşıyadır. Ekonomik işlemler üzerindeki seçici kısıtlamalar bile şirketler için, bazen de tüm ekonomiler ve toplumlar için varoluşsal bir tehdit oluşturabilir. Bu durum, büyük tedarik ve pazarlara olan bağımlılığı ve bunun sonucunda ortaya çıkan kırılabilirlikleri gündeme getirmektedir. Ticaretin ötesinde, dijitalleşme ve teknolojik gelişmeler (*gelişmekte olan ve temel teknolojiler*) yeni güç politikası yoluyla uluslararası ekonomik ilişkilerin araçsallaştırılmasına yönelik yeni yollar açmaktadır. Dış ve güvenlik politikasından kaynaklanan risk azaltma (*de-risking*) ya da hatta *ayırışma* (*decoupling*) biçimindeki risk azaltma çabaları, uluslararası finans ve ticaret akışları üzerinde önemli bir etkiye sahiptir. Bu gelişme, “jeoekonomik parçalanma” adlı moda terim altında tartışılmaktadır

18 “Ekonominin yeniden siyasallaşması, neoliberal dönemde veya yüksek Keynesçiliğin hakim olduğu savaş sonrası dönemde tanık olunan ekonomi hegemonyasını sürdüren bağlamın sonunu işaret ediyor”, bkz. Rune Möller Stahl, “Ekonomi Hegemonyasının Sonu mu? Post-neoliberal Dünyada Ekonomi Fikirlerini İncelemek”, *Review of International Political Economy* 32, no. 4 (2025): 1266 — 83 (1278).

ekonomi ve uygulamalı bilimlerde bir konsolidasyon eğilimi olarak ortaya çıkmaktadır.¹⁹

Bir strateji olarak jeoekonomik eylem, savunmacı veya saldırgan bir yaklaşım benimsemeyi gerektirebilir. Karşılıklı bağımlılıklar, asimetrik bağımlılıklara yol açabilir; bu da potansiyel bir kırılma ve dolayısıyla korunulması gereken ekonomik ve siyasi bir risk oluşturur. Saldırgan bir yaklaşımla, karşılıklı ekonomik bağımlılıklar ve bunlardan kaynaklanan bağımlılıklar bir güç kaynağı olarak kullanılabilir.

Kırılma noktalarının nasıl azaltılabileceği veya hatta savunma ya da saldırı amaçları doğrultusunda hedefli bir şekilde nasıl kullanılabilirliği konusunda yoğun bir tartışma vardır.

Ekonomik veya teknolojik (zorlayıcı) önlemlerin saldırgan bir şekilde kullanılması şüphesiz sorunludur. Bu tür önlemlerin başarı şansı ve siyasi etkinliği belirsizdir. Bu önlemlerin kaçınılmaz olarak beraberinde getirdiği refah kaybı, doğrudan veya dolaylı olarak etkilenenlerin istenmeyen tepkileri ve karşı önlemleri nedeniyle daha da ağırlaşabilir.

“Jeoekonomik Zeitenwende”

Güç politikası ile piyasa arasındaki ilişkideki değişimler, hükümetlerin güvenlik ve ekonomi politikalarını birbirine sıkı sıkıya bağladıkları her zaman — örneğin, transatlantik ilişkilerde — geçmişte de yoğun bir şekilde tartışılmış ve analiz edilmiştir.²⁰ Ancak, 2020'nin başlarında koronavirüs pandemisinin başlaması ve uluslararası hukuku ihlal eden ve Şubat 2022'de tam ölçekli bir işgale dönüşen Rusya'nın Ukrayna'ya yönelik saldırı savaşı, serbest ticaretin bir

19 Örneğin, Deutsche Bundesbank Başkanı Joachim Nagel'in Tokyo Üniversitesi'nde 18 Kasım 2024 tarihinde yaptığı “Jeoekonomik Parçalanma: Enflasyon Baskıları ve Dalgalanmalarla Başa Çıkma, Dayanıklılığı Artırma” başlıklı konuşması, <https://www.bundesbank.de/en/press/speeches/geo-economic-fragmentation-handling-inflation-pressures-and-volatility-increasing-resilience-944408> (erişim tarihi: 31 Mart 2026). Ayrıca bkz. Shekhar Aiyar ve diğerleri, *Jeoekonomik Parçalanma ve Çok Taraflılığın Geleceği*, Personel Tartışma Notları no. 2023/001 (Washington, D.C.: Uluslararası Para Fonu, 15 Ocak 2023), <https://www.imf.org/-/media/Files/Publications/SDN/2023/English/SDNEA2023001.ashx> (erişim tarihi: 31 Mart 2026).

20 Elke Thiel, “Zum Verhältnis von Wirtschafts- und Sicherheitspolitik in den atlantischen Beziehungen”, *Polarität und Interdependenz. Beiträge zu Fragen internationaler Politik*, ed. Stiftung Wissenschaft und Politik (Baden-Baden: Nomos, 1978), 85 — 96.

ekonomik küreselleşmenin itici gücü temelden sarsıldı. Bunun sonucunda dünya çapında tedarik ve üretim zincirlerinde yaşanan aksaklıklarla birlikte, yeni bir döneme girildiği izlenimi ortaya çıktı. Bu durum, sadece Avrupa güvenlik politikasında köklü bir yeniden düzenlemeyle değil, aynı zamanda ekonomi ve maliye politikasındaki değişikliklerle de eşlik etti.²¹ Ayrıca,

güç ve piyasa arasındaki ilişkiye dair temel varsayımları kökten yeniden düşünmek de gerekiyordu. Başlangıç noktası, Avrupa'nın çalkantılı bir dünyada büyük zorluklarla karşı karşıya olduğu ve Almanya'nın artık — o dönem Savunma Bakanı Volker Rühe'nin 1990'larda ironik bir şekilde belirttiği gibi — “dostlarla çevrili” olmadığıydı. Ulaşım yolları ile uluslararası tedarik ve üretim zincirleri önemli ölçüde kısıtlanırsa, Alman ve Avrupa ekonomi modelleri tehdit altında kalırdı. O zaman Avrupa'daki özgürlük ve refah, varoluşsal olarak tehlikeye girerdi.

Güç siyasetinin piyasaya geri dönüşü, Almanya ve AB'yi, kendilerini bütünleştirici ve çok taraflı aktörler olarak gören kimlik algılarının tam kalbine isabet ediyor. Bu durum, dijital olarak bağlantılı ve ekonomik açıdan birbirine bağımlı bir dünyada son derece savunmasız durumda olan bir kıtayı etkiliyor. Avrupa'nın karşılaştırmalı üstünlüğü ve ekonomik değer yaratımının odak noktası endüstriyel imalatta yattığı için, Avrupa tedarik ve satış açısından küresel pazarlara güvenilir erişime büyük ölçüde bağımlıdır.

Ayrıca, ABD, Çin, Hindistan ve Rusya'nın aksine, Avrupa enerji ve hammadde açısından fakirdir ve yerli kaynaklardan bunların çıkarılmasında sınırlamalarla karşı karşıyadır. Bu nedenle, hammadde yataklarına erişimin önündeki engeller, Avrupalılar üzerinde acı verici ve anında bir etki yaratmaktadır. Bu durum, Moskova'nın Ukrayna'yı işgalinin ardından Rus doğal gaz arzının durmasıyla kanıtlanmıştır; bu durum, gaz fiyatlarında yüzde 80'lik bir artışa yol açmıştır.²²

2024 yılında Almanya'nın gayri safi yurtiçi hasılasının yüzde 42'sini ihracat, yüzde 8'ini ise ithalat oluşturdu.²³ Bu, Federal Almanya Cumhuriyeti'nin daha

21 Açıkça söylemek gerekirse: “AB politika yapıcıları ve politikacılar artık jeoekonominin mihrabında dua ediyorlar”, Matthias Matthijs ve Sophie Meunier, “Avrupa'nın Jeoekonomik Devrimi: AB Gerçek Gücünü Nasıl Kullanmayı Öğrendi”, *Foreign Affairs* 102, no. 5 (2023): 168 — 79 (168).

22 Federal İstatistik Ofisi, “2024 yılının ikinci yarısında hane halkı gaz fiyatları 2. Yarıyılıda %3,5 Artış”, basın bülteni no. 123 (Wiesbaden, 31 Mart 2025), https://www.destatis.de/DE/Presse/Pressemitteilungen/2025/03/PD25_123_61243.html.

23 Federal İstatistik Ofisi, “Küreselleşme Göstergeleri”, 9 Ekim 2024 itibarıyla, <https://www.destatis.de/EN/Themes/>

diğer G20 üyelerinden daha fazla küresel ekonomi ile iç içe geçmiştir. Almanya geçmişte ilerleyen küreselleşme ve ticaretin serbestleşmesinden diğerlerinden daha fazla fayda sağlamış olsa da, mevcut çalkantılarda daha fazla risk altındadır. Bu durum, uluslararası tedarik zincirlerine olan bağımlılığının yanı sıra, Alman şirketlerinin mal ve hizmetlerine yönelik dış talebe de uygulanmaktadır. Bu arada, uluslararası politikada itici bir güç ve trend belirleyici olmaktan uzak olan Avrupa, açık ya da gizli olsun, dış askeri ve ekonomik müdahalelerle karşı karşıyadır. Bunlar arasında, örneğin ticari gemiler tarafından deniz altyapısına yönelik saldırılar ve kritik hammaddelere yönelik ambargolar yer almaktadır. Aynı zamanda, AB ve üye devletleri, bu risklere yeterince yanıt verebilmek ve tehlikeleri önleyebilmek için henüz yeterli karar alma yapılarına ve savunma araçlarına sahip değildir. Almanya'yı karakterize eden refah vaadinin — örneğin uzun süredir devam eden “dünya ihracat şampiyonu” statüsü — gelecekte yerine getirilebileceği giderek daha şüpheli hale gelmektedir.

Ekonomik güvenlik

Ekonomik güvenlik konusu, tüm büyük ekonomik güçlerin ulusal dış ticaret politikasının ayrılmaz bir parçası haline gelmiştir. Bu konudaki en önemli hedefler şunlardır: kritik girdiler için istikrarlı ve dayanıklı tedarik zincirleri; kritik altyapının korunması; gıda dahil olmak üzere hammadde tedarikinin güvence altına alınması; üçüncü tarafların zorlayıcı ekonomik önlemlerine karşı koruma; ve istenmeyen teknoloji çıkışlarının önlenmesi. Ekonomik güvenlik önlemlerinin nasıl ve neden alınacağı, nihai olarak spesifik duruma bağlıdır. Örneğin, eski ticaret ortakları stratejik rakipler veya hatta düşmanlar haline gelirse, onlarla olan dış ticaret bağlarını azaltmak siyasi açıdan acil hale gelebilir. Öte yandan, ayrışmaya gitmek gerekirse bile, riski azaltmak için adımlar atmaktan kaçınmak güvenlik politikası açısından ihmalkarlık olur. Uygun önlemler arasında tedarik ve satış pazarlarının daha fazla çeşitlendirilmesi veya savunma sanayii dışındaki iç üretim kapasitelerinin genişletilmesi sayılabilir. Bu, ekonomik açıdan maliyetli olabilir — ulusal egemenlik kazanımları genellikle refah ve ekonomik verimlilik pahasına elde edilir.

Ekonomi/Küreselleşme-Göstergeler/Tablolar/01_02_03_44_VGR.html
(erişim tarihi: 31 Mart 2026).

Ekonomik güvenlik stratejileri, her zaman askeri, teknolojik ve diplomatik unsurları da içeren daha geniş bir ulusal güvenlik stratejisinin parçası olmalıdır. Avrupa ve Almanya'da, ekonomik güvenlik ile ulusal güvenlik arasındaki bağlantı ancak son zamanlarda daha güçlü bir şekilde vurgulanmaya başlanmıştır. Bununla birlikte, ekonomik güvenliği korumak ve artırmak için Avrupa düzeyinde çok sayıda önlem alınmıştır.²⁴

Güç kaynağı olarak ekonomi

Diplomatik ve askeri güç araçlarının temeli olarak ekonomik refahın merkantalist bir yaklaşımla peşinden gidilmesi, tarihsel olarak iyi bilinen bir olgudur. Aynı durum, diğer devletlerin dış politikasını ve uluslararası siyaseti genel olarak etkilemek amacıyla yabancı ülkelerin ekonomik zayıflıklarından yararlanma yaklaşımı için de geçerlidir.²⁵ Tarihsel örnekler arasında, İkinci Peloponnesos Savaşı'nın (MÖ 431 — 404) patlak vermesine katkıda bulunan Atina'nın Sparta'nın müttefikleri Megara'ya uyguladığı ekonomik abluka ve Napolyon'un İngiltere'ye karşı uyguladığı Kıta Ablukası (1806 — 1813) sayılabilir. Daha yakın zamandaki örnekler arasında, eski Doğu Bloku ülkelerine Batı teknolojisini ulaşmasını engellemek amacıyla tasarlanmış gayri resmi bir ihracat kontrol rejimi olan Çok Taraflı İhracat Kontrolü Koordinasyon Komitesi (COCOM) (1949 — 1994); 1973 Yom Kippur Savaşı'ndan sonra Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü (OPEC) tarafından uygulanan petrol ambargosu; ve son olarak, Ukrayna'nın tam ölçekli işgaline yanıt olarak G7 ülkeleri tarafından Rusya'ya uygulanan kapsamlı yaptırımlar.

²⁴ Bu, Birliğe yapılan doğrudan yabancı yatırımların taranmasına ilişkin çerçeve (3/2019), Zorlama Karşıtı Araç (11/2023), Kritik altyapı kesintilerine karşı Birlik düzeyinde koordineli bir yanıt verilmesi için Konsey Tavsiye Kararı (12/2022) ve Avrupa Ekonomik Güvenlik Stratejisi (6/2023), bkz. Avrupa Komisyonu, *Avrupa Parlamentosu, Avrupa Konseyi ve Konsey'e Ekonomik Güvenlik için bir Avrupa Stratejisi Hakkında Ortak Bildiri*, JOIN(2023) 20 final (Brüksel, 20 Haziran 2023), <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:32019R0452> (erişim tarihi: 31 Mart 2026), ayrıca revize edilmiş AB deniz güvenliği stratejisi ve eylem planı (10/2023) ile güvenli ve dayanıklı denizaltı kablo altyapısı hakkındaki Komisyon Tavsiye Kararı (2/2024) bkz.

²⁵ Hanns W. Maull, *Stratejik Hammaddeler. Batı'nın Ekonomik Güvenliği için Riskler* (Berlin ve Boston: R. Oldenburg Yayınları, 1987), s. 8 (Dizi: *Uluslararası Politika ve Ekonomi* 53).

Ekonominin güvenlik politikası boyutu, özellikle ithalat ve ihracatın, sermaye hareketlerinin ve ödemelerin kontrolünde her zaman önemli bir rol oynamıştır.²⁶

Saldırgan güç politikasında en önemli hükümet önlemleri, sektörel veya kapsamlı ambargolar (mal ve hizmet ihracatına getirilen kısıtlamalar), bojkotlar (hedef ülkeden ithalata getirilen kısıtlamalar), ödemeler ve sermaye işlemlerine getirilen sınırlamalar ile gerçek ve tüzel kişilere karşı kota, gümrük vergisi veya hedefli yaptırımların uygulanmasıdır. Saldırgan bir yaklaşımın ön koşulu, her şeyden önce hammadde, mal ve hizmetlere erişimin yanı sıra (gayri) maddi merkezler olarak ilgili ticaret merkezleri ve ağlarına erişimin kontrolüdür.

Bu tür bir kontrolün hızlandırılmış gelişimi, kritik teknolojilerin geliştirilmesinin yanı sıra, jeoekonomik eylemin bir aracı ve hedefi olarak anlaşılabilir. İlişkili caydırıcı ve tehdit potansiyeli göz önüne alındığında, bu tür çabalar askeri silahlanmaya benzetilebilir.

Bir ülkenin veya bir grup ülkenin ekonomik gücü, jeoekonomik gücü kullanabilmesi için hayati önem taşır. Yetenekleri geliştirmek ve sürdürmek, dış ekonomik entegrasyonu bir güç kaynağı olarak fiilen kullanmak (örneğin, pazar erişim kısıtlamaları yoluyla) ve dış politika ile savunma politikası yüklerini üstlenmek için buna uygun bir ekonomik potansiyel gereklidir. Büyük ekonomik güçlerin gerekli insan kaynaklarına ve kurumsal yapılara sahip olma olasılığının daha yüksek olduğu açıktır. Örneğin, bir bojkot ancak ithalat hacmi yeterli olduğunda etkili olabilir. Tarihsel olarak, özellikle Federal Almanya Cumhuriyeti örneğinde olduğu gibi, ekonomik güç ve dinamizm, ülkenin kendi dış politika kapsamını genişletmesinin ve Avrupa'da ve uluslararası alanda artan bir etki kazanmasının temelini oluşturmuştur.²⁷ Bu bakımdan, eko-

Ekonomik büyüme, jeoekonomik nedenlerle güce ulaşmaya temel olarak elverişlidir. Ancak, verimlilik ve büyümede büyük kayıplara yol açan ambargolar ve bojkotlar ile *risk azaltma* ve hatta *ayırışma* politikaları, bir ülkenin kendi siyasi etkisini azaltabilir.

Jeoekonomik düşünce ve eylem

Jeoekonomi, bir hükümet politikası olarak ne kadar zor ve sorunlu olsa da, zorunlu görünmektedir temellerini ve sonuçlarını incelemek. Şüphesiz, 1980'lerin ortalarından beri liberal paradigma çerçevesinde ilerletilen finansal liberalleşme ile sınır ötesi sermaye ve ödeme işlemlerinin deregülasyonu, geri döndürülüyor. Aynı zamanda, uluslararası ekonomik ilişkilerin bir güç politikası boyutuna büründüğü gerçeğini de göz ardı etmek imkansızdır. Refahın artırılması ve kârın maksimize edilmesi ardındaki piyasa mantığı, güç politikasından giderek daha fazla etkilenmektedir. Bunu takip edenler, olumsuz ekonomik kırılmalıkları azaltmayı veya ayırıştırma yoluyla asimetrik bağımlılıkları ortadan kaldırmayı amaçlamaktadır.

Bu yeni ortam ne kadar zorlu olursa olsun, Almanya ve AB, jeoekonomik dünyada kendilerini ortaya koyabilmek için dış politikalarını ve dış ekonomik ilişkilerini uyarlamalıdır. Yeni duruma reaktif olarak uyum sağlamak yeterli olmayacaktır. Bunun y e r i n e , dış ve güvenlik politikası çıkarlarını gerçekleştirmek için giderek daha fazla kullanılan ekonomik ve teknolojik önlemler olgusunun kavramsal olarak incelenmesi gerekmektedir. Bu amaçla, mevcut fırsatlar ve riskler temelinde değerlendirilebilir ve ilgili stratejilerin başarı şansı daha iyi değerlendirilebilir. Bu araştırma makalesi, yeni jeoekonomik *Zeitenwende'de*²⁸ uygulamaya konulabilecek, uygulamaya yönelik rehberlik ve bilgi üretmeyi amaçlamaktadır.

26 Peter Rudolf, *Uluslararası İlişkilerde Yaptırımlar: Araştırmanın Güncel Durumu*, SWP Araştırma Raporu 6/2007 (Berlin: Stiftung Wissenschaft und Politik, Haziran 2007), <https://www.swp-berlin.org/publikation/sanctions-in-international-relations> (erişim tarihi: 31 Mart 2026); a.g.e., *Uluslararası Yaptırımların Etkileri ve Etkinliği. Zum Stand der Forschung*, SWP-Studie 13/2024 (Berlin: Stiftung Wissenschaft und Politik, Nisan 2024), doi: 10.18449/2024S13.

27 Hans Kundnani, "Germany as a Geo-economic Power", *The Washington Quarterly* 34, no. 3 (2011): 31 — 45; Stephen Szabo, *Germany, Russia, and the Rise of Geo-Economics* (Londra: Bloomsbury Academic, 2014); Jens van Scherpenberg, "Ekonomik Reform Politikası — Dış Politika Eylem Yetkisinin Temeli", *Ausblick: Ekonomik Büyüme Sonrası Alman Dış Politikası*

Christoph Bertram, SWP-Studie (Berlin: Stiftung Wissenschaft und Politik, Eylül 2005), 13 — 17.

28 Bu çalışma, SWP tarafından yapılan ilgili ön çalışmalara dayanmaktadır. Bkz. Uwe Nerlich, *Großmachtkonkurrenz und Weltwirtschaftsordnung* (Ebenhausen: Stiftung Wissenschaft und Politik, 1977).

Bireysel katkıların genel bakışı

Araştırma makalesinin ilk bölümünde, dört katkı jeoekonomik düşüncenin temel dayanaklarını incelemektedir. *Christian Pfeiffer*, jeoekonomi teriminin ideolojik kökenlerini Weimar Cumhuriyeti'ne kadar izleyerek, terimin teorik ve kavramsal bir soyağacını sunmaktadır. Bunu yaparken, iki ana normatif eğilimi karşılaştırmaktadır: öncelikle jeopolitik gücü kullanmak için ekonomik önlemlerin nasıl kullanıldığına odaklanan gerçekçi, kontrol odaklı bir yaklaşım; ve karşılıklı bağımlılığı, entegrasyonu ve açıklığı vurgulayan liberal, işbirliği odaklı bir yaklaşım. Jeoekonomik eylem üzerine son derece normatif olan tartışmada yazar, sorumlu ve inandırıcı bir dış ticaret politikasının, derin kökleri olan ve sıklıkla gizli kalan temel varsayımları görünür kılmayı ve bunlar üzerinde uygun şekilde düşünmeyi gerektirdiğini savunmaktadır.

Hanns W. Maull, makalesinde uluslararası ekonomik ilişkilerin güç politikası için giderek artan bir araç haline gelmesinin doğurduğu sonuçları ele almaktadır. Jeoekonomik düşünce, mevcut uluslararası düzen(ler)e meydan okumaktadır. Daha önce geçerli olan normlar, kurallar ve yasalar bağlayıcılıklarını yitirdikçe, bu düzenler artan bir normsuzlukla karakterize edilmektedir. Yazara göre, liberal dünya düzenleri işbirliği, kurallar ve açıklığa dayanırken, jeoekonomik düzen modelleri — özellikle otoriter devletlerin modelleri — iktidarın korunması, hiyerarşileştirme ve ekonomik bağımlılıklar üzerinde stratejik kontrol sağlanması için çaba göstermektedir. Liberal demokrasiler, siyasi ilkelerini ve toplumsal açıklığını tehlikeye atmayacak şekilde jeoekonomik stratejileri kullanma zorluğuyla karşı karşıyadır.

Nadine Godehardt, jeoekonomik düşünce için mekânın önemini ortaya koymak amacıyla güncel akademik tartışmalardan yararlanmaktadır. Coğrafi mekânlara yapılan atıflar artık neredeyse hiç rol oynamasa da, “jeo” öneki günümüzde güç siyasetinin gerçekliğinin kabulünün yanı sıra bu alana doğru bir kaymanın da simgesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Jeoekonomik eylemler, geleneksel statik coğrafi tanımların ötesine geçen mekânlar yaratır ve yapılandırır. Bu nedenle, jeoekonomideki “jeo” kavramını daha derinlemesine anlamak, mekân ile iktidarı birbirine bağlamayı gerektirir; zira hükümetler ve küresel aktörler, altyapılar ve hacimsel boyutlar (örneğin uzay) gibi çeşitli fiziksel ve fiziksel olmayan mekânlar üzerindeki kontrol yoluyla devlet egemenliğini güvence altına almaktadır. Dünya düzeni giderek daha parçalanmış hale gelirken, Çin ve

ABD gibi ülkelerin mekânsal kontrol yoluyla güçlerini genişlettikleri potansiyel bir imparatorluklar arası yapı ortaya çıkmaktadır. Bu gelişme karşısında, karar vericilerin dinamik mekânsal etkileri dikkate almaları, kendi ekonomik veya teknolojik önlemlerinin etkili bir şekilde tasarlanabilmesi ve marjinalleşmenin önlenmesi açısından hayati önem taşımaktadır.

Daniel Voelsen, jeoekonomik düşüncenin hükümetlerin teknolojiye bakışını nasıl değiştirdiğini vurgulamaktadır. Teknoloji, giderek artan bir şekilde “realist” bir perspektiften değerlendirilmekte ve öncelikle devlet iktidarının konumunu güçlendirmek için kullanılabilir maddi bir kaynak olarak anlaşılmaktadır.

Buna, bir yandan ulusal kontrol ve hızlı sonuçların (yazarın aşırı olarak nitelendirdiği) peşinde koşma ile diğer yandan uzun vadeli inovasyon kapasitesi arasında var olan içsel gerilim eşlik etmektedir. Avrupa için, güç politikası odaklı bir teknoloji yarışına çekilmek veya hatta bunu kendisi körüklemek, önemli riskler barındırmaktadır.

Araştırma makalesinin ikinci bölümünde, dokuz katkı, ampirik vaka çalışmaları temelinde jeoekonomik eylemleri incelemektedir. Yazarlar, çeşitli politika alanlarındaki savunma ve saldırı hedeflerini ve bu hedeflere ulaşmak için kullanılan ekonomik ve teknolojik araçları analiz etmektedir. Bu araçları sonuçları açısından değerlendirmekte ve Alman ve Avrupa politikası için pratik sonuçlar çıkarmaktadırlar. Dokuz makaleden ikisi, işlevsel bir analizin ötesine geçerek, belirli politika alanlarında (dijital ve siber politika ile parasal güç politikası) çeşitli bölgesel aktörlerin (AB, Hindistan, Çin) ilgili jeoekonomik ön koşullarını, hedeflerini, stratejilerini ve eylem seçeneklerini karşılaştırmalı olarak incelemektedir. Dizi, jeoekonomik zorlukların üstesinden gelmede dış mali kurumların olası rolünü özetleyen bir keşif niteliğindeki makale ile sona ermektedir.

Peter-Tobias Stoll ve *Dorothee Falkenberg*, AB'nin ticaret ve yatırım politikasında ekonomik hedeflerin yanı sıra dış ve güvenlik politikası hedeflerini de giderek daha fazla takip ettiğini ortaya koymaktadır. Bu yön değişikliği, “açık stratejik özerklik” ve “Avrupa’da ekonomik güvenliği güçlendirme stratejisi” gibi yaklaşımlarda kendini göstermektedir. Bu süreçte AB, güvenlik, sürdürülebilirlik ve serbest ticaret arasındaki hedef çatışmasını yönetmeli ve farklı aktörler ile politika alanları arasında etkili bir koordinasyon sağlamalıdır.

Jacopo Maria Pepe, enerjinin artık yalnızca ekonomik bir meta olarak değil, giderek artan bir şekilde stratejik bir güç aracı olarak görüldüğü Avrupa enerji politikasına odaklanmaktadır. Bu bağlamda AB, geleneksel piyasa odaklı yaklaşımından uzaklaşmaktadır

güvenlik ve dış politika hedeflerini daha kararlı bir şekilde takip etmek amacıyla geleneksel piyasa odaklı yaklaşımından uzaklaşmaktadır. Bu hedefler öncelikle savunma amaçlıdır ve arz güvenliğini sağlamak ve dayanıklılık oluşturmak için tasarlanmıştır. Riski en aza indirmek için yeni araçlar ve önlemler alınmasına rağmen, AB öngörülebilir gelecekte Ortak Dış ve Güvenlik Politikası (CFSP) kapsamında yapısal bağımlılıklar ve kurumsal zayıflıklarla karşı karşıya kalmaya devam edecek ve bu da hareket alanını sınırlayacaktır.

Melanie Müller, mineral hammadde tedarikinde Avrupa'nın karşı karşıya olduğu stratejik zorlukları açıklıyor. Dijital ve yeşil dönüşüm sürecinde, endüstriyel ihtiyaçlar ve talepler aynı anda hem değişmiş hem de artmıştır. Jeopolitik açıdan rekabetin yoğun olduğu bu sektörde, özellikle Çin'e karşı yüksek düzeyde ithalat bağımlılığı bulunmaktadır. AB, Kritik Hammaddeler Yasası (CRMA) ile yerli üretimi artırmak ve ithalata çeşitlendirmek için koordineli bir strateji izlemektedir. Ancak, bunun hayata geçirilebilmesi için madencilik ve geri dönüşüm gibi alanlardaki engellerin aşılması, stratejinin dış politika boyutunun güçlendirilmesi ve özel sektörün daha . Bu da, daha fazla Avrupa koordinasyonu ve hedefli hükümet müdahalesini gerektirmektedir.

Bettina Rudloff ve *Rocco Görhardt*, tarım ve gıda politikasının her zaman jeoekonomik eylemler tarafından şekillendirildiğini açıklamaktadır. Buradaki temel faktörler alan, teknoloji, gıda tedarikinin kırılabilirliği ve devletin rolüdür. Makale, tarihsel süreçlere, Thünen modeli gibi teorik varsayımlara ve örneğin Yeşil Devrim'in ardından teknolojinin etkisine atıfta bulunarak, tedarik güvenliğini jeoekonomik eylemin birincil hedefi olarak tanımlamaktadır. Odak noktaları, kendi kendine yeterlilik gibi savunma stratejileri ile siyasi istikrar için gıda yardımının kullanılması gibi saldırı yaklaşımlarıdır. Ayrıca, bu tür önlemlerin yol açabileceği istenmeyen etkileri ve AB tarım politikasının zaman içinde nasıl geliştiğini de ele almaktadırlar.

Michael Bayerlein ve *Pedro A. Villarreal*, küresel sağlık politikasında meydana gelen radikal değişikliklere dikkat çekmektedir. Bu alandaki çok taraflı işbirliği, dış ve güvenlik politikası çıkarları tarafından giderek gölgede bırakılmakta ve sağlık, ulusal gücün bir aracı haline gelmektedir. Bu bulgu, Almanya ve AB tarafında yeni bir kavramsal yaklaşımı gerektirmektedir. Bir yandan kendi halkını ve küresel nüfusu sağlık risklerinden korumak, diğer yandan da sağlıkla ilgili ulusal ekonomik çıkarları güvence altına almak önemlidir. Bu durum, savunma ve saldırı hedefleri arasında bir gerilim yaratmaktadır. Yazarlar, işbirliğine dayalı, yatay işbirliğini ("ortak kalkınma") vurgulayan alternatif bir yaklaşım olarak "Küresel Sağlık Mimarisi 2.0"u savunmaktadır.

alternatif bir yaklaşım olarak "Küresel Sağlık Mimarisi 2.0"u savunmaktadır. Amaç, tek taraflı bağımlılıklara veya çatışmacı önlemlere güvenmek yerine dayanıklılığı, adaleti ve karşılıklı faydayı teşvik etmektir.

Angela Stanzel ve *Juliana Süß*, devletlerin güç politikalarının sahnesi haline gelen uzay alanına odaklanıyor. Çin, 2045 yılına kadar önde gelen uzay gücü ve 2049 yılına kadar küresel bir süper güç olmayı hedefliyor. Çin Halk Cumhuriyeti'nin uzay programı, uzayda güç politikası izleme çabası kapsamında öncelikle askeri çıkarları gözetiyor. Pekin, bu hedeflerini Kuşak ve Yol Girişimi (BRI) ve bunun yan projeleri olan Dijital İpek Yolu (DSR) ve Uzay Bilgi Koridoru (SIC) gibi jeoekonomik projelere entegre ediyor. Bu şekilde, özellikle Afrika'da küresel etkisini genişletmeye çalışıyor. Yazarlara göre, sivil-askeri birleşmeye yönelik Çin'in şeffaf olmayan yaklaşımı, Avrupa için bir zorluk teşkil etmektedir; bu zorluğun üstesinden gelmek için Avrupa'nın kendi yeteneklerini ve uluslararası ortaklıklarını geliştirmesi ve genişletmesi gerekmektedir.

Annegret Bendiek ve *Tobias Scholz*, dijital egemenlik arayışları bağlamında AB ile Hindistan'ı karşılaştırmaktadır. Her iki aktör de güvenlik tehditleri ve jeoekonomik değişimlerle karşı karşıya kalmakta ve bu durum, dijital ve siber politika yaklaşımlarını yeniden düşünmelerine neden olmaktadır. AB, tek pazarı tamamlayarak ve onu "açık stratejik özerklik" yönünde düzenleyerek dijital egemenliği sağlamaya çalışmaktadır. Bunu yaparken, küresel standartlar belirlemede ve stratejik bağımlılık yönetimi izlemektedir. Hindistan ise ulusal güvenliğe ve Çin'den hedefli bir şekilde ayrılmaya daha fazla odaklanmaktadır. Her iki aktör de teknolojik bağımlılığı azaltma; yarı iletkenler, 5G ve yapay zeka gibi kilit teknolojilerde yerli kapasite oluşturma; ve ikili işbirliği yoluyla pazar ve jeopolitik güçlerini güçlendirme arzusu konusunda birleşmektedir.

Hanns Günther Hilpert ve *Pawel Tokarski*, mevcut koşullar altında uluslararası para politikasındaki gücün stratejik boyutuna odaklanmaktadır. doların hakimiyeti. Yazarlar, AB ile Çin'in para politikalarını karşılaştırarak, bu iki aktörün stratejilerinin kendi para birimlerinin özerkliğini ve dayanıklılığını güçlendirmeye ne ölçüde katkıda bulunduğunu inceliyorlar. Çin bu alanda jeopolitik kaygılarla hareket eden aktif bir politika izlerken, AB ise siyasi parçalanma, çelişen ekonomik hedefler ve kurumsal engellerin tutarlı bir strateji izlemeyi zorlaştırması nedeniyle büyük ölçüde pasif kalıyor. Dijital merkez bankası para birimleri

giderek daha önemli bir araç haline gelmektedir ve bu gelişmede Çin, Avrupa'nın açık ara önünde yer almaktadır.

Armin Haas, Moritz Kapff ve Steffen Murau, hükümetlerin mali düzeyde dış ve güvenlik politikası kapasitelerini artırabilecekleri yolları ele almaktadır.

Devletin ana bütçesinin ötesinde, özel fonlar ve kalkınma bankaları gibi “bilanço dışı mali kurumlar”dan oluşan karmaşık bir “mali ekosistem”, ek dış politika ve güvenlik politikası önceliklerini finanse etmek için henüz kullanılmamış bir alan sunmaktadır. Bu yaklaşım, yüzyıllardır süregelen bir uygulamadır, ancak “gölge bütçe” etiketi altında damgalanmıştır. Almanya, artan mali gereksinimleri gerektiren ve Alman Silahlı Kuvvetleri için özel fon örneğinde olduğu gibi, borç freni konusunda istisnalara yol açmış olan önemli zorluklarla karşı karşıyadır. Bu tür kurumların olası kullanımı, sadece yasal statü, gelir modelleri ve borç seçenekleri açısından dikkatle tasarlanmakla kalmamalıdır. Aynı zamanda mali sürdürülebilirliğin kapsamlı bir şekilde değerlendirilmesini ve devlet bütçeleriyle ilgili basitleştirici anlatılardan uzaklaşılmasını gerektirir.

Bölüm I

Jeoekonomik Düşünce

Christian Pfeiffer

Jeoekonomik Düşüncenin Normatif ve Teorik Temelleri*

Soğuk Savaş'ın sona ermesinden bu yana, jeoekonomi kavramı hem stratejik tartışmalarda hem de araştırma alanlarında dikkate değer bir canlanma yaşamıştır. Çin'in yükselişi, liberal dünya düzeninin aşınması ve artan jeoekonomik gerilimler ışığında, ekonomik güç yeniden jeopolitik bir kaynak olarak anlaşılmaya başlanmıştır. Jeoekonomi kavramı, küresel düzendeki değişimleri analiz etmek ve tanımlamakla kalmaz, aynı zamanda eylem için normatif-performatif bir model işlevi de görür: Algıları yapılandırır, değerleri aktarır, siyasi gerçeklikler yaratır ve dış politika eylemlerinin kapsamını belirler.¹

Jeoekonomik düşüncenin normatif boyutu zamanla gelişmiştir. Hatta iki savaş arası dönemde bile bu terim tartışılmıyordu ve düzen konusunda birbiriyle rekabet eden liberal ve ulusal muhafazakar fikirlerin bir ifadesiydi. Günümüzde, farklı normatif öncüller jeoekonomik tartışmayı şekillendirmeye devam etmektedir. Bir yanda, kontrol, kendi kendine yeterlilik ve jeopolitik güdümlü ekonomi politikasına odaklanan sözde realist yaklaşımın savunucuları; diğer yanda ise karşılıklı bağımlılık, rekabet ve kurallara dayalı işbirliğini vurgulayan liberal modellerin savunucuları bulunmaktadır. Aşağıda sunulan jeoekonomik düşünce okullarının yeniden yapılandırılması, bu okulların ideolojik temellerini tüm normatif çeşitlilikleriyle ortaya koymayı amaçlamaktadır. Bu anlayış, dış ekonomik düzenin oluşumunda mevcut zorlukları ideolojik ve stratejik olarak sınıflandırmak için bir ön koşuldur.

* Bu makale büyük ölçüde şu kaynağa dayanmaktadır: Christian Pfeiffer, *Uluslararası İlişkilerde Jeoekonomi: Neorealist ve Neoliberal Kavramsallaştırmalar* (Londra: Routledge, 2024).

1 Hanns W. Maull'un bu araştırma makalesine yaptığı katkıda (s. 24 ve sonrası) açıkladığı gibi, siyasi düzenlerin ilkelerini, normlarını ve kurallarını şekillendiren ideolojilere de bağlı olan "uluslararası düzen" kavramıyla paralellikleri inceleyin.

Jeoekonomi kavramının kısa tarihi

Jeoekonomi gibi kavramlar statik terimler değil, tarihsel yorumlama süreçlerinin ifadesidir. Anlamlar, çağrışımlar ve uygulamalar, ideolojik akımların, siyasi güç ilişkilerinin ve entelektüel söylemlerin etkisiyle sürekli değişime tabidir. Kavramın tarihsel sınıflandırması, geleneksel çizgileri ortaya çıkarmaya yardımcı olur.

düşünce ve normatif varsayımlar — “jeoekonomi” ve “jeopolitik” gibi siyasi açıdan hassas terimlerle uğraşırken atılması gereken önemli bir adımdır. Tarihsel yansıma aynı zamanda bir siyasi sorumluluk meselesidir: Bachmann ve Toal'ın² “Lebensraum” terimini örnek göstererek ortaya koyduğu gibi, tarihsel yükü olan kavramların düşüncesizce benimsenmesi, çok geniş kapsamlı siyasi sonuçlar doğurabilir. “Jeoekonomi” terimi de bir istisna değildir. Bu terimin kökeni, iki savaş arası dönemde Alman düşüncesine dayanmaktadır ve büyük ölçüde unutulmuş olsa da ulusal ekonomik çıkarlar ve uluslararası düzen hakkındaki güncel tartışmalar için hâlâ son derece önemlidir.

Ulusal muhafazakar gazeteci ve akademisyen Arthur Dix (1875 — 1935), bu terimi 1920'li yılların başlarında kullanmış ve böylece jeoekonomi tartışmasına en erken kavramsal katkılardan birini sağlamıştır. *Geoökonomie: Einführung in die erdhafter Wirtschaftsbetrachtung* (Münih, 1925) gibi eserleri, akademik ve siyasi çevreleri hedef almaktaydı. Dix için jeoekonomi, tüm devletlerin ekonomi politikası hedeflerinin coğrafi koşullara — özellikle toprak ve iklim — ve nüfus artış potansiyeline kaçınılmaz bir şekilde bağlanması anlamına geliyordu.³ Ekonominin bu “topraksal bakış açısı”

2 Veit Bachmann ve Gerard Toal, “Geopolitics — Thick and Complex: A Conversation with Gerard Toal”, *Erdkunde – Archive for Scientific Geography* 73, no. 2 (2019): 143 — 55.

3 Arthur Dix, “Forderungen des globalen Zeitalters: Geo-politik und Geoökonomie”, *Weltpolitik & Weltwirtschaft* 1, no. 1 (1925): 34 — 39 (37).

Süreçler, jeopolitikayı dış politikanın mekânsal yönelimiyle sınırlayan Dix tarafından jeopolitikayı tamamlayıcı unsurlar olarak algılanıyordu. Dix, jeopolitikanın öznesi olan “devlet bedeni” ile jeoekonominin öznesi olan “ekonomik beden” arasında net bir ayırım yapıyordu.⁴Dix’e göre jeoekonomi, devletin kendi ekonomisini uluslararası rekabet içinde konumlandırmak için kullandığı bir araçtı. Mekan, politik olarak yapılandırıcı bir kategori olarak anlaşıldı. Dix’in bakış açısı otoriter-milliyetçi bir dünya görüşünü yansıtmaktadır: Jeoekonomik düşünce , ekonomik planlamayı ulusal özgüvenin hizmetine sunan kolektif bir iktidar iddiasının ifadesidir. Bu anlayış, Hanns W. Maull’un bu araştırma makalesinde jeoekonomik düzenlemelerin uzun vadeli uygulanmasına ilişkin yorumlarında açıkça gösterildiği gibi, bugün de gerçekçi jeoekonomiyi şekillendirmeye devam etmektedir.⁵

Realist jeoekonomi kavramındaki sabit unsurlar, kıt ekonomik alanların kontrolü, mülkiyeti ve sınırlandırılmasıdır.

Günümüze kadar, gerçekçi jeoekonomi, devletin coğrafi sınırlarla sınırlı bir anlayışına dayanmaktadır. Bu doktrine göre coğrafi konum, doğal kaynaklar ve stratejik konum, dış politika davranışını ve uluslararası güç yapılarını belirleyen sabit unsurlardır. Ekonomik rekabet klasik sınırlar içinde gerçekleşir ve ekonomik alan, jeopolitik olarak genişletilmiş bir alan olarak anlaşılır. Mekan, kıt bir meta ve güç ile refah kaynağı olarak görünür: Siyasi ve ekonomik düzen, coğrafi olarak sabit mekanlara bağlı olduğu düşünülür. Bu fikir, bir sıfır toplamlı mantığı ima eder: Bir devletin mekan ve güç kazanımları, kaçınılmaz olarak başkalarının aleyhine olur. Bu öncüllerden kaynaklanan münhasır düzenler açısından düşüncenin sabit unsurları kontrol, mülkiyet ve sınırlandırmadır. Buna ek olarak, mekânın gerçekçi anlayışı deterministiktir: Mekândaki konum veya yer, çıkarları, eylem alanını ve stratejik hedefleri belirler. Devlet, gücü mekânın kontrolünden kaynaklanan, toprak sınırlarıyla sınırlı bir aktör olarak görünür. Mekân üzerindeki bu münhasırlık iddiası, normatif olarak muhafazakar ve ikili bir dünya görüşüyle el ele gider — “biz”e karşı

⁴ Arthur Dix, “Wirtschaftsstruktur und Geopolitik”, *Volkswirtschaftliche Blätter* 26, no. 7/9 (1927): 465 — 484 (47)

⁵ Bu araştırma makalesinde Hanns W. Maull’un katkısına bakınız, s. 24ff.

“onlar”: Ekonomik alanlar fethedilmeli ve güvence altına alınmalıdır; mübadele bir tehdit, ekonomik rekabet ise bir sıfır toplamlı oyun olarak görülür.

Buna karşılık, liberal iktisatçı ve Nasyonal Sosyalizm eleştirmeni Wilhelm Röpke (1899 — 1966), piyasa odaklı, bireyci bir jeoekonomi anlayışı geliştirdi. Bu anlayışa göre, coğrafi koşullar ulusal ekonomiler üzerinde bütünleştirici bir etkiye sahiptir ve devletler ile ekonomik alanlar arasında yapısal bağlar oluşturur. Bunlar hiçbir zaman tam olarak örtüşmediğinden, siyasi yakınlaşmayı destekleyen jeoekonomik genişleme baskısı ortaya çıkar. Ekonomik entegrasyon, bu nedenle hem coğrafi koşulların bir sonucu hem de siyasi entegrasyonun bir öncüsüdür. Görünüşte kendi kendine yeten devletler bile uzun vadede bu dinamikten kaçamaz. Röpke, korumacı ve otarşik politikaları, ekonomik farklılaşma ve jeoekonomik entegrasyon güçleri karşısında nihayetinde güçsüz kalan gerici karşı hareketler olarak görmüştür. Coğrafi olarak belirlenen ekonomik karşılıklı bağımlılığın siyasi açıdan bütünleştirici bir etkiye sahip olduğu yönündeki görüşü, bugün hâlâ liberal uluslararası ilişkiler teorilerinde, özellikle de ekonomik karşılıklı bağımlılığı barışı teşvik eden bir faktör olarak vurgulayan çalışmalarda yansıtılmaktadır.⁶

Toprak kavramına takılıp kalan gerçekçi jeoekonominin aksine, liberal jeoekonominin savunucuları ekonomik gücün *topraksallaşmaktan uzaklaştığını* kabul ederler. Teknolojik ilerleme, dijital ağlar ve küresel karşılıklı bağımlılığın coğrafi konumun stratejik önemini göreceleştirdiğine inanırlar. Sanayi Devrimi’nden bu yana ve bilgi ekonomisiyle daha da güçlenen bir şekilde, “toprak” bir üretim faktörü olarak arka plana çekilmiştir. Bilgi, teknolojik kapasiteler ve ağlar gibi maddi olmayan kaynaklar önem kazanmıştır — bu faktörler öncelikle toprakla bağlantılı değildir. Liberal jeoekonominin savunucuları, mekânı siyasi ve ekonomik uygulamaların sonucu olarak görürler: dinamik, ilişkisel ve açık. Onların teorisine göre, iktidar artık mekân üzerindeki fiziksel kontrolden değil, küresel etkileşim ağlarındaki konumdan kaynaklanmaktadır. Ulusal topraklar, işlevsel karşılıklı bağımlılıklar lehine münhasır statülerini yitirmektedir. Mekânı, klasik toprak sınırlarının ötesinde, maddi olmayan altyapılardan oluşan çok boyutlu, ilişkisel bir ağ olarak anlamak, Nadine Godehardt’ın

⁶ Michael W. Doyle, “Kant, Liberal Legacies, and Foreign Affairs”, *Philosophy & Public Affairs* 12, no. 3 (1983): 205 — 35.

makale. Liberal jeoekonomi, bu sayede ulusötesi dijital altyapılar ve uydu tabanlı ağlar gibi yeni mekânsal mantıkları, jeoekonomik açıdan önemli düzen alanları olarak anlamak için kavramsal bir temel sunar.

Bu liberal yaklaşım, normatif olarak kapsayıcı bir ufuk açar: Liberal jeoekonomi, sınırlı alanlar üzerindeki kontrolü en üst düzeye çıkarmak yerine, işlevsel ağ oluşturma, aktörler arası koordinasyon ve sürekli değişen alanlara esnek bir şekilde uyum sağlamayı amaçlar. Ekonomik mübadele, entegrasyonun refah yarattığı bir pozitif toplamı oyun olarak kavranmaktadır. Röpke'nin yaklaşımı, bu nedenle ekonomik entegrasyonu siyasi işbirliğinin itici gücü olarak gören ve böylece jeoekonomik devletçiliğin otoriter kavramlarına karşı normatif bir denge unsuru oluşturan bir jeoekonomik düşünce akımını temsil etmektedir.

Jeoekonomi: Stratejik güç kullanımı ile işbirliğine dayalı refah arasında

Güncel araştırmalar, iki analitik yaklaşımı birbirinden ayırmaktadır: siyasi hedeflere ulaşmak için ekonomik araçların kullanıldığı araç temelli bir yaklaşım; ve siyasi araçların (özel) ekonomik amaçlara hizmet ettiği hedef odaklı bir yaklaşım. Her iki modelde de devlet birincil aktördür. Günümüzde, araç temelli yaklaşım siyasi uygulamaları ve akademik tartışmaları domine etmektedir: Jeoekonomi, yaptırımlar, yatırım kontrolleri ve ihracat kısıtlamaları gibi ekonomik güç araçlarıyla klasik jeopolitiğin bir devamı gibi görünmektedir. Amaç, stratejik siyasi çıkarları uygulamaktır.⁷ Tartışmayı şekillendiren iki zıt, ideal-tipik paradigma vardır: gerçekçi, güç merkezli bir model ve liberal, refah odaklı bir model.

Gerçekçi jeoekonomi, çatışmacı bir paradigmaya (sıfır toplamı oyun) dayanır: Piyasa mekanizmaları, jeopolitik rekabeti sürdürmek için bir araç olarak kullanılır. Devletler, tıpkı topraklar için rekabet ettikleri gibi, ticaret akışları, üretim merkezleri ve stratejik endüstriler için de rekabet ederler. Dış ekonomik güç (araç), öncelikle refahı artırmaya değil, daha çok dış politikayı dayatmaya ve gücü güvence altına almaya (amaç) hizmet eder — tıpkı jeopolitikte olduğu gibi. Buna karşılık, liberal jeoekonomi karşılıklı refahı (pozitif toplamı oyun) hedefler: Ekonomik karşılıklı bağımlılığı barış için bir fırsat olarak görür,

istikrar ve refah. Devlet, baskın bir koordinatör olarak değil, uluslararası ilişkilerin kurumsal teorileriyle uyumlu bir şekilde, ekonomik özgürlüğü mümkün kılan ve devlet dışı aktörleri ortaklar olarak kabul eden bir çerçeve sağlayıcı olarak hareket eder.

Temel fark, araçların seçiminde yatmaktadır: Realist jeoekonomi, asimetrik güç ilişkilerini istismar eden yaptırımlar veya ticaret yasakları gibi kısa vadeli zorlayıcı önlemlere dayanır. Bu önlemler tırmanmaya meyillidir, verimsizdir ve uzun vadede ekonomik olarak zararlıdır: Fırsat maliyetleri ve uzun vadeli rekabet gücü kaybı sistematik olarak göz ardı edilir. Serbest ticaret ve adil rekabet engellenir, bu da piyasa bozulmalarına, belirsizliklere ve izolasyonizme yol açar. Buna karşılık, liberal jeoekonomi, ticaret anlaşmaları, yatırım ortaklıkları ve teknoloji transferleri gibi uzun vadeli işbirliği araçlarına dayanır. Kullandığı araçlar zorlama değil, teşviklerdir: Ekonomik karşılıklı bağımlılık, siyasi istikrar yaratır. Odak noktası, kısa vadeli siyasi kazanç değil, uzun vadeli etkilerin ve toplumun tamamı için katma değer bilincini bir şekilde dikkate alınmasıyla sürdürülebilir zenginlik yaratılmasıdır.

Realist jeoekonomi düşüncesinin etkisi altında, ekonomik süreçler güvenlik politikası açısından siyasallaşmaktadır : Otoriter devletlerle ticaret giderek bir tehdit olarak algılanıyor, piyasalar gönüllü işbirliği alanları olarak rollerini yitiriyor ve yatırım ile ticaret genel bir şüpheye maruz kalıyor. Sonuç, önleyici bir güvenlik mantığıdır: Ulusal güvenlik adına ticaret engelleri dikilir, piyasalar parçalanır ve ekonomik işbirliği yerini güvensizliğe bırakır. Bu tür bir yaklaşımın örnekleri arasında ABD'nin çeliğe uyguladığı gümrük vergileri ile Çin'in Avustralya arpası ve şarabına uyguladığı gümrük vergileri sayılabilir. Bu tür önlemler öngörülebilirliği azaltır ve rasyonel karar almayı engeller.

Sonuç olarak, hedefler ile araçlar arasındaki ilişkide temel bir fark ortaya çıkmaktadır: Realist jeoekonomi, doğrusal bir nedensellik modelini izler siyasi hedefler dışsal olarak belirlenir ve ekonomik araçlar yalnızca birer araç olarak kullanılır. Liberal yaklaşım ise dögüsel bir ilişkiye dayanır: Ekonomik araçların kullanımı, siyasi tercih yapılarını dönüştürebilir; örneğin, ticari işbirliği siyasi yakınlaşmayı teşvik edebilir. Böylece jeoekonomi, dış politika felsefelerinin normatif bir ifadesi haline gelir — otoriter ve kontrol odaklı ya da işbirlikçi, katılımcı ve kalkınma dostu.

⁷ Robert D. Blackwill ve Jennifer M. Harris, *War by Other Means: Geoeconomics and Statecraft* (Cambridge: Belknap/ Harvard, MA, 2016).

Jeoekonomik düşünce okulları arasındaki normatif farklılıklar

Realist ve liberal jeoekonomi arasındaki temel normatif ayrım, ulusal çıkarları neyin oluşturduğu ve bunları kimin tanımladığı sorusuyla ilgilidir. Realist jeoekonominin savunucuları nesnelci bir yaklaşım izler: Ulusal çıkarların nesnel olarak var olduğu, rasyonel bir şekilde türetilebileceği ve öncelikle devlet elitlerinin veya uzmanların yetkisi altında olduğu varsayılır. Devlet, sosyal tercihlerin ikincil bir rol oynadığı homojen bir varlık (“kara kutu”) olarak görünür.⁸ Bu anlayış, ulusal ekonomik çıkarların teknokratik bir şekilde yönlendirilmesini savunan Dix’in illiberal jeoekonomisinden yararlanır. Bu yaklaşım, paternalist imalar taşır ve demokratik teori için normatif zorluklar ortaya çıkarır: Sadece “gerçek” uzmanların ulusun çıkarlarının ne olduğunu bildiği varsayılır.⁹ Örneğin 1990’larda, Chrysler ve Ford gibi ABD şirketleri jeoekonomik anlatıları desteklemiş ve bunun sonucunda sözde bağımsız uzmanlar, ABD otomotiv endüstrisini kurtarmak için sanayi politikası müdahaleleri çağrısında bulunmuştur.¹⁰ Buna karşılık, liberal jeoekonomik yaklaşım, ulusal çıkarların öznel bir anlayışına dayanır. Devlet, çeşitli sosyal perspektiflerin bir ifadesi olarak görünür ve bu da demokratik teori açısından kapsayıcı bir iddiayı haklı çıkarır: Dış politika, iç politika kadar katılımcı olmalıdır.¹¹ Bu düşünce, ekonomik politika kararlarını meşrulaştırma gerektiren süreçler olarak gören Röpke geleneğinde yer alır. Devlet dışı aktörler, jeoekonomik politikanın aktif ortak yaratıcıları olarak görülür; onların katılımı, dış politikanın kabulü ve etkinliği için bir ön koşuldur

8 Hanns W. Maull, makalesinde iç politikanın gerçek veya hayali dış tehditler tarafından dikte edilmesinin tehlikesine dikkat çekmekte (“güvenlik devleti”) ve “Liberal demokrasiler için jeoekonomik eylem seçenekleri” başlıklı bölümde (s. 28f.), alternatif kalkınma yollarını özetlemektedir.

9 Bruce Douglass, “Kamu Yararı ve Kamu Çıkarı”, *Political Theory* 8, no. 1 (1980): 103 — 17 (109).

10 Gearóid Ó Tuathail, “Tehdit Olarak Japonya: ABD Sivil Toplumunda ABD-Japonya İlişkilerine Dair Jeo-ekonomik Söylemler, 1987 — 1991”, *Yeni Dünya Düzeninin Siyasi Coğrafyası*, der. Colin H. Williams (Londra ve New York: Belhaven Press, 1993), 181 — 209 (193).

11 Hanns W. Maull, bu araştırma makalesine yaptığı katkıda, “Liberal düzenler” başlıklı bölümde (s. 25 ve sonrası) liberal bir iç düzenin temel taşlarını tanımlamaktadır: hukukun üstünlüğü, seçilmiş parlamentolar aracılığıyla siyasi katılım ve özgürlük ile insan haklarına bağlılık.

ekonomik önlemler. Örneğin, Alman Dışişleri Bakanlığı, dış politika ilkelerini belirlerken¹² — ve Rusya’ya yönelik yaptırımlar gibi belirli kararlar alırken de⁽¹³⁾ — sivil toplum, ekonomi ve bilim alanındaki aktörlerle yapılan istişarelere büyük ölçüde dayanmıştır.

Realist jeoekonomi zorlama, baskı ve sindirmeye dayanırken, liberal jeoekonomi gönüllülük, karşılıklılık ve olumlu teşvikleri vurgular.

İkinci bir temel fark, operasyonel mantıkta yatmaktadır. Realist jeoekonomi, diğer devletler üzerindeki göreceli üstünlüğünü ortaya koymak için zorlama, baskı ve sindirme gibi çatışmacı araçlara dayanır.¹⁴ Ekonomik araçlar öncelikle birer güç kaynağı olarak anlaşılır ve hedef devletteki devlet dışı aktörler araçsallaştırılır ve meşruiyetleri sorgulanır. Bu yaklaşım, jeopolitik gerilimleri hafifletmekten ziyade şiddetlendirme eğiliminde olan bir sıfır toplamlı mantığı izler. Buna karşılık, liberal jeoekonomi işbirliğine yönelik bir yaklaşımı savunur: Ekonomik ilişkiler gönüllülük, karşılıklılık ve olumlu teşviklere dayanır. Siyasi baskı — eğer varsa — dışsal zorlamadan değil, içerdeki demokratik beklentilerden kaynaklanır.

Güç, kontrol olarak değil, güçlendirme olarak yorumlanır. Ekonomik karşılıklı bağımlılık ve ortak değer yaratma, uzun vadeli istikrarı ve işbirliğine dayalı ilişkileri teşvik eder.

Üçüncü bir normatif ayırt edici özellik, ekonomik özgürlük ve mülkiyet ile olan ilişkiyle ilgilidir. Realist jeoekonomi, ekonomik araçları devlet egemenliği altındaki stratejik kaynaklar olarak görür. Mülkiyet hakları, ulusal güvenliğin önceliğine tabi tutulur. Şirketler devlet çıkarlarının araçları haline gelir ve devlet-kapitalist eğilimler ile piyasa bozulmaları kaçınılmaz bir yan etki olarak ortaya çıkar. Liberal mülkiyet normları, ulusal ve ekonomik güvenlik adına kısıtlanır. Buna karşılık, liberal jeoekonomi ekonomiyi...

12 Kim B. Olsen, *Avrupa Yaptırımlarının Jeoekonomik Diplomasisi: Ağ Bağlantılı Uygulamalar ve Yaptırımların Uygulanması* (Leiden: Brill, 2022), 71.

13 Simon Bulmer ve William E. Paterson, *Almanya ve Avrupa Birliği: Avrupa’nın İsteksiz Hegemonu mu?* (Londra: Red Globe Press, 2019), 228.

14 Maull’un bu araştırma makalesine yaptığı katkıda, “Dünyaekonomik düzenlemelerin hazırlanması” başlıklı bölümde (s. 27f.) yer alan yorumlarına bakınız; burada, kısa vadeli dünyaekonomik düzenlerin özellikleri olarak yıkım, zorlama ve şiddet biçimindeki güç siyasetini vurgulamaktadır.

Ekonomik özgürlük ve mülkiyetin korunması, liberal düzenin temel taşlarıdır.¹⁵Devlet kontrolü, yalnızca kontrol yoluyla değil, çerçevelerin oluşturulması ve demokratik meşruiyet yoluyla uygulanır, kontrol yoluyla değil. Mülkiyet saygı görür, jeopolitik amaçlar için sömürülmez. Realist yaklaşım kısa vadeli güç kazanımlarını hedeflerken, liberal jeoekonomi uzun vadeli, verimlilik odaklı ve sosyal entegrasyoncu bir yaklaşım benimsemektedir. Normatif öncülleri, uluslararası işbirliğini, rekabeti ve kurallara dayalı düzeni güçlendirir ve Pekin Konsensüsü gibi otoriter kalkınma modellerine karşı bir denge oluşturur.¹⁶

Son değerlendirme

Jeoekonomik düşünce, dış ekonomik kontrolün teknokratik bir meselesi ya da amaç ve araçların basit bir hesaplamasından daha fazlasıdır: Devlet ve toplum, iktidar ve işbirliği, özgürlük ve kontrol arasındaki ilişkiye dair temel normatif kararları ilgilendirir. Realist ve liberal yaklaşımlar, farklı siyasi, ekonomik ve sosyal sonuçları olan, birbiriyle rekabet eden dünya görüşlerini temsil eder. Dix'in ulusal ekonomik çıkar ruhu içinde milliyetçi ve illiberal anlatıların günümüzde yeniden canlanması, jeoekonominin sadece analitik bir araç değil, aynı zamanda teorik varsayımlarının eleştirel olarak incelenmesi gereken normatif bir proje olduğunu göstermektedir. Güncel ekonomik egemenlik, stratejik özerklik ve jeoekonomik rekabetler üzerine yapılan tartışmalar, fikir tarihi açısından Röpk'e'den çok Dix'e yakın bir düşünce tarzının izlerini taşımaktadır. Bu bağlamda, jeoekonomiyi sadece bir iktidar aracı olarak değil, aynı zamanda esnek bir düzen modeli olarak anlamaktır.

Aynı zamanda, fikirlerin gelişimi ihtiyatlı bir iyimserliğe neden olmaktadır. Edward Luttwak gibi gerçekçi düşünce geleneklerinin savunucuları bile, tarihsel kalıpların gelecek için değişmez kılavuzlar olmadığını kabul etmektedir. Çatışma mantığı aşılabılır — örneğin, jeopolitik rekabetleri çevre ve iklim koruma gibi ortak küresel zorluklara yönlendirerek:

15 Ayrıca bkz. Hanns W. Maull'un bu araştırma makalesine yaptığı katkı, "Liberal düzenler" bölümü (s. 25 ve sonrası).

16 Bu, devlet yönlendirmeli ekonomi politikası ve otokratik pragmatizmle karakterize edilen, Batı'nın liberal Washington Konsensüsüne karşı Çin'in sunduğu alternatiftir.

"Süper-GATT" gibi uluslararası kurumlar, jeoekonomik çatışmaları sistematik olarak yatıştırabilir ve bunları işbirliğine yönlendirebilir.¹⁷

17 Edward Luttwak, "Yaklaşan Küresel Ekonomik Güç Savaşı: Jeoekonominin Savaş Alanında İyi Adamlar Yoktur", *The International Economy* 7, no. 5 (1993): 18 – 67 (67).

Hanns W. Maull

Jeoekonomi ve Uluslararası Düzen

Edward Luttwak'ın 1990 yılında yayınlanan ve büyük beğeni toplayan bir makalesine göre, jeoekonomik düşünce "ticaretin dilbilgisinde savaş mantığını" formüle eder.¹ Daha genel bir ifadeyle, bu yoruma göre jeoekonomi, ulusal dış politika hedeflerinin ekonomik araçlar kullanılarak nasıl gerçekleştirilebileceğiyle ilgilenir. Burada odak noktası öncelikle ekonomik faaliyetlerin coğrafyası değildir.² Bir yandan, jeoekonomik düşünce , coğrafya ve ulusal sınırların artık önemsiz görüldüğü küresel bir bakış açısına uzaklaşmakla ilişkilidir. Öte yandan, jeoekonomik düşünce genellikle jeopolitik bağlamda konumlandırılır ve bu nedenle uluslararası ilişkilere dair "realist", yani güç ve güvenlik merkezli bir bakış açısını benimser.³ Ekonomik faaliyeti güç politikası merceğinden ele almanın uluslararası düzen üzerindeki bazı etkileri aşağıda özetlenmiştir.

“Uluslararası düzen” nedir?

“Uluslararası düzen” (veya “uluslararası düzen”) terimi günümüzde genellikle oldukça belirsiz bir şekilde kullanılmaktadır.⁴ Herhangi bir siyasi düzen gibi, uluslararası

düzen, toplumdaki davranışları düzenlemeyi amaçlayan ilkeler, normlar ve kurallardan oluşan bir sistemdir uyulması gereken — ve pratikte büyük ölçüde uyulan — kurallar olup, bu sayede davranışsal bir kesinlik ve öngörülebilirlik yaratırlar.⁵ Her siyasi düzen, kuralları ve düzenlemeleri uygulamak üzere oluşturulmuş iktidar yapılarına dayanır; ancak bu yapılar düzenin kendisiyle özdeş değildir, yalnızca onun temelini oluştururlar.⁶ Siyasi düzenlerin ilgili ilkeleri, normları ve kuralları büyük ölçüde farklılık gösterebilir; bunlar, dönemin egemen ideolojileri tarafından belirlenir. Uluslararası düzen (aynı zamanda: dünya düzeni), küresel toplumu ve devletler topluluğunu kapsayan en büyük ve en kapsamlı siyasi düzendir.⁷ Birleşmiş Milletler kurumları bu dünya düzenini temsil eder; en önemli organları, ulus devlet düzenindeki karşılık gelen organların işleyişinden farklı olan yasama (Güvenlik Konseyi, Genel Kurul), yürütme (Genel Sekreter ve Sekreteryası) ve yargı (Uluslararası Adalet Divanı) görevlerini yerine getirir.

¹ Edward Luttwak, “From Geopolitics to Geo-Economics: Logic of Conflict, Grammar of Commerce”, *The National Interest*, no. 20 (1990): 17 – 23 (19). Luttwak bu formülasyonu kurgusal olarak Clausewitz'e atfeder.

² Bu faaliyetler, ekonomik coğrafya ve mekânsal ekonomi ya da yeni ekonomik coğrafya alanına girer. Jeopolitikte mekânın önemi konusunda, bu araştırma makalesinde Nadine Godehardt'ın s. 30 ve sonrası ile Christian Pfeiffer'in s. 19 ve sonrası bölümlerindeki katkılarına bakınız.

³ Ancak, “realist” modellerin yanı sıra “liberal” jeoekonomi modellerinin de olduğunu gösteren Christian Pfeiffer'in *Geoeconomics in International Relations: Neorealist and Neoliberal Conceptualizations* (Londra ve New York: Routledge, 2024) adlı eserine bakınız; ayrıca bu araştırma makalesindeki katkısına, s. 19 ve sonrası bakınız.

⁴ Bkz. örneğin, ““Es regiert der reine Tumult”” (Herfried Münkler ile röportaj), *Süddeutsche Zeitung*, 7 Mart 2025, <https://www.sueddeutsche.de/kultur/herfried-muenkler->

interview-trump-ukraine-li.3185266?reduced=true (erişim tarihi: 23 Temmuz 2025); Alexander Cooley ve Daniel H. Nexon, “Das Ende der liberalen Weltordnung. America First und der Multilateralismus autoritärer Mächte”, *Blätter für deutsche und internationale Politik*, no. 2 (Şubat 2025): 51 – 58.

⁵ Hanns W. Maull, “Uluslararası Düzen: Durum Değerlendirmesi ve Gelecek Beklentileri”, *SIRIUS* 4, no. 1 (2020): 3 — 23, doi: 10.1515/sirius-2020-1002.

⁶ Bu nedenle, “çok kutuplu” bir dünya düzeninden söz etmek yanıltıcıdır: Çok kutupluluk, devletler arasındaki güç ilişkilerini tanımlar, ancak kendi başına uluslararası düzenin özünü tanımlamaz. Dolayısıyla, birbirinden çok farklı çok kutuplu dünya düzenleri hayal etmek ve bunlar için tarihsel kanıtlar bulmak mümkündür. Bkz. Barry Buzan ve Richard Little, *International Systems in World History: Remaking the Study of International Relations* (Oxford: Oxford University Press, 2000); Ulrich Menzel, *Die Ordnung der Welt* (Frankfurt: Suhrkamp, 2015).

⁷ Kesin olarak söylemek gerekirse, bu uluslararası düzen iki toplumu ilgilendirir: şu anda yaklaşık sekiz milyar kişiden oluşan küresel toplum ile uluslararası toplumda yer alan yaklaşık iki yüz devletin oluşturduğu toplum. Birleşmiş Milletler Şartı ve uluslararası hukuk, her iki topluma da hitap eder.

Bu nedenle uluslararası düzenden söz etmek tamamen haklı olsa da, bu düzenin hiçbir şekilde yalnızca merkezi organ ve kurumlardan ibaret olmadığı, aynı zamanda ulus devletlerin düzenlerine dayanan birçok alt düzeni de kapsadığı unutulmamalıdır.⁸ Alt düzenler bir yandan Avrupa, Doğu Asya ve Kuzey Amerika gibi belirli bölgelerle, diğer yandan ise uluslararası ticaret, iklim değişikliği ve nükleer enerjinin sivil ve askeri kullanımı gibi belirli işlevsel bağlarla ilgilidir. Seviyeler ve bireysel alt düzenler arasında yatay ve dikey etkileşimler (“müdahaleler”) vardır; dengeleyici ve dengesizleştirici etkiler, alt düzenlerin sınırları ötesindeki diğer (alt) düzenleri etkileyebilir.

Uluslararası düzenin mevcut durumu, genel olarak algılandığından çok daha karmaşıktır.

Özetle: Mevcut uluslararası düzen, genel algıdan çok daha karmaşıktır. Aslında, analitik açıdan en az üç siyasi düzen düzeyi ayırt edilebilir: en alt düzeydeki ulus devlet, bölgesel veya işlevsel alt düzenlerden oluşan orta düzey ve küresel düzey. Bu üç düzen düzeyindeki ve orta düzeyin bileşenleri olan çeşitli alt düzenlerdeki gelişmeler, zamanlama veya içerik açısından hiçbir şekilde eşzamanlı değildir. Dünya düzeninin şu anda bir kargaşa içinde olduğunu düşünmek ne kadar haklı olsa da, bunun tüm alt düzenleri için de aynı şekilde geçerli olduğu söylenemez. Örneğin, AGİT Avrupa’sındaki bölgesel güvenlik düzeni köklü bir değişimden geçse de, Doğu Asya’daki düzen (hala) istikrarla karakterize edilmektedir — her ne kadar bu istikrar giderek daha istikrarsız hale gelse de. Bu durum işlevsel alt düzenler için de geçerlidir: Dünya ticaret düzeni bir süredir köklü bir değişim sürecinden geçerken,⁹ uluslararası para düzeni ve uluslararası finans piyasalarının yapısı

Piyasalar yakın zamana kadar büyük ölçüde sağlam görünüyordu.¹⁰ Son olarak, ulus devlet düzenleri düzeyinde çok farklı gelişmeler yaşanmaktadır; dünya çapında liberal demokrasiler giderek artan bir baskı altında kalırken, otokratik rejimler yükselişe geçmektedir.¹¹ Bu açıdan bakıldığında, uluslararası düzendeki çalkantı, eski liberal dünyanın yeni jeoekonomik dünyayla boğuşmakta olduğu, risklerle dolu çok boyutlu ve çok yönlü bir değişim süreci olarak karşımıza çıkmaktadır.¹²

Liberal düzenler

Liberal dünya düzenini ne karakterize eder? Tarihsel gelişimi bu soruya farklı cevaplar vermektedir. 19. yüzyılın ikinci yarısındaki ilk liberal dünya düzeninin en önemli özellikleri serbest ticaret, serbest sermaye piyasaları ve altın standardına dayalı uluslararası para düzeni olmakla birlikte, aynı zamanda münhasır sömürge imparatorlukları hakkıydı. İç politikada liberalizm, hukukun üstünlüğüne, seçilmiş parlamentolar aracılığıyla siyasi katılımın sağlanmasına (oy kullanma hakkı çok seçici bir temelde tanınmış olsa da) ve evrensel özgürlük ve insan haklarına bağlılığın somut bir ifadesi olarak köleliğin kaldırılmasına zemin hazırladı.

1945’te, Amerika Birleşik Devletleri ve Birleşik Krallık, liberal bir dünya düzeni kurmak için yeni bir girişimde bulundu. Ancak bu girişim başarısız oldu: Proje, Doğu-Batı çatışmasının gölgesinde kaldı ve Soğuk Savaş’ın dünya düzeni ile yer değiştirdi. Yine de, Birinci (Batı) Dünya ve Küresel Güney’deki Üçüncü Dünya’nın büyük bir kısmı için bir alt düzen olarak varlığını sürdürdü. Ekonomik açıdan, bu düzenin temel ilkeleri, dünya ticaretinin kademeli olarak serbestleştirilmesi ve doların ana rezerv para birimi olduğu sabit döviz kurları sistemiydi. Bu düzende devlet, hem iç hem de

⁸ Hanns W. Maull, “Giriş: Uluslararası Düzen: Bir Analiz Çerçevesi”, *Soğuk Savaş Sonrası Uluslararası Düzenin Yükselişi ve Düşüşü*, ed. a.g.e. (Oxford: Oxford University Press, 2018), 1 — 18.

⁹ Wally Adeyemo ve Joshua Zoffer, “Küresel Ticaret Sistemi’nin Gümrük Vergilerine Değil, Yeni Kurallara İhtiyacı Var”, *The Economist*, 25 Mart 2025, <https://www.economist.com/by-invitation/2025/03/25/the-global-trading-system-needs-new-rules-not-tariffs-say-wally-adeyemo-and-joshua-zoffer> (erişim tarihi: 23 Temmuz 2025).

¹⁰ Bununla birlikte, mevcut ABD yönetiminin tutarsız dış ticaret politikası, doların rezerv para birimi olarak işlevini ve dolayısıyla mevcut para düzenini de sorgulanır hale getirmektedir. Bu araştırma makalesinde Hanns Günther Hilpert ve Pawel Tokarski’nin yazısına bakınız, s. 85 ve sonrası.

¹¹ Steven Levitzky ve Lucan A. Way, “Der Staat als Waffe: Trumps kompetitiver Autoritarismus”, *Blätter für deutsche und internationale Politik*, no. 3 (Mart 2025): 47 – 58, <https://www.blaetter.de/ausgabe/2025/maerz/der-staat-als-waffe-trumps-kompetitiver-autoritarismus> (erişim tarihi: 23 Temmuz 2025).

¹² Benzer şekilde, Milan Babić, *Geoökonomie. Anatomie der neuen Weltordnung* (Berlin: Suhrkamp, 2025).

yeniden yapılanma, modernizasyon, sanayileşme ve kalkınmayı teşvik etmek ve tam istihdam ile sosyal güvenliği sağlamak amacıyla dışa dönük bir politika izledi. Siyasi liberalizm, evrensel insan haklarını, halkların kendi kaderini tayin etme hakkını (dekolonizasyon), siyasi katılımı (evrensel, eşit ve özgür seçimler) ve sosyal dengeyi (refah devleti) vurguladı.¹³

Sabit döviz kuru sistemi 1970'lerin başında çöktü ve yerini, kurların döviz piyasaları ile merkez bankalarının etkileşimi sonucu belirlendiği ve dolayısıyla dalgalanmalara yol açan karma bir sisteme bıraktı. Aynı zamanda, ulusal ekonomiler uluslararası sermaye akışlarına giderek daha açık hale geldi. Liberal dünya düzeni daha sonra bir başka önemli dönüşüm geçirdi: 1970'lerin sonlarından itibaren neoliberal dönüşüm. Neoliberalizm, devletin etkisini azaltmayı ve onun yerini özel aktörler ve piyasa süreçleriyle doldurmayı amaçladı; deregülasyon ve özelleştirme, sosyal denge ilkesinin yerini aldı.¹⁴ Doğu-Batı çatışmasının sona ermesiyle, liberal uluslararası düzenin bu neoliberal varyantı, evrensel düzen olarak kendini kabul ettirdi. Washington Konsensüsü — piyasa süreçlerine yer açmak için devletin üstlendiği çeşitli görevlerden öncelikle çekilmesini düzenleyen ekonomi politikası fikri — bu neoliberal ideolojinin ortak paydasını oluşturuyordu.

Ayrıntılardaki bu farklılıklara rağmen, tüm liberal siyasi düzenlerin paylaştığı bir dizi benzerlik de bulunmaktadır. Bunlar arasında (uluslararası) iş bölümü, kaynakların giderek daha verimli kullanımı yoluyla modernleşme ve sanayileşme gibi ekonomik ilkeler ile ulusal ekonomilerin ve toplumların mal ve hizmet ticaretinden sermaye akışlarına, göç ve turizmden bilimsel bilgi, bilgi ve kültürel ürünlerin paylaşımına kadar diğerleriyle her türlü mübadelede açılması yer almaktadır. Sonuç, küreselleşme süreçlerinin genişlemesi, yoğunlaşması ve hızlanması oldu: Dolayısıyla ekonomik liberalizm, küreselleşmeyle bağlantılıdır. Siyasi açıdan liberalizm, evrensel insan haklarını, bireyin

Bireysel ve toplumsal kendi kaderini tayin hakkı, hukukun üstünlüğü, yetkilerin ayrılması ve birbirini denetlemesi yoluyla iktidarın sınırlandırılması ve halkın siyasi kararlara katılımı. Savaş ve güç kullanımı kısıtlanacak ve tabu olarak ele alınacaktır; ayrıca hükümetler arası ilişkiler de yasal normlarla belirlenecekti. Çeşitli liberal düzenleme politikaları arasındaki temel farklılıklar, her şeyden önce sosyal dengenin önemi, farklı bireysel ve kolektif kimliklerin getirdiği sonuçların ele alınması ve devletin ekonomi ve toplumdaki rolü ile ilgiliydi ve hâlâ da öyle olmaya devam etmektedir.¹⁵

Demokratik iç politika ve jeoekonomi,

Liberal yönetim modelleri, iç ve dış politikanın düzenlenmesine ilişkin temel ilke ve normlarda belirgin benzerlikler sergilemektedir. Dolayısıyla, son 20 yılda liberal uluslararası düzenin aşınmasıyla otoriter rejimlerin yükselişinin bir araya gelmesi hiçbir şekilde tesadüf değildir. Tıpkı liberal düzenleme politikalarının iç ve dış politikada birbiriyile bağlantılı olması gibi, aynı durum otoriter rejimler için de geçerlidir. Ancak, otoriter iç politika ile jeoekonomik dış politika arasındaki bu bağlantı kaçınılmaz değildir; istisnalar da vardır. Örneğin Singapur, özel konumu ve coğrafi konumu nedeniyle, Rusya'ya yönelik yaptırımları desteklerken tutarlı bir şekilde liberal bir dış ekonomi stratejisi izleyen otoriter bir devlettir. Tersine, Avrupa Birliği'nin , açık pazarlar anlamında hiçbir şekilde tutarlı bir şekilde liberal olmamıştır; demokratik iç politika ve jeoekonomi, dış politika riskleri ve tehditleri algılandığında özellikle uyumludur.

13 Bkz. G. John Ikenberry, Inderjeet Parmar ve Doug Stokes, “Giriş: Dünyayı Düzenlemek mi? Teori ve Uygulamada Liberal Enternasyonalizm”, *International Affairs* 94, no. 1 (2018): 1 – 5, <https://academic.oup.com/ia/article/94/1/1/4762723> (erişim tarihi: 5 Eylül 2025).

14 Jeff D. Colgan ve Robert O. Keohane, “Liberal Düzen Hileli”, *Foreign Affairs* 96, no. 3 (2017): 36 – 45, <https://www.foreignaffairs.com/articles/world/2017-04-17/liberal-order-rigged> (erişim tarihi: 5 Eylül 2025).

15 Daniel Deudney ve G. John Ikenberry, “The Nature and Sources of Liberal International Order”, *Review of International Studies* 25, no. 2 (1999): 179 — 96, <https://library.fes.de/libalt/journals/swetsfulltext/8357287.pdf> (erişim tarihi: 5 Eylül 2025); G. John Ikenberry, *Liberal Leviathan: The Origins, Crisis, and Transformation of the American World Order* (Princeton, NJ: Princeton University Press, 2012).

Jeoekonomik düzenlemelerin hazırlanması

Jeoekonomik odaklı bir uluslararası düzende, ulusal güvenlik ve güç rekabeti ilkeleri baskındır. Teknolojik yenilik¹⁶ve ekonomik mübadele¹⁷, teknolojik ve ekonomik üstünlük yoluyla potansiyel güç avantajları elde etme mantığını izlerken, siyasi şantaja yol açabilecek olası zayıf noktaları da tespit eder. Güç odaklı düşünce, siyasi düzenlerde sosyal ilişkilerin hiyerarşileştirilmesini destekler; bu nedenle, büyük güçlerin komşu küçük devletleri kendilerine bağlayarak bağımlı tuttukları etki alanları, jeoekonomide önemli bir rol oynar. Ulus devlete yapılan atıf, milliyetçiliği önemli bir kılavuz ilke olarak teşvik eder. Güç siyasetinin hiyerarşik işlevi ile ulus veya devlet halkı fikrinin birleşimi, her zaman olmasa da sıklıkla, kendi ulusunun aşırı değer verildiği milliyetçi ideolojilerinde yansır. Bunlar, halkın refahının devlet için bir öncelik olduğunu ima etmeye çalışan ataerkil sosyal politika biçimlerini de içerebilir.¹⁸

Şu anda jeoekonomik düzen kavramlarının iki çeşidi ayırt edilebilir. Birincisi, revizyonist varyant, uzun vadeli odaklıdır ve uluslararası düzenin kademeli ancak kapsamlı bir şekilde yeniden yapılandırılmasını amaçlamaktadır. Buradaki temel amaç, dünya düzenini otoriter rejimlerin tercihlerine uygun olarak yeniden şekillendirmek ve böylece iç ve küresel siyasi yapılar arasında uyum sağlamaktır. Bu varyant, güç politikası ve ekonomik yaptırımların bir karışımına dayanmakla birlikte, ekonomik teşviklere ve diplomasi ve kültürel etki yoluyla ikna/inandırmaya da dayanmaktadır.

Çin Halk Cumhuriyeti bu türün en iyi örneğidir.¹⁹ Revizyonist çabaları arasında, uluslararası hukukun mevcut normlarını yeniden yorumlama girişimleri de yer almaktadır

16 Bkz. Daniel Voelsen'in bu araştırma makalesine yaptığı katkı, s. 36 ve sonrası.

17 Bu araştırma makalesinde Bettina Rudloff ve Rocco Görhardt'in katkılarına bkz., s. 62 ve sonrası; Peter-Tobias Stoll ve Dorothee Falkenberg'in katkılarına bkz., s. 43 ve sonrası.

18 Wilhelmine Almanya'sındaki Bismarck'ın yenilikçi sosyal mevzuatı bunu göstermektedir. Milliyetçilik ideolojisi hakkında bkz. Anthony D. Smith, *Nationalism. Theory, Ideology, History*, 2. baskı (Oxford: Polity Press, 2010).

19 Çin Halk Cumhuriyeti'nin uluslararası ekonomi politikası hakkında bkz. Rush Doshi, *The Long Game: China's Grand Strategy to Displace American Order* (Oxford: Oxford University Press, 2021).

kendi fikirleriyle uyumlu bir şekilde hareket etmelidir.²⁰

Bununla birlikte, Brezilya, Güney Afrika ve Hindistan gibi demokratik devletler de, Küresel Güney'den gelen diğer devletlerin talep ettiği gibi, dünya düzeninin temelden yeniden yapılandırılmasını desteklemektedir.

İkinci varyant, öncelikle liberal uluslararası düzeni içeriden ve dışarıdan yok etmeyi amaçlamaktadır, ancak iktidar rejiminin iktidara ilişkin özel iddialarını ileri sürmenin ötesine geçen alternatif bir kavram sunmamaktadır. Bu varyantın temsilcileri resmi olarak çok taraflılığı savunsa da, pratikte çok taraflı anlaşmalara bağlı kalmaya isteksizdirler. Bu varyant, öncelikle yıkım, zorlama ve şiddet biçimindeki güç siyasetine dayanmaktadır;

Buradaki temel ilke, "güçlünün hakkı"dır. Vladimir Putin'in Rusya'sı²¹ve Donald Trump'ın Amerika'sı, jeoekonomik düzen kavramlarının bu ikinci varyantını temsil etmektedir.

Uluslararası ekonomik ilişkilerin küreselleştiği dönemde ulusal ekonomiler arasındaki karşılıklı bağımlılığın tezahürlerine çok az dikkat edilse de²², bunlar artık jeoekonomik düşüncede merkez sahneye çıkmaktadır. Bu karşılıklı bağımlılıklar genellikle asimettiktir. Özellikle bir devletin ekonomisinin kritik alanlarını etkilediğinde, mevcut kırılma noktaları şiddetlendiren veya yenilerini yaratan yapısal değişimlerin yanı sıra, kriz kaynaklı karşılıklı bağımlılık ilişkilerindeki aksaklıklar nedeniyle riskler ve tehlikeler ortaya çıkmaktadır. Bunlar doğal afetler veya kazalardan (hasarlı bir konteyner gemisinin Süveyş Kanalı'nı günlerce tıkaması gibi) kaynaklanabileceği gibi, aktörlerin

20 Kristine Lee ve Alexander Sullivan, *Birleşmiş Milletler Halk Cumhuriyeti: Uluslararası Örgütlerde Çin'in Ortaya Çıkan Revizyonizmi* (Washington, D.C.: Yeni Amerikan Güvenliği Merkezi, 2019), <https://www.cnas.org/publications/reports/peoples-republic-of-the-united-nations> (erişim tarihi: 5 Eylül 2025).

21 Alexander Cooley, "Russia Stakes Global Ambitions Regional Dominance", *Competing Visions of International Order: Responses to US Power in a Fracturing World*, ed. Leslie Vinjamuri (Londra: Chatham House, 2025), 22 — 32, <https://www.chathamhouse.org/2025/03/competing-visions-international-order> (erişim tarihi: 5 Eylül 2025).

22 Bunun tek istisnası, 1970'lerdeki petrol krizleriydi; bu dönemde Batılı sanayileşmiş ülkelerin arz kesintilerine karşı savunmasızlığı, Uluslararası Enerji Ajansı'nın kurulması gibi siyasi önlemlerin alınmasına yol açtı. Bu durum, Batı'nın savunma ittifakı NATO'nun enerji sektöründeki karşılığı olarak nitelendirilebilir.

kendi siyasi amaçları için başkalarının ekonomik kırılma risklerini kullanmaları (“karşılıklı bağımlılığı silah olarak kullanma”).²³

Jeoekonomide özellikle dikkat çeken yapısal unsurlar arasında, kilit endüstrilerin göreceli rekabet gücündeki, teknolojik inovasyon potansiyelindeki ve para birimleri ile sermaye piyasaları arasındaki değişimler yer almaktadır.²⁴ Uzun vadede bu değişimler, sadece yeni kırılma riskleri yaratmakla kalmaz, aynı zamanda devletler arasındaki ekonomik, siyasi ve askeri güç ilişkilerine de yansımalar yaratabilir. Ancak bu riskler ve tehlikeler akıllı sanayi politikaları yoluyla kontrol altına alınabilir ve azaltılabilir.

Liberal demokrasiler için jeoekonomik eylem seçenekleri

Ulusal güvenlik ve güce yönelik hedeflerin önemli bir rol oynadığı bir ekonomi politikası, liberal demokratik iç politika ile çelişmektedir; zira iç politikanın (gerçek ya da hayali) dış tehditlere karşı savunma gerekliliklerine tabi olduğu bir güvenlik devletin ortaya çıkması tehlikesi bulunmaktadır.²⁵ Jeoekonomik düşünce, ulusal güvenlik kaygıları uğruna rekabet yoluyla verimlilik ve karşılaştırmalı maliyet avantajları gibi liberal ilkeleri ihmal ettiğinde de benzer sorunlara yol açabilir. Ancak demokratik devletlerde, jeoekonomik politikalar izlemeye meyilli karar alıcılar, örgütlü çıkar grupları, sivil toplum aktörleri ve eleştirel kamuoyu nezdinde kendilerini haklı çıkarmak için daha büyük baskı altındadır. Dahası, demokratik toplumlar genellikle otoriter veya totaliter sistemlere kıyasla açıklıktan daha az korkarlar. Bu nedenle, jeoekonomik politikalara yönelerek, verimlilik kriterlerini dikkate alan ve aynı zamanda

²³ Daniel W. Drezner, Henry Farrell ve Abraham L. Newman, ed., *The Uses and Abuses of Weaponized Interdependence* (Washington, D.C.: Brookings Institution Press, 2021).

²⁴ Bu araştırma makalesinde Daniel Voelsen’in s. 36 ve sonrası, Bettina Rudloff ve Rocco Görhardt’in s. 62 ve sonrası ile Peter-Tobias Stoll ve Dorothee Falkenberg’in s. 43 ve sonrası bölümlerindeki katkılarına bakınız.

²⁵ Bunun en tipik örneği Soğuk Savaş dönemi Amerika Birleşik Devletleri’dir; ancak George W. Bush’un “küresel terörle mücadele” dönemi de buna dahildir. Bkz. Michael J. Glennon, *National Security and Double Government* (Oxford: Oxford University Press, 2015); Jane Mayer, *The Dark Side: The Inside Story of How the War on Terror Turned into a War on American Ideals* (New York: Doubleday, 2008); Charlie Savage, *Takeover: The Return of the Imperial Presidency and the Subversion of American Democracy* (New York: Little, Brown and Company, 2007).

güç ve güvenlik politikası hedeflerini takip etmek zorunda hissettiklerinde düzeltici önlemlere açık hale gelirler. Böyle bir jeoekonomik perspektiften bakıldığında, iki ana sorun alanı vardır: doğal afetler, kazalar veya siyasi nedenlerle yapılan müdahaleler sonucunda uluslararası ekonomik ilişkilerde meydana gelen ciddi aksaklıklarla başa çıkmak; ve ekonomik güç ilişkilerindeki yapısal değişimler.

Uluslararası ekonomik ilişkilerdeki ani aksaklıklardan kaynaklanabilecek risk ve tehlikeleri yönetmek için, ilk savunma hattı, bu aksaklıkların nedenlerini –ister kasıtlı ister kasıtsız olsun– ortadan kaldırmak olacaktır. Mevcut seçenekler, sorunun kaynağını gidermeye yönelik belirli teknik önlemlerden askeri müdahaleye kadar uzanmaktadır. İkna edici alternatifler yoksa ya da bunlar yetersiz veya etkisiz kalırsa, etkilenen ekonomiler bu aksaklığın yol açtığı maliyetleri üstlenmek zorunda kalacaktır.

Bu bağlamda iki temel kavram, ekonomik esneklik ve sosyal dayanıklılıktır.

Bu bağlamda iki temel kavram, ekonomik esneklik²⁶ ve sosyal dayanıklılıktır.²⁷ Bu bağlamda esneklik, aksaklığın etkilerine yanıt olarak ekonomik süreçleri mümkün olduğunca hızlı ve maliyet etkin bir şekilde uyarlama yeteneği anlamına gelir. İşleyen rekabetçi piyasalar genellikle yüksek derecede esneklikle karakterize edilir, ancak maliyetli yan etkiler (dışsallıklar) gibi belirli zayıflıkları da vardır. Esneklik, örneğin üretim süreçlerinin belirli eksikliklere hızlı uyarlanabilmesini sağlayarak sistematik olarak artırılabilir. Uluslararası anlaşmalar, aksaklıkların etkisini birçok omuzla yaymaya yardımcı olabilir ve böylece uyumu kolaylaştırabilir. Kriz durumlarında esneklik rezervlerinin harekete geçirilmesi, ek maliyetler gerektirecektir.

Bu maliyetler, etkilenenler ve toplumun tamamı tarafından karşılanmalıdır; bu yüklerin dağıtımını siyasi kararlar gerektirir.

Dayanıklılık, devletlerin, toplumların ve ekonomilerin bu maliyetleri üstlenebilme ve ilgili çatışmaları yapıcı bir şekilde çözebilme yeteneğini ifade eder. Bunun var olup olmadığı ve ne ölçüde var olduğu önceden değerlendirilmesi zordur, ancak sosyal koşullar (örneğin, yüksek

²⁶ Hanns W. Maull, *Hammadde, Enerji ve Batı'nın Güvenliği* (Londra ve Basingstoke: Macmillan, 1984), 7 — 49.

²⁷ Markus K. Brunnermeier, *Dayanıklı Toplum. Gelecekteki Krizleri Nasıl Daha İyi Aşabiliriz* (Berlin: Ullstein, 2021).

siyasi düzenin meşruiyet derecesi ve güçlü sosyal uyum) gibi dayanıklılığı artırabilecek unsurlar tespit edilebilir.

Devletin, ekonomik güç ilişkilerindeki yapısal değişimlerle başa çıkmak için elinde geniş bir yelpazede sanayi ve inovasyon politikası önlemleri bulunmaktadır.²⁸ Burada da mesele, güç ve güvenlik politikası hedeflerini, öngörülen kararların etkililiğini ve verimliliğini dikkate almaya yönelik hususlarla akıllıca dengelemek ve aynı zamanda düzeltici önlemlere açık kalmak söz konusudur.

Büyük güçler arasındaki güç ve güvenlik çatışmalarının şiddetlenmesi nedeniyle, önümüzdeki yıllarda uluslararası ekonomik ilişkilerde daha fazla kısıtlama ve kriz kaynaklı kesintiler yaşanması muhtemeldir. Bununla birlikte, açık ekonomilerin sağladığı avantajların korunması beklenmektedir. Dünya Ticaret Örgütü gibi küresel düzenleyici çerçevelerin önemi muhtemelen azalırken, benzer görüşlere sahip devletler arasındaki çok taraflı anlaşmalar öne çıkacaktır. Ulusal ekonomilerin açık kalma koşulları bu nedenle daha seçici ve şartlı hale gelecektir; bu da evrensel düzenleyici çerçeveler aracılığıyla küresel yönetimi zorlaştıracak ve küresel sorun çözüme kapasitelerini tehlikeli bir şekilde zayıflatacaktır.

28 Karl Aiginger ve Dani Rodrick, “Sanayi Politikasının Yeniden Doğuşu ve Yirmi Birinci Yüzyıl için Bir Gündem”, *Journal of Industry, Competition, and Trade* 20 (2020): 189 — 207, doi: 10.1007/s10842-019-00322-3; Mariana Mazzucato, *Girişimci Devlet: Kamu ve Özel Sektör Efsanelerini Çürütmek*, gözden geçirilmiş baskı (New York: PublicAffairs, 2015).

Nadine Godehardt

Jeoekonomik *Zeitenwende*'de Mekanın Önemi

Siyaset ve bilimin jeoekonomik söylemlerinde, mekânsal boyut genellikle ikincil bir rol oynar. Odak noktası genellikle şunlardır: belirli aktörlerin ilişkilerinde ve ağlarında merkezi konumu⁽¹⁾; ekonomik, mali ve sanayi politikası düzenleme araçlarının çeşitliliği; veya hükümetlerin yeteneği kendi ülkelerinin ekonomik güçlerini siyasi, ekonomik veya teknolojik hedeflerine ulaşmak için — hatta bu hedeflerin gerçekleştirilmesini zorlamak için — kullanmak. Bununla birlikte, “jeoekonomi” terimindeki “jeo” kelimesinin ifade ettiği “mekân” kavramının önemi hâlâ oldukça belirsizdir; ya da “mekân”, klasik jeopolitikte olduğu gibi benzer şekilde statik bir şekilde anlaşılmaktadır. “Geo” ise öncelikle coğrafi faktörlerin ekonomik süreçler ve güçler üzerindeki etkisini ifade eder (örneğin, konumsal avantajlar hakkındaki tartışmalar bağlamında).²

1 Merkeziyet, devletler veya şirketler gibi küresel aktörlerin belirli ağ yapıları veya ekosistemlerdeki güç konumunu ifade eder. Bir aktörün merkeziyet derecesi, ağları veya ekosistemleri ne ölçüde kontrol ettiği ve örneğin onları kendisine bağımlı hale getirdiği ile ölçülür. Burada odak noktası genellikle güç bileşeninde kalır. Kazanılan merkeziyetin nasıl yeniden yapılandırılacağı sorusu Güç ve mekan arasındaki ilişkinin önemi ise önemli ölçüde daha düşük. Aktörlerin merkezi konumuna odaklanmak, temelde zaten bir mekânsal mantığı ima etmektedir; zira bu, çoğu zaman klasik topraklar üzerindeki kontrolünden ziyade, tanımlanmış alanların ötesine uzanan ağlar ve sistemlerin kontrolüyle ilgilidir. Bkz. Seth Schindler ve diğerleri, “İkinci Soğuk Savaş: Altyapı, Dijital, Üretim ve Finans Ağlarında Merkeziyet için ABD-Çin Rekabeti”, *Geopolitics* 29, no. 4 (2024): 1083 — 1120, doi: 10.1080/14650045.2023.2253432.

2 Bu durum, jeoekonominin “jeopolitik ile ekonomi arasındaki bağlantıları inceleyen bir çalışma alanı” olarak tanımlanmasına yol açmıştır. Bkz. Cathrin Mohr ve Christoph Trebesch, *Geoeconomics*, Çalışma Raporu no. 2279 (Kiel: Kiel Institute for the World Economy, Ocak 2025), 1, https://www.ifw-kiel.de/fileadmin/Dateiverwaltung/IfW-Publications/fis-import/8fd80157-9e5c-4d8b-96c4-f0f8e2fca597-KWP_2279.pdf (erişim tarihi: 6 Nisan 2025).

Jeoekonomik faaliyetler mekânsal — uluslar arası veya ulusötesi — bir bağlamda gerçekleşmesine rağmen, ilgili uygulamaların oluşturduğu mekânların özellikleri hakkında nadiren kapsamlı bir tartışma yapılmıştır. Dahası, jeoekonomi üzerine yapılan düşünceler, coğrafya, antropoloji veya sosyoloji gibi diğer disiplinleri bir kenara bırakın, mekânsal ekonomiden gelen ön çalışmaları bile nadiren dikkate alır.³ Bu bakımdan, “jeo” öneki genellikle yalnızca iktidar kavramına bir atıfta bulunur; jeoekonomi durumunda bu, öncelikle doğrudan savaşa alternatif olarak askeri olmayan araçların kullanımını içerir.⁴ Bu durum, hem mekanın yaratan hem de yapılandıran jeoekonomik uygulamaların mekânsal etkilerine ilişkin anlayışı büyük ölçüde daraltır.

Siyasi coğrafya alanındaki araştırmalar, jeoekonomik düşünce ve uygulamalarda mekân kavramını yeniden ele almak açısından özellikle yararlıdır. Burada mekân anlayışı, uluslararası alanda birbirleriyle işbirliği içinde ya da birbirlerine karşı hareket eden, coğrafi olarak birbirinden ayrılmış ulus devletlerle sınırlı değildir y.⁵

3 Benzer bir konu hakkında bkz. Susanne Buckley-Zistel, *Raum in den Internationalen Beziehungen. Ein Überblick* (Wiesbaden: Springer VS, 2021), özellikle s. 8, doi: 10.1007/978-3-658-32951-8. Ekonomik coğrafya alanındaki çalışmalar, ekonomide rol oynayan mekânsal faktörleri analiz ederek ve mekânı bir toplumsal ürün olarak ele alarak (örneğin Yeni Ekonomik Coğrafya bağlamında) referans noktaları sunar. Ancak, mekân ve iktidar arasındaki bağlantı büyük ölçüde belirsizliğini korumaktadır. Ekonomik coğrafyadaki çeşitli mekân kavramlarına ilişkin ayrıntılı genel bakış için bkz. Lech Suwala, “Mekan Kavramları, Mekanların Yeniden Şekillendirilmesi ve Karşılaştırmalı Araştırma: Ekonomik Coğrafya ve Bölgesel Ekonomi Perspektifleri”, *Forum: Qualitative Sozialforschung/Forum: Qualitative Social Research* 22, no. 3 (2021), doi: 10.17169/fqs-22.3.3789.

4 Christopher Clayton, Matteo Maggiori ve Jesse Schreger, *A Framework for Geoeconomics*, Çalışma Kağıdı no. 24/1 (Stanford, CA: Institute for Economic Policy Research, Ocak 2024), <https://siepr.stanford.edu/publications/working-paper/framework-geo-economics> (erişim tarihi: 6 Nisan 2025).

5 Bu konuyu ele alan siyasi ve eleştirel coğrafya üzerine önceki metinlere bakınız: John Agnew, “The Territorial Trap: The

SWP Berlin

Güç Siyasetinin Piyasaya Dönüşü: Jeoekonomik *Zeitenwende*'nin Teorisi ve Uygulaması Nisan 2026

Aksine, siyasi coğrafyaya göre, hükümetler ve çokuluslu şirketler, ekonomik koridorlar, yaptırım rejimleri, altyapı sistemleri, üretim ağları ve tedarik zincirleri gibi uygulamalar aracılığıyla birbirinden çok farklı fiziksel ve fiziksel olmayan mekanlar oluşturur ve kontrol eder. Buradaki anahtar, yalnızca coğrafi sınırlarla belirlenmeyen bir mekan anlayışına sahip olmaktır. Bu görüşe göre, mekanlar aynı zamanda klasik bölgesellik mantığının giderek genişletildiği ekosistemlerde, ağlarda ve altyapılarda da somutlaşmaktadır. Bu anlamda, mekan iktidarla daha yakından bağlantılıdır. Aktörlerin *nerede* kontrol, merkezîyet ve hatta egemenlik uyguladığını bilmek, bunu nasıl ve neden yaptıklarını anlamak için çok önemlidir.⁶ Bu, ulus devletinin önemini azaltmaz. Aksine, jeoekonomik uygulama çoğunlukla devlet egemenliğini güvence altına almaya ilgilidir. Bu, kendi sınırlarının (geleneksel olarak tanımlanan toprakların) ötesindeki mekanları kontrol ederek daha da güçlenir; kontrol Bu bağlamda, devletlerin diğer aktörleri kendilerine bağımlı hale getirmeleri ya da kendilerinin diğer aktörlere bağımlı hale gelmeleri anlamına gelir.

Jeoekonomik *Zeitenwende* göz önüne alındığında, siyaset ve akademi için uzun vadede devletlerin “dış ve güvenlik politikası çıkarlarını gözetmek için [...] ekonomik ve teknolojik önlemleri” nasıl kullandıklarına⁷ değil, her şeyden önce *bunu* bunu yaptıklarına bakmak olacaktır. Aynı zamanda, “jeoekonomi” terimi üzerine yapılan tartışma, bir kez daha merkezi aktör olarak devlete odaklanmaktadır. Bu tek başına, jeoekonomik uygulamadan doğrudan kaynaklanan ve devlet egemenliği ile toprak bütünlüğünün güvence altına alınmasına yönelik odağı pekiştiren bir gelişmedir. Güç ve mekan arasındaki ilişki, özellikle de jeoekonomik düşünce ve uygulamanın

mekanları düzenlemek. Bu, hem savaş sonrası düzenin (1945 sonrası) hem de Soğuk Savaş’ın sona ermesinden sonra ortaya çıkan düzenin parçalanmasının ilerlediği ve dünyada önemli ölçüde daha fazla belirsizlik yarattığı bir dönemde gerçekleşiyor.

Hacim ve altyapı: Jeoekonomik düşünceye etkileri

Bu jeoekonomik *Zeitenwende* (dönüm noktası) ortamında güç ilişkilerinin parçalanmasının devam etmesinin **ardından**, hangi mekanların nasıl yapılandırıldığı sorusu özel bir ilgi konusu haline gelmiştir. Hacim ve altyapı, güç ve mekan arasındaki bağlantıyı benzersiz bir şekilde ortaya koyan iki perspektif sunmaktadır.

Hacimsel dönüş: Teknolojik ilerlemeler yoluyla siyasi alanların dikey genişlemesi

Coğrafyacılar, “ ” terimiyle “hacimsel dönüş”ü kastederek, yeraltından uzaya kadar uzanan dikey mekanlara odaklanmayı vurgulamaktadır. Bu, toprak kavramını egemen bir ulus devletinin coğrafi olarak belirlenmiş sınırlarıyla özdeşleştirmekten ya da toprağın yatay (“düz”) genişlemesi ve kontrolüne odaklanmaktan çok daha karmaşık olan, çok katmanlı bir toprak anlayışını gerektirmektedir. y.⁸ Coğrafyacı Stuart Elden de, toprağın bir sonuçtan ziyade bir süreç olduğunu savunur. Bu, giderek “montaj” olarak anlaşılan şeye esasen benzerdir; yani, toprağın anlamı, çeşitli unsurların (insanlar, teknolojiler, mekanizmalar, fikirler) heterojen birikimleri tarafından sürekli olarak yeniden yapılandırılır.⁹

Yeraltından uzaya kadar hacimsel alanlar üzerindeki kontrol, jeoekonomik *Zeitenwende*’yi karakterize eder.

Bu hacimsel anlayışa göre, toprak sadece alan açısından yatay olarak tanımlanmaz

⁸ Bkz. Stuart Elden, “Secure the Volume: Vertical Geopolitics and the Depth of Power”, *Political Geography* 34 (2013): 35 — 51, doi: 10.1016/j.polgeo.2012.12.009. Sabit bir alan olarak toprağın bir eleştirisi için bkz. Agnew, “The Territorial Trap” (bkz. not 5).

⁹ “Toprak, geniş anlamda hem siyasi hem de teknolojik olarak anlaşılabilir: araziye ölçmek ve kontrol etmek için kullanılan teknikler”, bkz. Elden, “Secure the Volume” (bkz. not 8), 36.

“Uluslararası İlişkiler Teorisinin Coğrafi Varsayımları”, *Review of International Political Economy* 1, no. 1 (1994): 53 – 80, doi:

10.1080/09692299408434268; Gearóid Ó Tuathail, “Sınırsız Dünyalar mı? Deterritorializasyon Söylemlerini Sorunsallaştırmak”, *Yirminci Yüzyılın Sonunda Jeopolitik: Değişen Dünya Siyasi Haritası*, der. Nurit Kliot ve David Newman (Londra: Routledge, 2001), 139 — 54, doi: 10.4324/9781315039770; Karoline Postel-Vinay, “Uluslararası Bölgenin Tarihselliği

: ‘Avrupa ve Geri Kalanlar’ Ayrımını Yeniden Ele Almak”, *Geopolitics* 12, no. 4 (2007): 555 — 69, doi: 10.1080/14650040701546046.

⁶ Daniel Lambach, “Mekan, Ölçek ve Küresel Siyaset: Uluslararası İlişkilerde Mekana Eleştirel Bir Yaklaşım”, *Review of International Studies* 48, no. 2 (2022): 282 – 300, doi: 10.1017/S026021052100036X.

⁷ Bu araştırma makalesinin girişine bakınız, s. 7 ve sonrası.

bir yer veya (devlet) toprağı olarak ya da haritalardaki sabit sınırlarla tanımlanmakla kalmaz, aynı zamanda teknolojik gelişmelerin açtığı veya iklim değişikliğinin ortaya çıkardığı yeni alanları da giderek daha fazla kapsar.¹⁰ “Hacim” terimi, atmosfer, derin deniz, kutup bölgeleri, (jeolojik) yeraltı ve uzay gibi alanları karakterize eder.

Jeoekonomik *Zeitenwende* için bu, aynı zamanda kontrol, bağımlılık ve özerklikle ilgili meselelerin giderek daha karmaşık hacimsel coğrafyalara yayıldığı anlamına da gelir. Franck Billé'nin “hacimli devletler” üzerine derlediği antolojideki analizler, daha önce insan müdahalesinin ulaşamadığı alanların devletler için giderek daha önemli hale geldiğini vurgulamaktadır.¹¹ Burada söz konusu olan, geleneksel toprak egemenliği mantığını, hükümetlerin egemenlikleri altında toprak olarak belirlediklerinin ötesindeki alanlara genişletmektir. Bunun iki sonucu vardır: Birincisi, jeoekonomik uygulamalar hacim olarak uzaya yayılmaktadır. Bu süreçte, mekânsal boyutlar ile bunların kullanımı arasındaki bağlantılar daha da önem kazanacaktır. Bunun bir örneği, konum belirleme, güvenlik ve verimliliği artıran küresel navigasyon uyduları (ör. GPS, BeiDou, Galileo) ile modern ulaşım sistemleri arasındaki ilişkidir. *Jeoekonomik Zeitenwende*'de düşünmek ve hareket etmek açısından önemli olan, boyutlar (ve altyapılar) arasındaki bu bağlantıların nasıl ortaya çıktığıdır örneğin küresel navigasyon sistemlerinin ve ilgili ulaşım sistemlerinin uyumluluğu yoluyla yol bağımlılıklarına yol açar. Örneğin, bir aktör Çin'in BeiDou sistemini kullanmaya karar verirse — ya da Çin hükümeti bir anlaşma temelinde bu sistemi söz konusu aktöre sunarsa — bu durum, aktörün ikinci bir adımda Çin yapımı yüksek hızlı trenleri ithal etme olasılığını artırır. İkincisi, jeoekonomik uygulamalar hacimsel alanları düzenler ve yapılandırır. Ayrıca, aktörler sınıf-

topraksallığın fiziksel mantığını – belirli, sınırlı bir alan ~~üzerinde~~ kontrol iddiasını – özellikle askeri olmayan yollarla hacimsel alanlara genişletmek.

Günlük yaşam açısından bakıldığında, hacimsel dönüşüm neredeyse apaçık bir gerçek gibi görünüyor. Farklı mekânsal boyutların birbirine bağılılığı olmadan modern yaşamı hayal etmek neredeyse imkânsızdır; bu durum, örneğin akıllı telefon üzerinden yapılan mobil ödemeler veya Hamburg Limanı'ndaki konteyner elleçleme işlemleri için de geçerlidir. Mekânın

, iktidar ve mekânın birbirini karşılıklı olarak oluşturduğunu bir kez daha vurgulamaktadır. Dahası, bu bakış açısı bizi, mekânın jeoekonomi (ve jeopolitik) için daha da büyük önem kazanacağı bir geleceğe hazırlar.¹² Enrike van Wingerden ve Darshan Vigneswaran'ın uluslararası ilişkiler teorisinin oluşumuna katkıda buldukları “karasal tuzak” kavramı, diğer sosyal bilim disiplinlerine de uygulanabilir.¹³

Şimdiye kadarki tartışmalarda, Dünya'nın yüzeyinin ötesine uzanan (“düz Dünyaçılık”) ya da insan yaşamını zorlaştıran koşulları dikkate alan (“insan yerleşimciliği”) kavramsal yaklaşımlar çok azdır.¹⁴ Bu nedenle, ilk ve gerekli adım olarak, siyasi aktörler, iktidarlarının dikey olarak da uzayın tüm boyutlarına uzandığını anlamalıdır. “Ay ekonomisi” hakkındaki tartışmalar, gelişmelerin nereye doğru gittiğini şimdiden göstermektedir. Ay ile bağlantılı ekonomik faaliyetlerin — oradaki kaynakların üretimi ve kullanımı — günlük hayatımızın bir parçası haline gelmesi hâlâ çok uzak bir ihtimal gibi görünmektedir. Ancak, hem NASA'nın Artemis programı hem de Çin'in (Uluslararası Ay Araştırma İstasyonu, ILRS).

10 Bu durum, mekânın maddi boyutunu da ön plana çıkarmaktadır; örneğin Li'nin ifadesiyle: “Maddi boyuta doğru kayma, yalnızca bir devletin topraklarının çekişme ve kontrol sürecinde arazinin nasıl önceden şekillendirildiğini [...] vurgulamakla kalmamış, aynı zamanda *filili* toprak egemenliğinin genellikle tekno-bilimsel araçlar yoluyla ‘hacim’in kontrolü ve ‘hacimsel ölçümler’ yoluyla yönetim şeklinde ortaya çıktığını [...]”, Andy Hanlun Li, “Volumising Territorial Sovereignty: Atmospheric Sciences, Climate, and the Vertical Dimension in 20th Century China”, *Political Geography* 111, 103106 (2024): 1 — 11 (2), doi: 10.1016/j.polgeo.2024.103106.

11 Bkz. Franck Billé, ed., *Hacimli Devletler: Egemenlik, Maddesellik ve Toprak Hayali* (Durham ve Londra: Duke University Press, 2020), doi: 10.1215/9781478012061.

12 Bu araştırma makalesinde Angela Stanzel ve Juliana Süß'in katkısına bakınız, s. 72 ve sonrası.

13 Yazarlar, “dünyasal tuzak” terimiyle iki varsayımı ilişkilendiriyor: birincisi, siyasetin yalnızca Dünya'da gerçekleştiği; ikincisi ise siyasetin, Dünya'nın yaşam dostu ortamının kurallarına ve koşullarına uyduğu. Hacimsel değişim çağında, bu varsayımlar artık Dünya'nın ötesine uzanan siyasi süreçlere dair anlayışımızı sınırlıyor. Bkz. Enrike van Wingerden ve Darshan Vigneswaran, “Karasal Tuzak: Dünya Ötesinde Uluslararası İlişkiler”, *Review of International Studies* 50, no. 3 (2024): 600 – 18, doi: 10.1017/S0260210524000184.

14 Bkz. a.g.e.; ayrıca bu araştırma makalesinde Christian Pfeiffer'in katkısına bkz., s. 19 ve sonrası.

Altyapılar:

Mekan ve iktidar arasındaki bağlantı

Jeoekonomik düşünce ve uygulamalar üzerine güncel tartışmalar, altyapının siyasi, ekonomik ve teknolojik hedefleri gerçekleştirmek için stratejik bir araç olarak anlaşılmasıyla şekillenmektedir. Fiziksel ve fiziksel olmayan altyapının gelişimi dışında

Bu nedenle, bir ülkenin kendi toprakları devletler tarafından kendi çıkarları için istismar edilebilir. Farrell ve Newman'ın da gösterdiği gibi, mevcut altyapı ağları ve bunlarla bağlantılı hükümetlere olan bağımlılıklar giderek daha fazla birer silah olarak kullanılmaktadır (“silah haline getirilmiş karşılıklı bağımlılık”).¹⁵ Jeoekonomik bir *Zeiten-* bu, karşılıklı ekonomik bağımlılıkların gelişmesinin barışı teşvik ettiği şeklindeki liberal varsayımı tersine çevirdiği ölçüde merkezi bir unsurdur. Dünya düzeninin mevcut ara döneminde iktidar ilişkilerinin parçalanması, altyapıların askeri olmayan savaşın stratejik bir aracı olarak anlaşılmasını teşvik etmektedir. Farrell ve Newman, ABD’yi altyapıların kontrolünün, salt askeri güçten çok daha incelikli bir iktidar biçimi oluşturduğu bir yeraltı imparatorluğu olarak nitelendirmektedir.

Ancak bu yaklaşım da iktidar meselesine odaklanmaktadır; bu durumda özellikle ABD hükümetinin belirli altyapıları ve ağları stratejik iktidar araçları olarak nasıl yeniden işlevlendirdiğine atıfta bulunmaktadır. Sonuç olarak Sonuç olarak, altyapıların mekânsal yönü bir kez daha arka plana itilmektedir.

Altyapı, mekanı şekillendirir ve bu mekan içinde bağlantıyı mümkün kılar.

Bununla birlikte, jeoekonomik uygulamalar açısından – örneğin stratejik bir dış altyapı politikası bağlamında — altyapıların nerede oluşturulduğu (ör. ülkeler, kasabalar, şehirler veya belediyeler) ve altyapıların hangi mekanları oluşturduğu (ör. ulaşım merkezleri, iletişim ağları, ekonomik bölgeler) da önemlidir. Bir devletin, örneğin nasıl kontrol elde edebileceğini veya hedefli bağımlılıklar yaratabileceğini belirleyen mekandır. Bu bakımdan altyapı, güç ile mekanı benzersiz bir şekilde birbirine bağlar.

¹⁵ Bkz. Henry Farrell ve Abraham Newman, *Underground Empire: How America Weaponized the World Economy* (Dublin: Henry Holt and Co., 2023). “Yeraltı imparatorluğu” , klasik fetih imparatorlukları veya sömürge güçlerinin aksine , imparatorluğun karakterini adeta “görünmez” bir şekilde oluşturan ekonomik ve teknolojik yapıları ifade eder.

Alanı iki şekilde etkiler: Alanı doğrudan şekillendirir ve aynı zamanda o alan içinde bağlantıyı, özellikle de insan, mal ve veri akışını mümkün kılar.¹⁶ Altyapının etkilerinin bu ikiliği, mekânsal perspektif dikkate alındığında jeoekonomi için ortaya çıkan fırsatları vurgular. Altyapının mekânsal etkilerinin analizi, devletlerin hedefli etki için seçeneklerini daha kesin bir şekilde belirlemeye yardımcı olabilir. Uygun jeoekonomik önlemleri seçmek amacıyla, karar vericiler bu nedenle güç ve mekân arasındaki bir bağlantı olarak altyapıyı daha derinlemesine anlamalıdır.

Görünüm: Daha fazla çevre, daha fazla bağımlılık ve yeni bir imparatorluklar arası dünya düzeninin ortaya çıkışı mı?

Soğuk Savaş **SONRASI** düzende, karşılıklı bağımlılıkların uluslararası sistem üzerinde istikrar sağlayıcı bir etkisi olduğu görüşü **hü** Mevcut geçiş döneminde bu görüş ortadan kalkmakta ve devletlerin daha fazla özerklik (ve dolayısıyla daha az bağımlılık) arzusu giderek artmaktadır.

Jeoekonomik uygulamalar, merkez ve çevre kavramlarına ilişkin yeni bir anlayışı pekiştiriyor.

Jeoekonomik uygulamalar, uluslararası ilişkilerde “merkez” ve “çevre” kavramlarının doğası ve aralarındaki ilişkiye dair klasik anlayışı değiştiriyor. Bu durum ise, uluslararası siyasetin gelecekte nasıl şekilleneceğine dair önemli çıkarımlar sunuyor. Yeni çevrelerin sınırları, ulus devletlerin sınırlarıyla nadiren örtüşüyor; ayrıca bu bölgeler coğrafi olarak birbirine yakın bölgeler de değil kontrol eden aktörün (örneğin ABD veya Çin) merkezine yakın ya da bozkırlar veya çöller gibi uzak (ancak sabit) bölgelerdir. Aksine, yeni çevreler, çok farklı şekil ve boyutlara sahip daha küçük etki alanlarıdır. Bunlar, örneğin, bir aktörün dijital, ekonomik veya finansal altyapılar, tedarik zincirleri veya ulusötesi değer zincirleri üzerindeki kontrolüyle yaratılır.¹⁷ Aynı zamanda,

¹⁶ Dirk van Laak, *Toplumumuzun Yaşam Hatları: Altyapının Küresel Tarihi* (Cambridge, MA: MIT Press, 2023).

¹⁷ Bkz. Manfred Kühn, “Periferileşme: Sosyo-Mekansal Eşitsizlikleri Açıklayan Teorik Kavramlar”, *European Plan-*

Büyük güçler, etki alanlarının geleneksel yatay genişlemesinin aksine, dikey veya hacimsel genişlemenin artmasıyla karakterize edilmektedir.

Tüm bunlar, yeni türden imparatorlukların ortaya çıkışını vurgulamaktadır.

Bunun özellikle iyi bir örneği, Xi Jinping döneminde Çin Halk Cumhuriyeti'nin faaliyetleridir. Çin'in uygulamaları giderek imparatorluk niteliğinde özellikler sergilemektedir; bunun nedeni, Çin Halk Kurtuluş Ordusu'nun diğer ülkeleri askeri olarak işgal etmesi değil,¹⁸ Çin'in altyapı üzerinde daha fazla kontrol uyguladığı ve örneğin Çinli şirketlerin etkisini destekleyen üçüncü ülkelerdeki siyasi ve ekonomik elitlerle temaslar **KUR**arak bir aracı ağı oluşturmayı hedeflediği için ya da Çin Halk Cumhuriyeti'nin önemli bölgesel ve uluslararası kuruluşlarda söylemsel otoritesini ortaya koyduğu içindir.¹⁹

Bir başka gösterge ise, Güney Çin Denizi'nde yapay adaların oluşturulması ve geliştirilmesi gibi altyapı projeleri yoluyla alanın hedefli bir şekilde işgal edilmesidir.²⁰ Ancak bu, örneğin belirli teknik ekosistemleri kontrol etmeye odaklanan Çin uygulamalarıyla da ilgilidir; örneğin, Çinli aktörler birçok ülkede uzun vadeli olarak uydu yer istasyonları, veri merkezleri, deniz altı fiber optik kablolar ve donanım/yazılım ağ altyapısı kurmakta, satın almakta veya işletmektedir. Bu durum, diğer şeylerin yanı sıra, Afrika Boynuzu'ndaki Etiyopya gibi Afrika ülkeleriyle Çin'in ilişkilerinde açıkça görülmektedir.²¹ Ayrıca, Çin'in bakış açısına göre,

ning Studies 23, no. 2 (2015): 367 – 78, doi: 10.1080/09654313.2013.862518.

18 Bu durum, silahlı kuvvetlerin silahlı çatışmaya hazırlık konusundaki istikrarlılığı veya modernizasyonunu ortadan kaldırmaz. Burada önemli olan nokta, Çin'in hem kendi özerkliğini güçlendirdiği hem de giderek daha fazla bağımlılık yarattığı çok çeşitli askeri olmayan araçların varlığıdır.

19 Bkz. Gunter Schubert, "Chinas Zukunft — Imperium, nicht Hegemonie", *Leviathan* 49, no. 4 (2021): 545 – 59, doi: 10.5771/0340-0425-2021-4; Tobias ten Brink ve Wiebke Rabe, "Imperiale Modernisierung. Der Wandel des chinesischen Entwicklungsmodells", *Politikum* 11, no. 1 (2025): 4 – 13, <https://www.wochenschau-verlag.de/Der-China-Faktor/60133> (erişim tarihi: 1 Ağustos 2025).

20 Bkz. Jesse Rodenbiker, "Ecological Militarization: Engi-neering Territory in the South China Sea", *Political Geography* 106, no. 102932 (2023), doi: 10.1016/j.polgeo.2023.102932.

21 Bkz. Xuewu Gu ve diğerleri, *Çin'in Afrika'daki Faaliyetleri: Etkinlikler, Etkiler ve Eğilimler*, CGS Global Focus (Bonn: Küresel Çalışmalar Merkezi [CGS], Haziran 2022), <https://www.cgs-bonn.de/>

Çin-Afrika İşbirliği Forumu (FOCAC) gibi kuruluşların faydası, üye devletlerin Çin'e egemenliklerini devretmelerinde (ve Çin'in münhasır otoritesini tanımalarında) yatmamaktadır; bu fayda daha incelikli, genellikle sembolik ve nihayetinde işlevsel niteliktedir. Bu forumlarda Çin hükümeti, genellikle gelecekteki ticari anlaşmalar için bir çerçeve oluşturmak amacıyla mutabakat zaptı imzalanmasını teşvik eder gelecekteki ticari anlaşmalar için bir çerçeve olarak mutabakat zaptı imzalanmasını teşvik eder veya daha ileri ekonomik işbirliği anlaşmalarının imzalanmasını başlatır.

Tüm bunlar, jeoekonomik uygulamaların küresel alanların şekillenmesi üzerinde de yaratabileceği etkiye işaret etmektedir. Merkez-çevre ilişkilerinin dinamik yeniden düzenlenmesi, gelecekte farklı imparatorlukların paralellliği ile karakterize edilen imparatorluklar arası bir dünya düzeninin ortaya çıkma olasılığını gündeme getirmektedir. Bu gelişme, geçerli uluslararası normlara karşı artan kayıtsızlık ve umursamazlık ile daha da hızlanmaktadır. Bu davranış, en çarpıcı şekilde, en geç 2022'deki Ukrayna'ya yönelik tam ölçekli işgalden bu yana, elindeki her türlü aracı yeni bir Büyük Rusya kurmak için kullanan Rusya Devlet Başkanı Vladimir Putin tarafından sergilenmektedir. Ancak Donald Trump'ın ikinci başkanlığı altındaki Amerika Birleşik Devletleri de, Uluslararası Ceza Mahkemesi, Dünya Sağlık Örgütü veya Dünya Ticaret Örgütü gibi ilgili uluslararası kurumlara ya da geçerli ulusal ve uluslararası hukuka pek aldırış etmeden kendi çıkarlarını önceliklendiriyor. Başkan Trump'ın Gazze Şeridi, Grönland, Kanada ve Panama gibi bölgeler üzerinde toprak veya kontrol iddiasında bulunması, Amerika'nın liberal uluslararası kuralları ve normları saygı duyan ve koruyan bir güç olarak rolünün sona erdiğini açıkça vurgulamaktadır. Bir bakıma, ABD, Farrell ve Newman'ın tanımladığı gibi, ince bir "yeraltı imparatorluğu"ndan "görünür bir imparatorluğa" dönüşmektedir.

Çin, Rusya

ve Amerika Birleşik Devletleri'nde gözlemlenen gelişmeler, artık marjinalleşme riskiyle karşı karşıya olan Avrupa ve Almanya için somut sonuçlar doğurmaktadır. Bu nedenle, jeoekonomik *Zeitenwende'nin* mekansal ve siyasi güç üzerindeki etkilerinin, imparatorluklar arası bir dünya düzenine giden yolun ilk adımı olduğunu göz ardı edemeyiz.

[cms/wp-content/uploads/2022/07/CGS-China_Africa_Study-2022.pdf](https://www.cgs-bonn.de/wp-content/uploads/2022/07/CGS-China_Africa_Study-2022.pdf) (erişim tarihi: 1 Ağustos 2025).

Dan iel Voelsen

Teknoloji ve Hükümetlerin Jeoekonomik Hesaplamaları

Teknoloji ve uluslararası siyaset arasındaki ilişkiye dair akademik tartışmada iki ana akım ayırt edilebilir. Birincisi, realist geleneğe dayanan ve teknolojiyi bir güç aracı olarak gören akımdır. İnsan yapımı bir nesne olarak teknoloji, diğer unsurlarla birleşerek devletler arasındaki göreceli güç dengesini şekillendiren bir kaynak olarak ele alınır. Sosyal yapılandırmacıliktan beslenen diğer akım ise, teknolojinin üretimi ve kullanımının daha geniş sosyal uygulamalara derinlemesine gömülü olduğunu vurgular. Bu bakış açısına göre teknoloji, yalnızca devletin kasıtlı eylemlerinin maddi bir ürünü değildir; aynı zamanda devletlerin etkileşimde bulunduğu bağlamı da sürekli olarak yapılandırır.¹

Tarih boyunca, hükümetlerin teknolojiyle ilişkisi büyük ölçüde araçsal bakış açısı tarafından şekillendirilmiştir.² Bu durum, belirli teknolojilere erişimin diğer devletlere karşı önemli bir avantaj olarak görüldüğü askeri alanda hemen göze çarpmaktadır.³ Dahası, devletler, ekonomik faaliyetlerin temelini oluşturdukları için teknolojik yeteneklere erişim ararlar.

Teknoloji, sınır ötesi etki alanları yaratmak için bir araç olarak kullanılabilir.

Son yıllarda jeoekonomik politika çerçevelerinin yeniden ortaya çıkması — yani, güç siyasetine verilen önem

¹ Teknolojik gelişmelerin sıklıkla şekillendirdiği, kapsamlı ancak bir o kadar da dalgalı tartışmaya giriş için bkz. Daniel W. Drezner, “Technological Change and International Relations”, *International Relations* 33, no. 2 (2019): 286 — 303.

² Bkz. James C. Scott, *Seeing Like a State: How Certain Schemes to Improve the Human Condition Have Failed* (New Haven, CT, ve Londra: Yale University Press, 1998).

³ Örneğin bkz. Avrupa Komisyonu, *Avrupa Savunma Hazırlığı 2030 Ortak Beyaz Kitabı*, JOIN(2025) 120 final (Brüksel, 19 Mart 2025), Bölüm 2, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?qid=1747980902610&uri=CELEX%3A.52025JC0120>.

Ekonomik ilişkilerde de teknoloji, bu araçsal anlayışla tanımlanmaktadır.⁴ Özellikle bu tür bir çerçeveleme, küreselleşme paradigması içinde modası geçmiş gibi görünen ancak hiçbir zaman tamamen ortadan kalkmayan devletin rolüne dair fikirlerle iç içe geçmiştir: Her ne kadar sıklıkla dile getirilmese de, devletlerin ulusal çıkarlarını gözetmek amacıyla teknolojik gelişmeyi bilinçli bir şekilde yönlendirebileceği ve yönlendirmesi *gerektiği* varsayımı burada merkezi bir öneme sahiptir. Dahası, devletler arasındaki teknolojik rekabetin bir sıfır toplamı oyun olduğu varsayılır. Bu, açıkça mekânsal bir bileşenle birleşir; yani teknolojiyi sınır ötesi etki alanları yaratmak için bir araç olarak kullanma fikriyle.⁵ Bu sonuncu yön, teknolojinin araçsal anlayışını en saf haliyle ortaya koyar ve *kendi kendini gerçekleştiren bir kehanet* haline gelme tehdidi oluşturur: Devletler eylemlerini bu anlayışa ne kadar çok dayandırır, bu tür bir çerçeveleme o kadar etkili hale gelir.

Teknolojik yenilik

Teknoloji, değişken bir güç kaynağıdır. Yeni bilimsel bulgular, üretim süreçlerindeki ilerlemeler veya yeni uygulamalar, tek tek teknolojilerin önemini önemli ölçüde değiştirebilir. Örneğin, 19. yüzyıldan bu yana Alman şirketlerinin içten yanmalı motorun geliştirilmesindeki öne çıkan konumu...

⁴ “Jeoekonomi” ve “jeopolitik” terimlerinin kavramsal tanımı için, Hanns Günther Hilpert ve Sascha Lohmann’ın bu araştırma makalesinin giriş kısmına (s. 7 ve sonrası) ve Christian Pfeiffer’in makalesine (s. 19 ve sonrası) bakınız. Ayrıca bkz. Daniel Voelsen, “Die geopolitische Vereinnahmung des Digitalen”, *Internationale Politik* (çevrimiçi), 1 Kasım 2020, IP Special 3/2020: 20 — 25, <https://internationalepolitik.de/de/die-geopolitische-vereinnahmung-des-digitalen> (erişim tarihi: 12 Ekim 2023).

⁵ Jeoekonomik yorumlama kalıplarının mekânsal boyutu hakkında bkz. ayrıca bu araştırma makalesinde Nadine Godehardt’ın katkısı, s. 30ff.

yüzyıl, Almanya'nın ekonomik gücünün önemli bir temeli olmuştur. Gelecekte tamamen elektrikli tahrik sistemleri norm haline gelirse, Almanya uzun süredir sahip olduğu teknolojik avantajı kaybedecektir.

Bu nedenle şirketler, araştırma ve geliştirmeye sürekli yatırım yaparak teknolojik gelişmeleri yakından takip etmek ve en iyi senaryoda kendi inovasyonları sayesinde rakiplerine karşı avantaj elde etmek zorunda. Hükümetler için bu durum, teknolojik inovasyon için gerekli koşulları yaratma konusunda acil bir zorluk oluşturuyor. Bu amaçla, hükümetlerin elinde genel olarak üç kategoriye ayrılacak bir dizi politika aracı bulunuyor:

- Hükümetler, inovasyonu teşvik eden bir yasal ve düzenleyici ortam yaratabilirler. Ortamı yaratabilirler. Buna, örneğin, araştırma ve geliştirmeye yatırım için bir teşvik olarak patent koruma sisteminin kurulması da dahildir.
- Buna ek olarak, hükümetler ve parlamentolar, örneğin okul eğitimine ve bilimsel araştırmaya yatırım yaparak veya hammaddeye erişim konusunda hükümetler arası anlaşmalar şeklinde destek sağlayarak inovasyon için önemli temeller atabilirler.
- Son olarak, devletler teknolojik araştırma ve geliştirmeye doğrudan mali destek de sağlayabilir. Bunun için seçenekler arasında kamu araştırma enstitülerine, askeri araştırma tesislerine ve üniversitelere hibe verilmesi ile kurumsal araştırmalara yönelik vergi indirimleri ve sübvansiyonlar yer almaktadır. Devlet kurumları ayrıca "ana müşteri" olarak hareket ederek hedefli ekonomik teşvikler sağlayabilir. Ekonomik ve idari kapasitelerine bağlı olarak, tüm devletler bu üç kategorideki önlemlerin bir karışımını kullanarak kendi ülkelerindeki teknolojik gelişmeleri ilerletmeye çalışmaktadır. Ancak, jeoekonomik politika çerçeveleri yeniden güç kazandığından, devlet yönlendirmeli inovasyon teşviki fikrine içkin gerilimler artmaktadır. Bunun nedeni, gerçek inovasyonun o kadar zorlu ve öngörülemez olmasıdır ki, ulus devletlerin idari mantığıyla uzlaştırılması zordur.

Gerekli ön koşullardan biri, yaratıcılığı kapsamlı bir şekilde destekleyen ve teşvik eden, siyasi, kültürel ve sosyal açıdan açık bir toplumsal ortamdır. Bununla bağlantılı olarak, inovasyon, eğitim ve araştırmanın değerinin toplum genelinde anlaşılmasına ve savunulmasına bağlıdır. Gerekli olan bu açıklık, bilimsel ve yaratıcı alışverişi ulusal sınırların dar kalıplarına sıkıştırmamak anlamına da gelir. İnovasyonun öngörülemezliği, zaman dilimlerinin planlanamaması nedeniyle özellikle belirgindir. Belirli bir alanda bir atılımın gerçekleşmesi için on yıllar geçebilir, ancak ardından birkaç inovasyon birbirini hızla takip edebilir. Bu öngörülemezliğin kaçınılmaz bir sonucu, zaman dilimlerinin planlanamamasıdır.

Özellikle zaman dilimlerinin planlanamaması nedeniyle inovasyonun *öngörülemezliği* belirgindir. Belirli bir alanda bir atılımın gerçekleşmesi için on yıllar geçebilir, ancak ardından birkaç inovasyon hızlı bir şekilde birbirini takip edebilir. Bu öngörülemezliğin kaçınılmaz bir sonucu, birçok sözde inovasyonun başarısız olmasıdır.

Tüm bunlar devletler için bir zorluktur. Demokratik devletlerde ve bazı otoriter devletlerde de hükümetler, kamu kaynaklarının kullanımının karşılığını verdiği halklarını ikna etme baskısı altındadır. Bu nedenle, araştırma fonları genellikle mümkün olan en kısa sürede gösterilebilir sonuçlar üretilmesi şartıyla sağlanmaktadır – ancak bu durum, gerçek anlamda inovasyonu engellemektedir.

Buna rağmen, çoğu hükümet şu anda belirli teknolojilerde öncü bir rol üstlenmeyi veya en azından bu teknolojilerle ilgili çalışmalar için önemli bir merkez olmayı hedeflemektedir. Bu durum, belirli teknolojilere odaklanan çok sayıda hükümet stratejisinin başlıklarında da görülmektedir.⁶

Yerleşik teknoloji liderlerine meydan okuma hırısında yanlış bir şey yoktur. Sorun, hükümetlerin yalnızca mevcut eğilimlere tepki göstermesi ya da uzun vadede hedeflerine ulaşmak için gerekli kaynakları göz ardı etmesi durumunda ortaya çıkar. Bu tür açıklamalar, abartılı beklentiler yaratarak bir tuzağa dönüşebilir ve böylece uzun vadeli inovasyonun teşvik edilmesi için kamu desteğini sağlamak üzere gerekli olan güveni zedeleyebilir.

Bu nedenle hükümetlerin, teknolojik inovasyonun gerekli koşullarına ve temellere geniş çaplı, uzun vadeli yatırım yapmanın neden değerli olduğunu; ya da başka bir deyişle, kısa vadeli sonuçlardan vazgeçmenin uzun vadede neden daha karlı olduğunu açıklamalıdır.

Muhtemelen bu tür inovasyon finansmanının en iyi bilinen örneği, ABD Savunma İleri Araştırma Projeleri Ajansı (DARPA)dir. 1958 yılında sözde Sputnik şokuna yanıt olarak kurulan ajansın belirtilen amacı, diğer ülkelerdeki gelişmelerin yol açabileceği teknolojik sürprizleri önlemek için iddialı araştırma fonlarını kullanmaktır. 2024 yılında, DARPA'nın bütçesi

⁶ Almanya federal hükümetleri bağlamında, burada örneğin 2018'de ilk kez yayınlanan Yapay Zeka Stratejisi, 2019 tarihli Blok Zinciri Stratejisi ve 2023 tarihli Kuantum Teknolojileri Eylem Planı'na atıfta bulunmaktadır. Ayrıca bu araştırma makalesinde Annegret Bendiek ve Tobias Scholz'un katkısına bkz. s. 77 ve sonrası. Seçilmiş yapay zeka stratejileri hakkında bilgi için bkz. Laura Galindo, Karine Perset ve Francesca Sheeka, "An Overview of National AI Strategies and Policies", OECD Going Digital Toolkit Notes (Paris: OECD, 2021), doi: 10.1787/c05140d9-en.

4,1 milyar ABD doları tutarındaydı (Eylül 2025 döviz kurlarına göre yaklaşık 3,4 milyar avro).⁷ 2018 yılında Almanya’da kurulan Federal Çığır Açan İnovasyon Ajansı (SPRIND), bütçe yasasının dar sınırlarının ötesine geçen uzun vadeli bir odaklanma ile benzer bir şekilde gerçek inovasyonu teşvik etme girişimi olarak görülüyor. 2024 yılında SPRIND’in bu amaçla kullanabileceği 220 milyon avro vardı.⁸

Teknoloji üzerinde devlet kontrolü

Modern devletlerin öz imajının bir parçası, kendi toprakları içindeki olayları kontrol edebilmektir. Demokratik devletlerde bu otorite iddiası, toplumların demokratik süreçler aracılığıyla kendi geleceklerini aktif ve özerk bir şekilde şekillendirdiği düşüncesiyle yeniden şekillenmektedir.⁹

“Realist” geleneğin jeoekonomik çerçevelerinin geri dönüşüyle birlikte, ulusal olarak oluşturulmuş, toprakla sınırlı egemenlik fikrinin doğasında var olan gerilimler artmaktadır. 1990’lardan bu yana küreselleşmenin en son aşamasında, birçok hükümet küresel ekonomik faaliyet lehine bir itidal politikası izlemiştir. Ancak, uluslararası ekonomik ilişkilerde güç siyasetinin yükselişi göz önüne alındığında, devletten beklentiler bir kez daha artmaktadır.¹⁰ Bununla birlikte, teknoloji, devletlerin kontrol etmesinin doğası gereği zor olduğu olgularından biridir.

Bir ülkenin toprakları içindeki fiziksel nesnelere kullanımını düzenleyen yasal gerekliliklerin uygulanması, yani devletin zorlayıcı gücüyle sağlanması, hâlâ nispeten kolaydır. Örneğin, özel araçlardan uçaklara kadar araçlara yönelik ayrıntılı gereklilikler uzun süredir standart bir uygulamadır.

Teknolojinin kontrolü genellikle bireyler veya toplumun tamamı için ortaya çıkabilecek risklere atıfta bulunularak gerekçelendirilir. Jeo-ekonomik bir çerçeve içinde değerlendirildiğinde, iki ek neden devreye girer: ilk olarak, teknolojik üstünlüğü koruma umudu

Yukarıda açıklanan sıfır toplam mantığına göre diğer devletlere karşı avantaj elde etmek; ve ikinci olarak, diğer devletlere teknolojik olarak bağımlı hale gelme endişesi, yani kontrolü kaybetme korkusu.

Ancak, her iki neden de teknolojinin geliştirilmesi, yaygınlaştırılması ve kullanımındaki değişikliklerle çelişmektedir. İlk olarak, günümüzde birçok teknolojik nihai ürün, karmaşık uluslararası tedarik zincirleri aracılığıyla bir araya getirilen çeşitli donanım ve yazılım türlerinin birleşimidir. İkincisi, çok sayıda teknoloji hem askeri hem de sivil amaçlarla kullanılabilir (*çift kullanım*). Üçüncüsü, yazılım ve bağlantı, neredeyse tüm ürün ve hizmetler için giderek daha önemli hale gelmektedir.

Özellikle bu son nokta, devletler için yeni bir zorluk teşkil etmektedir. Artık otomobiller ve üretim makineleri gibi giderek daha fazla cihaz, ürünün üretimi tamamlandıktan ve müşteriye teslim edildikten sonra bile yazılım güncellemeleri yoluyla işlevsellik açısından değiştirilebilmektedir. Buna ek olarak, yazılımın sınırlar içinde kontrol edilmesi, fiziksel nesnelere kıyasla çok daha zordur. Bir devlet, örneğin Kuzey Kore kadar radikal bir şekilde kendisini dış dünyadan izole etmeye istekli değilse, diğer devletlerin gelişmiş yazılım geliştirme çalışmalarına erişim sağlama riski yüksektir. Dolayısıyla, bir devletin diğerlerine karşı sahip olduğu teknolojik üstünlük bu gelişmelere dayanıyorsa, bu üstünlük hızla yok olabilir.

Bu sorun, çeşitli ABD yönetimlerinin ileri teknolojinin Çin’e ulaşmasını engellemek için ihracat kontrollerinden yararlanma çabalarında gözlemlenebilir. Buna her şeyden önce yapay zeka (AI) kullanımı ve geliştirilmesine yönelik teknolojiler dahildir.¹¹ Şaşırtıcı olmayan bir şekilde, ABD hükümeti öncelikle yüksek performanslı bilgisayar yongaları gibi donanımlara odaklanmaktadır. Bu önlemlerin nihai etkisi ancak geriye dönük olarak değerlendirilebilir. Bu önlemlerin Çin’deki yapay zeka gelişimini bir ölçüde yavaşlattığı akla yatkın görünmektedir.

Ancak, Çinli DeepSeek şirketi 2025 baharında AI modelini tanıttığında büyük yankı uyandırdı: Görünüşe göre, yazılımda, yani asıl AI modelinde inovasyona teşvik eden şey, tam da ihracat kısıtlamaları nedeniyle ortaya çıkan donanım sınırlamalarıydı.

¹¹ Michael C. Horowitz, “Yeni ‘ABD’nin Yapay Zeka Yayılım Politikası ve İhracat Kontrolleri”, *Dış İlişkiler Konseyi* (blog), 13 Ocak 2025, <https://www.cfr.org/blog/what-know-about-new-us-ai-diffusion-policy-and-export-controls> (erişim tarihi: 17 Temmuz 2025).

⁷ Savunma İleri Araştırma Projeleri Ajansı (DARPA), “DARPA Hakkında”, <https://www.darpa.mil/about> (erişim tarihi: 17 Temmuz 2025).

⁸ SPRIND GmbH, “Girişimciliğin Yeni Çağı”, *SPRIND Dergisi* (çevrimiçi), 4 Aralık 2024, <https://www.sprind.org/en/words/magazine/a-new-era-of-entrepreneurship> (erişim tarihi: 16 Ocak 2026).

⁹ Ingeborg Maus, *Über Volkssouveränität: Elemente einer Demokratietheorie* (Berlin: Suhrkamp, 2019).

¹⁰ Hanns Günther Hilpert ve Sascha Lohmann’ın bu araştırma makalesinin giriş kısmına da bakınız, s. 7 ve sonrası.

Burada da, jeoekonomik bir çerçeve benimsemenin, devletlerarası sıfır toplamlı oyun mantığına uygun olarak devletlerin rolünü abartma riskini taşıdığı açıktır. Teknoloji çoğu durumda bölgesel olarak kontrol edilemediğinden — ya da Kuzey Kore örneğinin gösterdiği gibi, orantısız bir maliyetle kontrol edilebildiğinden — sıfır toplamlı oyun mantığı bu açıdan sonuçta etkisiz kalmaktadır.

Teknoloji şirketleri jeoekonominin araçları mı?

Ekonomik gücün bu şekilde birkaç şirketin elinde yoğunlaşması yeni bir olgu değildir; ne de olsa “Büyük Teknoloji”den önce “Büyük Tütün” ve “Büyük Petrol” vardı. Ayrıca, ekonomik gücün bu tür bir yoğunlaşmasının toplumları şekillendirdiği ve siyasi alanda çeşitli şekillerde kendini gösterdiği de bilinen bir gerçektir.

Bununla birlikte, önemli bir fark, Büyük Teknoloji şirketlerinin ekonomik gücünün çok daha dinamik bir temele dayandığıdır. Petrol ürünleri ve bunlara bağlı iş modeli, son on yıllarda pek değişmemiştir. Öte yandan, modern teknolojiler alanında, küresel pazar liderleri bile yeni teknolojik gelişmeler nedeniyle her an yerlerinden edilebilir. Günümüzün büyük şirketleri buna, araştırma ve geliştirmeye sürekli yatırım yaparak, ama aynı zamanda potansiyel rakiplerini düzenli olarak satın alarak yanıt vermektedir.

Son birkaç yılda, az sayıdaki ABD şirketinin hakimiyeti daha da sağlamlaşmıştır. Piyasa değeri açısından bu şirketler arasında şu anda Apple, Amazon, Meta ve Microsoft’un yanı sıra, yapay zeka alanındaki gelişmelerin ardından pazara yeni giren OpenAI ve Nvidia da yer almaktadır. Bu şirketlerin en büyük rakipleri ise Baidu, Alibaba, Tencent ve Huawei gibi Çinli şirketlerdir. Bazı sektörlerde, diğer ülkelerden gelen ve küresel ölçekte etkili olan şirketler de önemli bir rol oynamaktadır. Örneğin, Taiwan Semi-conductor Manufacturing Company (TSMC), şu anda yarı iletken çip üretiminde lider konumdadır.¹²

¹² Chris Miller, *Chip War: The Fight for the World’s Most Critical Technology* (Londra, New York, Sidney, Toronto ve Yeni Delhi: Scribner, 2022).

Amerika Birleşik Devletleri ve Çin, teknolojik üstünlüklerini diğer ülkelerin politikalarını etkilemek için kullanmaya kararlıdır.

Önceki bölümde de belirtildiği gibi, birçok hükümet sıfır toplamlı oyun mantığına uygun olarak “kendini” şirketlerinin teknik üstünlüğünü sağlamaya çalışmaktadır. Amaç, uluslararası pazardaki hakimiyet sayesinde mümkün olduğunca fazla ihracat yapmak ve karar verici askeri veya ekonomik avantajlarından vazgeçmeden ilgili ölçek ekonomilerinden yararlanmaktır. Amerika Birleşik Devletleri ve Çin gibi ülkeler için bir başka hedef de, teknolojik üstünlüğü kullanarak diğer ülkelerin politikalarını etkilemektir.¹³

Ancak, ulusötesi faaliyet gösteren ve halka açık olan şirketler, menşe ülkelerinin temsilcisi olarak hareket ettikleri yönündeki suçlamaları defalarca reddetmektedir. En önemlisi, diğer ülkelerdeki müşterilerinin endişelerini gidermeye çalışmaktadırlar.¹⁴

Burada ortaya çıkan gerçek şudur: Dış politika ve güvenlik politikası hedeflerine ulaşmak için teknoloji şirketlerini bir araç olarak kullanmak, karmaşık ve gerilimlerle dolu bir süreçtir. Birincisi, büyük teknoloji şirketlerinin küresel etkisi, büyük ölçüde siyasi aktörler olarak algılanmalarına dayanmaktadır. Hükümetler bu şirketler üzerinde kontrol kurmaya ve onları siyasi amaçlar için kullanmaya ne kadar yoğun bir şekilde çalışırsa, bu şirketlerin küresel pazardaki konumu o kadar baskı altına girer. İkincisi, büyük teknoloji şirketlerinin küresel gücü, ulaştıkları ölçekten kaynaklanmaktadır; bu ölçek, en güçlü devletler için bile bir zorluk oluşturabilir. Üçüncüsü, bu tür şirketlerin büyüklüğü, uzun süreler boyunca yarı tekeli bir konumda kalmaları ve gerçek bir rekabetle pek karşılaşmalarını durumunda, inovasyonun önünde bir engel haline gelebilir.

Bu durum, Pekin ve Washington’daki hükümetleri, teknoloji şirketlerine uluslararası alanda başarı ve yenilikçi olabilmeleri için yeterli özgürlük tanıırken, aynı zamanda ekonomik gücü siyasi bir tehdide dönüşebilecek şekilde elde toplamaları konusunda bir zorlukla karşı karşıya bırakmaktadır.

¹³ Matthias Schulze ve Daniel Voelsen, “Dijital Etki Alanları”, *Amerika Birleşik Devletleri ile Çin Arasındaki Stratejik Rekabet: Nedenleri, Gidişatı ve Avrupa İçin Sonuçları*, der. Barbara Lippert ve Volker Perthes, SWP Araştırma Raporu 4/2020 (Berlin: Stiftung Wissenschaft und Politik, Nisan 2020), 30 — 34.

¹⁴ “Microsoft, Avrupa’ya siyasi risklerden koruma sözü veriyor”, *Handelsblatt* (çevrimiçi), 30 Nisan 2025, <https://www.handelsblatt.com/technik/it-internet/handelskonflikt-microsoft-verspricht-europa-schutz-vor-politischen-risiken/100125166.html> (erişim tarihi: 17 Temmuz 2025).

ya da kendi ülkelerindeki ekonomik sorunlar. Çin’de Komünist Parti, son yıllarda teknoloji şirketleri üzerindeki kontrolünü kasıtlı olarak pekiştirdi.¹⁵ ABD’de de Joe Biden’ın görev süresi boyunca, anti-tröst yasalarının ABD’li şirketlerin gücünü sınırlamak için kullanılabileceğine dair işaretler vardı.¹⁶ Ancak Donald Trump’ın yeniden göreve gelmesiyle birlikte, hükümet ile şirketler arasında yeni bir anlaşma ortaya çıkıyor gibi görünüyor: Şirketler, Trump’ın kapsamlı iktidar iddiasını kabul ettikleri sürece, o da onlara geniş bir hareket alanı tanıyacak ve yurtdışında çıkarlarını agresif bir şekilde savunmaya hazırdır.¹⁷

Avrupa için bir risk olarak jeoekonomik çerçeveler

Dünyanın geri kalanı için, teknoloji politikasında “realist” jeoekonomik düşüncenin yeniden canlanması, önemli riskler barındırmaktadır. Washington ve Pekin hükümetleri, büyük ölçüde en son teknolojilere erişim üzerine yürütülen küresel bir çatışmanın merkezi aktörleri oldukları konusunda hemfikir. İki rakibin göreceli gücü, diğer faktörlerin yanı sıra, kilit pazarları domine etme yeteneklerine bağlı. Sıfır toplamı bir çerçeveye oturtulduğunda, bu dinamik küresel manzarayı rekabet halindeki teknopolitik etki alanlarına daha da parçalamakla tehdit ediyor.

Bu bakış açısıyla bakıldığında, büyük teknoloji firmalarının uluslararası pazar gücünü kısıtlamak ne ABD’nin ne de Çin’in çıkarına değildir. Sonuç olarak, bu şirketler ile dünyanın geri kalanı arasındaki teknolojik asimetrisinin daha da yerleşik hale geleceğinden daha da kök salacağı ve hatta muhtemelen yoğunlaşacağı endişesi vardır. Bu durum, er ya da geç diğer ülkelerin ekonomik beklentilerini zayıflatıp ve siyasi özerkliklerini kısıtlayacaktır.

Bu, özellikle Avrupa’nın liberal piyasa ekonomileri için kavramsal bir zorluk teşkil etmektedir.¹⁸ Güçlü devletlerin jeoekonomik odaklı politikalar yoluyla küresel piyasaları giderek daha fazla bozduğu ve böylece çok uluslu şirketlerin davranışlarını şekillendirdiği gerçeğiyle güçlü devletlerin jeoekonomik odaklı politikalar yoluyla küresel piyasaları giderek daha fazla bozduğu ve böylece çok uluslu şirketlerin davranışlarını şekillendirdiği gerçeğini hesaba katmalıdır. Aynı zamanda, bu bozulmaları pekiştirmeyecek şekilde tepki vermeleri gerekmektedir. Hedef, mümkün olduğunca az siyasallaşmış bir Avrupa iç pazarını korumak olduğunda, bu görev daha da zorlaşmaktadır.

Böyle bir yaklaşımın temel unsurlarından biri, gerçek anlamda stratejik — her şeyden önce uzun vadeli — bir inovasyon politikası olacaktır. Bu dengeleme çabasının kısa ve orta vadeli önlemler bağlamında nasıl başarılı olabileceğine dair bir örnek, mevcut Avrupa rekabet hukukunun daha sıkı bir şekilde uygulanması, hatta belki de ilgili yasal çerçevenin daha da genişletilmesi olabilir.

Bu tür adımlar, birçok teknoloji sektöründe jeoekonomik nedenlerle ortaya çıkan pazar gücünün yoğunlaşmasına karşı koyabilir ve böylece rekabet ve inovasyon için daha geniş bir alan yaratabilir.

Bu tür önlemlerin ortak noktası, güç siyasetinden kaynaklanan argümanlarla gerekçelendirilmeye gerek kalmadan jeoekonomik çatışma çerçevelerine yanıt olarak uygun olmalarıdır. Bu, uzun süredir Avrupa ekonomisini şekillendiren düzenleme kavramlarını uygulamaya koyma ve kamuoyundaki tartışmalarda savunma fırsatı sunmaktadır. Ancak böyle bir politika, ABD ve Çin ile ciddi siyasi çatışmalara katılma istekliliğini gerektirir. Bu devletlerin hesaplarına göre, bu tür politika yaklaşımları, şu anda piyasa ekonomisi süreçlerine devlet müdahalesi yoluyla kurulmakta ve genişletilmekte olan jeoekonomik açıdan anlaşılabilir güç konumlarına bir tehdit oluşturmaktadır.

15 Zeyi Yang, “Çin Hükümeti Neden ‘Sert Düzenlemelerden Kurtulan Yapay Zeka — Şimdilik’”, *MIT Technology Review* (çevrimiçi), 9 Nisan 2024, <https://www.technologyreview.com/2024/04/09/1091004/china-tech-regulation-harsh-zhang/> (erişim tarihi: 18 Temmuz 2025).

16 Cecilia Kang, “Biden Administration Sprints to Tie Up Tech Loose Ends”, *New York Times* (çevrimiçi), 10 Aralık 2024, <https://www.nytimes.com/2024/12/10/technology/biden-tech-regulation.html> (erişim tarihi: 18 Temmuz 2025).

17 Daha fazla ayrıntı için bkz. Daniel Voelsen, *Technologiepolitik unter Trump II: Der einstige Partner wird zur Gefahr für Europas Wirtschaft und Demokratie*, SWP-Aktuell 14/2025 (Berlin: Stiftung Wissenschaft und Politik, Nisan 2025), doi: 10.18449/2025A14.

18 Bu araştırma makalesinde Peter-Tobias Stoll ve Dorothee Falkenberg’in katkılarına da bakınız, s. 43 ve sonrası.

Bölüm II

Jeoekonomik Eylem

Peter-Tobias Stoll ve Dorothee Falkenberg

AB Ticaret ve Yatırım Politikasında Jeoekonomik Eylem

Jeoekonomik eylem, genellikle “güvenlik veya jeopolitik alanlarda dış politika hedeflerini gerçekleştirmek için ekonomik politika araçlarını kullanma eğilimi” olarak tanımlanır.¹ Bunun ön koşulları

Bu, Lizbon Antlaşması ile Avrupa Birliği’nde (AB) zaten oluşturulmuştu. 2009 yılında yürürlüğe girdiğinden beri bu antlaşma şunu öngörmektedir: “Ortak ticaret politikası, Birliğin dış faaliyetlerinin ilke ve hedefleri çerçevesinde yürütülür.”² Ancak uygulamada AB, münhasır yetkisi dahilinde olan ortak ticaret politikası ile üye devletlerin sorumluluğunda olan hükümetlerarası dış ve güvenlik politikası arasında sıkışmış durumdadır. Giderek gerginleşen jeopolitik ortam, AB’nin yetki alanı dahilindeki ticaret ve yatırım politikasının, “jeoekonomik bir dönüşüm”³ geçirmesine yol açmıştır; bu dönüşüm, AB dış ve güvenlik politikası hedeflerini ekonomik hedeflerle uyumlu hale getirmektedir. Buradaki zorluk, AB dış politikasının iç tutarlılığını tehlikeye atmadan, hem ekonomik açıdan etkili hem de jeopolitik açıdan stratejik araçlar geliştirmek amacıyla AB ve üye devletlerinin önceliklerini ve çalışma yöntemlerini uyumlu hale getirmektedir.

AB, “Açık, Sürdürülebilir ve Kararlı Bir Ticaret Politikası” başlıklı 2021 ticaret stratejisiyle,

Ticaret politikasında bu zorlukları göz önünde bulundurmaktadır. Açıklık ve sürdürülebilirlik artık başka bir kılavuz ilkeyle tamamlanmaktadır: kararlılık. Bu kavram, kurallara dayalı düzenin uygulanması ve istikrarını değil, aynı zamanda bu düzenin aşınması göz önüne alındığında, AB’nin hak ve çıkarlarının savunulması, ekonomik baskıya karşı koyma ve AB’nin dayanıklılığını da içeren çeşitli unsurları kapsamaktadır. Bu ticaret stratejisi, o zamandan beri AB’nin siyasi söylemini şekillendiren açık stratejik özerklik kavramını ortaya koymaktadır. Buna paralel olarak, AB hızla “özerk tedbirler”, yani kısmen sürdürülebilirliği ilerletirken aynı zamanda yukarıda bahsedilen ekonomik etkinlik ve jeopolitik strateji gerekliliklerini de karşılayan tek taraflı araçlar geliştirmektedir.

2021 Ticaret Stratejisi yalnızca ticaret politikası aktörleri tarafından geliştirilmişken, 2023 Avrupa Ekonomik Güvenlik Stratejisi

AB dış ve güvenlik politikası aktörleriyle işbirliği içinde geliştirilmiştir. Bu strateji, AB’nin kendi rekabet gücünü güçlendirmeyi,⁴ AB’yi ekonomik güvenlik risklerinden korumayı ve ekonomik güvenlik konusunda benzer endişeleri veya çıkarları paylaşan mümkün olduğunca çok sayıda üçüncü ülkeyle işbirliği yapmayı amaçlamaktadır. “*Teşvik et, koru ve ortak ol*” formülü bu yaklaşımı özetlemektedir.

Koruma ve işbirliği, AB’nin dış eylemlerinin bir parçası olarak ticaret politikasının kapsamına girmektedir.

Avrupa Komisyonu, 2024–2029 yasama dönemi için Ticaret Genel Müdürlüğü’nün adını Ticaret ve Ekonomik Güvenlik Genel Müdürlüğü olarak değiştirerek, diğer adımların yanı sıra bu stratejik yön değişikliğini vurgulamaktadır.

4 Komisyon’un mevcut yasama dönemi (2024–2029) boyunca çalışmalarına yön verecek olan *Rekabetçilik Pusulası* doğrultusunda. Avrupa Komisyonu, “AB için Bir Rekabetçilik Pusulası”, COM(2025) 30 final (Brüksel, 29 Ocak 2025), <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:52025DC0030>.

1 Robert D. Blackwill ve Jennifer M. Harris, *War by Other Means: Geoeconomics and Statecraft* (Cambridge, MA: Belknap Press, 2016), 9, doi: 10.2307/j.ctt1c84cr7.

2 “Avrupa Birliği’nin İşleyişi Hakkında Antlaşma’nın Konsolide Metni, Madde 207(1)”, *Resmî Gazete*, no. 115 (9 Mayıs 2008): 140f., <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:12008E207:en:HTML>.

3 Johan Adriaensen ve Evgeny Postnikov (der.), *Ticaret Politikasında Jeo-ekonomik Bir Dönüş mü? Asya-Pasifik’te AB Ticaret Anlaşmaları* (Cham: Palgrave Macmillan, 2022), doi: 10.1007/978-3-030-81281-2; Anthea Roberts, Henrique Choer Moraes ve Victor Ferguson, “Uluslararası Ticaret ve Yatırımda Jeoekonomik Düzen Doğru”, *Uluslararası Ekonomi Hukuku Dergisi* 22, no. 4 (2019): 655 — 76, https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3389163.

Jeoekonomik eylemin aktörleri ve araçları

Uygulamada, AB'nin ticaret stratejisindeki jeoekonomik yeniden yönelim, AB ticaret politikasındaki geleneksel aktörlerin dış politika ve güvenlik politikasındaki aktörlerle daha yakın bir işbirliği içinde çalıştığı anlamına gelmektedir. Avrupa Komisyonu'nun Ticaret ve Ekonomik Güvenlik Genel Müdürlüğü (DG TRADE), Avrupa Parlamentosu'nun Uluslararası Ticaret Komitesi (INTA) ve Dışişleri Konseyi (FAC)'nin ticaret konfigürasyonu, mevcut araçları geliştiriyor ve yenilerini yaratıyor. Yeni araçlar, AB'nin ticaret ve yatırım politikası aracılığıyla jeopolitik baskıya ve yeni zorluklara yanıt vermesini sağlamayı amaçlıyor. Bunun başarılı olması için, ticaret politikası aktörlerinin Ortak Dış ve Güvenlik Politikası (CFSP) aktörleriyle koordinasyon içinde olması gerekmektedir. CFSP ise üye devletlerin sorumluluğundadır, Avrupa Dış Eylem Servisi (EEAS) tarafından uygulanır ve koordine edilir ve Birliğin Dışişleri ve Güvenlik Politikasından Sorumlu Yüksek Temsilcisi'ne (HR/VP) tabidir.

Avrupa Ekonomik Güvenlik Stratejisi, ticaret ve güvenlik arasındaki bağı açıkça vurgulamaktadır.

Ekonomik Güvenlik Stratejisi, 2023 yılında Avrupa Komisyonu ve HR/VP tarafından ortaklaşa sunulmuştur. Ekonomik olmayan bir aktör olan HR/VP'nin bir ekonomik güvenlik stratejisinin geliştirilmesine dahil olması, AB ticaret ve yatırım politikasının jeoekonomik yönelimini göstermektedir.

Bu stratejide bahsedilen ticaret ve yatırım araçlarından kimin sorumlu olduğuna yakından bakıldığında, ticaret ile güvenlik arasındaki bağlantı açıkça ortaya çıkmaktadır. AB'nin yetki dağılımına göre bu araçlar Ortak Dış ve Güvenlik Politikası'nın (CFSP) kapsamına girmese de, CFSP ile giderek daha fazla bağlantılı hale gelmektedir (bkz. Tablo 1, s. 46 ve sonrası). Ticaret-güvenlik bağlantısını en açık şekilde örneklendiren ve AB'nin jeoekonomik eyleme doğru kayışının örnekleri olarak kabul edilen ticaret ve yatırım politikası araçları, stratejinin ikinci ayağında ("Koruma — Ekonomik risk ve tehditlerden korunma") bulunabilir: 2019 tarihli Doğrudan Yabancı Yatırımların Taraması Yönetmeliği, 2023 tarihli Zorlama Karşıtı Araç ve 2025 için duyurulan üçüncü ülkelerdeki yatırımların gözden geçirilmesi.

AB'deki doğrudan yabancı yatırımların taranması, 2019 yılında bir işbirliği mekanizmasıyla güçlendirilmiştir

mekanizma ile güçlendirilmiştir. O zamandan beri AB, bu çerçeveyi gönüllü bir işbirliği çerçevesinden zorunlu ve uyumlaştırılmış bir neredeyse tüm üye devletleri kapsayan bir sistem. 2024 yılından itibaren, üçüncü ülke şirketlerinin AB şirketlerine yaptığı dolaylı yatırımlar ile hassas olarak sınıflandırılan ek sektörler de bu kapsamın içine alınmıştır. 2025 yılından itibaren, ileri teknolojilere yönelik yurt dışı yatırımların da izlenmesi beklenmektedir. 2023 yılında getirilen ekonomik zorlamaya karşı araç da, AB'nin ticaret veya yatırım kısıtlamaları gibi karşı önlemlerle yanıt vermesini ve böylece egemenliğini korumasını sağlayarak, AB ticaret politikasının bu jeoekonomik yeniden yönelimine uymaktadır. Bu araç, ABD ile yaşanan ticaret gerilimleri bağlamında tartışılmış, ancak henüz uygulanmamıştır (Mart 2026 itibarıyla).

Çelişen hedefler ve eylem önerileri

(Neo-)liberal bir anlayışa göre, sınır ötesi ticaretin amacı, devlet etkisinden uzak ve piyasa aktörlerinin serbestçe gelişmesine olanak tanıyan küresel bir alan sağlamak ve aynı zamanda bu alanı sınırlamaktır. Devlet müdahalesi, öncelikle korumacılığa karşı mücadele etmek ve rekabetin gerçekleştirilebileceği, ayrımcılığın ortadan kaldırılabileceği ve sürdürülebilirliğin garanti edilebileceği bir çerçeve oluşturmak ve sürdürmek için hizmet eder. Bu anlayışa göre, ticaret politikası, uluslararası iş bölümünün karşılıklı yararlarına ve bunun herkes için büyüme, refah ve kalkınmaya katkısına dayanır. Bu, Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ) içinde çok taraflı bir yönetim biçimi olarak yansıtılır.

Halihazırda yürürlükte olan çok sayıda serbest ticaret anlaşmasıyla birlikte, devletler ve AB gibi devletler toplulukları, ikili ve bölgesel formatlarda münhasır tercih ve işbirliğine dayalı olarak bu küresel alanda etki alanları oluşturmaktadır. Bu durum, şimdiden bir "jeoekonomik" modelin başlangıcına işaret etmektedir. Jeoekonomik dönüşüm, ancak ekonomik güvenlik stratejileri geliştirildiğinde programatik olarak gerçekleşecektir —tıpkı AB'nin ve daha önce Japonya ile ABD'nin benzer şekilde yaptığı gibi. Bu tür stratejilerle, düzenleyici bir ideal olarak arzu edilen piyasa ve ekonomi özerkliği, dış politika ve güvenlik politikası öncelikleri belirlenirken giderek yeniden şekillenmektedir.

Jeoekonomik bir bakış açısıyla, küresel pazar imajı yerini bir kuvvetler paralelkenarı fikrine bırakmaktadır: Rakip ticaret güçleri, kendi ekonomik alanlarının ve ticaret akışlarının gücünü ve dayanıklılığını etkileyen faktörler olarak görmekte ve ekonomik varlıklarının başarısı veya başarısızlığıyla özdeşleşmektedir. Bu anlamda, güç piyasaya geri dönüyor. Güvenlik, ilişkisel bir kavram olarak anlaşılmalıdır: Uluslararası ekonomik ilişkilerde güvenlik politikası kalıplarını izleyen aktör sayısı arttıkça, diğerleri üzerinde de aynısını yapma baskısı artar.

AB, ekonomik güvenlik stratejisinde aşağıdaki tabloda sıralanan üç eylem alanını tanımlamaktadır: *teşvik etmek, korumak ve ortaklık kurmak*. Bu şekilde, stratejide ele alınan ekonomi politikası alanlarını güvenlik boyutuyla ilişkilendirmektedir. “*Korumak*” ve “*ortaklık kurmak*” kavramları özellikle ticaret politikasına atıfta bulunmaktadır.

“Teşvik — Rekabetçilik ve inovasyonun teşvik edilmesi” eylem alanında açıklandığı üzere, AB’nin kendi rekabet gücünün güçlendirilmesi, AB iç pazarı ve iç ekonomi politikasının önemli bir görevidir.

“*Koruma*” eylem alanı bağlamında, açık stratejik özerklik kavramını içeren 2021 Ticaret Stratejisi, Avrupa şirketlerini, iç pazarı, AB’nin özerkliğini ve açık, kurallara dayalı küresel ticaret düzenini korumaya hizmet etmiştir. Bu durum, “*Koruma — Ekonomik risk ve tehditlere karşı koruma*” eylem alanında sıralanan ve son yıllarda uygulamaya konulan tek taraflı araçlar için daha da geçerlidir.

AB, “Ortaklar — Uluslararası İşbirliği ve Çok Taraflılık” eylem alanında listelenen araçları kullanarak, burada belirlenen kuruluşlar ve işbirliği girişimleri çerçevesinde faaliyet göstererek DTÖ’nü istikrara kavuşturmaya çalışmaktadır. Amaç, güvenlikle ilgili girişimleri DTÖ hukukundaki bir istisna maddesi aracılığıyla yönlendiren, açık ve kurallara dayalı küresel ticaret sistemini savunmaktır. Bu madde, “emniyet valfi” işlevi görerek, ülkelerin kısıtlayıcı koşullara tabi olmakla birlikte ulusal güvenlik nedenleriyle genel kurallardan sapmasına izin vermektedir. Ukrayna’nın, Rusya’nın kendi topraklarından geçen Ukrayna mallarının transit geçişini engellediğine dair şikayeti üzerine, DTÖ uyuşmazlık çözüm organı, bu koşulların dar sınırlar içinde karşılanıp karşılanmadığını inceleyeceğini açıklamıştır. Buna karşılık, Amerika Birleşik Devletleri bunu kendisinin belirlemede ısrar etmekte ve diğer devletleri ticaret anlaşmalarında bu hukuki pozisyonu tanımaya mecbur etmektedir.⁵ Uluslararası

⁵ Peter-Tobias Stoll, “İkincil Ekonomik Yaptırımlar: DTÖ’nün Rolü Nedir?”, *The Cambridge Handbook of Secondary Sanctions and International Law* [İkincil Yaptırımlar ve Uluslararası Hukuk: Cambridge El Kitabı] adlı eserde, der. Tom Ruys, Cedric Ryngaert ve

Düzenleme sistemini sürdürme çıkarları gereği, AB buna karşı çıkmalıdır. DTÖ’yü ve işlevlerini yeniden tesis etmeye yönelik girişimler de desteklenmeye devam etmelidir.

Burada özellikle, 57 DTÖ üyesinin geçici bir temyiz prosedürü üzerinde anlaşığı Çok Taraflı Geçici Anlaşmadan bahsedilmelidir. Bu anlaşma, ABD’nin vetosu nedeniyle işlevini yitirmiş olan DTÖ Temyiz Organının yerini almayı amaçlamaktadır ve tam destek hak etmektedir.

Serbest ticaret anlaşmaları, AB ticaret politikasının köklü bir aracı olarak giderek daha fazla önem kazanmaktadır.⁶ AB için pazar erişimini güvence altına alarak açıkça savunma amaçlı hizmet ederler; böylece ticaret akışlarının çeşitlendirilmesini destekler ve dolayısıyla *riski azaltırlar*. DTÖ’nün giderek zayıfladığı dönemlerde, açık ve kurallara dayalı bir küresel ticaret sistemini sağlamak için bir tür güvenlik ağı işlevi görebilirler. Bununla birlikte, ticaret anlaşmaları, örneğin dostane ilişkileri derinleştirmek gibi amaçlarla saldırgan bir şekilde de kullanılabilir. Zahmetli ve zorlu serbest ticaret anlaşmalarına ek olarak, örneğin yatırım ve hammadde konularında veya dijital ticaretteki sözde mini anlaşmalar da bir seçenek teşkil etmektedir. AB, belirli aktörleri anlaşmalar için dikkate almayarak “proaktif” bir şekilde hareket edebilir ve böylece bir sinyal verebilir.

Ticaret anlaşmaları müzakere ederken AB, önceliklerini açıkça tanımlamalıdır.

Ancak, AB’nin hangi ortak veya ortaklarla ne tür bir ticaret anlaşması yapması gerektiğini, hangi öncelikleri belirlemesi gerektiğini ve nasıl bir uzlaşmaya varılabileceğini sıklıkla belirlemesinin zor olduğu göz ardı edilemez.⁷ Burada, AB dış politikasının değer temelli yapısı, enerji ve hammadde güvenliğini sağlama ve dış pazarlara erişim elde etme çıkarlarıyla çelişmektedir. Suudi Arabistan ile bir serbest ticaret anlaşması müzakerelerinin başlatılması veya Çin Halk Cumhuriyeti ile yatırım anlaşmasının imzalanması söz konusu olduğunda, bu sorular her iki durumda da özellikle belirgindir.

Felipe Rodríguez Silvestre (Cambridge: Cambridge University Press, 2024), 241–64 (255 ff.), doi: 10.1017/9781009365840.

⁶ Peter-Tobias Stoll, *AB Serbest Ticaret Anlaşmaları. Yeni Zorluklar ve Potansiyeller*, SWP Çalışması 9/2025 (Berlin: Bilim ve Politika Vakfı, Haziran 2025), doi: 10.18449/2025S09.

⁷ Lars Brozus, Felix Heiduk ve Daniel Voelsen, *Uluslararası Politikada Güvenilir Ortaklıklar. Almanya’nın Ortakları, Ortakları Almanya*, SWP Çalışması 8/2025 (Berlin: Bilim ve Politika Vakfı, Mayıs 2025), doi: 10.18449/2025S08.

Tablo 1

Avrupa ekonomik güvenlik stratejisinde ticaret-güvenlik ilişkisi

	Sorumlu Avrupa Komisyonu Genel Müdürlüğü	AB Konseyi'ndeki sorumlu oluşum	Avrupa Parlamentosu'nun sorumlu komitesi	CFSP'ye atf
Temeller / araçlar				
Teşvik – Teşvik rekabetçilik ve inovasyon				
Standardizasyon ve küresel standart belirleme	GROW Genel Müdürlüğü, TRADE Genel Müdürlüğü	Rekabet Konseyi, Dışişleri Konseyi (Ticaret)	IMCO, INTA	Güvenlikle ilgili arayüzler (ör. 5G, siber güvenlik, çift kullanım)
Koruma – Ekonomik risk ve tehditlere karşı koruma ekonomik risklere ve tehditlere karşı				
Doğrudan yabancı yatırımların taranmasına ilişkin yönetmelik (2019)	Ticaret Genel Müdürlüğü	Dışişleri Konseyi (Ticaret)	INTA, görüş: ECON, IMCO, ITRE, TRAN	Üye devletlerle koordinasyon, dış ve güvenlik politikası risklerinin stratejik değerlendirmesi
Çift kullanımlı mallara ilişkin ihracat kontrolleri hakkında tüzük (2021)	DG TRADE	Dışişleri Konseyi (Ticaret)	INTA, görüş: AFET	AB P2P İhracat Kontrol Programı kapsamında EEAS ile işbirliği
Üçüncü ülke sübvansiyonlarına ilişkin tüzük (2022)	DG COMP, DG ECFIN	Rekabet Konseyi	INTA, görüş: DEVE, ECON, EMPL, IMCO, JURI	Stratejik alanlardaki hassas yatırımlara ilişkin oylama
Ekonomik baskıya karşı araç (2023)	DG TRADE	Dışişleri Konseyi (Ticaret)	INTA, görüş: AFET, IMCO	Uygulamaya EEAS ve HR/VP dahil
Üçüncü ülkelerdeki yatırımların taranması (2025'te duyuruldu)	DG TRADE	Beklemede	INTA (beklemede)	Dış ve güvenlik politikası risklerinin değerlendirilmesinde olası destekleyici rol

Tablo 1 (devamı)

Avrupa Ekonomik Güvenlik Stratejisinde ticaret-güvenlik ilişkisi

Temeller/araçlar	Sorumlu Avrupa Komisyonu Genel Müdürlüğü	AB Konseyi'ndeki Sorumlu Birim	Avrupa Parlamentosu'nun sorumlu komitesi	CFSP'ye atf
Ortaklar – Uluslararası ve çok taraflılık				
Serbest Ticaret Anlaşmaları	Ticaret Genel Müdürlüğü	Dışişleri Konseyi (Ticaret)	INTA	dikkate alınabilir
Global Gateway	DG INTPA	Sorumlu değil	AFET, DEVE, görüş: INTA	İlgili HR/VP
Çok taraflı kuruluşlar ve işbirliği (örn. DTÖ, BM, MDB'ler, G7/G20, TTC)	DG CNECT, DG GROW, DG INTPA, DG TRADE	Dışişleri Konseyi	AFET, INTA, ve parlamento heyetleri	Genellikle EEAS ve HR/VP de sürece dahil olur
Avrupa Komisyonu Genel Müdürlükleri (DG'ler): CNECT İletişim Ağları, İçerik ve Teknoloji COMP Rekabet ECFIN Ekonomi ve Maliye GROW İç Pazar, Sanayi, Girişimcilik ve Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeler INTPA Uluslararası Ortaklıklar TRADE Ticaret ve Ekonomik Güvenlik			Avrupa Parlamentosu komisyonları: AFET Dışişleri DEVE Kalkınma ECON Ekonomi ve Para İşleri EMPL İstihdam ve Sosyal İşler IMCO İç Pazar ve Tüketici Koruma INTA Uluslararası Ticaret ITRE Sanayi, Araştırma ve Enerji JURI Hukuk İşleri TRAN Ulaştırma ve Turizm	
MDB'ler Çok Taraflı Kalkınma Bankaları TTC Ticaret ve Teknoloji Konseyi				

Kaynak: Yazarlar, "Avrupa Ekonomik Güvenlik Stratejisi"nde açıkça belirtilen ticaret ve yatırımla ilgili araçlara dayanarak; Avrupa Komisyonu, *Avrupa Parlamentosu, Avrupa Konseyi ve Konsey'e "Avrupa Ekonomik Güvenlik Stratejisi" hakkında Ortak Bildiri*, JOIN(2023) 20 final (Brüksel, 20 Haziran 2023), bölüm 3, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:52023JC0020>.

Bu zor seçim, bu jeoekonomik *Zeitenwende*'de ticaret politikasının karşı karşıya olduğu çok yönlü ve karmaşık çıkar çatışmalarını vurgulamaktadır. Bu, hiçbir şekilde ticaretin ve yatırımın güvenlik lehine ve dolayısıyla dış ve güvenlik politikası amaçları doğrultusunda kısıtlandığı bariz durumla sınırlı değildir. Bazı durumlarda, bir serbest ticaret anlaşması bir pazara erişimi güvence altına alırken aynı zamanda dost bir ortakla ilişkilerin derinleşmesine de yardımcı olduğunda, çıkarların birbirine yaklaştığı durumlar bile olabilir. Ancak, özellikle serbest ticaret anlaşmaları, sürdürülebilirlik ile daha az bariz ama önemli bir çıkar çatışmasına yol açabilir.

AB ticaret politikasının hedefleri. Bu hedefler arasında insana yakışır iş koşullarının sağlanması, çevrenin korunması ve giderek artan bir şekilde diğer insan hakları koruma alanları yer almaktadır. Bununla birlikte, ticaret ve güvenlik çıkarları ticaret anlaşmalarının hızla sonuçlandırılmasını gerektiriyorsa, sürdürülebilirlik hedeflerinden taviz verilmesi gerekebilir.

AB, bu nedenle ticaret ve yatırım politikasında güvenlik, sürdürülebilirlik ve ticaret hedefleri arasında tutarlılığı sağlama zorluğuyla karşı karşıyadır. Ayrıca, rekabetçiliği teşvik etmek için iç politikalarla uyumlu bir düzenleme oluşturmaktadır,

Bu konu, Ekonomik Güvenlik Stratejisi'nde de ele alınmaktadır. Bu durum, farklı yetki alanlarına ve kurumsal dayanaklara sahip çeşitli aktörler ve politika alanları arasında koordinasyon gerektirmektedir. Özellikle, Ekonomik Güvenlik Stratejisi'nin uygulanması, ticaret politikasının dış politika ve güvenlik politikası ile koordineli bir şekilde yürütülmesini gerektirmektedir. Ancak, strateji sadece ticaret politikası anlamında dış tedbirler öngörmekle kalmayıp, rekabetçiliği ve iç pazarı teşvik etmek için iç tedbirler de öngördüğünden, bu politika alanları ve sorumlu Genel Müdürlük (DG GROW) ile koordinasyon da gereklidir. Aynıısı, sürdürülebilirlik politikasının çeşitli alanları içindeki koordinasyon için de geçerlidir.

Çelişen hedeflerin koordinasyon yoluyla aşılması önemlidir; zira çeşitli önlemleri içeren jeoekonomik dönüşüm, maliyetler ve dezavantajlar getirmektedir. Bu dönüşüm ticareti azaltmakta ve refah artırıcı işlevini zayıflatmaktadır; ayrıca korumacılığı körükleyebilir ve özellikle küçük ve orta ölçekli işletmeleri etkileyen bürokratik engeller yaratabilir. Sayısız ikili ve tek taraflı eylem ve önlemler, küresel ticaret düzeninin çok taraflı yaklaşımını ve onun önemli meşrulaştırma işlevini de zayıflatmaktadır. Genel olarak, buradaki görev, avantajları ve dezavantajları tartarak ve mümkün olduğunca bir denge kurarak çelişen hedefleri gerçekleştirmektir. Bu görev, yalnızca ilgili AB kurumları ile üye devletlerin ilgili bakanlıkları arasındaki koordinasyon yoluyla çözülemez. Bağımlılıklar, kırılganlıklar, eylem seçenekleri ve potansiyel dezavantajlar hakkındaki bilgi — kısacası risk bilgisi şirketlere ve genel ekonomiye aittir. Bu nedenle, AB ve üye devletlerin, işletmeleri ve ekonomik aktörleri — ve onların uzmanlıklarını — koordinasyon sürecine dahil etmek için mekanizmalar ve prosedürler geliştirmeleri hayati önem taşımaktadır.

Jacopo Maria Pepe

Jeoekonomik *Zeitenwende*'de Enerji Politikası: Piyasa ve Güç Arasındaki AB

Enerjinin ikili bir doğası vardır: Hem ekonomik bir meta hem de stratejik bir güç aracıdır. *Bu jeoekonomik Zeitenwende'de*, güç boyutu önem kazanmaktadır: Siyasi çıkarlar ve devlet müdahaleleri, enerji ilişkilerini giderek daha fazla "güvenleştirmiştir". Fosil ve maden kaynaklarının yoğunlaşması, oligopolistik tedarik yapıları ve yeşil enerji kaynaklarının teknolojik karmaşıklığı bu gelişmeyi pekiştirmektedir. Böylece enerji, örneğin fiyat kontrolleri, altyapı kontrolleri ve teknolojik hakimiyet yoluyla bir kez daha jeopolitik bir kaldıraç haline gelmektedir.¹ Bu Avrupa Birliği'nin (AB) geleneksel olarak piyasa temelli net ithalatçı rolü için bir paradigma değişikliğini temsil etmektedir. AB, enerji arzını güvence altına almak için uzun süredir liberalleştirilmiş iç pazarına ve uluslararası işbirliğine güvenmiştir; enerji dönüşümünün ardından bile, jeopolitik kaygılar yerine piyasa öncelikli olmuştur.

Jeoekonomik *Zeitenwende*, şimdi bir yeniden düşünmeyi zorunlu kıyor: AB enerji politikası, teknoloji, hammadde ve sanayi politikasıyla giderek daha fazla iç içe geçiyor. Bununla ilişkili hedefler, artık sadece geleneksel savunma anlamındaki arz güvenliğine odaklanmıyor, aynı zamanda bağımlılıkları azaltmaya ve dayanıklılık oluşturmaya da odaklanıyor. Aynı zamanda, enerji politikası giderek daha fazla saldırı, güvenlik ve dış politika hedeflerini gerçekleştirmek için kullanılmaktadır. Yaptırımlar, alım ve ihracat yasakları ile normatif ve teknolojik standartların belirlenmesi, bu politika alanında üçüncü tarafların davranışlarını değiştirmek ve AB'nin kendi çıkarlarını uygulamak için kullanılmaktadır.²

Aynı zamanda, yapısal bağımlılıklar ve kurumsal zayıflıklar AB'nin hareket alanını önemli ölçüde kısıtlamaktadır; bu nedenle Birlik, hedeflerine ulaşmak için öncelikle savunma amaçlı yöntemlere başvurmaya devam edecektir.

¹ Bkz. Hanns W. Maull, *Oil and Influence: The Oil Weapon Examined* (Londra: Uluslararası Stratejik Araştırmalar Enstitüsü, 1975).

² Ayrıca bkz. bu araştırma makalesinde Peter-Tobias Stoll ve Dorothee Falkenberg'in katkıları, s. 43 ve sonrası.

Bu, yenilenebilir enerji kaynaklarının hızla yaygınlaştırılmasını, teknolojik açıklığı (doğal gaz ve nükleer enerji dahil), tamamlanmış bir enerji birliğini ve üye devletler, AB kurumları ile enerji endüstrisi arasında daha yakın bir işbirliğini gerektirir.

Piyasa ve iktidar arasındaki enerji politikası

Enerji politikası geleneksel olarak piyasa ile devlet iktidarı arasındaki gerilim tarafından şekillenmiştir. Ulusal enerji sistemlerini düzenlemeye yönelik piyasa odaklı bir model liberalleşme, deregülasyon, piyasa güçleri ve fiyat sinyallerinin etkisine dayanırken, devlet merkezli bir model devletin düzenleyici ve sübvans edici olarak stratejik rolüne, devlet enerji şirketlerinin etkili rolüne ve uzun vadeli alım ve tedarik sözleşmelerinin müzakeresine dayanır. Bu iki yaklaşım arasındaki ikilik, özellikle ihracatçı ve ithalatçı ülkeler arasında uluslararası enerji ilişkilerini her zaman şekillendirmiştir.³

Enerji açısından yoksul ithalatçı ülkelerin temel görevi geleneksel olarak arz güvenliğini sağlamak olmuştur; buna karşılık enerji üreten ihracatçı ülkeler ise kaynaklarına olan talebi güvence altına almaya odaklanmıştır. Enerji güvenliğinin dar tanımı, enerji politikasında sürdürülebilir, güvenli ve uygun fiyatlı bir arzı en üst öncelik olarak belirler.⁴ Bu tanım,

³ Jacopo Maria Pepe, "Piyasa ve Jeopolitik Arasındaki Enerji: LNG Örneği. Rusya'nın Ukrayna'daki Savaşından Bu Yana AB ve Almanya'nın Karşılaştığı Zorluklar", SWP Raporu 4/2025 (Berlin: Bilim ve Politika Vakfı, Mart 2025), s. 8–9, doi: 10.18449/2025S04. Jeoekonomik bir perspektiften Rus-Alman enerji ilişkileri hakkında daha fazla bilgi için bkz. Stephen Szabo, *Almanya, Rusya ve Jeoekonominin Yükselişi* (Londra ve diğerleri: Bloomsbury, 2014).

⁴ Uluslararası Enerji Ajansı, *Enerji Tedarik Güvenliği: IEA Ülkelerinin Acil Durum Müdahalesi* (Paris: Uluslararası Enerji Ajansı, Haziran 2014), 13, <https://iea.blob.core.windows.net/>

enerjiye ilişkin tamamen ticari ve piyasa temelli bir anlayışa dayanmaktadır. Burada dikkate alınması gereken faktörler arz ve talep, verimli piyasa tahsisi, fiyatlandırma ve uluslararası piyasa ilişkileridir. Kaynakların jeolojik ve coğrafi yoğunlaşması, teknolojik gelişmeler, siyasi tercihler ve hedefler ile jeopolitik çalkantılar göz ardı edilmektedir.

Bununla birlikte, kaynakların coğrafi yoğunlaşması ve altyapı bağlantıları, enerji piyasalarını ve üreticiler ile tüketiciler arasındaki ilişkileri her zaman şekillendirmiştir. Bu faktör, farklı derecelerde de olsa, özellikle fosil yakıtlar ve yenilenebilir enerji kaynakları için büyük önem taşımaktadır. Gaz ve petrol kaynakları genellikle coğrafi olarak yoğunlaşmış durumdadır; bu da enerji ve enerji kaynaklarını üreten ve ihraç eden ülkelerin piyasa gücünü ve siyasi gücünü desteklemektedir. Öte yandan, güneş ve rüzgâr gibi yenilenebilir enerji kaynakları, fosil yakıtlara göre coğrafi olarak daha az yoğunlaşmıştır; bu da teorik olarak asimetric bağımlılık riskini azaltır. Ancak, birçok yeşil teknoloji için gerekli olan kritik minerallerin jeolojisi ve mekânsal yoğunlaşması, fosil yakıt sonrası bir enerji sisteminde hâlâ hayati önem taşımaktadır. Fosil yakıt dünyasından farklı olarak, yeşil enerji kaynakları da teknoloji ve sanayi yoğunluğunun daha yüksek olduğu alanlardır. Sonuç olarak, kaynakların ve altyapının coğrafi yoğunluğuna ek olarak, teknolojik gelişme ve endüstriyel değer yaratma faktörleri aynı zamanda yeşil enerji sisteminde pazar hakimiyeti yaratabilir ve piyasayı bozan uygulamaları teşvik edebilir.⁵

Böylece enerji, küresel ticareti giderek artan bir emtia haline gelmiştir ve bu emtianın temini, iyi işleyen piyasa mekanizmaları tarafından düzenlenmeye ve güvence altına alınmaya devam etmektedir. Ancak jeopolitik gerilimlerin yaşandığı, siyasi dünya düzeninin parçalandığı ve çok taraflı kurumlara olan güvenin azaldığı dönemlerde, enerji ticareti ve enerji ilişkilerinin şekillenmesi sadece piyasa mekanizmalarına ve özel piyasa aktörlerine bırakılmamakta, aynı zamanda devletin temel görevlerinden birini oluşturmaktadır. Fiyatlandırma, ticaret akışları ve altyapı üzerinde etki yaratma ve teknolojik ve endüstriyel hakimiyeti kullanma yeteneği, jeoekonomik bir araç olarak kullanılabilir siyasi sermayedir. Bu yaklaşım, savunma amaçlarına hizmet edebilir — enerji güvenliğini sağlamak

assets/73908149-4d6e-4f10-b626-d55c60ab3bd7/ENERGY SUPPLYSECURITY2014.pdf (erişim tarihi: 27 Haziran 2025).

⁵ Mathieu Blondeel, Michael J. Bradshaw, Gavin Bridge ve Caroline Kuzemko, “Enerji Sistemi Dönüşümünün Jeopolitiği: Bir İnceleme”, *Geography Compass* 15, no. 7 (2021): 1 — 22.

çeşitlendirme, yedekleme ve tedarik zincirlerinin güvence altına alınması yoluyla tedarik güvenliğini sağlayabilir — ya da dış aktörlere karşı dış ve güvenlik politikası çıkarlarını gözetmek amacıyla yaptırımlar, satın alma yasakları, tedarik kesintileri veya hedefli sözleşme ve fiyatlandırma politikaları yoluyla enerji ilişkilerini kısıtlayarak saldırgan bir tutum sergileyebilir.⁶

AB enerji politikasının dış ve güvenlik politikası hedefleri: Piyasadan güce mi?

Enerji politikasının dış ve güvenlik politikası boyutu, özellikle koronavirüs salgını ve Rusya’nın Ukrayna’ya karşı başlattığı saldırı savaşıyla bu yana önemli ölçüde daha fazla önem kazanmıştır. Enerji politikasının güvenlik politikası hedefleriyle daha sıkı bir şekilde bağlantılı hale gelmesi, AB için büyük zorluklar yaratmaktadır. 22 Şubat 2022 tarihine kadar AB enerji politikası, esas olarak piyasa odaklıydı ve iç pazarda tekel oluşumunu önlemeye odaklanılmıştı. AB ve üye devletleri, 2007 gibi erken bir tarihte koordineli bir enerji politikası izlemeye başlamıştır. Lizbon Antlaşması (2009), bunun için uluslararası bir temel oluşturmuştur. 2015 yılında kabul edilen Enerji Birliği paketi, enerji güvenliği için stratejik bir dayanak sağlamayı amaçlıyordu. Ancak bu girişim sadece kısmi bir başarı elde etti.⁷ Odak noktası, gaz ve elektrik sektörlerinin liberalleşmesi ve piyasa entegrasyonuydu; ancak tam egemenlik yetkilerine sahip bir dış enerji politikası oluşturmak mümkün olmadı (ve bu hala eksik). Bu dönemde iklim politikası da arz güvenliği ve rekabetçiliğin önüne geçti. AB, *Yeşil Anlaşma* ile iklim hedeflerine açık ve kararlı bir şekilde öncelik vermiş olsa da, enerji ve iklim dış politikasının entegrasyonu öncelikle küresel iklim koruma önlemlerini teşvik etmeye hizmet etti. Enerji diplomasisi ve arz güvenliği arka plana çekildi.⁸

⁶ Thijs van de Graaf ve Benjamin K. Sovacool, *Global Energy Politics* (Cambridge: Polity, 2020), 54 — 64.

⁷ Jacopo Maria Pepe, *Avrupa’da Jeopolitik ve Enerji Güvenliği: Bundan Sonra Ne Olacak?* (Brüksel: FES JustClimate, 2023), 9 — 13.

⁸ “Avrupa Yeşil Anlaşması: İklim Nötr İlk Kıta Olma Çabası” (Brüksel: Avrupa Komisyonu, 2019), https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/priorities-2019-2024/european-green-deal_en (erişim tarihi 16 Ocak 2026 tarihinde erişilmiştir); Maria Pastukhova, Jacopo Maria Pepe ve Kirsten Westphal, *Yeşil Anlaşma’nın Ötesinde: Yeni Bir Dönem İçin AB’nin Enerji Diplomasisini Güçlendirmek*, SWP Yorum 31/2020 (Berlin: Stiftung Wissenschaft und Politik, Haziran 2025), doi: 10.18449/2020C31.

Koronavirüs pandemisinden bu yana — ve daha da önemlisi, Rusya'nın Ukrayna'ya karşı başlattığı saldırı savaşı ve bunun enerji ve hammadde piyasalarında yol açtığı çalkantılardan bu **yana** — enerji bağımlılıklarının siyasi amaçlarla araçsallaştırılması (“silahlaştırılması”) artmıştır. AB için bu, hem fosil yakıt tedariki hem de enerji dönüşümü konusunda enerji politikası hedeflerini, önceliklerini ve araçlarını yeniden düzenlemesi gerektiği anlamına gelmektedir.

Karbon salımının azaltılması, artık iklim politikası işlevinin yanı sıra jeoekonomik bir işlev de üstlenmektedir.

Karbon salımının azaltılması ve yeşil dönüşüm, AB enerji politikasının önemli itici güçleri olmaya devam etse de, enerji üçlüsü — **yani** sürdürülebilirlik, rekabet gücü ve arz güvenliği hedefleri arasındaki gerilimler – konusundaki tutumda bir kayma gözlemlenmektedir. Artık ana odak noktası, endüstriyel dayanıklılık, özerklik ve bağımsızlık oluşturarak riskleri en aza indirmenin yanı sıra, dış aktörler üzerinde jeopolitik etki yaratmak için düzenleyici, ekonomik ve endüstriyel politika araçlarından daha fazla yararlanmaktadır.

Bu nedenle, karbonsuzlaşma artık iklim politikasının yanı sıra jeoekonomik bir işleve de sahiptir. Önceliklerdeki bu değişime paralel olarak, AB ve üye devletleri, kapsamlı ve kısmen revize edilmiş yasal ve düzenleyici araç setine dayanan çok çeşitli yeni ekonomik ve teknolojik tedbirleri uygulamaktadır. Enerji politikasının bir jeoekonomik güç aracı olarak giderek artan kullanımı, AB eylemlerinin devam eden mali, ekonomik ve kurumsal sınırlamalarını da ortaya koymaktadır.

Savunmacı genel hedef ve araçlar: Riskleri ve kırılma noktaları en aza indirmek

AB, fosil yakıt ithalatına, özellikle de doğal gaz tedarikine büyük ölçüde bağımlı olmaya devam etmektedir. 2023 yılında, ithalat enerji tüketiminin yüzde 58'ini oluşturmuştur. Doğal gaz ithalatının payı yüzde 90'dı (Almanya: yüzde 95).⁹ Bu bağımlılık

⁹ Statista, *1990'dan 2023'e Avrupa Birliği'nde Doğal Gaz İthalatına Bağımlılık*, 18 Temmuz 2025, <https://www.statista.com/statistics/1293942/natural-gas-import-dependency-in-the-european-union/>; Almanya Federal İstatistik Ofisi (Destatis), *Energieabhängigkeit der EU* (Berlin, 21 Ocak 2025), https://www.destatis.de/Europa/DE/Thema/Umwelt-Energie/Energieabhaengigkeit.html?utm_source=Almanya%20Çevre%20Ajansı, *Primärenergiegewinnung und -importe*, (Berlin,

orta vadede. 2030'dan önce gaz talebinde önemli bir azalma olması olası değildir ve bu da ancak elektrifikasyon ve hidrojenin doğal gazı büyük ölçekte ikame edebilmesi durumunda mümkündür.

Fosil yakıt sonrası bir enerji sisteminde bile, AB özellikle hidrojen, güneş ve rüzgar teknolojileri ile mineral hammaddeler konusunda ithalata bağımlı kalacaktır. Güneş pillerinin ve silikon yongaların (güneş modüllerine dahil edilen yarı iletkenler) yüzde 97'si Çin'den gelmektedir. AB ayrıca iridyum, platin, nikel, lityum ve kobalt gibi kritik hammaddeler konusunda da ithalata bağımlıdır.¹⁰

İthalat bağımlılığı göz önüne alındığında, AB'nin enerji politikası öncelikle tedarik güvenliği ve riskin en aza indirilmesine odaklanarak savunma amaçlı hedefler peşinde koşmaktadır. Fosil yakıt ithalatının çeşitlendirilmesi, yenilenebilir enerji kaynaklarının genişletilmesi, kritik hammaddelerin temin edilmesi ve kendi sanayi ve teknolojik liderliğinin sürdürülmesi ve geliştirilmesi, enerji sektöründeki dayanıklılığını ve bağımsızlığını güçlendirmeyi amaçlamaktadır.

Ukrayna'ya yönelik saldırı savaşının başlamasından bu yana AB, Norveç, ABD, Katar ve Afrika ülkeleri gibi alternatif tedarikçilere yönelerek ve küresel sıvılaştırılmış doğal gaz (LNG) piyasasında başka fiyatlandırma ve tedarik mekanizmalarını devreye sokarak, gaz sektöründe Rusya'ya olan bağımlılığını azaltmıştır. Aynı zamanda, stratejik enerji rezervlerini genişletmiş, gaz depolama seviyeleri için bağlayıcı hedefler getirmiş, LNG altyapısını genişletmiş ve kriz müdahale mekanizmalarını iyileştirmiştir.¹¹

Yenilenebilir enerji kaynakları, sadece iklim politikası için değil, özellikle güvenlik politikası için de giderek daha fazla önem kazanmaktadır. Hızlanan genişleme

20 Aralık 2024), <https://www.umweltbundesamt.de/daten/energie/primaerenergiegewinnung-importe> (tümüne 5 Eylül 2025 tarihinde erişilmiştir).

¹⁰ Avrupa Komisyonu, “Komisyon, Yeni Avrupa Güneş Enerjisi Şartı ile Avrupa Fotovoltaik Üretim Sektörünü Destekliyor” (Brüksel, 15 Nisan 2024), https://energy.ec.europa.eu/news/commission-supports-european-photo-voltaic-manufacturing-sector-new-european-solar-charter-2024-04-15_en (erişim tarihi: 15 Nisan 2025); Dawud Ansari, Julian Grinschgl ve Jacopo Maria Pepe, *Hidrojen Devrimi için Elektrolizörler*, SWP Yorum 57/2022 (Berlin: Stiftung Wissenschaft und Politik, Eylül 2022), doi: 10.18449/2022C57.

¹¹ Statista, *2023 Yılında Avrupa'da Türüne Göre LNG İthalat Terminallerinin Sayısı*, 18 Mart 2025, <https://www.statista.com/statistics/1101746/lng-import-terminals-by-type-europe/> (erişim tarihi: 15 Nisan 2025); Enerji Düzenleyicileri İşbirliği Ajansı (ACER), *2024 Piyasa İzleme Raporu: Avrupa LNG Piyasası Gelişmelerinin Analizi* (Ljubljana, 19 Nisan 2024), 22.

rüzgar ve güneş enerjisi ile hidrojen kullanımının jeopolitik riskleri azaltması amaçlanmaktadır.¹² Rusya'nın Ukrayna'ya tam ölçekli işgalinin başlamasının ardından, AB, brüt nihai enerji tüketiminde yenilenebilir enerji kaynaklarının payına ilişkin hedefini 2030 yılına kadar yüzde 32'den yüzde 42,5'e yükseltti. Üye devletlerden, 2023 yılında kabul edilen revize Yenilenebilir Enerji Direktifi kapsamında yüzde 45'lik bir hedefe ulaşmaları isteniyor. AB *Yeşil Anlaşması* ve *RePowerEU planı* ise, 2030 yılına kadar sadece hidrojen üretimi için 80 ila 120 gigawatt güneş ve rüzgar enerjisi kapasitesi kurulmasını öngörüyor.

Yeşil enerji kaynakları için altyapının genişletilmesi gündemin en üst sıralarında yer almaktadır. Avrupa hidrojen nakil ağının geliştirilmesine yönelik *Hidrojen Omurgası*, Kuzey Denizi'ndeki açık deniz rüzgâr santralleri ve şebeke genişletme gibi projeler, AB'nin bakış açısından Avrupa'nın enerji ve endüstriyel bağımsızlığını desteklemekte ve aynı zamanda Birliğin jeopolitik hareket alanını genişletmektedir. Bu nedenle AB, stratejik enerji altyapısı projelerine yatırım yapmaktadır; bu amaçla, örneğin Avrupa Bağlantı Tesisi (2024) aracılığıyla yaklaşık 1,25 milyar avro ayrılmıştır.¹³

Bununla birlikte, AB, piller, güneş modülleri ve elektrolizörler (çoğunlukla yeşil hidrojen üretmek için kullanılan cihazlar) gibi kilit teknolojilerin yanı sıra hammadde tedariki, arıtımı ve işlenmesi konusunda da ithalata büyük ölçüde bağımlı kalmaktadır. Aynı zamanda, Birliğin hidrojen üretimi gibi alanlarda teknolojik liderlik hedefine ulaşma konusundaki beyanına rağmen, üretim kapasiteleri sınırlı kalmaktadır. Bu nedenle, *Kritik Hammaddeler Yasası*, yerli üretimi, geri dönüşümü ve stratejik ortaklıkları teşvik etmeyi amaçlamaktadır. Bu yasa, Avrupa sanayisinin karbonsuzlaştırma sürecini güçlendirmeyi amaçlayan *Temiz Sanayi Anlaşması* ile desteklenmektedir.¹⁴

12 Avrupa Komisyonu, *REPowerEU: Rusya'nın fosil yakıtlarına bağımlılığı hızla azaltmak ve yeşil dönüşümü hızlandırmak için bir plan* (Brüksel, 18 Mayıs 2022), https://ec.europa.eu/commission/presscorner/api/files/document/print/en/ip_2_2_3131/IP_22_3131_EN.pdf (erişim tarihi: 16 Ocak 2026).

13 Avrupa Komisyonu, "AB, Sınır Ötesi Altyapıya 1,2 Milyar Euro'dan Fazla Yatırım Yapıyor", basın açıklaması (Brüksel, 30 Ocak 2025), https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_25_377 (erişim tarihi: 15 Nisan 2025).

14 Avrupa Komisyonu, *Kritik Hammaddeler Yasası*, https://single-market-economy.ec.europa.eu/sectors/raw-materials/areas-specific-interest/critical-raw-materials/critical-raw-materials-act_en; a.g.e., *Temiz Sanayi Anlaşması: AB'nin Rekabet Gücü ve Karbonsuzlaştırma Planı* (Brüksel, 26 Şubat

Bu bağlamda, nükleer enerji, AB enerji politikasının tartışmalı ancak stratejik açıdan önemli bir unsuru olmaya devam etmektedir. Fransa, Finlandiya ve Çekya gibi ülkeler için nükleer enerji, iklim hedeflerine ulaşma çabalarında uzun süredir kilit bir faktör olmuştur. Mevcut jeoekonomik zorluklar göz önüne alındığında, nükleer enerji, arzın çeşitlendirilmesine ve teknolojik egemenliğe katkıda bulunabileceği için daha da önemli hale gelmektedir.

Çeşitlendirme ve dayanıklılığın artırılmasının yanı sıra, kritik enerji altyapısının korunması da giderek daha fazla öncelik kazanmaktadır. AB, özellikle boru hatları, elektrik şebekeleri ve rafineriler için güvenlik önlemlerini güçlendirmektedir. Nord Stream 2 doğalgaz boru hattına yönelik saldırılar gibi olaylar, özellikle denizcilik alanlarında ve özellikle de Kuzey Denizi ve Baltık Denizi bölgelerinde daha sıkı güvenlik önlemleri ve daha iyi koordinasyon ihtiyacını ortaya koymaktadır. Ancak, bu önlemler büyük ölçüde üye devletlerin sorumluluğunda kalmaktadır.¹⁵

Genel saldırı hedefi: Dış aktörlerin davranışını değiştirmek

Savunma amaçlı hedefler öncelikli olsa da, AB, başta Rusya ve Çin olmak üzere ortaya çıkan jeopolitik zorluklara aktif olarak karşı koymak üzere tasarlanmış araçlara giderek daha fazla başvurmaktadır. AB, Pazar ve düzenleme yetkilerini kullanarak yaptırımlar ve ihracat kontrolleri uyguluyor, yabancı etkisini sınırlıyor, uluslararası ortaklıkları teşvik ediyor ve teknolojik standartların geliştirilmesini destekliyor.

Enerji sektöründe önemli bir rol oynayan hizmet ve teknolojilere yönelik ambargolar gibi ekonomik kısıtlamalar, Rus enerji endüstrisini zayıflatmayı amaçlamaktadır. Petrol boykotu ve AB'nin 2027 yılına kadar Rus gaz tedarikini durdurma hedefi de Kremlin'i mali kaynaklardan mahrum bırakmayı amaçlamaktadır. Rusya'dan yapılan doğrudan petrol ithalatı şimdiden yüzde 25'ten yüzde 3'e düşerken, gaz ithalatı ise yüzde 45'ten yüzde 20'nin oldukça altına inerek neredeyse üçte iki oranında azalmıştır.¹⁶

2025), https://commission.europa.eu/topics/eu-competitive-ness/clean-industrial-deal_de (erişim tarihi: 15 Nisan 2025).

15 Jacopo Maria Pepe, "Der Schutz kritischer maritimer Energieinfrastrukturen: Bedeutung, Risiken, Prioritäten", in *Maritime Kritische Infrastrukturen. Strategische Bedeutung und geeignete Schutzmaßnahmen*, ed. Daniel Voelsen, SWP-Studie 3/2024 (Berlin: Stiftung Wissenschaft und Politik, Şubat 2024), 27 — 37, doi: 10.18449/2024S03.

16 "Avrupa Parlamentosu Genel Kurulunda SWP'nin Hızlandırılmasına İlişkin Komisyon Üyesi Jørgensen'in Açılış Konuşması

AB, jeopolitik etkiyi sınırlamak amacıyla kritik (enerji) altyapısı ve kilit teknolojilere yönelik stratejik yatırımlar üzerindeki denetimleri de sıkılaştırmaktadır.¹⁷ Eşlik eden önlemler arasında yabancı yatırımların taranması ve hidrojen, rüzgâr enerjisi ve piller gibi hassas alanlarda ticaret kısıtlamaları getirilmesi yer almaktadır.¹⁸

Fosil yakıtlara olan bağımlılığı azaltmak, enerji arzını istikrara kavuşturmak ve yeni yeşil pazarlara girmek amacıyla AB, uluslararası enerji ortaklıklarını da yoğunlaştırmaktadır. Özellikle yenilenebilir enerji kaynakları ve hidrojen alanındaki işbirliği, AB standartları ve düzenlemelerine uygun yeni yeşil pazarlar yaratmayı amaçlamaktadır.

Son olarak ve bununla bağlantılı olarak, AB, örneğin hidrojen ekonomisinin küresel ölçekte yaygınlaşmasını desteklemek (H2 Global, Avrupa Hidrojen Bankası ve hidrojen düzenlemeleri) ve karbon sınır ayarlamaları mekanizmaları (CBAM) ile bağlantılı olarak küresel teknoloji standartları oluşturmak için çalışmaktadır.¹⁹ Bunların birleşmesi

"AB'de Rus Gazı ve Diğer Rus Enerji Emtialarının Aşamalı Olarak Kaldırılması", *Avrupa Komisyonu*, Strazburg, 12 Mart 2025, https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/speech_25_764 (erişim tarihi: 15 Nisan 2025).

17 Ayrıca bkz. Daniel Voelsen'in bu araştırma makalesindeki katkısı, s. 36 ve sonrası.

18 Avrupa Komisyonu, *Kritik Altyapı ve Siber Güvenlik*, https://energy.ec.europa.eu/topics/energy-security/critical-infrastructure-and-cybersecurity_en (erişim tarihi: 15 Nisan 2025); Avrupa Birliği, "2019/452 sayılı Tüzük (AB) "Birliğe yapılan doğrudan yabancı yatırımların taranmasına ilişkin bir çerçeve oluşturulmasına dair 19 Mart 2019 tarihli Avrupa Parlamentosu ve Konsey Kararı", *Avrupa Birliği Resmi Gazetesi*, L 79 I/1 sayılı (19 Mart 2019), <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:32019R0452>; ve "Kritik kuruluşların dayanıklılığına ilişkin ve 2008/114/EC sayılı Konsey Direktifini yürürlükten kaldıran 14 Aralık 2022 tarihli Avrupa Parlamentosu ve Konsey'in (AB) 2022/2557 sayılı Direktifi", *Avrupa Birliği Resmi Gazetesi*, no. L 333 (27 Aralık 2022): 164 — 96, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:32022L2557> (erişim tarihi 16 Ocak 2025 tarihinde erişilmiştir).

19 "Avrupa Parlamentosu ve Konseyi'nin (AB) 2018/2001 sayılı Direktifini, biyolojik kökenli olmayan yenilenebilir sıvı ve gaz halindeki ulaşım yakıtlarının üretimine ilişkin ayrıntılı kuralları belirleyen bir Birlik metodolojisi oluşturarak tamamlayan 10 Şubat 2023 tarihli (AB) 2023/1184 sayılı Komisyon Yetki Yönetmeliği", *Avrupa Birliği Resmi Gazetesi*, no. L 157 (20 Haziran 2023), <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:32023R1184>; "Avrupa Parlamentosu ve Konseyi'nin (AB) 2018/2001 sayılı Direktifini, geri dönüştürülmüş standartlar için sera gazı emisyon tasarruflarına ilişkin asgari bir eşik belirleyerek tamamlayan 10 Şubat 2023 tarihli Komisyon Yetki Yönetmeliği (AB) 2023/1185

standartları için bir minimum eşik belirleyerek Avrupa Parlamentosu ve Konseyi Direktifi (AB) 2018/2001'i tamamlayan Komisyon Yetki Devri Yönetmeliği (AB) 2023/1185, sadece iklim politikasında uyum sağlamakla kalmayıp, aynı zamanda küresel tedarik zincirlerinde AB'nin konumunu güçlendirmeyi ve karbonsuzlaştırma maliyetlerinden kaynaklanan enerji yoğun endüstrisi için rekabet dezavantajlarını telafi etmeyi amaçlamaktadır.

Zorluklar ve eylem seçenekleri

Yeni araç ve önlemlere rağmen, AB'nin enerji politikasına yönelik jeoekonomik yaklaşımı sınırlı kalmaya devam etmektedir. Bir yandan, dış aktörlerin etkisi giderek artarken karmaşık dış bağımlılıklar sürmektedir; diğer yandan, özellikle hedef belirleme, uygulama ve finansman süreçlerinde üye devletlerin güçlü rolü göz önüne alındığında, AB'nin kurumsal yapısı tutarlı bir yaklaşımı zorlaştırmaktadır.

AB, fosil yakıtlar, yenilenebilir enerji ve nükleer enerji konusunda ithalata bağımlı olmaya devam etmektedir. Rus gazından uzaklaşmanın ardından, bağımlılıklar sadece yer değiştirmiştir. Özellikle LNG sektöründe, katı sözleşme koşulları altında ABD tedarikine olan bağımlılık artmıştır. Katar gibi alternatif tedarikçilerden alım yapmak, jeopolitik riskler içermektedir. Buna ek olarak, Avrupa, Asyalı alıcıların fiyat rekabeti ile de karşı karşıyadır; oysa ABD ve Katar gibi hakim tedarikçiler, enerji ihracatlarını jeopolitik ve ticaret politikası hedeflerine bağlamaktadır.

Rusya'dan boru hattıyla gaz alımlarının yeniden başlaması — örneğin ABD ile Rusya arasında yapılacak anlaşmaların ardından — bir rahatlama sağlayabilir, ancak bu durum bağımlılıkları yeniden canlandıracak ve stratejik özerklik hedefini zayıflatacaktır. Yatırımlar gibi jeoekonomik önlemler — örneğin Rusya ve Çin'e yönelik olanlar — Rusya'nın petrol satışlarından elde ettiği gelirlerin sürekli yüksek seviyede kalması ve yeşil değer zincirlerine olan bağımlılıklar da gösterdiği gibi, sınırlı bir etkiye sahip olduğu hatta ters etki yarattığı ortaya çıkmıştır.

Fosil yakıtların aşamalı olarak kullanımdan kaldırılması, AB için yeni bağımlılıklar yaratmakta ve yeni riskler barındırmaktadır.

Enerji dönüşümü, sadece iklim politikası açısından değil, jeoekonomik açıdan da mantıklıdır.

"karbonlu yakıtlar ile biyolojik kökenli olmayan yenilenebilir sıvı ve gaz halindeki ulaşım yakıtlarından ve geri dönüştürülmüş karbonlu yakıtlardan kaynaklanan sera gazı emisyon azaltımlarının değerlendirilmesine yönelik bir metodoloji belirlenmesi", a.g.e., https://eur-lex.europa.eu/eli/reg_del/2023/1185/oj/eng (tüm kaynaklara 16 Ocak 2026 tarihinde erişilmiştir).

Ancak fosil yakıtların aşamalı olarak kullanımdan kaldırılması yeni riskler de beraberinde getiriyor: Alternatif teknolojiler, tedarik zincirleri ve ortaklıkların geliştirilmesi yeni bağımlılıklar yaratıyor. Örneğin hidrojen konusunda AB, teknolojik gücüne rağmen — özellikle Çin'den — ithalata bağımlı durumda. Lityum, kobalt ve nikel gibi hammaddelerin kıtlığı ile Çin'in pil ve kilit bileşenler alanındaki pazar gücü, Çin Halk Cumhuriyeti'ne karşı kısıtlayıcı önlemlerin riskli ve etkisiz kalmasına neden olmaktadır.

Nükleer enerjinin yeniden canlanması da yeni kırılmalıklar getiriyor: AB, uranyum ithalatı konusunda Kazakistan, Kanada, Avustralya ve Rusya'ya bağımlıdır. Rusya, özellikle uranyum zenginleştirme ve yakıt elemanı üretiminde pazarda hakim bir konuma sahiptir ve bu durum güvenlik riskleri oluşturmaktadır.

Kurumsal açıdan da AB'nin dış politika etkisi sınırlı kalmaktadır. Komisyon, iç pazardan sorumluyken, üye devlet hükümetleri önemli enerji politikası kararlarını almaya devam etmektedir. Bu yetki dağılımı, Birliğin jeoekonomik alanda stratejik olarak tutarlı bir şekilde hareket etmesini engellemektedir. Enerji Birliği hâlâ tamamlanmamıştır ve iç pazara odaklanma, yeni jeopolitik gerçeklik için gerekenlerin çoğu zaman gerisinde kalmaktadır.

Tüm bunlar, yaptırımlar veya yatırım kısıtlamaları gibi saldırgan araçların etkisinin çok az olduğu ve enerji yoğun bir net ithalatçı olan AB'nin jeoekonomik hedeflerini öncelikle savunma araçları yoluyla sürdürmesi gerektiği anlamına gelmektedir: çeşitlendirme, dayanıklılık ve stratejik yatırımlar. Dayanıklı altyapı ve koordineli gaz depolama ve tedarik sistemlerinin oluşturulması — inovasyon odaklı bir sanayi politikasıyla birlikte — hayati önem taşımaktadır ancak yeterli değildir.

AB, kritik hammaddeler ve temiz enerji alanlarında hedef odaklı ortaklıklar kurmalıdır. İmzaladığı ticaret anlaşmaları daha stratejik olmalı ve enerji, iklim ve sanayi politikalarıyla daha sıkı bir şekilde bağlantılı olmalıdır. Aynı zamanda AB, özellikle CBAM gibi AB girişimlerine genellikle eleştirel bir bakış açısıyla yaklaşan yeni ortak ülkeleri eşit ortaklar olarak görmelidir.

Sonuç olarak, jeoekonomik *Zeitenwende*, AB'nin enerji politikasında hareket etme kapasitesinin gerçekçi bir şekilde değerlendirilmesini gerektirmektedir. Uluslararası çözümlerin eksik olduğu durumlarda, Avrupa'nın pazar gücünü stratejik olarak gerçekten kullanabilmesi için esnek formatlar ve üye devletler, Komisyon ve özel enerji sektörü arasında daha yakın bir işbirliği hedeflenmelidir.

Melanie Müller

Metalik Hammaddeler: Jeoekonomik Bir Görev Olarak Tedarik Güvenliği

Almanya Federal Cumhuriyeti ve Avrupa Birliği'nin (AB) hammadde arzını nasıl güvence altına alabileceği sorusu temelde yeni bir soru değildir. Ancak, enerji ve mobilite dönüşümü, dijitalleşme ve savunma sanayii için gerekli olan metalik hammaddelere olan talep son yıllarda keskin bir artış göstermiştir. Özellikle Alman ve Avrupalı şirketler, üçüncü ülkelerden yapılan ithalata büyük ölçüde bağımlıdır. Bunun nedeni, endüstriyel yapılar ve AB'de sadece sınırlı miktarda metal hammaddesinin çıkarılması ve işlenmesi gerçeği.

Aynı zamanda, hammadde sektörü jeopolitik açıdan çekişmeli bir alan olarak görülmektedir. Çin, metalik hammadde tedarik zincirlerinde önemli bir rol oynamaktadır ve Rusya'nın Ukrayna'ya karşı savaşı, Alman ve Avrupalı aktörlerin – hem hükümetlerin hem de şirketlerin – otoriter devletlere tek taraflı bağımlılığın riskleri konusunda farkındalığını artırmıştır. Çin

geçmişte hammaddelere defalarca ihracat kısıtlamaları getirmiştir. Daha genel olarak, hammaddelere erişim konusunda devletler arasındaki jeopolitik rekabet yoğunlaşmıştır.

Hammadde tedarik zincirlerinin çeşitlendirilmesi, şu anda Almanya ve AB'nin gündemlerinde öncelikli bir yer tutmaktadır. Şimdiye kadar alınan siyasi önlemler doğru yönde atılmış bir adım olmakla birlikte, AB'nin değişen jeopolitik ortamda ayakta kalabilmesi için yeterli değildir.

Çinli aktörlere yüksek bağımlılık

Küresel hammadde tedarik zincirlerinin jeoekonomik faaliyetler için önemi, Çinli aktörlerin oynadığı baskın rolden kaynaklanmaktadır. Bu aktörler, metal hammaddelerin tedarik zincirlerinin tüm aşamalarında merkezi bir konuma sahiptir. Basitçe ifade etmek gerekirse, hammadde tedarik zincirleri dört aşamaya ayrılabilir (bkz. Şekil 1, s. 56): (aşama 1) endüstriyel veya zanaatkar madencilikte hammadde çıkarma, (aşama 2)

(aşama 3) hammaddelerin endüstriyel işlenmesi ve (aşama 4) geri dönüşüm.

Hammadde tedarik zincirinin ilk aşaması maden çıkarma faaliyetleri, büyük ölçüde Küresel Güney ülkeleri, yani Afrika, Latin Amerika ve Asya'da gerçekleştirilmektedir. Bununla birlikte, Çinli aktörler hem devlet işletmeleri hem de özel şirketler aracılığıyla dünya çapında maden çıkarma faaliyetlerinde yer almaktadır. Bu sektördeki Alman şirketleri genellikle hammadde arama faaliyetlerinde — yani yatakların tespit edilmesi ve teknik fizibilitenin değerlendirilmesi – daha fazla yer almaktadır; bu, madencilikten önceki aşamaya karşılık gelmektedir g.¹ Bazı Alman şirketleri madencilik faaliyetlerinde bulunsun da, nadiren büyük ölçekte faaliyet göstermektedir. Glencore, Anglo American ve Rio Tinto gibi büyük hammadde şirketleri AB dışında yerleşiktir.

İkinci aşamada, Çin son 15 yıl içinde lider konumunu sağlamıştır. Federal Jeoloji ve Doğal Kaynaklar Enstitüsü'ne (BGR) göre, küresel eritme ve arıtma üretiminin yüzde 41'i Çinli aktörlere aittir.² Bazı Alman şirketleri de hammaddeleri yerel olarak işlemektedir. Almanya, küresel üretimin %2,5'ini karşıladığı bakır sektörü gibi alanlarda da izabe ve arıtma konusunda uzmanlığa sahiptir.³ Bu durum değişmez

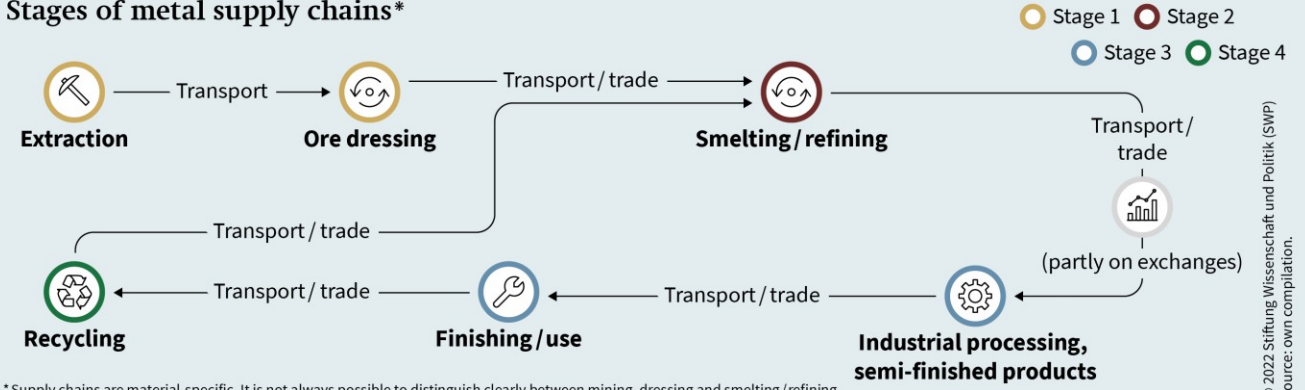
1 Inga Carry, Nadine Godehardt ve Melanie Müller, *Avrupa-Çin Hammadde Tedarik Zincirlerinin Geleceği: 2030 için Üç Senaryo – ve Anlamları*, SWP Yorum 27/2023 (Berlin: Stiftung Wissenschaft und Politik, Mayıs 2023), doi: 10.18449/2023C27.

2 Alman Maden Kaynakları Ajansı (DERA), “Çin'de Hammadde” (Berlin, 16 Haziran 2025), https://www.bgr.bund.de/DERA/DE/Laufende-Projekte/Rohstoffpotenzialbewertung/Rohstoffe%20in%20China/lp-china_node.html (erişim tarihi 16 Haziran 2025 tarihinde erişilmiştir).

3 Cornelius Bähr ve diğerleri, *Değer Yaratma Açısından Kritik – Alman Ekonomisinin Hammadde Bağımlılığı*, KfW Bankacılık Grubu için Çalışma (Frankfurt, Köln, Karlsruhe: KfW, 1 Mart 2024), 28, <https://www.kfw.de/PDF/Download-Center/Konzern-themen/Research/PDF-Dokumente-Studien-und-Materialien/>

Şekil 1

Stages of metal supply chains*

Kaynak: SWP Araştırma Raporu 1/2023, 14'e dayanmaktadır; bkz. https://www.swp-berlin.org/publications/assets/Research_Paper/2023RP01/images/2023RP01_RawMaterialsDiplomacy_003.png.

Çin'in birçok hammadde tedarik zincirindeki hakim konumu. Bu nedenle, Avrupa'daki alıcılar için Çin Halk Cumhuriyeti bir tür darboğaz haline gelmiştir.⁴

Bu yoğunlaşma, Çin'in tedarik zincirlerini araçsallaştırma, hatta silah olarak kullanma riskini doğurmaktadır.

Değer zincirinin üçüncü aşaması olan endüstriyel işleme alanında yoğun olarak faaliyet gösteren Alman ve Avrupalı şirketler özellikle risk altındadır. Bu durum, otomotiv sektörü, kimya endüstrisi, makine mühendisliği ile metal ve elektrik endüstrileri dahil olmak üzere Almanya'nın kilit sanayi sektörlerini etkilemektedir. Bu sektörler, günümüzde AB içinde nadiren çıkarılan veya işlenen metal hammaddelere bağımlı durumdadır.

Hammadde sektöründe Avrupa koordinasyonu

AB, hammadde temini konusunda Avrupa işbirliğini güçlendirmiştir. 2011 yılından bu yana, 2008 tarihli AB Hammadde Girişimi'ne dayanan kritik hammadde listesini güncellemektedir. Her üç yılda bir güncellenen liste, kritikliği değerlendirmek için kapsamlı bir metodolojiye dayanmaktadır ve AB'deki üretim için özellikle önemli olan hammaddelere odaklanmaktadır. İlk versiyonda 11 hammadde yer alırken, bu sayı

Studie-Rohstoffabhaengigkeit_IWC_ISI.pdf (erişim tarihi: 27 Haziran 2025).

⁴ Carry, Godehardt ve Müller, *Avrupa-Çin Hammadde Tedarik Zincirlerinin Geleceği* (bkz. not 1).

2023 tarihli son güncelleme.⁵ AB, 2020 yılında hammadde sektöründe arz güvenliğini güçlendirmek amacıyla somut önlemler içeren bir eylem planı da yayınladı. Ancak harekete geçilmesi yönündeki siyasi baskı, Rusya'nın Ukrayna'yı işgalinin ardından 2022 yılına kadar ortaya çıkmadı. Ocak 2023'te Federal Ekonomi ve İklim Koruma Bakanlığı (BMWK), "Sürdürülebilir ve dayanıklı hammadde tedarikine giden yollar" başlıklı bir kilit konular belgesini sundu.⁶ Bu strateji, Avrupa düzeyinde daha yakın bir koordinasyonun gerekliliğini vurgulamış ve Almanya, İtalya ve Fransa ile güçlerini birleştirmeyi amaçlamıştı.⁷

Mart 2023'te Brüksel, AB ve üye devletlerinin Avrupa şirketlerine hammadde tedarikini güvence altına almayı amaçlayan Kritik Hammadde Yasası'nı (CRMA) sundu. Bu, AB'nin hammadde güvenliğini sağlamak için ilk kez koordineli ve stratejik bir yaklaşım benimsediğini gösterdi; daha önce...

⁵ Avrupa Komisyonu, "Kritik Hammaddeler", 16 Haziran 2025 (İç Pazar, Sanayi, Girişimcilik ve KOBİ'ler), <https://single-market-economy.ec.europa.eu/sectors/raw-materials/areas-specific-interest/critical-raw-materials#fifth-list-2023-of-critical-raw-materials-for-the-eu> (erişim tarihi: 16 Haziran 2025).

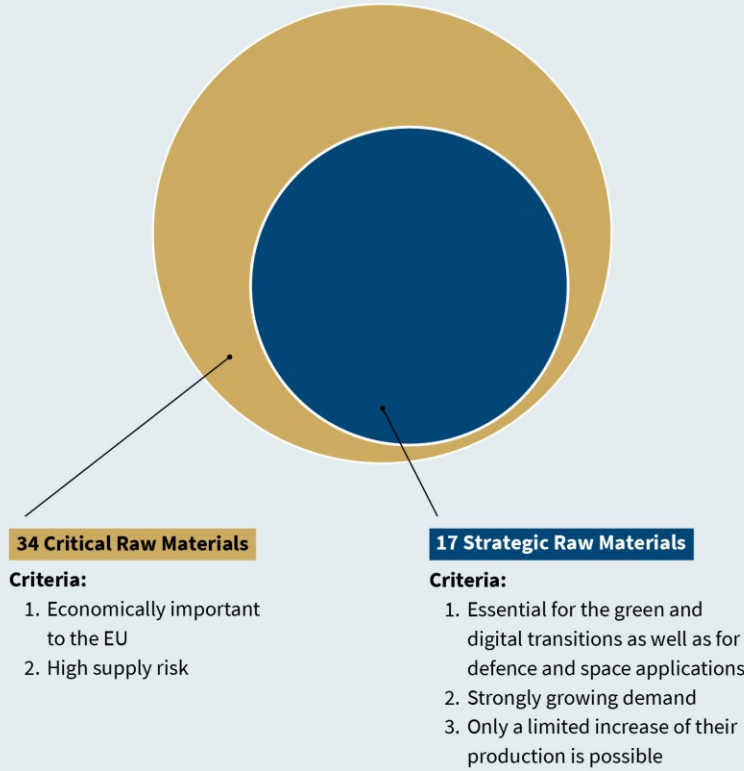
⁶ Federal Ekonomi ve İklim Eylemi Bakanlığı (BMWK), *Eckpunktepapier: Wege zu einer nachhaltigen und resilienten Rohstoffversorgung*, Berlin, 3 Ocak 2023 (Hammaddeler ve Kaynaklar), <https://www.bmwk.de/Redaktion/DE/Downloads/E/eckpunktepapier-nachhaltige-und-resiliente-rohstoffversorgung.html> (erişim tarihi: 16 Haziran 2025).

⁷ Melanie Müller, "Das große Graben", *Internationale Politik*, no. 2 (2024): 18 — 24.

Şekil 2

European Critical Raw Materials Act (CRMA)

List of Critical and Strategic Raw Materials (2023)

Source: EU-CRMA 2023

2030 Targets for strategic raw materials

Annual consumption

at least 10%
from mining within the EU

at least 40%
from processing within the EU

at least 25%
from recycling within the EU

Imports

maximum 65%
of each raw material from a single third country

© 2024 Stiftung Wissenschaft und Politik (SWP)

Kaynak: EU-CRMA; dayandığı kaynak: Meike Schulze, *Jeoekonomik Parçalanma Dönemlerinde Tedarik Güvenliği: AB Hammadde Politikasının Dış Boyutunun Güçlendirilmesi*, SWP Yorum 15/2024 (Berlin: Stiftung Wissenschaft und Politik, Nisan 2024), 2; bkz. https://www.swp-berlin.org/publications/assets/Comment/2024C15/images/2024C15_SecurityOfSupply_001.png.

Üye devletler daha önce öncelikle kendi arzlarına odaklanmıştı. Avrupa Komisyonu, üye devletlerin temsilcilerinden oluşan ve CRMA'nın uygulanmasından sorumlu olan Kritik Hammadde Kurulu'na başkanlık ettiği için kilit bir rol oynamaktadır. Yasa, 34 kritik hammaddenin tamamını kapsamamakta, bunun yerine stratejik hammaddelerin bir alt kümesini kapsamaktadır — yeşil dönüşüm, dijitalleşme, savunma ve savunma sanayi tabanı ile uzay sektörü için merkezi öneme sahip ve artan jeopolitik rekabet nedeniyle temini özellikle risk altında olan 17 hammadde. AB, 2030'a kadar olan dönem için belirli hedefler belirlemiştir. AB, ithalat kaynaklarını çeşitlendirirken, AB'de stratejik hammaddelerin çıkarılması, işlenmesi ve geri dönüşümünü genişletmeyi amaçlamaktadır. Önümüzdeki on yılın başlarına kadar

, stratejik hammaddelerin en fazla yüzde 65'i üçüncü ülkelerden gelmelidir.⁸

Avrupa hammadde stratejisi: Zorluklar ve eylem seçenekleri

CRMA'nın uygulanması, AB'nin henüz tatmin edici cevaplar bulamadığı bir dizi zorlukla birlikte gelmektedir.

⁸ Meike Schulze, *Jeoekonomik Parçalanma Dönemlerinde Tedarik Güvenliği: AB'nin Hammadde Politikasının Dış Boyutunun Güçlendirilmesi*, SWP Yorum 15/2024 (Berlin: Stiftung Wissenschaft und Politik, Nisan 2024), doi: 10.18449/2024C15.

AB'de madencilik ve işleme faaliyetlerinin canlandırılması ve geri dönüşümün teşvik edilmesi.

CRMA'nın hedefleri, hem belirli hedef aralıkları hem de zaman çerçevesi açısından iddialıdır. İlk zorluk, AB'de ilgili hammaddelerin çıkarılması ve işlenmesini artırmaktır. Zaten yüksek. Keşiften bir maden sahasının açılışına kadar 10 ila 20 yıl sürebilir; özellikle de bazı Avrupa ülkeleri bu tür projeler için önemli bürokratik engellerin yanı sıra kısıtlayıcı çevre ve sürdürülebilirlik standartlarına sahip olduğundan.

AB artık süreci hızlandırmak ve uygulamaya daha çabuk geçmek istiyor. Mart 2025'te Komisyon, CRMA'da belirlenen hedefe uygun olarak AB'deki stratejik hammadde projelerinin bir listesini yayınladı. Liste, Kritik Hammadde Kurulu tarafından 100'den fazla teklif arasından seçilen 13 AB ülkesindeki 47 projeyi içermektedir. Projeler, 17 stratejik hammaddeden 14'ünü kapsamakta olup, özellikle pil üretimi için kullanılan hammaddelere odaklanmaktadır.⁹

Sivil toplum, AB'de madencilik yeniden canlanmasına eleştirel tepki gösterdi.

AB, bu projeleri finansman sağlama ve Avrupalı alıcılar bulma konusunda desteklemek istiyor. Ayrıca, onay süreci hızlandırılacak ve 27 aydan fazla sürmemesi öngörülmüyor. Bununla birlikte, uygulamada yüksek çevre ve sürdürülebilirlik standartları korunacak.¹⁰ Bu, AB'de madencilik yeniden canlandırılması özellikle sivil toplum tarafından eleştirel bir bakışla karşılanmaktadır. İspanya ve Portekiz'de, etkilenen topluluklar madencilik faaliyetlerinin genişletilmesi planlarına karşı şimdiden güçlü bir direniş göstermektedir

⁹ Avrupa Komisyonu, "CRMA Kapsamında Seçilmiş Stratejik Projeler", İç Pazar, Sanayi, Girişimcilik ve KOBİ'ler (Brüksel 2025), https://single-market-economy.ec.europa.eu/sectors/raw-materials/areas-specific-interest/critical-raw-materials/strategic-projects-under-crma/selected-projects_en (erişim tarihi: 16 Haziran 2025).

¹⁰ Avrupa Komisyonu, Almanya Temsilciliği, "47 stratejik proje seçildi: Kritik hammaddelere erişimi güvence altına almak ve çeşitlendirmek", basın bülteni (Brüksel, 25 Mart 2025), https://germany.representation.ec.europa.eu/news/47-strategische-projekte-ausgewahlt-zugang-zu-kritischen-rohstoffen-sichern-und-diversifizieren-2025-03-25_de (erişim tarihi: 16 Haziran 2025).

. Diğer üye ülkelerde de benzer tepkiler beklenmektedir.¹¹

İddialı geri dönüşüm hedefleri de zorluklar yaratmaktadır. Bugüne kadar, AB'nin 34 kritik hammaddesinin geri dönüşüm oranı sadece yüzde 8,3'tür¹² ve nadir toprak elementleri için bu oran sadece yüzde 1'dir.¹³ Geri dönüşüm enerji yoğun bir süreçtir ve bu nedenle, özellikle karmaşık ürünler için genellikle maliyetlidir.¹⁴ Ayrıca, birçok ürün kolayca geri dönüştürülebilir şekilde tasarlanmamıştır ya da hangi hammaddeleri içerdiğine dair çok az bilgi mevcuttur.¹⁵ Dahası, birçok ilgili ürün kullanımdan sonra toplanmamakta ya da yurt dışına gönderilmekte, yani AB içinde geri dönüştürülmemektedir,¹⁶ bu da

¹¹ Felix Dorn, "Bizim Enerji Dönüşümümüz, Sizin Sorunuz", *Spektrum* (çevrimiçi), 21 Aralık 2023, <https://www.spektrum.de/news/rohstoffe-lithiumbergbau-in-portugal-entzweit-die-gemueter/2202120> (erişim tarihi: 16 Haziran 2025); Oliver Noyan, "Kritik Hammaddelere Yönelik AB Planlarının Önündeki Engel Olarak Yerel Direniş", *Euractiv* (çevrimiçi), 13 Ocak 2023, <https://www.euractiv.de/section/energie-und-umwelt/news/lokaler-widerstand-als-hindernis-fuer-eu-plaene-fuer-kritische-rohstoffe/> (erişim tarihi: 16 Haziran 2025); Karl Urban, "Kritik Metaller: Enerji Dönüşümü Bir Hammadde Sorunuyla Karşı Karşıya", *Spektrum* (çevrimiçi), 3 Nisan 2022, <https://www.spektrum.de/news/fuer-die-energie-wende-werden-die-rohstoffe-knapp/2005387> (erişim tarihi: 6 Haziran 2025).

¹² Emma Watkins, Emma Bergeling ve Eline Blot, *Döngüsellik ve Avrupa Kritik Hammadde Yasası: CRMA, Malzeme Döngüsellikini Nasıl Daha İyi Teşvik Edebilir?*, Brifing (Brüksel ve Londra: Avrupa Çevre Politikası Enstitüsü [IEEP], Ekim 2023), 11, <https://ieep.eu/wp-content/uploads/2023/10/Circularity-and-the-European-Critical-Raw-Materials-Act-IEEP-2023.pdf> (erişim tarihi: 27 Haziran 2025).

¹³ Simon M. Jowitt, Timothy T. Werner, Zhehan Weng ve Gavin M. Mudd, "Nadir Toprak Elementlerinin Geri Dönüşümü", *Current Opinion in Green and Sustainable Chemistry* 13 (2018): 1 – 7.

¹⁴ Vasileios Rizos, Edoardo Righetti ve Amin Kassab, "Enerji Dönüşümü için Kritik Hammaddelerin Geri Dönüşümündeki Engelleri Anlamak: Nadir Toprak Kalıcı Miknatısları Örneği", *Energy Reports* 12 (2024): 1673 – 82.

¹⁵ Samuel Carrara, Patricia Alves Dias, Beatrice Plazzotta ve Claudiu Pavel, *Karbonsuz Enerji Sistemine Geçişte Rüzgâr ve Güneş PV Teknolojileri için Hammadde Talebi* (Lüksemburg: Avrupa Birliği Yayın Ofisi, 2020), doi: 10.2760/160859.

¹⁶ Frédéric Simon, "Kritische Rohstoffe: Recycling laut Industrie 'kein Allheilmittel'", *Euractiv* (çevrimiçi), 8 Mart 2023, <https://www.euractiv.de/section/energie-und-umwelt/news/kritische-rohstoffe-recycling-laut-industrie-kein-allheilmittel/> (erişim tarihi: 16 Haziran 2025); Avrupa Sayıştay, ed., *Ekotasarım ve Enerji Etiketlemesi Konusunda AB Eylemleri: Önemli Gecikmeler ve Uygunsuzluklar Nedeniyle Azalan Enerji Verimliliğine Önemli Katkı*, Özel Rapor, no. 01/2020 (Brüksel: Avrupa

hedeflerine ulaşmak için bu alandaki çabalarını önemli ölçüde artırmalıdır.

Dış politika boyutu. CRMA'nın dünyanın diğer bölgelerindeki aktörlerle yeni ortaklıklar kurarak tedarik zincirlerini çeşitlendirme hedefi, AB için de bir zorluk olmaya devam etmektedir. Çin, uzun süredir çok sayıda ülkede köklü bir aktör olsa da, son yıllarda rekabet baskısı daha da artmıştır. Suudi Arabistan ve Birleşik Arap Emirlikleri, odaklarını fosil yakıtlardan uzaklaştırarak portföylerini çeşitlendirmeye yönelmiştir. Her iki Körfez devleti de stratejik etkilerini genişletmek ve kârlı projeler elde etmek amacıyla son dönemde Afrika ve Latin Amerika'daki hammadde sektörüne daha yoğun yatırım yapmıştır.¹⁷

Donald Trump'ın Ocak 2025'te Beyaz Saray'a geri dönmesine kadar, AB hâlâ hammadde sektöründe benzer görüşlere sahip ülkelerle ortak koordinasyona ve özellikle de ABD'nin destekleyici rolüne güvenebilir. 2022'de Washington, Mineraller Güvenlik Ortaklığı'nı (MSP) başlattı; bu ortaklığın çatısı altında hammadde sektöründe benzer görüşlere sahip şu ortaklar işbirliği yapacak: Avustralya, Kanada, Finlandiya, Fransa, Almanya, Hindistan, Japonya, Güney Kore, İsveç, Birleşik Krallık ve AB. MSP dört öncelik belirledi: tedarik zincirlerinin çeşitlendirilmesi ve istikrarının sağlanması, yatırımların artırılması, ESG (çevresel, sosyal, yönetim) standartlarının teşvik edilmesi ve geri dönüşümün yaygınlaştırılması. Böylece bu girişim, "friendshoring" stratejisinin bir vitrini haline geldi.¹⁸ Trump yönetimi döneminde bu işbirliği önceliğini yitirdi ve şimdi yerini "FORGE" girişimi

Union, 2020), https://www.eca.europa.eu/Lists/ECADocuments/SR20_01/SR_Ecodesign_and_energy_labels_EN.pdf (erişim tarihi: 27 Haziran 2025).

17 Lee Bailey, Laury Haytayan ve Thomas Scurfield, "Suudi Arabistan ve BAE Yabancı Madencilik Çıkarlarını Genişletirken, Üretici Ülkeler Nasıl Hazırlanabilir?", 17 Eylül 2024 (blog yazısı), <https://resourcegovernance.org/articles/saudi-arabia-and-uae-expand-foreign-mining-interests-how-can-producing-countries-prepare> (erişim tarihi: 16 Haziran 2025); Meike Schulze ve Mark Schrolle, *Suudi Arabistan Maden Tedarik Zincirlerinde Önemli Bir Oyuncu Olmaya Çalışıyor: Avrupa'nın Çeşitlendirme Stratejisinin Şüpheli Bir Dayanağı*, SWP Yorum 52/2024 (Berlin: Stiftung Wissenschaft und Politik, Ekim 2024), doi: 10.18449/2024C52.

18 Amerika Birleşik Devletleri Dışişleri Bakanlığı, "Mineral Güvenliği Ortaklığı" (Washington, D.C., 8 Ocak 2025), <https://2021-2025.state.gov/minerals-security-partnership/> (erişim tarihi: 16 Haziran 2025).

ABD'nin Çin ile daha doğrudan rekabet etmeyi amaçladığı bir girişimdir. Almanya ve AB de bu çabada kilit ortaklardır. Ancak, yönetimin ulusal çıkarlara verdiği büyük önem göz önüne alındığında, bu ortaklığın ne ölçüde işbirliği içinde işleyeceği belirsizliğini korumaktadır.¹⁹

Bu nedenle Almanya ve AB, Batılı ortaklara aşırı bağımlılığın getirdiği risklere karşı önlem almak ve Küresel Güney'deki kaynak zengini ülkelerle yakınlaşmak için de imkânlar yaratmalıdır. Bu ülkeler de tedarik ilişkilerini çeşitlendirmeye çalışmaktadır; zira Çin'e yapılan hammadde ihracatına aşırı bağımlılık, ekonomik bir risk haline gelmiştir. Ayrıca, küresel tedarik zincirlerine daha derin bir entegrasyon peşindedirler; hammadde tedarikçisi olarak üstlendikleri dar rolün ötesine geçerek işleme endüstrileri kurmaya yönelmektedirler. Bu nedenle, AB'nin Aralık 2025'te Avrupa projelerinin koordinasyonunu ve finansmanını iyileştirmeyi amaçlayan ReSourceEU Eylem Planını açıklaması olumlu bir sinyaldir. AB, bu girişimi uzun vadeli, istikrarlı hammadde ortaklıklarını desteklemek için kullanmalıdır.²⁰

İş dünyasının katılımı. Üçüncü zorluk, endüstriyi çeşitlendirme çabalarına dahil etmenin zorluğudur. Bu, belki de AB'nin gerçek Achilles topuğudur. Son araştırmaların gösterdiği gibi, hammadde sektöründe tedarik zincirlerini çeşitlendirmek için gerçek çaba gösteren çok az sayıda Avrupa şirketi bulunmaktadır.²¹ Ticari aktörlerin temel bir yeniden düşünme süreci geçirmesi gerekmektedir. Birçok jeopolitik

19 Christopher Vandome, "Trump's Critical Minerals Commitment Problem" (Londra: Chatham House, <https://www.chathamhouse.org/2026/02/trumps-critical-minerals-commitment-problem> (erişim tarihi: 30 Mart 2026).

20 Arthur Leichthammer, *AB'nin Kritik Hammadde Sorunu: ReSourceEU Kurtarıcı Olacak mı?* (Berlin: Hertie School, Jacques Delors Centre, 19 Aralık 2025), <https://www.delorscentre.eu/en/publications/detail/publication/the-eus-critical-raw-materials-predicament> (erişim tarihi: 30 Mart 2026).

21 Alman Ekonomi Araştırma Enstitüsü (DIW), "Tedarik zincirlerinin çeşitlendirilmesi, şirketlerin başarısı için avantajlı olabilir", basın bülteni (Berlin, 15 Kasım 2023), https://www.diw.de/de/diw_01.c.885249.de/diversifizierung_der_lieferketten_kann_vorteilhaft_fuerunternehmenserfolg_sein.html (erişim tarihi: 16 Haziran 2025); Galina Kolev-Schaefer ve diğerleri, "Zeitenwende Sonrası Alman Tedarik Zincirlerinin Dayanıklılığı", EPICO KlimaInnovation e. V. tarafından Alman Ekonomi Enstitüsü (IW) ile işbirliği içinde hazırlanan çalışma (Berlin ve Köln, 2025), <https://www.iwkoeln.de/studien/galina-kolev-schaefer-juergen-matthes-thilo-schaefer-resilienz-der-deutschen-lieferketten-nach-der-zeitenwende.html> (erişim tarihi: 27 Haziran 2025).

Riskler uzun zamandır ortadadır ve hammadde ithalatına bağımlı şirketler için ekonomik riskler de mevcuttur. Çin'e olan yüksek bağımlılık göz önüne alındığında bu durum özellikle geçerlidir. Örneğin, Çin-ABD ticaret anlaşmazlığının şiddetlenmesi veya Çin ile Tayvan arasındaki gerginliğin tırmanması durumunda tedarik kesintileri yaşanabilir.²² Bu nedenle, daha fazla çeşitlendirme şirketlerin kendi çıkarlarına da uygun olmalıdır. Buradaki amaç, piyasa ile devlet arasındaki ilişkiyi yeniden düzenlemektir.

Politika yapımcılar, piyasa mekanizmalarını zayıflatmadan tedarik zincirlerine daha güçlü bir şekilde müdahale etme zorluğuyla karşı karşıyadır.

Devletin hammadde stoklaması yönünde tekrar tekrar çağrılar yapılmaktadır. Ancak bu tür yaklaşımların uygulanması zordur. Şirketlerin sadece hassas bilgileri devlet kurumlarıyla paylaşması gerekmez, aynı zamanda piyasa müdahaleleri de gerekli hale gelir; bu da, özellikle tedarik Avrupa düzeyinde organize edilirse, kısıtlıya yol açabilir ve fiyatları yükseltebilir.²³ Şirketlerin stok yapması için teşvikler yaratmanın da faydası sınırlı olacaktır, zira bu da piyasalarda benzer fiyat etkilerine yol açabilir.²⁴ Son olarak, kamu sektörünün vergi gelirlerini kullanarak

22 “Deutsche Unternehmen investieren noch stärker in China”, *Tagesschau* (çevrimiçi), 3 Ağustos 2024, <https://www.tagesschau.de/wirtschaft/weltwirtschaft/deutsche-direktinvestitio-nen-china-100.html> (erişim tarihi: 16 Haziran 2025).

23 Ernst & Young (der.), *Mineralik Hammadde Tedarik Güvenliğini Artırmaya Yönelik Devlet Araçları* (31 Ağustos 2022), https://www.bmwk.de/Redaktion/DE/Publikationen/Industrie/studie-staatliche-instrumente-versorgungssicherheit.pdf?__blob=publicationFile&v=4 (erişim tarihi: 27 Haziran 2025); Hanns Günther Hilpert ve Stormy-Annika Mildner, “Problems and Recommendations”, *Fragmentation or Co-operation in Global Resource Governance? G20 Ülkelerinin Hammadde Stratejilerinin Karşılaştırmalı Analizi*, derleyen, SWP Araştırma Raporu 1/2013 (Berlin: Stiftung Wissenschaft und Politik/Federal Jeoloji ve Doğal Kaynaklar Enstitüsü [BGR], 2 Mart 2013), 7 — 9 (9), <https://www.swp-berlin.org/publikation/raw-materials-strategies-of-the-g20> (erişim tarihi: 20 Ocak 2026); “Wenn schon der Staat Rohstofflager plant, ist die Idee vielleicht nicht so schlecht!”, *Noble BC*, 16 Haziran 2023, <https://noble-bc.de/insights/news/wenn-schon-der-staat-rohstofflager-plant-ist-die-idee-vielleicht-nicht-so-schlecht> (erişim tarihi: 17 Haziran 2025).

24 Bu çalışmada Bettina Rudloff ve Rocco Görhardt'ın katkılarına bakınız, s. 62 ve sonrası.

Jeopolitik riskler açıkça ortada olmasına rağmen, faaliyetlerini çeşitlendirmeye çalışmayan tedarik şirketleri.

Siyasi aktörler yaklaşan tehlikeler konusunda defalarca uyarıda bulunmuşlardır, ancak acil bir baskı olmadan gönüllü eylemlerin istenen sonuçlara yol açmayacağı giderek daha açık hale gelmektedir. Bu nedenle politika yapımcılar, piyasa mekanizmalarını baltalamadan hammadde tedarik zincirlerinin yönetimine daha doğrudan müdahale etme zorluğuyla karşı karşıyadır. Yoğunlaşma tarifelerinin uygulanması gibi ihtiyatlı önlemler halihazırda tartışılmaktadır,²⁵ ancak bunların hammadde sektöründe nasıl uygulanabileceğine dair somut ayrıntılar sunulmamıştır. Diğer bir seçenek ise, Avrupa ekonomisinin *risklerini azaltmayı* aktif olarak teşvik etmek amacıyla şirketlere çeşitlendirme yükümlülükleri getirilmesidir. Bu tür yükümlülükler, şimdiye kadar harekete geçmemiş şirketleri tedarik zincirlerini çeşitlendirmeye teşvik edecek kadar kapsamlı olmalıdır. Ancak, Avrupa şirketlerinin birbirleriyle rekabet etmesine yol açacak kadar iddialı bir seviyede belirlenmemelidir.²⁶ Alman ve Avrupalı aktörler, ideolojik önyargılardan uzak bir tartışma yürütmelidir.

Sonuç olarak, AB, Avrupalı şirketler arasında daha fazla işbirliğini kolaylaştırmak için daha fazla çaba göstermelidir. Avrupa'da büyük hammadde şirketleri bulunmadığından, AB'nin ortaklıkları tedarik zincirlerinin ikinci ve üçüncü kademelerindeki şirketleri bir araya getirmeye dayanmaktadır. Bu şirketler, diğer ülkelerde ilave işleme faaliyetleri yürütmeye veya bu ülkelerde hammadde projelerine yatırım yapmaya ve uzun vadeli alım anlaşmaları imzalamaya hazır olmalıdır. Gaz sektöründe, bu konuda Avrupa çapında ortak ihaleler şimdiden başarıya ulaşmıştır.²⁷ Ancak, şu ana kadar ne üye ülkelerde ne de Avrupa düzeyinde farklı AB ülkelerinden şirketleri teşvik etmeye yönelik herhangi bir çaba gösterilmemiştir

25 Gabriel Felbermayr, “Gleichgewicht des Schreckens: Wann Zölle hilfreich sein können”, *WirtschaftsWoche* (çevrimiçi), 6 Ağustos 2024, <https://www.wiwo.de/politik/ausland/handels-streit-gleichgewicht-des-schreckens-wann-zoelle-hilfreich-sein-koennen/29923878.html> (erişim tarihi: 16 Haziran 2025).

26 Almanya Ticaret ve Sanayi Odası (DIHK), der., *Tedarik Zincirlerinin Çeşitlendirilmesi*, DIHK Fikir Belgesi (Berlin, Nisan 2024), <https://www.dihk.de/resource/blob/116726/003faf3406551196866dc1e7d9ebc1ed/dihk-ideenpapier-diversifizierung-data.pdf> (erişim tarihi: 27 Haziran 2025).

27 Avrupa Komisyonu, “Ortak Gaz Alımı: İlk İhale Duyurusu Yayınlandı”, basın açıklaması (Brüksel, 10 Mayıs 2023), https://germany.representation.ec.europa.eu/news/gemeinsame-mergaseinkauf-erste-ausschreibung-gestartet-2023-05-10_de?prefLang=en&ettrans=en (erişim tarihi: 20 Ocak 2026).

kaynak zengini ülkelerde ortak alımlar veya yatırımlar yapmak. AB hammadde ortaklıklarını ve diğer kaynak işbirliği formatlarını somut tekliflerle desteklemek için bu gereklidir. Burada daha fazla siyasi çaba gösterilmesi gerekmektedir ve ulusal ve Avrupa iş ve sanayi derneklerinin daha aktif bir rol oynaması gerekecektir.

Diğer politika önerileri

AB'nin bugüne kadar Avrupa'nın hammadde tedarikini güvence altına alma çabaları doğru yönde atılmış bir adımdır, ancak şu anda yeterli değildir. Ek önlemler gereklidir ve AB bunları alabilecek kapasiteye sahiptir.

Daha fazla mali kaynak sağlamanın ötesinde, bu durum daha güçlü bir siyasi taahhüt, iyileştirilmiş Avrupa koordinasyonu ve belirli alanlarda daha hedefli bir şekilde müdahale etme istekliliğini gerektirir. Yararlı bir ekleme, bir “Avrupa hammadde komiseri” pozisyonu oluşturmak olabilir. Bu, Avrupa'nın çabalarına hem yurt içinde hem de yurt dışında tanınabilir bir kamu yüzü kazandıracaktır. Alman hükümeti, Avrupa düzeyinde böyle bir pozisyonun oluşturulmasını savunabilir.

Aynı zamanda, Almanya ve AB, “hammadde yarışını” daha da körüklememeye dikkat etmelidir. Bu, daha hassas bir dil kullanılmasını gerektirir. Hammadde camiası, giderek artan bir şekilde hammaddeler için bir “savaş” veya “mücadele”den bahsetmektedir. Bu tür abartılı söylemler, kutuplaşmış jeopolitik ortam göz önüne alındığında uygunsuz ve ters etki yaratmaktadır; özellikle de bu söylemler yurtdışında da fark edildiği için. İçinde

AB açısından bakıldığında, bu durum halkın hammadde çıkarılmasına yönelik kabulünü artırmaya da katkıda bulunmamaktadır. Alman ve Avrupalı karar alıcıların, hangi tür bir işbirliğine ilgi duyduklarını net bir şekilde belirtmeleri ve potansiyel ticaret ortaklarına cazip teklifler sunmaları çok daha mantıklıdır.

Bettina Rudloff ve Rocco Görhardt

Tarım ve Gıda Politikası: Uzun Jeoekonomik Gelenek ve Yeni Öncelikler

Tarım ve onu etkileyen politika alanları her zaman jeoekonomik faktörlerden önemli ölçüde etkilenmiştir: Örneğin, mekansal boyut gıda üretiminin ayrılmaz bir parçasıdır. Bir başka faktör de kırılmalıdır: Hem bireyler hem de ülkeler için hayati önem taşıyan güvenli gıda tedarikini sağlamak, aynı zamanda siyasi bir hedeftir. Gıda güvenliği, korunması gereken bir insan hakkıdır. Bu, kamu aktörü olarak devletin, piyasa aktörleri karşısında da önemli bir rol oynaması gerektiği anlamına gelir.

Pazar, iktidar ve mekan: Güçlü devlet geleneği ve önemli teknolojik etki

Uzayın tarıma etkisi, klasik bir araştırma konusudur: Yerleşim teorisinin “Thünen modeli”ne göre, tarımsal üretim bir pazar merkezi etrafında halkalar halinde düzenlenir¹; bu nedenle çabuk bozulan sebze pazarı daha yakın yerlerde yetiştirilirken, otlatma faaliyetleri daha uzak bölgelerde gerçekleştirilir. Ticaret ve ulaşım, üretim yerini tüketim noktasıyla birbirine bağladığı ölçüde, yerleşim faktörleri ticaret akışlarını da etkiler.

. Deniz yoluyla gıda nakliye rotaları, özellikle boğazlardan geçenler, doğal afetler, kazalar ve çatışmalar gibi aksaklık ve risklere karşı savunmasızdır. Örneğin, Rusya'nın Ukrayna'ya saldırısı, Afrika'daki tahıl tedariki için hayati önem taşıyan Karadeniz geçişini uzun süre geçilmez hale getirdi.

Teknolojik gelişmeler tarımsal verimliliği artırmış ve arz güvenliğini iyileştirmiştir, örneğin

makine ve kimyasal gübreler sayesinde artmıştır.² 1960'larda, kalkınma yardımlarıyla da desteklenen “Yeşil Devrim”, makine ve sulama teknolojisi, yeni yüksek verimli çeşitler, gübreler ve pestisitler sayesinde Küresel Güney'de verimlilik artışları sağlamıştır. Ancak aynı zamanda bu, ilgili teknoloji sağlayıcılara bağımlılığa da yol açtı — örneğin, Küresel Güney'deki ülkelerin Küresel Kuzey'e bağımlılığı gibi.³ Teknolojinin tarımı doğal konum faktörlerinden nasıl bağımsız hale getirebileceğine dair daha yeni bir örnek, Katar'daki teknoloji ve kaynak yoğun seracılık üretimi.⁴

Tarımsal üretim, kamu mallarından kaynaklanan piyasa yetersizliklerinden ya da olumlu (nesli tükenmekte olan hayvan türlerinin korunması) ve olumsuz sürdürülebilirlik etkileri (yeraltı sularının nitrat kirliliği) gibi dışsal etkilerden doğabilecek risklere de maruz kalmaktadır. Piyasa bu etkileri her zaman yeterince düzenlemediğinden, refahı en üst düzeye çıkarmak için devlet müdahalesi önemlidir. Gıda güvenliğinin devlet müdahalesi yoluyla bir kamu hizmeti olarak mı, yoksa piyasa aracılığıyla özel sektör tarafından mı garanti edilmesi gerektiği, bazıları birbiriyle çelişen birçok bilimsel çalışmanın konusudur. Thomas Hobbes ve Carl von Clausewitz, gıda güvenliğini siyasi güvenliğin bir parçası ve gerekliliği olarak görmüşlerdir; bu, klasik bir **kanı**

¹ Johann Heinrich von Thünen, *Der isolierte Staat in Bezug auf Landwirtschaft und Nationalökonomie*, cilt 1, 2. baskı (Rostock: Leopold, 1842), 384.

² Wilhelm Abel, *Alman Tarım Tarihi: Erken Orta Çağ'dan 19. Yüzyıla Kadar Alman Tarımının Tarihi*, cilt 2 (Stuttgart: Eugen Ulmer Yayınları, 1962).

³ Robert E. Evenson ve Douglas Gollin, “Yeşil Devrimin Etkisini Değerlendirmek, 1960–2000”, *Science* 300, no. 5620 (2003): 758 — 62; Jennifer Clapp, *Endüstriyel Tarımın Devleri: Birkaç Dev Şirketin Tarım Sektörünü Nasıl Hakimiyetine Aldığı ve Bunun Önemi* (Cambridge, MA: The MIT Press, 2025), doi: 10.7551/mitpress/15661.001.0001.

⁴ Theodora Karanisa, Yasmine Achour, Ahmed Ouammi ve Sami Sayadi, “Gıda-Enerji ve Su İlişkisinde Hassas Tarıma Giden Yol Olarak Akıllı Seralar: Katar Örneği”, *Environment Systems and Decisions* 42 (2022): 521 — 46, doi: 10.1007/S10669-022-09862-2.

iyidir ve bu nedenle devletin görevidir.⁵ Bu yazarlara göre, gıda güvenliği askeri yollarla da sağlanabilir veya çatışmalar düşmanı aç bırakarak sonuçlandırılabilir; bu taktik daha sonra uluslararası hukukta savaş suçu olarak sınıflandırılmıştır.⁶

Gıda güvenliği, 1966 tarihli BM Sosyal Sözleşmesi'nde uluslararası hukuk kapsamında bir insan hakkı olarak kabul edilmiştir. Bu sözleşme, devletlerin koruma yükümlülüklerini belirlemekte olup, bu yükümlülükler çatışma durumlarını ve gıdaya erişimi sağlayan altyapının korunmasını da kapsamaktadır.

Genel olarak, devlet çoğu ülkenin tarım ve gıda politikalarında merkezi bir aktördür, ancak piyasa aktörleri de devletle iç içe geçmiştir: Bir yandan piyasa ve çıkar grupları, devletin eylemlerini kendi lehlerine etkilemeye çalışırken; diğer yandan devlet, kamu görevlerinin çoğunu yerine getirmek için özel aktörlere güvenmektedir. Bu durum, örneğin birçok ülkede gıda ekonomisini de kapsayan sözde kritik altyapının korunmasında görülebilir. Bu yaklaşıma göre devlet, özel aktörlere güvenlikle ilgili yükümlülükler yükler; örneğin, elektrikle işleyişi sürdürmek için yedek sistemler bulundurma veya stok seviyeleri hakkında raporlama yükümlülüğü gibi.⁷

Tarım ve gıda politikasının merkezi bir jeo-ekonomik hedefi olarak arz güvenliği

Gıda ve Tarım Örgütü'nün (FAO) tanımına göre, gıda güvenliğinin dört farklı boyutu vardır ve bunların tümü jeoekonomik faaliyetlerden etkilenebilir: (1) Bir ülkedeki gıdanın fiziksel mevcudiyeti; bu, iç üretim, ithalat, rezervler veya gıda yardımına dayalı olabilir; (2) gıdaya erişim; bu, lojistik olarak uygun pazar ve ulaşım yapıları aracılığıyla, ekonomik olarak ise uygun fiyatlar ve gelirler yoluyla sağlanabilir; (3) kullanılabilirlik; bu, gıda üretimi için ön koşul olan enerji ve su gibi diğer kaynakları içerir; ve (4) zaman içinde bu üç boyutun tümünde istikrar.⁸

Savunma hedefleri: Kırılganlığa karşı koruma

Nüfusu beslemek, siyasi elitler için her zaman önemli olmuştur; bu, en azından kendi iktidarlarını güvence altına almak için bir araç olarak önemlidir: Fransız Devrimi öncesinde ve başlangıcında bile, artan un fiyatları defalarca ayaklanmalara yol açmıştır. Arap Baharı da yüksek gıda fiyatları ve kıtlık üzerine yapılan protestolarla alevlenmiştir.⁹

Bu nedenle, birçok hükümetin ortak bir kılavuz ilkesi, ülkelerinin gıda ihtiyacını kendi içinde karşılayabilmesi ve diğer ülkelerden gelen gıda tedarikinden mümkün olduğunca bağımsız olmasıdır.¹⁰ Bu,

⁵ Thomas Hobbes, *Leviathan ya da Dini ve Sivil Bir Devletin Özünü, Biçimi ve Gücü*, 24. bölüm: "Bir Topuluğun Beslenmesi ve Üremesi", Project Gutenberg, E-Kitap, 2021 (ilk basım 1651); Carl von Clausewitz, *Vom Kriege*, ed. Oliver Corff (Berlin: Clausewitz-Gesellschaft, 2010), Kitap 6, s. 297 ve s. 374, <https://www.clausewitz-gesellschaft.de/wp-content/uploads/2014/12/VomKriege-a4.pdf> (erişim tarihi: 22 Nisan 2025).

⁶ Sarah Luisa Brand, *Silahlı Çatışmalarda Gıda Hakkı*, Bilgi No. 50 (Berlin: Alman İnsan Hakları Enstitüsü, Eylül 2024), 6, https://www.institut-fuer-menschenrechte.de/fileadmin/Redaktion/Publikationen/Information/Information_Das_Recht_auf_Nahrung_in_bewaffneten_Konflikten.pdf (erişim tarihi: 22 Nisan 2025).

⁷ Jana Wiedemann, "Pandemi ve Ukrayna Savaşı Bağlamında Alman Gıda Acil Durum Önlemlerinin Kriz Dayanıklılığı", *Politisches Krisenmanagement*, cilt 4: *Gleichzeitigkeit – Zusammenwirken – Kontrolle*, ed. Anna Daun, Thomas Jäger ve Dirk Freudenberg (Wiesbaden: Springer VS, 2024), 223 —45, doi: 10.1007/978-3-658-44002-2.

⁸ Lukas Kornher, Kristina Mensah, Luis Czilwa ve Bettina Rudloff, "Küreselleşmiş Piyasalarda Gıda Güvenliği" "Jeopolitik belirsizlik dönemlerinde — Kavramlar, jeostratejik yaklaşımlar ve senaryolar", **Tarım Ekonomisinin Geleceği. Küresel Bağlamda Gıda Güvenliği, İnovasyon ve Dönüşüm**, Rentenbank Yayın Serisi, cilt 41 (Frankfurt: Tarım Rentenbankı Edmund Rehwinkel Vakfı, 2025), 7–60, https://www.rentenbank.de/export/sites/rentenbank/dokumente/Rentenbank_Schriften/reihe_Band41.pdf (erişim tarihi: 20 Haziran 2025); Jennifer Clapp, "Gıda Kendi Kendine Yeterliliği: Anlamlandırma ve Ne Zaman Anamlı Olduğu", *Gıda Politikası* 66 (Ocak 2017): 88 — 96, doi: 10.1016/j.foodpol.2016.12.001.

⁹ Emily Zarevich, "Un Savaşı", *JSTOR Daily*, 1 Mart 2024, <https://daily.jstor.org/the-flour-war/> (erişim tarihi: 30 Nisan 2025); John Bohstedt, "Erken Modern Avrupa ve Çin'den 2008 Gıda Krizine Kadar Gıda Ayaklanmaları ve Tedarik Politikaları", *The Journal of Peasant Studies* 43, no. 5 (2016): 1035 — 67, doi: 10.1080/03066150.2016.1170009.

¹⁰ Bettina Rudloff, Kristina Mensah, Christine Wieck, Olayinka Kareem, Jose Ma Luis Montesclaros, David Orden, Neils Sondergaard ve Wusheng Yu, *Jeostratejik Yöneler*

FAO'nun birinci boyutuna (fiziksel mevcudiyet) göre, ithalat ve gıda yardımı hariç. Kendi kendine yeterlilik derecesi, gıda mevcudiyetinin yanı sıra yerli üretime odaklanır ve ülkede üretilen gıdanın iç tüketime oranını ifade eder.¹¹ Avrupa Birliği'nde (AB), bu oran tahıllar ve hayvansal ürünler gibi birçok tarım ürünü için yüzde 100'ün oldukça üzerindedir; bu da fazlalıkların ihraç edilebileceği anlamına gelir. Buna karşılık, bitkisel yağlar, meyve ve kuruyemişlere ilişkin rakamlar önemli ölçüde daha düşüktür; bu da bu alanlarda ithalatın gerekli olduğu anlamına gelir.¹²

Vitaminler ve amino asitler gibi beslenme açısından temel bileşenlere bakıldığında, tedarikteki kırılganlıklar daha da belirgin hale gelmektedir: AB, bu bileşenlerin ithalatını az sayıdaki tedarik bölgesinden gelen birkaç tedarikçiye yoğunlaştırmıştır. Tedarik zincirlerinde veya belirli tedarikçi ülkelerle ilişkilerde aksaklıklar yaşanması durumunda, tedarikçileri ikame edebilecek geçerli seçenekler çok azdır. Aynı durum bileşik gübreler için de geçerliken, fosfat gübreleri gibi özel gübrelerin tedariki biraz daha çeşitlidir.¹³ AB'nin durumunda, uluslararası gübre tedarikine olan bağımlılığı gübre bileşenlerine göre farklılık göstermekte ve özellikle fosfat ve potas için oldukça yüksektir. Ayrıca, ithalat çok az sayıda tedarik bölgesi tarafından domine edilmektedir; bunların arasında Rusya, Fas ve Mısır bulunmaktadır (bkz. Şekil 1).

Son Dönemdeki Küresel Gerilimler Işığında Gıda Güvenliği Politikaları: Yedi Ülkeden Gözlemler (Uluslararası Tarım Ticareti Araştırma Konsorsiyumu, Eylül 2024), doi: 10.22004/ag.econ.343001.

11 Zarevich, "Un Savaşı" (bkz. not 9).

12 Avrupa Komisyonu, *AB Tarım Görünümü, 2024–2035* (Brüksel: Tarım ve Kırsal Kalkınma Genel Müdürlüğü, 2024), https://agriculture.ec.europa.eu/document/download/48b04248-de6c-4608-bbcf-f2c9e0ed9d2b_en?filename=agricultural-outlook-2024-report_en.pdf (erişim tarihi: 20 Haziran 2025).

13 Avrupa Komisyonu, *AB'de Gıda Güvenliği Durumu: EFSCM Çerçevesinde AB'de Gıda Arzı ve Gıda Güvenliğinin Niteliksel Değerlendirmesi, İlkbahar 2025 – No. 4* (Brüksel, Nisan 2025), 4, https://agriculture.ec.europa.eu/document/download/908f9e34-1881-4f4d-99f8-7d34ebb9b94e_en?filename=efscm-assessment-spring-2025_en.pdf (erişim tarihi 19 Ağustos 2025 tarihinde erişilmiştir).

Saldırı hedefleri: Üçüncü ülkelerdeki tedarikin güvence altına alınmasıyla siyasi istikrar sağlanması

Gıda yardımı genellikle açıkça siyasi istikrarın sağlanması için bir araç olarak sunulur; ancak ne çatışmaların patlak vermesi ne de çatışmalardan etkilenen ülkelere kaçış, açıkça ve yalnızca tedarik kesintilerine bağlanamaz.¹⁴ Rusya'nın Ukrayna'ya karşı yürüttüğü saldırı savaşında Moskova, Rus birliklerinin tarımsal üretim tesislerini tahrip etmesini, Ukrayna'nın hasadını ele geçirmesini ve Karadeniz geçişini nakliye için geçilmez hale getirmesini sağlayarak, tedarik sıkıntısını kasıtlı olarak yaratmayı bir savaş stratejisi ("silah" olarak kullanma) olarak kullanması nedeniyle eleştirilmiştir. Ayrıca, yaptırımlar sonucunda tedarikle ilgili siyasi anlaşmazlıklar ortaya çıktı; uluslararası insani hukuk uyarınca, ilaç ve gıda gibi mallar herhangi bir yaptırımdan muaf tutulmalıdır.¹⁶ Yürürlükteki yaptırımlar, yalnızca yaptırım uygulanan devletin kendi nüfusu için tedariki etkilemekle kalmaz, aynı zamanda Rusya gibi büyük bir tarım ihracatçısının sonuç olarak tarım ürünlerini eskisi kadar teslim edememesi durumunda potansiyel olarak küresel tedariki de etkiler. Bu bağlamda Rusya, Batı'yı yaptırım politikasıyla açlık yaratmakla suçladı.¹⁷

14 Göç konusunda bkz. Ahmad Sadiddin, Andrea Cattaneo, Marinella Cirillo ve Meghan Miller, "Uluslararası Göçün Belirleyicisi Olarak Gıda Güvensizliği: Sahra Altı Afrika'dan Kanıtlar", *Food Security* 11 (2019): 515 — 30; Bettina Rudloff, "Açların İsyanı. Preisexplosionen, Versorgungskrisen, Hungeraufstände: Was wir tun können", *Internationale Politik* 9 (2009): 38 — 44, https://internationalepolitik.de/system/files/article_pdfs/11_Rudloff.pdf (erişim tarihi: 18 Ağustos 2025); Naomi Hossain ve Patta Scott-Villiers, "How 'Food Riots' Work, and Why They Matter for Development", *Food Riots, Food Rights and the Politics of Provisions* içinde, ed. Naomi Hossain ve Patta Scott-Villiers (Londra: Routledge, 2017), 177 — 94, doi: 10.4324/9781315175249-9.

15 Fabio Parasecoli ve Mihai Varga, "Ukrayna Tarlalarında Savaş: Uluslararası Buğday Ticaretinin Silah Olarak Kullanılması", *Economic Sociology: Perspectives and Conversations* 24, no. 2 (2023): 4 — 12.

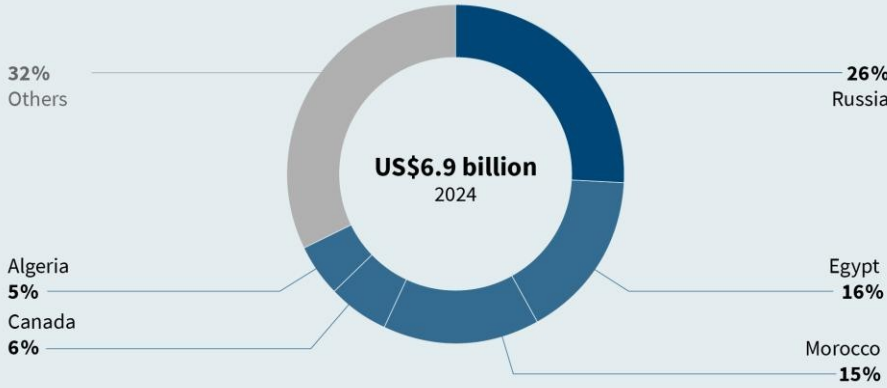
16 Ronjini Ray ve Jamshed Ahmad Siddiqui, "Tek Taraflı Ekonomik Yaptırımlar ve Gıda Güvenliği", *Uluslararası Ticaret Hukuku ve Politikası Dergisi* 22, no. 3 (2023): 229 — 46; Dapo Akande ve Emanuela-Chiara Gillard, "Çatışmanın Neden Olduğu Gıda Güvensizliği ve Savaş Yöntemi Olarak Sivillerin Açlığa Mahkûm Edilmesi Savaş Suçu: Uluslararası İnsani Hukukun Temel Kuralları", *Uluslararası Ceza Adaleti Dergisi* 17, no. 4 (2019): 753 — 79.

17 Bettina Rudloff, "Yaptırım Ortamında Gıda Tedarik Risklerini Stratejik Olarak Sınırlandırmak", *Rusya'ya Karşı Ekonomik Yaptırımlar – Uluslararası Perspektifler ve Küresel Etkiler*, SWP 360 Grad, koord. Janis Kluge (Berlin: Stiftung

Şekil 1

EU's fertiliser imports by supplying countries

Percentage shares of US\$6.9 billion in EU fertiliser imports by trading partners

Source: Own calculations based on UN Comtrade

Stiftung Wissenschaft und Politik (SWP), 2026 | © CC BY 4.0

Bu, bu tür önlemlerin, etkilerinin ve bunlarla ilgili iletişimin Batı ile Rusya arasındaki rekabet halindeki jeoekonomik hedefler arasında sıkıştığı anlamına gelir.

AB aynı zamanda önemli bir tarım ihracatçısıdır. 2023 yılında küresel buğday ihracatında %17'lik payla, Rusya'nın (%20) ve Avustralya'nın (%18) hemen arkasında yer almıştır. Başlıca ihracat pazarları Afrika'dır; bunu Suudi Arabistan izlemektedir.¹⁸ AB'nin ithalatı-

Wissenschaft und Politik, Temmuz 2022), <https://www.swp-berlin.org/publikation/wirtschaftssanktionen-gegen-russland-internationale-perspektiven-und-globale-auswirkungen> (erişim tarihi: 28 Temmuz 2025).

18 John Reidy, "Suudi Arabistan Daha Fazla Buğday İthal Edecek", *World Grain*, 22 Ekim 2024, <https://www.world-grain.com/articles/20614-saudi-arabia-to-import-more-wheat> (erişim tarihi: 20 Haziran 2025); Amerika Birleşik Devletleri Tarım Bakanlığı (USDA), Yabancı Tarım Servisi, *Tahıl ve Yem Güncellemesi – Cezayir*, 23 Ocak 2025, https://apps.fas.usda.gov/newgainapi/api/Report/DownloadReportByFileName?fileName=Grain%20and%20Feed%20Update_Algeria_Algeria_AG2025-0001.pdf (erişim tarihi: 28 Temmuz 2025); USDA, Yurtdışı Tarım Servisi, *Tahıl ve Yem Güncellemesi – Nijerya*, 2 Ekim 2024, https://apps.fas.usda.gov/newgainapi/api/Report/DownloadReportByFileName?fileName=Grain%20and%20Feed%20Update_Lagos_Nigeria_NI2024-0012.pdf (erişim tarihi: 28 Temmuz 2025); USDA, Yabancı Tarım Servisi, *Tahıl ve Yem Güncellemesi – Fas*, 23 Ocak 2025, https://apps.fas.usda.gov/newgainapi/api/Report/DownloadReportByFileName?fileName=Grain%20and%20Feed%20Update_Rabat_Morocco_MO2025-0001.pdf (erişim tarihi: 28 Temmuz 2025); Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü, *FAOSTAT İstatistik Veritabanı: Ayrıntılı Ticaret Matrisi*, Roma 2025, <https://www.fao.org/faostat/en/#data/TM> (erişim tarihi: 20 Haziran 2025).

Ukrayna'nın gelecekte AB'ye katılması halinde ihracatçı olarak önemi %23'e kadar artacak olsa da, ticaret hacmindeki genel artışa bağlı olarak diğer ülkelerin payları da artacaktır — ancak daha az bir oranda (bkz. Şekil 2, s. 66).

Rusya'nın işgalinden sonra, Avrupa'nın küresel gıda arzına katkısı ile çevre koruma hedefleri arasında gerilimler ortaya çıktı. Biyolojik çeşitlilik nedenleriyle tarım arazilerini ayırma kararı, ekolojik endişelere dayanan eleştirilere rağmen durduruldu.¹⁹ Küresel arz güvenliği adına, üretim hacimleri azaltılmadı.

Bazı jeoekonomik etkiler, savunma amaçlı arz hedeflerinden dolayı olarak kaynaklanabilir. Örneğin Arjantin, Hindistan ve Çin, iç arzı güvence altına almak amacıyla ihracatlarını sıklıkla kısıtlamaktadır; bu durum ise ithalata bağımlı ülkelerin aleyhine işleyerek dünya piyasası fiyatlarını yukarı çekmektedir. Geçmişte üretim artışına yoğun bir şekilde odaklanan AB'nin tarım politikası, fazlalıkların oluşmasına yol açmış; bu fazlalıkların bir kısmı ihraç edilerek uluslararası rekabeti bozmuştur.

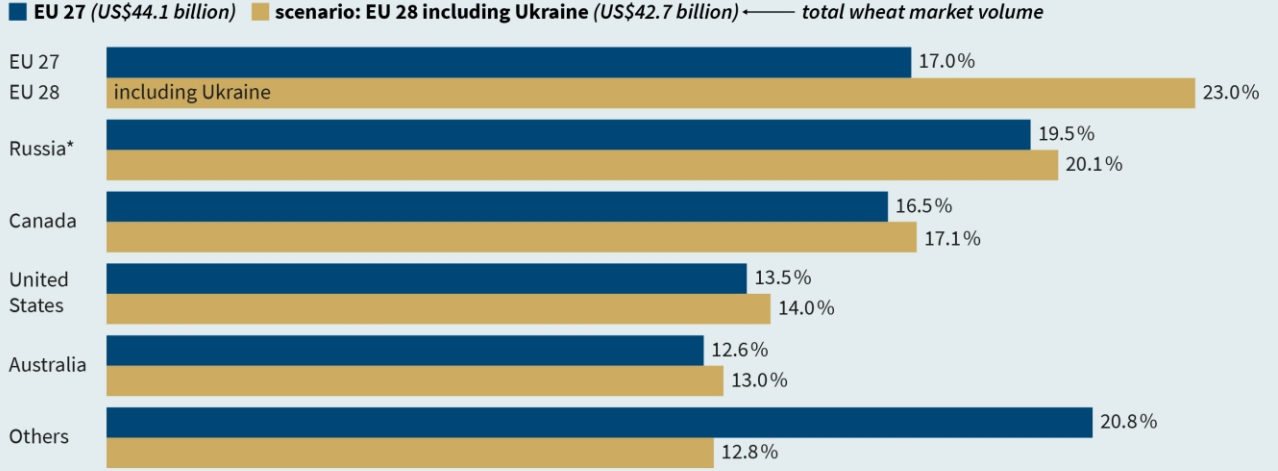
Ticaret ortakları bu uygulamayı şiddetle eleştirmiştir. Dünya Ticaret Örgütü'nün (DTÖ) 1994 tarihli Tarım Anlaşması, gümrük vergilerini düşürme taahhütlerini kesinleştirerek bu tür dolaylı etkileri sınırlamaya çalışmaktadır

19 Federal Tarım Bilgi Merkezi (BZL), "Flä-chenstilllegung ausgesetzt: Die Folgen für Landwirtschaft und Umwelt", 8 Temmuz 2025, <https://www.landwirtschaft.de/umwelt/natur/biodiversitaet/flaechenstilllegung-ausgesetzt-die-folgen-fuer-landwirtschaft-und-umwelt> (erişim tarihi: 20 Ağustos 2025 tarihinde erişilmiştir).

Şekil 2

The EU as global wheat supplier

Shares of major actors in global wheat exports (2024)

* Russian exports approximated using imports reported by Russia's trading partners.

Source: Own calculations based on UN Comtrade. (Totals may not sum to 100% due to rounding.)

Stiftung Wissenschaft und Politik (SWP), 2026 | © CC BY 4.0

ve sübvansiyonlar ile bunların piyasa tarafsız tasarımına yönelik şartlar getirilmesi yoluyla.²⁰

Zaman içinde AB tarım ve gıda politikası: Gıda güvenliği konusundaki eski anlatıya dönüş

1957'deki Roma Antlaşması'ndan bu yana, Ortak Tarım Politikası'nın (CAP) hedefleri arasında, nüfusa makul tüketici fiyatlarıyla güvenli gıda tedariki sağlamak ve tarımsal verimliliği artırmak yer almaktadır. 2020'de COVID-19 pandemisinin patlak vermesinden bu yana ve 2022'de Rusya'nın Ukrayna'ya tam ölçekli işgaliyle daha da şiddetlenen bir şekilde, Avrupa tarım politikasının başlangıcından beri AB'de önemli olan arz hedefi yeniden önem kazanmakta ve giderek güvenlik politikası hedefleriyle desteklenmektedir (Tablo 1).²¹

Tarım ve gıda politikası her zaman jeoekonomik faktörler tarafından şekillendirilmiş ve bu faktörlere yönelik olmuştur.

Tarım ve gıda politikasının jeoekonomik boyutu yeni bir olgu değildir; bu politika her zaman alan, teknoloji ve arz güvenliği gibi jeoekonomik faktörlerden etkilenmiş veya bu faktörlere yönelmiştir. Bu politika alanının jeoekonomik etkilerini net bir şekilde belirlemek kolay değildir: Gıda ve tarım politikası, genellikle istenmeyen jeoekonomik yan etkilere sahiptir — örneğin, iç arzı güvence altına almak amacıyla uygulanan ihracat kısıtlamalarının üçüncü taraflar için arz risklerine yol açması gibi.

Bununla birlikte, zaman içinde tarım ve gıda politikasındaki jeoekonomik önceliklerde genel bir kayma yaşanmıştır. Örneğin Yeşil Devrim'in ardından odak noktası teknolojiye (1960'lar) güvenliğe kaymıştır; bu durum şu anda birçok ülkede ve AB'de de geçerlidir. Değişen jeoekonomik koşulların analizi, daha öncekinden farklı, yeni ve daha açık jeoekonomik politika stratejilerine yol açabileceğinden, her bir durumun ayrı ayrı incelenmesini gerektirir. Bu durumlar, ürün grupları veya gıda bileşenleri ile ülkeler arasında farklılık gösterir.

²⁰ Bettina Rudloff, *Ticaret Kuralları ve Gıda Güvenliği: Yurtiçi Destek ve Gıda Stokları için Kapsam* (Bonn ve Eschborn: Deutsche Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit [GIZ], Eylül 2015), <https://d-nb.info/1097638340/34> (erişim tarihi 18 Ağustos 2025 tarihinde erişilmiştir).

²¹ Zarevich, "Un Savaşı" (bkz. not 9).

Tablo 1

Ortak Tarım Politikasının hedef ve yaklaşımlarında odaklanılan temel alanlar

Aşama	Hedefler	Yaklaşımlar ve önlemler
1950'ler	<ul style="list-style-type: none"> ■ Kendi kendine yeterlilik 	<ul style="list-style-type: none"> ■ Çiftçilere yönelik pazar ve gelir desteği: gümrük vergileri, asgari fiyatlar, üretici ve ihracat sübvansiyonları ■ Fazlalıkları sınırlamak için 1970'ler ve 1980'ler
1970'ler ve 1980'ler	<ul style="list-style-type: none"> ■ Rekabet gücünün ve üretici gelirlerinin artırılması 	
1990'lardan 2000'lere	<ul style="list-style-type: none"> ■ Uluslararası rekabet bozulmalarına yönelik telafi, AB bütçesine ■ Doğa koruma 	<ul style="list-style-type: none"> ■ Azaltma ve piyasa tarafsız tasarıma ilişkin DTÖ Tarım Anlaşması piyasa müdahaleleri ■ Sübvansiyonlar için sürdürülebilirlik kriterleri
2019 Covid-19	<ul style="list-style-type: none"> ■ Tarım için de <i>Yeşil Anlaşma</i> ■ Kendi arz güvenliği 	<ul style="list-style-type: none"> ■ Pestisit ve gübre kullanımına ilişkin azaltma hedefleri ■ Organik tarımın ve ekolojik ara bırakma uygulamalarının yaygınlaştırılması ■ İç pazarın güçlendirilmesi Sınırların kapatılmasına rağmen gıda nakliyesi için ticaret yollarının açık tutulması ■ Gıdanın kritik altyapı olarak tanımlanması ve özel sektör tarafından korunması
2022 Rusya'nın Ukrayna'ya saldırısı	<ul style="list-style-type: none"> ■ Küresel tedarik güvenliği ■ Yeni dış politika ittifakları, ticaret anlaşmaları dahil 	<ul style="list-style-type: none"> ■ Ukrayna ile ticaretin kolaylaştırılması ve Karadeniz rotasına alternatifler ■ Kararlaştırılan ekolojik ara bırakma uygulamalarına istisnalar ■ Ticaretin çeşitlendirilmesinin artırılması, örneğin örneğin Mercosur ile anlaşmalar yoluyla
2023 AB'nin Ukrayna ile üyelik müzakerelerinin başlaması	<ul style="list-style-type: none"> ■ Ukrayna'nın AB üyeliği için tarım, AB üyeliği için tarım ve ticaret politikasının hazırlanması ■ Kritik AB üye ülkeleri arasında Kritik AB üye devletleri arasında siyasi kabul 	<ul style="list-style-type: none"> ■ Ukrayna'ya katılım öncesi yardım ■ Ticaretin kolaylaştırılmasından etkilenen Ticaretin kolaylaştırılmasından etkilenen
2024-2025	<ul style="list-style-type: none"> ■ ABD ile ticaret çatışmalarına karşı stratejiler ■ Ortak Tarım Politikası'nın güvence altına alınması 	<ul style="list-style-type: none"> ■ ABD ile ticaret anlaşmazlığı: ABD tarım ürünlerine karşı misilleme gümrük vergileri, ticaret anlaşmasının bir parçası olarak tartışılan tarım teklifi <ul style="list-style-type: none"> ■ Rekabet ve güvenlik girişimleri (ör. Draghi Raporu, Niinistö Raporu) ■ Paydaş diyalogları ve CAP'ın geleceğine ilişkin Komisyon stratejisi

Kaynak: Yazarlar.

Micha el Bayerlein ve Pedro A. Villarreal

Küresel Sağlık Politikasında Jeoekonomik Katılım: Liberal Jeoekonomi Yoluyla “Küresel Sağlık Mimarisi 2.0”a Doğru

Baskı Altındaki Küresel Sağlık Politikası

Küresel sağlık politikası, sınır ötesi sağlık sorunlarının üstesinden gelmeyi amaçlayan tüm kamu ve özel sektör önlemlerini kapsar. Küresel sağlık politikasındaki çok taraflı işbirliği, şu anda ağırlıklı olarak ulusal düzeyde tanımlanan dış politika ve güvenlik çıkarları tarafından gölgede bırakılmaktadır. Devletler, etki alanlarını genişletmek için sağlık politikası girişimlerini kullanmaktadır. Aşı diplomasisi veya ikili sağlık işbirliği gibi stratejiler sadece insani amaçlara hizmet etmekle kalmamakta, giderek artan bir şekilde jeoekonomik bir araç olarak da kullanılmaktadır.¹

Güç siyasetine doğru bu yönelim, savunma çıkarları ile saldırı hedefleri arasında gerilimler yaratmaktadır — Almanya'nın da başa çıkmak zorunda olduğu gerilimler. Bir yandan tedarik zincirlerini güvence altına almak, hazırlık ve müdahale kabiliyetini güçlendirmek ve kırılabilirlikleri azaltmak önemlidir. Öte yandan amaç, küresel standartlar belirlemek ve ekonomik çıkarları korumaktır. Bu ödünleşmeler² Almanya'ya bir dizi münferit yaklaşımı tutarlı bir stratejiye dönüştürmesi için baskı yapmaktadır.³

Bu, kavramsal bir yeniden düşünmeyi gerektirir. İki hedef öncelikli olmalıdır: birincisi, nüfusu akut ve uzun vadeli sağlık risklerinden korumak, ikincisi ise sağlıkla ilgili ekonomik çıkarların istikrarını sağlamak. Bu hedefler iki yolla gerçekleştirilebilir: ya küresel sağlık mimarisinin istikrarını bozacak tek taraflı ulusal eylem yoluyla ya da küresel sağlığı yeniden tanımlayan ve ortaklık yoluyla onu güçlendiren işbirliği yoluyla.

Almanya, kendi imajına uygun olarak, ortaklık ve yatay işbirliğine, yani ortak kalkınmaya dayanan yeni bir küresel sağlık mimarisi, bir “Küresel Sağlık Mimarisi 2.0” için çabalamalıdır.⁽⁴⁾ Bu bağlamda, müdahaleler bağlama duyarlı bir şekilde, etkilenen topluluklarla birlikte ve bilim camiasıyla karşılıklı görüş alışverişi içinde geliştirilecektir. Yatırımlar, uluslararası hukuk normlarına saygı gösterilirken, karşılıklı fayda ve eşitliğe dayalı ortaklıklar olarak anlaşılacaktır.

1 Moritz Rudolf, *Covid-19 Sırasında Çin'in Sağlık Diplomasisi: Kuşak ve Yol Girişimi (BRI) Uygulamada*, SWP Yorum 9/2021 (Berlin: Stiftung Wissenschaft und Politik, Ocak 2021), doi: 10.18449/2021C09.

2 Hampus Holmer, “Küresel Sağlık Politikaları: Çok Kutupluluk Yeni Gerçekliktir”, *Think Global Health* (çevrimiçi), 30 Eylül 2024, <https://www.thinkglobalhealth.org/article/global-health-politics-multipolarity-new-reality> (erişim tarihi: 30 Temmuz 2025).

3 Ayrıca, koalisyon anlaşması gibi Alman Federal Hükümeti'nin ilgili belgelerine de bakınız: *Verantwortung für Deutschland. Koalitionsvertrag zwischen CDU, CSU und SPD, 21. yasama dönemi* (Berlin, Nisan 2025), https://www.koalitionsvertrag2025.de/sites/www.koalitionsvertrag2025.de/files/koav_2025.pdf (erişim tarihi: 30 Temmuz 2025); Ulusal Güvenlik Stratejisi: *Sağlam. Dayanıklı. Sürdürülebilir. Almanya için Entegre Güvenlik. Ulusal Güvenlik Stratejisi* (Berlin, Haziran 2023), <https://www.nationalesicherheitsstrategie.de/National-Security-Strategy-EN.pdf> (erişim tarihi: 30 Temmuz 2025); ve Alman Federal Hükümeti'nin Küresel Sağlık Stratejisi: *Strategie der Bundesregierung zur globalen Gesundheit* (Berlin, Ekim 2020), <https://www.bundesgesundheitsministerium.de/service/publikationen/details/global-health-strategy-of-the-german-federal-government.html> (erişim tarihi: 30 Temmuz 2025).

4 Michael Bayerlein, Branwen J. Hennig ve Beate Kamp-mann, “2025 Genel Seçimlerinden Sonra Küresel Sağlıkta Almanya'nın Rolü: Hedefler İhtiyaçlarla Uyumlu mu?”, *Global Health Hub Germany* (çevrimiçi), 2 Nisan 2025, <https://www.globalhealthhub.de/en/news/detail/germanys-role-in-global-health-after-the-2025-general-election-are-the-aspirations-matching-the-needs> (erişim tarihi: 30 Temmuz 2025).

Kaldıraç olarak kalkınma işbirliği ve tıbbi tedarik zincirleri

Uluslararası kalkınma işbirliği, bazı devletlerin güç politikası gereğiyle bunu bir araç olarak kullanmaya çalışmasıyla birlikte, giderek artan bir şekilde jeoekonomik rekabetin içine çekilmektedir. Bu durum, dayanıklı sistemlerin geliştirilmesi ve hastalıklarla mücadeleyle yakından bağlantılı olan küresel sağlık politikası için de geçerlidir. Mali destek, sıklıkla siyasi veya ekonomik koşullara bağlanmaktadır. Yapısal güç dengesizliği, bağışçı ülkelerin katılımlarını bir baskı aracı olarak kullanmalarına olanak tanıyor — örneğin hammadde ve ticaret anlaşmalarını kabul ettirmek veya sadakat talep etmek için. 2020 itibarıyla, ABD’nin en önemli 15 ticaret ortağından 11’i, sağlık sektörü de dahil olmak üzere, bir zamanlar ABD’nin dış yardımından yararlanmıştı.⁵

Bu araçsallaştırma, özellikle COVID-19 salgını sırasında belirginleşti. Çin, Sağlık İpek Yolu kapsamında ekonomik bağları özellikle genişleterek aşı diplomasisi yürüttü.⁶ Buna, örneğin Afrika Hastalık Kontrol ve Önleme Merkezleri gibi kurumların kurulmasına verilen destek de dahildir. Rusya, örneğin Uganda’da olduğu gibi, sağlık sektöründe ikili işbirliğini yoğunlaştırdı. Aynı zamanda, Batılı aktörler Gavi, Aşı İttifakı gibi çok taraflı girişimlerden kısmen çekildi.⁷ Bu durum, uzun vadeli küresel sağlık güvenliğinin yerini kısa vadeli ulusal çıkarların aldığı, küresel sağlığa ilişkin artan işlemsel anlayışı yansıtmakta ve bu yaklaşımın derinleşmesini teşvik etmektedir.

Güç siyasetinin piyasaya geri dönüşüyle karakterize edilen sağlık politikasının jeoekonomik boyutu,⁸ özellikle açık bir şekilde gözlemlenebilir

⁵ Daniel F. Runde, *Stratejik Rekabet Çağında ABD’nin Dış Yardımı* (Washington, D.C.: Stratejik ve Uluslararası Çalışmalar Merkezi [CSIS], Mayıs 2020), https://csis-website-prod.s3.amazonaws.com/s3fs-public/publication/20514_Runde_ForeignAssistance_v3_FINAL.pdf (erişim tarihi: 30 Temmuz 2025).

⁶ Seow Ting Lee, “Aşı Diplomasisi: Ülke Markalaşması ve Çin’in COVID-19 Yumuşak Güç Oyunu”, *Yer Markalaşması ve Kamu Diplomasisi* 19, no. 1 (2023): 64 — 78, doi: 10.1057/s41254-021-00224-4.

⁷ Maria Cheng, “ABD, Bir Milyardan Fazla Çocuğun Aşılmasını Sağlayan Küresel Grup Gavi’den Fonunu Çekiyor”, *PBS News* (çevrimiçi), 26 Haziran 2025, <https://www.pbs.org/newshour/health/u-s-is-pulling-funding-from-gavi-global-group-that-has-paid-for-more-than-a-billion-kids-to-get-vaccinated> (erişim tarihi: 30 Temmuz 2025).

⁸ Hanns Günther Hilpert ve Sascha Lohmann’ın bu araştırma makalesinin giriş kısmına bakınız, s. 7 ve sonrası.

Tıbbi tedarik zincirlerinde. Hammadde, aktif farmasötik bileşenler veya üretim kapasiteleri üzerinde kontrol sahibi olan ülkeler, bu tedarik zincirlerini (piyasayı) açıkça dış politika baskısı (güç) uygulamak için bir araç olarak kullanmaktadır. İhracat kontrolleri, koruyucu ekipman ve aktif farmasötik bileşenlerde kısıtlıya yol açmıştır. Bileşenlerin üretimi — özellikle de farmasötik bileşikler (başlangıç ve destek malzemeleri ile aktif farmasötik bileşenler) — büyük ölçüde Çin’de yoğunlaştığı için antibiyotik sektörü son derece savunmasızdır.⁹ Hukuki açıdan bakıldığında, meşru koruma tedbirleri ile siyasi baskı arasındaki ayrım genellikle belirsiz görünmektedir. Uluslararası hukuk, yani Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ) hukuku uyarınca, ticaret kısıtlamaları ancak gerekli oldukları ve daha az kısıtlayıcı alternatiflerin bulunmadığı durumlarda izin verilir. Avantajlı ticaret anlaşmaları veya siyasi destek talepleri, diğer hususların yanı sıra tıbbi ürünlerin ihracatını kısıtlamak için kabul edilebilir bir neden değildir. Bu şekilde, DTÖ hukuku prensipte bu önlemlerin artan jeoekonomik kullanımına karşı koyacaktır.

Çin, antibiyotikler, maskeler ve ekipman alanındaki hakim pazar konumunu, dış ve güvenlik politikası çıkarlarını savunmak için bir dış ticaret aracı olarak kullanmaktadır. ABD de sağlık sektöründe giderek daha fazla dış ticaret önlemi almaktadır. Washington, ilaç fiyatlandırmasında diğer ülkelerin “bedavacılık” yaptığını gerekçe göstererek gümrük vergileri uygulayacağını duyurmuştur.¹⁰ Amaç, üretimi ülkeye geri getirerek ve ABD sağlık endüstrisini güçlendirerek tıbbi ve özellikle ilaç ürünlerine erişimi sağlamaktır.

Bu tür önlemler, kurallara dayalı DTÖ sistemine baskı oluşturmaktadır.

Sağlık politikasında savunma ve saldırı araçları

Avrupa Birliği (AB) ve Almanya, çıkarlarını korumak ve

⁹ Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü (OECD), *Pandemi Sonrası Dünyada Tıbbi Tedarik Zincirlerinin Güvence Altına Alınması*, OECD Sağlık Politikası Çalışmaları (Paris, 2024), 19, doi: 10.1787/119c59d9-en (erişim tarihi: 30 Temmuz 2025).

¹⁰ Beyaz Saray, *Amerikalı Hastalara En Çok Tercih Edilen Ülke Reçeteli İlaç Fiyatlandırması Sağlanması*, Yürütme Kararı (Washington, D.C., 12 Mayıs 2025), <https://www.whitehouse.gov/presidential-actions/2025/05/delivering-most-favored-nation-prescription-drug-pricing-to-american-patients/> (erişim tarihi: 30 Temmuz 2025 tarihinde erişilmiştir).

hedeflerini gerçekleştirmektir. Savunma tedbirleri, ilaç üretim kapasitelerinin yeniden ülke içine taşınmasına ve stratejik stoklama sistemlerinin kurulmasına odaklanmaktadır.¹¹ Amaç, dış şoklar karşısında tedarik güvenliğini artırmak ve siyasi etkilere karşı koymaktır. Somut olarak, AB ilaçlar ve kişisel koruyucu ekipman için yerel üretim tesislerinin genişletilmesini teşvik etmektedir. Sübvansiyonlar, kritik kapasiteleri korumayı ve bir kriz durumunda bunları hızla artırabilmeyi amaçlamaktadır. Aynı zamanda, geçici kısıtları gidermek için antibiyotikler, koruyucu ekipman ve ventilatörler gibi stratejik tıbbi malzemelerin koordineli bir şekilde stoklanması da sağlanmaktadır.

Savunmacı sağlık politikası önlemleri, mali ve düzenleyici sınırlarına ulaşmaktadır.

Bu önlemler, özellikle jenerik ilaçlar söz konusu olduğunda, mali ve düzenleyici sınırlarla karşı karşıya kalmaktadır. Kalıcı sübvansiyonlar, zaten baskı altında olan sağlık sistemlerinde mali kısıtlamalara yol açacak ve maliyetleri artıracaktır. Daha yüksek işgücü maliyetleri ise jenerik ilaçların karlılığını tehlikeye atabilir.

Stok biriktirme yalnızca sınırlı bir koruma sağlar ve örneğin son kullanma tarihi geçmiş ürünler nedeniyle yapay kıtlık ve verimsizlik riskini beraberinde getirir.¹² Ayrıca, dış gelişmeler hareket alanını kısıtlamaktadır. Amerika Birleşik Devletleri, iç kapasitesini geri kazanmak ve küresel fiyatlandırmayı etkilemek amacıyla gümrük vergileri ve yeniden sanayileşme teşvikleri yoluyla sağlık sektöründe agresif bir sanayi politikası izlemektedir. Bu durum, Avrupa sağlık sektörü için zorluklar yaratmaktadır.¹³

Kurumsal kapasite geliştirme, teknoloji transferi ve düzenleyici uyum yoluyla saldırgan hedefler izlenebilir. Buna bir örnek, Avrupa Komisyonu tarafından desteklenen ve şu anda kurulmakta olan Avrupa İlaç Ajansı ile Afrika İlaç Ajansı arasındaki ortaklıktır. İkincisi, kararlarını

11 İlaç Kıtlığı ve Güvenliği Yürütme Yönlendirme Grubu'na (MSSG) dayandırılmaktadır, *MSSG'nin Kritik İlaçların Tedarik Zincirlerini Güçlendirmeye Yönelik Önerileri* (Amsterdam: Avrupa İlaç Ajansı, 19 Nisan 2024), https://www.ema.europa.eu/en/documents/other/mssg-recommendations-strengthen-supply-chains-critical-medicinal-products_en.pdf (erişim tarihi: 30 Temmuz 2025).

12 Bu araştırma makalesinde Bettina Rudloff ve Rocco Görhardt'ın katkılarına bakınız, s. 64 ve sonrası.

13 MSSG, *MSSG Tavsiyeleri* (bkz. not 11).

Yeni ilaçların onaylanması konusunda Avrupa İlaç Ajansı'nın standartlarına dayanılması. Dünya Sağlık Örgütü (WHO) bunu "düzenleyici bağımlılık" olarak adlandırmaktadır.¹⁴ Bu amacı desteklemek üzere 2024 yılında, Paul Ehrlich Enstitüsü tarafından yürütülecek eğitimler de dahil olmak üzere 10 milyon avro ayrılmıştır. Uzun vadede, Avrupa standartlarının benimsenmesi bölgesel yapıları ve Avrupa'nın çok taraflı düzendeki konumunu güçlendirmektedir.

Parçalanma riskleri ve stratejik ortaklıkların potansiyeli

Almanya'nın hedeflerine ulaşmak istemesi halinde uluslararası işbirliği Hedefleri arasında pandemilere karşı koruma ve tıbbi tedarik zincirindeki dış bağımlılıkların azaltılması yer almaktadır. Açık stratejik özerklik Avrupa stratejisi, çok taraflılıktan geri çekilme olarak anlaşılmalıdır. Bu strateji, kurallara dayalı bir sistem içinde hareket etme yeteneğini korurken, bağımlılıkları seçici bir şekilde azaltmayı amaçlamaktadır.

Amerika Birleşik Devletleri'ndeki gelişmeler, sağlık politikası stratejilerinin jeoekonomik boyutunu ortaya koymaktadır. Gümrük vergileri, yeniden sanayileşme teşvikleri ve fiyat düzenlemeleri, çoğu Almanya ve diğer AB üye ülkelerinde bulunan çok uluslu şirketler üzerindeki baskıyı artırabilir. Buna eşlik eden fiyatlandırma önlemleri alınmazsa, patent korumalı ilaçlar ve jenerik ilaçlarda kısa vadeli fiyat artışları yaşanma riski vardır. Gelir kaybı üçüncü ülkelerde telafi edilebilir, ancak bu da ulusal sağlık sistemlerinin istikrarını zedeleyebilir.

Bu dış faktörler, kurumsal açıdan parçalanmış bir Avrupa sağlık yönetim yapısıyla çakışmaktadır. Ticaret politikası AB düzeyinde müzakere edilmektedir¹⁵, ancak ilaç fiyatlandırma politikası üye devletlerin sorumluluğunda kalmaktadır. Parçalanmış pazar, tutarlı stratejiler geliştirilmesini zorlaştırmakta ve ilaç şirketlerinin yatırım kararlarını karmaşıklarıyla karşılamaktadır.

14 İlaç Hazırlıkları Spesifikasyonları Uzman Komitesi, "Ek 10: Tıbbi Ürünlerin Düzenlenmesinde İyi Güven Uygulamaları: Üst Düzey İlkeler ve Hususlar", a.g.e., *Ellinci Rapor*, WHO Teknik Rapor Serisi no. 1033 (Cenevre: Dünya Sağlık Örgütü [WHO], Ekim 2021), <https://www.who.int/publications/m/item/annex-10-trs-1033> (erişim tarihi: 30 Temmuz 2025).

15 Bu araştırma makalesinde Peter-Tobias Stoll ve Dorothee Falkenberg'in katkılarına bakınız, s. 43 ve sonrası.

Almanya ve Avrupa Politikası için Öneriler

Tıbbi tedarik zincirlerini güvence altına almak, pandemiye hazırlık ve müdahale kapasitelerini güçlendirmek ve sağlık politikası hedeflerini proaktif bir şekilde takip etmek için Almanya, dayanıklı ve adil bir “Küresel Sağlık Mimarisi 2.0”ün oluşturulmasını hızlandırmalıdır. Bu, liberal jeoekonomi ruhu içinde küresel sağlık, jeopolitika ve ekonomiyi tutarlı bir şekilde birleştiren entegre bir yaklaşım gerektirir.¹⁶ Kritik mallara yönelik ticaret kısıtlamaları gibi kısa vadeli zorlayıcı önlemler yerine, liberal jeoekonomik düşünce, sağlık ortaklıkları gibi uzun vadeli işbirliği araçlarına dayanır.

Temel unsur, düşük ve orta gelirli ülkelerle “ortak kalkınma” anlamında yatay işbirliğinin artırılması olacaktır.¹⁷ Sürdürülebilirlik, bölgesel değer yaratma ve karşılıklı fayda odak noktasında olacaktır. Örneğin Güney Afrika veya Nijerya’da yerel jenerik ilaç üretiminin hedefli bir şekilde teşvik edilmesi, bölgeleri istikrara kavuşturabilir ve küresel tedarik zincirlerinin çeşitlendirilmesini ilerletebilir. Bu tür ortaklıklar aynı zamanda Avrupa sağlık sistemlerinin dayanıklılığını da artırır. Almanya, doğrudan mali katkı sağlamadan teknik danışmanlık yoluyla Afrika’daki aşı üretim kapasitelerini güçlendirmiştir. Düzenleyici işbirliği, Senegal, Güney Afrika ve Etiyopya’daki Avrupa ilaç şirketlerinin yatırımlarını teşvik etmek amacıyla ulusal çerçevelerin reformuna yardımcı olmuştur.¹⁸ Bu şekilde, Almanya, kurulmasını hızlandırmaya yardımcı olmaktadır Afrika İlaç Ajansı’nın bir parçası olarak. Ayrıca, Alman hükümeti Gavi’ye 600 milyon avruluk bir bağış yapacağını duyurdu. Bu çok taraflı girişim, Afrika’daki üreticilerden aşılardan makul fiyatlarla satın alabilir ve bunları kıtanın dört bir yanına dağıtabilir. Bu şirketlerin büyümesi, ülkelere uzun vadeli ihtiyaçlarını karşılama ve sağlıkla ilgili acil durumlara daha hızlı müdahale etme konusunda daha fazla özerklik sağlıyor.

¹⁶ Bu araştırma makalesinde Christian Pfeiffer’in katkısına bakınız, s. 19 ve sonrası.

¹⁷ Inga Carry, *Şili Hammaddede Ortaklık: Sadece Bir Tedarikçiden Daha Fazlası*, SWP Yorum 26/2025 (Berlin: Stiftung Wissenschaft und Politik, Mayıs 2025), doi: 10.18449/2025C26 (erişim tarihi 30 Temmuz 2025 tarihinde erişilmiştir).

¹⁸ Anna Lotte Böttcher ve Katja Pohlmann, “Afrika’da Yerel Aşı Üretimini Desteklemek”, *Kalkınma ve İşbirliği* (çevrimiçi), 10 Ekim 2024, <https://www.dandc.eu/en/article/order-reduce-africas-dependence-global-supply-chains-germany-working-partners-support-local> (erişim tarihi 30 Temmuz 2025).

Almanya ve AB, sağlık sektöründe ABD’nin agresif önlemlerini taklit etmemelidir.

Almanya ve AB, sağlık sektöründe ABD’nin agresif önlemlerini taklit etmemelidir. Belirsiz hukuki durum ve potansiyel istikrarsızlık etkileri, bu tür adımları riskli hale getirmektedir. Bunun yerine, ileriye dönük acil durum planlarına ihtiyaç vardır. Bu, en fazla risk altındaki ürünler için hedefli fiyat kontrolleri gibi savunma amaçlı düzenleme seçeneklerinin incelenmesini de içerir.

Ayrıca, şirketlerin fiyat istikrarını taahhüt etmeleri koşuluyla, dolaylı maliyetleri hafifletmek için geçici sübvansiyonlar da düşünülebilir. Bunun ön koşulu, bu tür önlemlerin AB rekabet hukuku ile uyumlu olup olmadığı ve ne ölçüde uyumlu olduğu konusunda Alman hükümeti, Avrupa Komisyonu ve üye devletler arasında yakın bir koordinasyon sağlanmasıdır.

Üretimi yeniden ülke içine çekmek ve büyük ölçekli stoklama politikaları izlemek yerine, küresel tedarik zincirleri stratejik ortaklıklar yoluyla daha da çeşitlendirilmelidir. Böyle bir yaklaşım, “Küresel Sağlık Mimarisi 2.0” kapsamındaki “ortak geliştirme” ilkesiyle uyumlu olacaktır. Bu, Çin’den yapılan ithalata bağımlılığını azaltmak isteyen Küresel Güney’deki ülkelerle yeni üretim kapasitelerinin ortaklaşa geliştirilmesini mümkün kılacaktır. Bu, her iki taraf için de daha fazla dayanıklılık sağlayacak ve üretimin geri getirilmesi ve ekonomik baskı olmaksızın bağımsız bir Avrupa yolu yaratacaktır.¹⁹

Uzun vadede, Alman hükümeti — özellikle Federal Sağlık Bakanlığı, Federal Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Bakanlığı ile Federal Dışişleri Bakanlığı — çok taraflı sağlık mimarisini güçlendiren girişimleri desteklemelidir. Bu, Gavi ve AIDS, Tüberküloz ve Sıtmayla Mücadele Küresel Fonu gibi mevcut mekanizmalarda Almanya’nın rolünün önemli ölçüde genişletilmesini de içermektedir. Almanya’nın ilaç üretimi ve düzenleyici süreçler alanındaki uzmanlığı, uluslararası alanda inandırıcı ve stratejik bir etki yaratmak için sağlam bir temel sağlayacaktır. Bu potansiyelin tutarlı bir şekilde kullanılması, egemenlik, dayanışma ve dayanıklılığı bir araya getiren bir “Küresel Sağlık Mimarisi 2.0”ün oluşturulmasına katkıda bulunacaktır.

¹⁹ Bkz. Avrupa Toplulukları Konseyi, “İnsanlarda kullanılan tıbbi ürünlerin fiyatlandırılmasını düzenleyen tedbirlerin şeffaflığı ve bu ürünlerin ulusal sağlık sigortası sistemlerinin kapsamına alınması hakkında 21 Aralık 1988 tarihli Konsey Direktifi”, *Avrupa Toplulukları Resmi Gazetesi*, no. L 40 (11 Şubat 1989): 8 — 11, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:31989L0105>.

Angela Stanzel ve Juliana Süß

Uzayda Çin Jeoekonomisi: Askeri Çıkarlar Hakim

Xi Jinping yönetimindeki Çin Halk Cumhuriyeti için uzay alanı büyük stratejik öneme sahiptir. 2022 yılında yayınlanan Uzay Beyaz Kitabı'na göre, Çin uzay programı, Çin Halk Cumhuriyeti'nin ekonomik, bilimsel ve teknolojik gelişimine katkıda bulunmayı, ulusal güvenliğin sağlanmasına yardımcı olmayı, çıkarlarını korumayı ve daha genel olarak "genel gücünü artırmayı" amaçlamaktadır.¹ Pekin, bu programı özellikle inovasyonu teşvik etmek, ordusunu modernize etmek, uzay endüstrisini genişletmek ve bu alandaki uluslararası işbirliğini güçlendirmek amacıyla kullanmayı hedeflemektedir. Xi Jinping için, öngörülen uzay gücü olarak yükseliş, 2049 yılına kadar Çin'i yeniden büyük güç statüsüne kavuşturma "Çin rüyası"nı gerçekleştirme yolunda bir dönüm noktasıdır. Xi'nin "uzay rüyası" (*hangtian meng*), bu genel hedefin bir parçasıdır.²

Çin Halk Cumhuriyeti, 2045 yılına kadar önde gelen uzay gücü (*hangtian qianguo*) olmayı hedeflemektedir. Bu, bu alanda şu anda en güçlü aktör olan ABD'yi geride bırakmak anlamına gelmektedir; ABD'nin statüsü sadece askeri gücüne değil, her şeyden önce

Özel şirketlerin ticari başarıları — Çin'in bu türle rekabetinde önemli bir rol oynayan bir faktör. Uzay faaliyetlerinin (ve bunların sağladığı uydu hizmetlerinin) genellikle stratejik bir öncelik olarak görülmediği Avrupa'nın aksine, Çin uzaydaki varlığını bir süper güç olmanın vazgeçilmez bir unsuru olarak görüyor. Ülkenin uzay gücü olma hedefleri

, beyaz kitapta bahsedilen her bir politika alanında ulaşılması hedeflenen kilometre taşlarında görülebilir. Örneğin, Çin Halk Cumhuriyeti istihbarat amaçlı uyduların yanı sıra uydu önleyici füze geliştirme, Tiangong ("Göksel Saray") uzay istasyonunu daha da donatmak ve Ay'ın arka yüzüne bir uzay sondası indirmek istiyor. Diğer kilometre taşları arasında Çin'in uzay altyapısının genişletilmesi — yer istasyonlarının sayısının artırılması dahil —, uzay endüstrisinin büyümesi (uydu iletişim hizmetlerinin ve şu anda faaliyette olan BeiDou navigasyon uydu sisteminin genişletilmesi yoluyla ve ticarileştirme yoluyla) ve uluslararası ortaklıklar ağının geliştirilmesini içermektedir.

Bu ortaklıklar, kısmen İpek Yolu Girişimi (Kuşak ve Yol Girişimi, BRI) ile iç içe geçmiştir — bu proje, Çin'in küresel ölçekte ekonomik ve siyasi çıkarlarını ilerletmesini sağlayan bir girişimdir. Çinli bilim insanı Shi Yinhong, 2015 gibi erken bir tarihte BRI'yi, Çin'in stratejik bir ekonomik güç olarak arzuladığı statüyü elde etmek için kullandığı bir araç olarak görmüştü. Bu konumdan hareketle, Çin ekonomik etkisini siyasi amaçlar için kullanabilecektir.³ Artık uzayı da kapsayan Çin'in bağlantı ve altyapı girişimleri, Xi Jinping liderliğindeki Çin yönetiminin gücü ve piyasayı nasıl birleştirdiğinin örnekleridir.⁴ Burada, Çin'in bir uzay gücü olma hedefi altta yatan

1 Çin Halk Cumhuriyeti Devlet Konseyi Enformasyon Ofisi, *Çin'in Uzay Programı: 2021 Perspektifi* (Pekin, 28 Ocak 2022), <https://english.news.cn/20220128/6b7a3f42392949778b334ae12a8c93e9/c.html>; Xi ayrıca "Çin rüyasını" gerçekleştirme yolundaki aşamaları da şimdiden tanımlamıştır: "2027 yılına kadar Halk Kurtuluş Ordusu'nun yüzüncü yıl hedeflerine ulaşmak, 2035 yılına kadar ulusal savunma ve silahlı kuvvetlerin modernizasyonunu temelden gerçekleştirmek ve 21. yüzyılın ortasına kadar silahlı kuvvetleri dünya standartlarında bir güce dönüştürmek", bkz. "Xi Odak: PLA, Xi'nin Liderliğinde Dünya Standartlarında Bir Ordu Kurmak İçin Çabalyor", *Xinhua*, 2 Ağustos 2022, <https://english.news.cn/20220802/a1990d2381244c06899751bab3ce739d/c.html> (erişim tarihi: 15 Eylül 2025).

2 "Uzay hayali, Çin'i daha güçlü hale getirme hayalinin bir parçasıdır" (Xi Jinping), alıntı: Tian Shaohui, "Arka Plan: Xi Jinping'in Çin'in Uzay Gelişimi Vizyonu", *Xinhua*, 24 Nisan 2017, http://www.xinhuanet.com/english/2017-04/24/c_136232642.htm (erişim tarihi: 15 Eylül 2025).

3 Shi Yinhong, *China's Complicated Foreign Policy, Avrupa Dış İlişkiler Konseyi*, 31 Mart 2015,

https://ecfr.eu/article/commentary_chinas_complicated_foreign_policy311562/ (erişim tarihi: 15 Eylül 2025).

4 Nadine Godehardt'in katkısına bakınız, s. 30 ve sonrası.

küresel bir güç olma hedefine hizmet etmektedir. Çin'in uzaydaki varlığı, prestij kazanmanın yanı sıra askeri yeteneklerini de genişletmekte ve bu da onun önemli bir uluslararası aktör olarak statüsünü pekiştirmeyi amaçlamaktadır.

Uzay ile kesişim noktasında araçlar ve politika entegrasyonu

BRI, Çin'in küresel konumunu yükseltmek ve yumuşak gücünü yaymak için kullandığı başlıca araçlardan biridir. BRI, altyapının genişletilmesine, yeni pazarların açılmasına ve bağlantılılığın iyileştirilmesine odaklanmaktadır. Dijital İpek Yolu (DSR), BRI'nin bir bileşenidir. Burada odak noktası, örneğin 5G teknolojisi, fiber optik kablolar, uydu yer istasyonları ve mobil ödeme platformlarının yaygınlaştırılması yoluyla küresel dijital altyapının genişletilmesidir. Bu yolla elde edilen artan bağlantı, Çin'in uzay faaliyetlerinin bir yönüdür; bu nedenle DSR'nin genişlemesi, Pekin'in bir uzay gücü olma çabalarına da atfedilebilir. Bu bağlantı, DSR'nin bir başka bileşeni olan *Uzay Bilgi Koridoru* (SIC) projesinde en belirgin şekilde görülmektedir. SIC, BRI ortak ülkeleri arasındaki internet ve telekomünikasyon bağlantılarını güçlendirmeyi amaçlamaktadır. Çin'in artan uzay yetenekleri (uydular, yer istasyonları, telekomünikasyon sistemleri) burada devreye girecektir.

Çin'in uzay gücü olma hedeflerine hizmet eden altyapıların inşası jeopolitik sonuçlar doğurmaktadır.

Yer istasyonlarının inşası da dahil olmak üzere (örneğin 2015'te İran'da ve 2016'da Suudi Arabistan'da) bu tür bir altyapının geliştirilmesi, Çin'in uzay gücü olma hedefleri açısından jeopolitik sonuçlar doğurmaktadır. Çin'in yurtdışındaki yer istasyonları sadece sivil amaçlarla değil, casusluk veya hassas verilerin toplanması gibi askeri amaçlarla da kullanılabilir. İnternet hizmetleri sunmak üzere devasa bir uydu filosu inşa eden Çin, aynı zamanda ABD'li uzay şirketi SpaceX'in küresel liderlik konumuna da meydan okumaya çalışmaktadır — bu konum, şirketin Starlink ağı aracılığıyla hem ekonomik hem de siyasi olarak elinde bulundurduğu bir konumdur.⁵

⁵ Juliana Süß, "Guo Wang: Çin'in Starlink'e Cevabı mı?" (Londra: Royal United Services Institute, 3 Mayıs 2023),

Çin, uzay sektöründe ekonomik ve jeopolitik işbirliğini derinleştirmek için BRI ve DSR kapsamında kurduğu ortaklıkları da kullanıyor. Özellikle odak noktası Afrika'dır; burada Çin Halk Cumhuriyeti, altyapı yoluyla yol bağımlılıkları yaratarak yeni pazarlar açabilir ve uzay hizmetleri sunabilir.⁶

Çin'in Afrika'daki uzay faaliyetleri: Etkinlik alanları

Pekin, Afrika ülkeleriyle halihazırda 20'den fazla ikili uzay ortaklığı anlaşması imzalamıştır. İlgili anlaşmalar genellikle, aynı zamanda ilgili ülkelerde yukarıda bahsedilen altyapının inşasını da öngörmektedir.

Afrika, Çin'e uzay gücü olma hedefleri için hem coğrafi hem de ekonomik açıdan uygun bir sahne sunuyor: Ekvator üzerindeki bazı bölgeler, uzaya ulaşmak için daha az yakıt gerektirdiği için roket fırlatmaları için ideal konumlardır. Cibuti'de bir Çin uzay üssü planlanmaktadır ve 2027 yılında tamamlanması öngörülmektedir. Ancak, üssün faaliyete geçebilmesi için aşılması gereken bazı hukuki engeller bulunmaktadır.⁷ 30 yıllık kullanım süresinin ardından, uzay üssü tamamen Cibuti idaresine devredilecek.

Hukuki açıdan bakıldığında, Çin tarafından inşa edilen yer istasyonları farklı bir durum teşkil etmektedir; zira bu istasyonlar tamamlandıktan sonra bile Çin'in elinde kalacak ve tam olarak hangi radar verilerinin toplandığı ve bu verilerin hangi amaçla kullanıldığı konusunda genel bir şeffaflık eksikliği bulunmaktadır. Bu nedenle Avustralya, İsveç ve Şili gibi üçüncü ülkeler, yer istasyonlarına erişim konusunda Çin ile işbirliğini çoktan sonlandırmıştır.⁸ Öte yandan Namibya'da, Çin tarafından işletilen bir uydu kontrol ve izleme istasyonu

<https://www.rusi.org/explore-our-research/publications/commentary/guo-wang-chinas-answer-starlink> (erişim tarihi: 10 Eylül 2025).

⁶ Bu araştırma makalesinde Nadine Godehard'ın katkısına bakınız, s. 30 ve sonrası.

⁷ Benjamin Silverstein, "Çin'in Uzay Hayali Hukuki Bir Kabustur", *Foreign Policy*, 21 Nisan 2023, <https://foreignpolicy.com/2023/04/21/china-space-law-treaty-djibouti-obock-launch-facility-ost/> (erişim tarihi: 15 Eylül 2025).

⁸ Victoria Samson ve Laetitia Cesari, *Global Counterspace Capabilities Report* (Washington, D.C.: Secure World Foundation, Nisan 2025), <https://www.swfound.org/publications-and-reports/2025-global-counterspace-capabilities-report> (erişim tarihi: 15 Eylül 2025).

2001 yılından beri faaliyette olup, Etiyopya’da da bir merkez daha inşa edilmiştir.⁹Bazı durumlarda teknolojiler ücretsiz olarak sağlanmıştır — örneğin Mısır, bir uydu ve bir uydu montaj tesisi almıştır.¹⁰

Uzaydaki uydu sayısının artması ve uydu hizmetlerinin modern yaşam ve savunma alanlarına giderek daha fazla entegre olması nedeniyle, dünya çapındaki hükümetler uzay kapasitelerini geliştirmeye ve genişletmeye istekli. Çin, birçok Afrika ülkesine uydu pazarlarına erişim imkanı sunarak Çinli şirketlerin mevcut ağları geliştirmesine olanak tanıyor. Örneğin Huawei ve ZTE, Afrika’daki telekomünikasyon altyapısının genişletilmesinde şimdiden öncü bir rol üstlenmiş durumda — Huawei, Afrika’nın 4G altyapısının yüzde 70’ini kurmuştur.¹¹

Altyapı sağlama — ve bunun sonucunda ortaya çıkan teknolojik bağımlılık — Çin’e siyasi baskı uygulama imkânları sunuyor.¹² Bu durum, bilgi akışını izleme, kontrol etme ve hatta kısıtlama fırsatı yaratıyor. Afrika kıtasında yukarıda anlatılan ekonomik projelerle Çin yönetimi, jeoekonomik hareket alanını genişletiyor.

Çin Halk Cumhuriyeti, ABD’nin kalkınma işbirliğinden çekilmesiyle ortaya çıkan mali açıkları ve güç politikasındaki boşluğu doldurma fırsatına da sahip olacak gibi görünüyor. Bu bağlamda Pekin, DSR ve SIC’yi uzay sektöründe hızla genişleyen yetenekler sunan diğer ortaklarla birleştirebilir. Pazar lideri Starlink gibi ABD’li hizmet sağlayıcılar teorik olarak Afrika ülkelerinde de mevcut olsa da (henüz “bağlantısı olmayan” ülkelerle anlaşmaya varılması yeterlidir), hizmetlerin maliyetleri bireysel sun kullanıcılar için tasarlanmıştır ve nispeten yüksektir.¹³

⁹ Joey Roulette, Eduardo Baptista, Sarah El Safty ve Joe Brock, “Trump Dış Yardımı Keserken Çin Afrika’da Uzay İttifakları Kuruyor”, *Reuters*, 11 Şubat 2025, <https://www.reuters.com/investigations/china-builds-space-alliances-africa-trump-cuts-foreign-aid-2025-02-11/> (erişim tarihi: 15 Eylül 2025).

¹⁰ A.g.e.

¹¹ Makena Young ve Akhil Thadani, *Düşük Yörüngeler, Yüksek Riskler: LEO Geniş Bant Rekabetinde Her Şey Ya Da Hiç* (Washington, D.C.: CSIS, 14 Aralık 2022), <https://www.csis.org/analysis/low-orbit-high-stakes> (erişim tarihi: 15 Eylül 2025).

¹² Bu araştırma makalesinde Nadine Godehardt’ın katkısına bakınız, s. 30 ve sonrası.

¹³ Örneğin, Mayıs 2025’te Güney Sudan’ın Juba kentinde bir Starlink terminali kullanmanın en düşük ücreti, donanım için 389 dolarlık tek seferlik bir ücret ve aylık en az

Çin’in uzay programı, pazarlardan çok güce öncelik veriyor

Çin’de, devlet işletmelerinin üstlendiği özel rol nedeniyle, devletin başlattığı uzay faaliyetleri ile ticari projeler birbirinden net bir şekilde ayrıştırılmamaktadır. Aynı durum, sivil ve askeri amaçlar arasındaki ayrım için de geçerlidir. Bu bağlamda, Çin’in uzay programı ve uzay alanını kullanımı, öncelikle askeri çıkarları, yani gözetleme, iletişim, keşif ve muhtemelen yörüngede silah sistemlerinin konuşlandırılmasını hizmet etmektedir. Diğer tüm siyasi faaliyet alanlarında olduğu gibi, Çin Halk Cumhuriyeti uzayı da sivil-askeri bir bakış açısıyla değerlendirmektedir. Bu, SIC dahil olmak üzere uzayla ilgili altyapı projelerini de kapsamaktadır.

Uzay yolculuğu ve uzayın kullanımı, öncelikle Çin’in askeri çıkarlarına hizmet etmektedir.

Çin Halk Cumhuriyeti örneğinde, uzay projelerinin ekonomik ve jeoekonomik boyutları ile güç siyasetinin mantığı arasındaki ilişki — yani iktidar ile piyasa arasındaki ilişki — her zaman “sivil-askeri bütünleşme” kavramı bağlamında değerlendirilmelidir; bu kavram, 2017 yılında Entegre Askeri ve Sivil Kalkınma Merkez Komisyonu’nun kurulmasıyla resmen ulusal bir strateji haline gelmiştir. Bu programı analiz ederken, askeri boyutun en yüksek önceliğe sahip olduğu hemen anlaşılmalıdır: Sivil ve ticari sektörlerin, askeri ve savunma sanayi tabanıyla bütünleşmesi beklenmektedir. Bunun amacı, bilimsel ve teknolojik yeniliklerin askeri gelişmeyi eşzamanlı olarak ilerletmesini ve — özellikle uzay konusunda — uzayla ilgili teknolojilerin ve yatırımların ticari sektörden askeri sektöre aktarılmasını sağlamaktır.¹⁴

“Çift kullanım ikilemi”, uzay faaliyetlerinin pek çok alanında geçerlidir. Örneğin, uydu hizmetleri genellikle sivil kullanımların yanı sıra, uydu donanımında herhangi bir değişiklik yapılmasına gerek kalmaksızın, doğası gereği askeri kullanımlara da sahiptir. Özellikle, esas olarak askeri amaçlarla kullanıldığına inanılan Çin’in Dünya gözlem uyduları, Hint-Pasifik bölgesinde oldukça yaygındır

¹⁴ bkz. Starlink, “Kullanılabilirlik Haritası”,

<https://www.starlink.com/de/map> (erişim tarihi: 22 Temmuz 2025).

¹⁴ Bu araştırma makalesinde Daniel Voelsen’in katkısına bakınız, s. 36 ve sonrası.

bölge. Topladıkları veriler, iklim değişikliği parametrelerini, tarımsal gelişmeleri ve doğal afetlerin boyutunu izlemek için kullanılabilir⁽¹⁵⁾ Ancak, bu verilerle asker hareketlerini ve mobil silah sistemlerinin konuşlandırılmasını da aynı kolaylıkla tespit edebilirler. ABD Savunma Bakanlığı, Çin Halk Kurtuluş Ordusu'nun "uzay üstünlüğü" için çaba gösterdiğini zaten belirtmiştir; zira bu, yörüngede oluşturulan bilgi alanını kontrol etme ve rakiplerin bu alanı kullanmasını engelleme yeteneği kazandıracaktır. Çin, bunun modern bilgi savaşı sahnelerinde başarı için hayati bir ön koşul olduğunun farkındadır.¹⁶ Bu, askeri amaçlara hizmet eden sağlam bir uydu ağı gerektirir. Uzayın sivil (ekonomik) kullanımı, bu öncelikli hedefin altında kalmaktadır.

Bu nedenle Çin, uzay programlarının geliştirilmesinde büyük ölçüde devlet işletmelerine güvenmektedir; özel sektör aktörleri ise sadece küçük bir rol oynamaktadır. Bununla birlikte, uzay faaliyetlerinin ticari yönleri Çin için önemlidir; çünkü kâr odaklı bir uzay endüstrisi kurarak Çin Halk Cumhuriyeti, örneğin uzay hizmetlerinin maliyetlerini düşürebilir, teknolojik inovasyonu teşvik edebilir ve yeni iş imkânları yaratabilir. Bu nedenle Çin, ticari uzay sektörünü 2014 gibi erken bir tarihte özel yatırıma açmıştır.¹⁷ O zamandan beri sektör büyümüş ve bazı önemli atılımlar gerçekleştirmiştir (örneğin uydu fırlatmalarında).¹⁸ Ancak, Çin uzay programının güvenlik politikası açısından hassas olması nedeniyle, bu alandaki özel sektör girişimleri devlet kontrolü altında kalmakta ve devlet tarafından işletilen uzay endüstrisinin yalnızca bir uzantısı niteliğindedir.

15 "Çin Uzay Faaliyetlerine Genel Bakış: 2024 Öngörüler", *New Space Economy* (çevrimiçi), 4 Ekim 2024, https://newspaceeconomy.ca/2024/10/04/china-space-activity-overview-2024-insights/?utm_source=chatgpt.com (erişim tarihi: 15 Eylül 2025).

16 ABD Savunma Bakanlığı, *Çin Halk Cumhuriyeti ile İlgili Askeri ve Güvenlik Gelişmeleri 2024: Kongreye Sunulan Yıllık Rapor* (Washington, D.C., Aralık 2024), <https://media.defense.gov/2024/Dec/18/2003615520/-1/1/0/MILITARY-AND-SECURITY-DEVELOPMENTS-INVOLVING-THE-PEOPLES-REPUBLIC-OF-CHINA-2024.PDF> (erişim tarihi: 15 Eylül 2025).

17 Ulusal Kalkınma ve Reform Komisyonu, *Ulusal Sivil Uzay Altyapısı Orta ve Uzun Vadeli Kalkınma Planı (2015–2025)*, 2015, <https://www.ndrc.gov.cn/xxgk/zcfb/ghwb/201510/W020190905497791202653.pdf> (erişim tarihi: 15 Eylül 2025).

18 Bkz. Yuexia Han ve diğerleri, "Çin'in Ticari Uzay Gelişiminin PIE Analizi", *İnsan ve Sosyal Bilimler İletişimi*, 28 Ekim 2023, <https://www.nature.com/articles/s41599-023-02274-w> (erişim tarihi: 15 Eylül 2025).

Almanya ve Avrupa için çıkarımlar

Avrupa ülkeleri — ve giderek daha özerk bir uzay aktörü haline gelen Avrupa Birliği (AB) de — öncelikle iki önemi ön plana almalıdır: kendi kapasitelerine yatırım yapmak ve şeffaf bir temelde ortaklıklar kurmak. Avrupa, kendi hareket alanını genişletmeli ve mümkün olduğunca ABD gibi AB dışı ülkelere olan bağımlılığını azaltmalıdır. Ülkelerin artık uzay tabanlı bilgi alanına ve uyduların sağladığı hizmetlere — sivil ve ekonomik olduğu kadar askeri olanlara da — son derece bağımlı olduğu tartışmasız bir gerçektir. Örneğin, AB'nin gayri safi milli hasılasının yüzde 10'u yalnızca uydu navigasyonu sayesinde mümkün olmaktadır.¹⁹ Bununla birlikte, uzay tabanlı hizmetler, Avrupa başkentlerinde uzun süredir yatırım gerektiren temel bir hizmetten ziyade, olması iyi olan bir şey olarak görülmüştür. Sonuç olarak, Avrupa yörüngede dağıtık yeteneklere sahiptir, uzay faaliyetlerine nispeten az yatırım yapmıştır ve sadece temel düzeyde bir uzay stratejisine sahiptir. Diğer savunma konularında olduğu gibi, hakim varsayım, yetenek ve süreçlerin ABD tarafından sağlanacağı yönündeydi.

Özellikle ABD'nin desteğine dayanan Avrupa'nın savunma yapısının giderek daha fazla sorgulandığı son derece dinamik bir jeopolitik ortamda, önemli yatırım açıklarının kapatılması gerektiği artık gün yüzüne çıkmaktadır. 2024 tarihli Draghi Raporu, son 40 yıl içinde ABD'nin bu dönemde harcadığı toplam tutarın yalnızca yüzde 15 ila 20'sinin Avrupa uzay sektörüne yatırıldığını zaten belirtmişti.²⁰ Bu nedenle, üçüncü ülkelerle bilgi alışverişi büyük fayda sağlayacaktır. Bu, aynı zamanda, örneğin AB Hükümet Ağ Geçidi'nin uzay bileşeninin genişletilmesi yoluyla, gelecekte işbirliğinin derinleştirilmesi için bir güven temeli oluşturabilir.²¹ Avrupa'daki temel sorun, AB'nin kendisinin hala yeteneklerini geliştirme sürecinde olması ve bazı durumlarda yeterli mali

19 Avrupa Komisyonu, *AB Rekabet Gücü Üzerine Draghi Raporu. Bölüm B: Derinlemesine Analiz ve Öneriler* (9 Eylül 2024), 173, https://commission.europa.eu/document/download/ec1409c1-d4b4-4882-8bdd-3519f86bbb92_en (erişim tarihi: 15 Eylül 2025).

20 A.g.e., 176.

21 Avrupa Komisyonu, "Government Gateway. Government Gateway Stratejisi, Ortaklıklar, Projeler ve Fon Olanaklarının Uygulanmasına İlişkin Bilgiler" (Brüksel, tarihsiz), https://international-partnerships.ec.europa.eu/policies/global-gateway_en (erişim tarihi: 15 Eylül 2025).

kendi kendini özerk bir şekilde konumlandırmak için finansal kaynaklara ihtiyaç duyar. Bu bağlamda, Alman federal hükümetinin kendi yeteneklerinin nerede güçlendirilebileceğini ve nerede hala iyileştirme alanı olduğunu açıkça belirleyen bir plan geliştirmesi de çok önemlidir. Duyurulan Güvenlik ve Savunma için Uzay Stratejisi , doğru yönde atılmış ilk adımdır.

Son derece dinamik bir jeopolitik ortamda, uzay alanında faaliyet gösteren bir aktör olarak Avrupa'nın artık temel yatırım açıklarının kapatılması gerektiği açıktır.

Buna ek olarak, AB ve üye devletleri, üçüncü ülkelere işbirliği teklif etmek ve kendilerini sorumlu ortaklar olarak tanıtmaya fırsatları sunmak için planlar geliştirmelidir. AB'nin uydu hizmetleri sunması ve veri akışları oluşturması, bir güven temeli oluşturulmasına yardımcı olabilir. Kısa süre önce başlatılan Afrika-AB Uzay Ortaklığı Programı, bu yönde atılmış önemli bir ilk adımdır. Proje, AB Küresel Ağ Geçidi girişiminin bir parçasıdır ve öncelikle yeni kurulan Afrika Uzay Ajansı ile ilgili olanlar **da** dahil olmak üzere kapasite geliştirmeyi desteklemekte, AB-Afrika diyalogunu yoğunlaştırmakta ve yerel özel sektörle işbirliğini güçlendirmektedir.²² Çin'in kapsamlı altyapı projeleriyle karşılaştırıldığında, program mütevazı görünmektedir.

Bununla birlikte, AB'ye kendisini güvenilir ve sorumlu bir ortak olarak tanıtmaya fırsatı sunmaktadır.

Üçüncü ülkelerin daha sonraki aşamalarda altyapı projelerine katılabilmesi için, şeffaflık, katılım hakları ve uygun olduğu durumlarda kredi yapıları, Avrupa'nın stratejik özerkliğini kaybetmeyeceği şekilde AB içinde tanımlanmalıdır. Ayrıca, Avrupa ülkeleri diplomatik düzeyde üçüncü ülkeleri daha yakından dahil etmek için daha fazla çaba sarf edebilir: Birleşmiş Milletler bünyesinde silahların kontrolü ve uzayın sürdürülebilir kullanımı konusunda görüşmeler devam etmektedir. Kendi uzay sistemlerine sahip olmayan ülkeler, örneğin uzay enkazı ve mega-konstellasyonlarla ilişkili riskler konusunda özellikle endişelidir. Bu alandaki gelişmeler devam ettikçe, yörünge yakında güvenli ve sürdürülebilir bir şekilde yönetilebilir bir çalışma ortamı olmaktan çıkabilir.

Bu endişeleri ele almak, örneğin çok taraflı forumlarda gündeme getirmek, ancak aynı zamanda

ticari aktörleri davranışlarını değiştirmeye teşvik ederek. İkincisi, ulusal hükümetlerin yasal düzenlemeleriyle en iyi şekilde gerçekleştirilebilir. Öncelikle dayanıklılık, sürdürülebilirlik ve uzay faaliyetlerinin güvenliğine vurgu yapan Avrupa Komisyonu'nun uzay hukuku taslağı, bunu başarma yolunda ilk kilometre taşıdır.²³ Uzayda (henüz) bulunmayan ülkeleri de dahil etmek önemlidir; zira bu, hükümetlerine masada bir koltuk sunar, endişelerinin duyulmasını sağlar ve uzayda sorumlu davranmalarını teşvik eder²⁴ — Çin'in şeffaf olmayan manevraları ve projeleri göz önüne alındığında, bu tutum onunla özdeşleştirilemez.

22 Avrupa Komisyonu, "Afrika-AB Uzay Ortaklığı Programı" (Brüksel, tarihsiz), https://international-partnerships.ec.europa.eu/policies/global-gateway/africa-eu-space-partnership-programme_en (erişim tarihi: 15 Eylül 2025).

23 Juliana Süb ve Vanessa Vohs, "Kein rechtsfreier Weltraum", *Internationale Politik* (çevrimiçi), 8 Temmuz 2025, <https://internationalepolitik.de/en/kein-rechtsfreier-weltraum> (erişim tarihi: 15 Eylül 2025).

24 Bkz. Daniel Voelsen, *Internet from Space: How New Satellite Connections Could Affect Global Internet Governance*, SWP Araştırma Raporu 3/2021 (Berlin: Stiftung Wissenschaft und Politik, Nisan 2021), doi: 10.18449/2021RP03.

Annegret Bendiek ve Tobias Scholz

Dijital ve Siber Politika: AB ve Hindistan'ın Dijital Egemenlik Arayışı

Kendi komşuluk bölgelerindeki jeopolitik gerilimler, kırılgan tedarik zincirleri ve giderek yoğunlaşan teknolojik rekabet göz önüne alındığında, Avrupa Birliği (AB) ve Hindistan dayanıklılıklarını güçlendirmeyi ve hareket alanlarını genişletmeyi hedeflemektedir. 2020 yılında Hindistan ve Çin orduları arasında yaşanan askeri çatışmalardan bu yana, Çin — bir “sistemik rakip” olarak — AB ve Hindistan'ın risk değerlendirmelerinin haline gelmiştir. Jeopolitik bir aktör, alternatif bir üretim merkezi, büyüyen bir satış pazarı ve potansiyel bir ortak olarak Hindistan, Avrupa ile işbirliği açısından yeniden önem kazanmaktadır. Her iki aktör de, örneğin 5G/6G spektrumunun tahsisi ve lisanslanması, yapay zeka (AI) ve siber güvenlik gibi alanlarda güvenilir altyapıya yatırım yapmaktadır. Bu bağlamda Hindistan, sadece büyük bir satış pazarı değil, aynı zamanda büyüyen bir teknoloji ve inovasyon ekosistemi de sunmaktadır. Bu, AB için stratejik öneme sahiptir, zira Birliğin dijital ve teknolojik egemenlik hedefine ulaşma çabalarını desteklemektedir. Dijital egemenlik arayışında, jeoekonomi, jeopolitiğin başka araçlarla devamı olarak anlaşılabilir.

Dijital politika, toplumun, ekonominin ve devletin dijital dönüşümünü şekillendirmeyi içerir. Siber politika ise dijital alanda, özellikle siber uzayda güvenlik ve istikrara odaklanır. Her iki alanın da merkezinde yapay zeka, bulut bilişim, blok zinciri, 5G ve Nesnelerin İnterneti gibi teknolojiler yer alır. Dijital politika, inovasyon ve dijitalleşmenin mümkün hale geldiği elverişli ortamı yaratır.

Siber politika, güven ve güvenliği sağlamak için bu ortamı korur. (Siber politika tarafından sağlanan) güvenlik olmadan, (dijital politika tarafından sağlanan) sürdürülebilir dijitalleşme olamaz — ve dijital inovasyon olmadan modern bir güvenlik politikası olamaz. Hindistan ve AB, egemenliklerini geri kazanmak ve kendi koruma işlevlerini yerine getirmek amacıyla bilgi ve iletişim altyapılarını ve bunların üzerine inşa edilen tüm uygulamaları düzenlemektedir.

egemenliklerini geri kazanmak ve kendi koruma işlevlerini yerine getirmek amacıyla düzenlemektedirler.¹

Hem AB'de hem de Hindistan'da, son yıllarda bir yandan daha açık bir ekonomi politikası ile diğer yandan ulusal güvenlik ve iç pazarın korunması gereklilikleri arasında temel bir çelişki daha da keskinleşmiştir. Sonuç olarak, daha fazla egemenlik ve stratejik karşılıklı bağımlılık elde etme çabaları şu anda ivme kazanmaktadır.² Dijital teknolojilerin mevcudiyeti, AB ve Hindistan'ın güvenlik ve ekonomi politikasında hareket etme kapasitesi için kilit bir güç kaynağıdır.³ Bu, her şeyden önce, gelişmiş teknolojilere erişimi de içermektedir

1 Bkz. Annegret Bendiek ve Isabella Stürzer, “Neofunktionalistische Mechanismen der digitalen Agenda: Von der Digitalmarktintegration zur externen Wirkung europäischer Cyberpolitiken”, *Stand der Integration*, ed. Raphael Bossong ve Nicolai von Ondarza, SWP-Studie 11/2024 (Berlin: Stiftung Wissenschaft und Politik, Nisan 2024), 63 — 72, doi: 10.18449/2024S11; Hindistan için bkz. Soumya Awasthi ve Abhishek Sharma, *Bilgi Savaşı Çağında Hindistan'ın Siber Hazırlığını Yeniden Düşünmek* (Yeni Delhi: Observer Research Foundation, Mayıs 2025), <https://www.orfonline.org/expert-speak/rethinking-india-s-cyber-readiness-in-the-age-of-information-warfare> (erişim tarihi: 5 Ağustos 2025).

2 İlgili tüm dijital politika mevzuatına genel bir bakış için bkz. Kai Zenner, J. Scott Marcus ve Kamil Sekut, *Dijital Dünya için Uluslararası Hukuki ve Politik Araçlar Veri Seti* (Brüksel: Avrupa Politika Araştırmaları Merkezi, Mayıs 2025), https://www.ceps.eu/ceps-publications/a-dataset-of-international-legal-and-policy-instruments-for-the-digital-world/?mc_cid=a9b38fe64f&mc_eid=ce07fd0dad (erişim tarihi: 5 Ağustos 2025).

3 Bkz. Eric Rosenbach, Lea Baltussen, Eleanor Crane ve Ethan Kessler, *Kritik ve Gelişen Teknolojiler Endeksi* (Cambridge, MA: Harvard Kennedy School, Belfer Bilim ve Uluslararası İlişkiler Merkezi, Haziran 2025), <https://www.belfercenter.org/critical-emerging-tech-index> (erişim tarihi: 5 Ağustos 2025 tarihinde erişilmiştir). Dijital ortaklıkların önemi hakkında bkz. Maria Niestadt, “The EU's Digital Partnerships” (Avrupa Parlamentosu Araştırma Servisi, 6 Haziran 2025), <https://eprthinktank.eu/2025/06/06/the-eus-digital-partnerships/>

donanım (ör. yarı iletken yongalar, bilgi teknolojisi ve ağ altyapısı) ve yazılım (ör. dijital platformlar ve uygulamalar) ile birlikte yapay zeka, kuantum bilişim ve blok zinciri gibi kilit teknolojilerdeki uzmanlık. İnovasyonlar — ve bunların sağladığı yetenekler ve uygulama alanları — yüksek düzeyde siber güvenlik ihtiyacını sürekli olarak artırmaktadır. Bu gelişmeler, devletlerin günümüzde dijital teknolojileri sadece ticarete konu olan mal ve hizmetler olarak değil, giderek artan bir şekilde güç ve risk kaynakları olarak da algılamasına katkıda bulunmaktadır.⁴

AB ve Hindistan, uzun yıllardır teknolojik ve dijital egemenliklerini güçlendirme politik hedefini takip etmektedir.⁵ Temel dışsal etkenler arasında Çin-ABD çatışması gibi yapısal koşullar ile Asya ve Avrupa'daki bölgesel çatışmalar yer almaktadır. Ancak, AB ve Hindistan'ın dijital egemenlik arayışının içsel etkenleri önemli ölçüde farklılık göstermektedir. Avrupa içinde AB, tam entegre bir (dijital) tek pazar oluşturmaya odaklanmaktadır. Dış ilişkilerinde ise risk azaltma, yeniden yerelleştirme ve dost ülkelerle iş birliği gibi ticaret politikası yaklaşımlarını benimsemektedir. Bunu, dijital tek pazarın istikrarını korumak amacıyla temel tedarik ve değer zincirlerini çeşitlendirmek ve kaynaklara erişimi genişletmek için yapmaktadır.⁶ Çin ile rekabeti göz önüne alındığında, Hindistan da en önemli tedarikçisinden daha bağımsız hale gelmek amacıyla *risk azaltma* ve *üretim faaliyetlerini yeniden ülke içine taşıma* politikası ve,

(erişim tarihi: 5 Ağustos 2025); Hindistan için bkz. Sauradeep Bag, *From BharatNet to Starlink: Rewiring India's Digital Future* (Yeni Delhi: Observer Research Foundation, Mayıs 2025), <https://www.orfonline.org/expert-speak/from-bharatnet-to-starlink-rewiring-india-digital-future> (erişim tarihi: 5 Ağustos 2025).

4 Bunun temelini oluşturan eser: Sheila Jasanoff, ed., *States of Knowledge: The Co-production of Science and the Social Order* (Londra: Routledge, 2004).

5 AB ile ilgili dijital egemenlik kavramı hakkında bkz. Annegret Bendiek ve Jürgen Neyer, "Europas digitale Souveränität. Bedingungen und Herausforderungen internationaler politischer Handlungsfähigkeit", in *Demokratietheorie im Zeitalter der Frühdigitalisierung*, ed. Michael Oswald ve Isabelle Borucki (Wiesbaden: Springer VS, 2020), 103 — 25, doi: 10.1007/978-3-658-30997-8_6.

6 AB mevzuatına genel bir bakış için bkz. J. Scott Marcus, Kamil Sekut ve Kai Zenner, *Dijital Dünya için AB Mevzuatı Veri Seti* (Brüksel: Bruegel, 20 Temmuz 2023; 6 Haziran 2024 tarihinde güncellenmiştir), <https://www.bruegel.org/dataset/dataset-eu-legislation-digital-world> (erişim tarihi: 5 Ağustos 2025); Emily Benson, Max Bergmann ve Federico Steinberg, *The Transatlantic Tech Clash: Will Europe "De-Risk" from the United States?* (Washington, D.C.: CSIS, Mayıs 2025), <https://www.csis.org/analysis/transatlantic-tech-clash-will-europe-de-risk-united-states> (erişim tarihi: 5 Ağustos 2025).

aynı zamanda en büyük rakibi. Buna ek olarak, Hindistan kendini Avrupa ülkeleri ve ABD'nin "*friend-shoring*" politikasından faydalanan bir ülke olarak konumlandırmaya çalışıyor. Bu anlamda, jeoekonomi burada piyasa politikası araçları vasıtasıyla jeopolitiğin devamı olarak anlaşılabilir.

Karşılaştırmalı dijital egemenlik

AB ve Hindistan, dijital egemenlik hedefinde aynı çizgide yer almaktadır. Ancak, pazar üzerinde daha fazla siyasi kontrol sağlamak amacıyla yürütülen bu çabalar, çok farklı şekillerde ortaya çıkmaktadır. Bu durum, hem pazar düzenlemesinin gerekçelendirilmesi hem de politika kararlarının uygulanması açısından geçerlidir.

AB, Komisyon Başkanı Ursula von der Leyen göreve başlamadan çok önce dijital egemenliğe giderek daha fazla önem vermeye başlamıştı. Bu hedef, 2000'li yıllarda AB'nin kendisini küresel bir aktör olarak kabul ettirme çabalarının bir parçası olarak

AB'nin kendisini küresel bir aktör olarak kabul ettirme çabalarının bir parçası olarak dijital gündemde yer almıştı. Dijital altyapılar, veriler ve teknolojilerle ilgili rekabet gücünü ve etkisini güvence altına almak için AB, üçüncü ülke aktörlerine karşı fiilen bir "stratejik bağımlılık yönetimi"⁷ konseptini izlemektedir. Bunu yaparken AB, bir yandan neoliberal anlayışta Antlaşma'ya dayalı iç pazarın açıklığı ile diğer yandan tek tek şirketlerin elinde bulunan ve pazarı bozabilecek tekel konumuna yönelik otoriter kontrol arasında denge kurmaya çalışmaktadır

Bununla birlikte, von der Leyen'in göreve gelmesinden bu yana "jeopolitik" Avrupa Komisyonu'nun siyasi hırsları artmıştır; bu durum, mevcut Komisyon'un "açık stratejik özerklik" ve "dijital ve teknolojik egemenlik" ilkelerinde de yansıtılmaktadır.

Dijital ve teknolojik egemenlik, Avrupa'daki büyük sanayi derneklerinin de temel ilkelerinden biri haline gelmiştir.

Dijital ve teknolojik egemenliğin peşinde koşmak, sadece ulusal sanayi politikasında değil, aynı zamanda büyük sanayi dernekleri arasında da bir slogan haline gelmiştir

7 Annegret Bendiek, *Yeni Soğuk Savaş Olmasın: Stratejik Karşılıklı Bağımlılığa Bir Şans Verin*, SWP Bakış Açısı (Berlin: Stiftung Wissenschaft und Politik, Kasım 2018), <https://www.swp-berlin.org/publikation/no-new-cold-war-give-strategic-interdependence-a-chance-1> (erişim tarihi: 5 Ağustos 2025).

AB'nin dijital egemenlik anlayışı, içerde entegre dijital pazarlar, bilgiye erişim hakkı ve vatandaşların katılım hakları ile desteklenirken, dışarda yeni ikili ve çok taraflı ortaklıklar yoluyla küresel standartların belirlenmesi ile desteklenmektedir. Bu dinamikler birbirini pekiştirmektedir.⁸ AB-böylece bir ekonomik güç olarak cazibesini kullanarak ve tek pazara erişimi veri koruma ve yapay zeka etiğinden siber güvenliğe kadar Avrupa normlarına bağlayarak, üçüncü ülkelerden gelen piyasa aktörleri karşısında kendisini ilgili bir düzenleyici güç olarak konumlandırmaktadır.⁹

AB tek pazarının temel ilkeleri, Avrupa'nın hem iç hem de dış alanda dijital egemenlik hedefine ulaşmasının temelini oluşturmaktadır. Burada dört temel ilke önemlidir: ayrımcılık yapmama, karşılıklı tanıma, AB hukukunun doğrudan etkisi ve hukuka uyumu sağlamak için yaptırımlar ve uygulama mekanizmaları.¹⁰ Bu ilkeler, dijital alan da dahil olmak üzere iç pazardaki tüm piyasa katılımcılarına *tek tip kuralların* uygulanmasını sağlar. Nispette bu, başlangıçta satıcı tarafsızlığını gerektirir; yani piyasa katılımcılarına jeopolitik çıkarlarına bakılmaksızın eşit muamele edilmesini ifade eder.

Bu ilkeler, geçmişte veri koruma ve veri güvenliği konusundaki transatlantik anlaşmazlık sırasında sorgulanmamıştı. Aksine, bunlar AB için ABD karşısında önemli bir güç kaynağı oluşturuyordu, çünkü Google ve Amazon gibi büyük ABD'li hiper ölçekli bulut sağlayıcıları

zon Web Hizmetleri — dünyanın en büyük tek pazarına erişime bağımlıdır. Bu şirketler, özellikle bulut bilişim, veri işleme ve veri depolama alanlarında, Avrupa'da ve dünya çapında kullanılabilen ölçeklenebilir BT altyapıları ve hizmetleri sunmaktadır. Öte yandan, iş modellerini sürdürmek için bu pazara bağımlı olmaları nedeniyle, bunlar sadece altyapı tedarikçileri değil, aynı ölçüde bu pazardan yararlanan taraflar da olmaktadır. 1.¹¹

Buna karşılık Hindistan, dijital ve siber politika alanlarında yalnızca az sayıda düzenleyici hüküm yürürlüğe koymuştur. Şu anda güçlü yazılım ve dış kaynak kullanımı sektörlerine sahip, en hızlı büyüyen G20 ekonomisi olan Hindistan, açık pazar erişiminden büyük fayda sağlamakta ve BT hizmetleri için küresel müşteriler aramaktadır. Donanım ve yapay zeka geliştirmenin tüm alanlarında Hindistan, Çin ve ABD'ye büyük ölçüde bağımlı hale gelmektedir.

2020 yılından bu yana Hindistan'da jeoekonomik bir kayma konusundaki tartışmalar ivme kazanmıştır. Mayıs 2020'de Çin-Hindistan sınırında ölümcül çatışmalar patlak vermiş ve 1962'den beri süren sınır anlaşmazlığını yeniden alevlendirmiştir.

İki ülke arasındaki bölgesel rekabet, Hindistan'ın yürütme organının önemini artırdı. Yürütme organı şu anda, ülkenin Çin'e olan ekonomik bağımlılığını azaltırken aynı zamanda siber güvenliği artıracak yeni araçlar arıyor. Çatışmaların ardından, Çin ile "normal" ticari ilişkilerin yeniden kurulabilmesi için sınır sorununun çözülmesi yönünde siyasi talepler ortaya çıktı. Diğer bir deyişle, jeopolitik çatışma, jeoekonomik eylemlerin kapsamını belirlemekte ve yönlendirmektedir. Bu olaylar, Hindistan'ı savunma işbirliğini çeşitlendirmek amacıyla başta ABD, İsrail ve Fransa olmak üzere bir dizi yeni ortakla daha yakın güvenlik işbirliği arayışına itmiştir. Hindistan ayrıca, öncelikle güvenlik işbirliği yoluyla stratejik ortaklarını Hint-Pasifik bölgesindeki katılımlarını artırmaya teşvik etmek için çalışmaktadır.

Tedarikçilere olan tek taraflı bağımlılıktan kaynaklanan kırılma noktaları üzerine yapılan tartışmalarda, her zaman çift kullanımlı bir niteliğe sahip olan dijital teknolojiler, ekonominin rekabet gücünde kilit bir rol oynamaktadır

⁸ Bkz. Annegret Bendiek ve Isabella Stürzer, "Brüksel Etkisi, Avrupa Düzenleme Gücü ve Siyasi Sermaye: Avrupa Dijital Politika Tartışmasından Brüksel Etkisinin Karşılıklı Olarak Güçlendiren İç ve Dış Boyutlarına Dair Kanıtlar", *Digital Society* 2, no. 5 (2023), doi: 10.1007/s44206-022-00031-1.

⁹ Bkz. Ludovica Favarotto, *Veri, Anlaşmalar ve Ortaklık: Avrupa Birliği'nin Dijital Ticaret Lideri Olarak Yükselişi* (Milano: İtalyan Uluslararası Siyaset Araştırmaları Enstitüsü, Nisan 2025), <https://www.ispionline.it/en/publication/data-deals-and-partnership-the-european-unions-rise-as-a-digital-trade-leader-205847> (erişim tarihi: 5 Ağustos 2025).

¹⁰ Annegret Bendiek, *Avrupa'da Alman Siber Güvenliği*, SWP Çalışma Raporu 01/2023 (Berlin: Stiftung Wissenschaft und Politik, Ocak 2023), https://www.swp-berlin.org/publications/products/arbeitspapiere/Deutsche_Cybersicherheit_in_Europa_BT20012023_Bendiek_AP.pdf (erişim tarihi: 5 Ağustos 2025); Alman Federal Meclisi, "Sachverständige werben für Straffung der Verantwortlichkeiten bei Cybersicherheit", Dijital İşler Komitesi, Kamuya Açık Duruşma (Berlin, 25 Ocak 2023), <https://www.bundestag.de/dokumente/textarchiv/2023/kw04-pa-digitales-928536> (erişim tarihi: 5 Ağustos 2025).

¹¹ Bkz. Meredith Broadbent, *Avrupa ile Transatlantik Dijital Ticarete Dair Tahminler* (Milano: İtalyan Uluslararası Siyaset Çalışmaları Enstitüsü, Nisan 2025), <https://www.ispionline.it/en/publication/reading-tea-leaves-on-transatlantic-digital-trade-with-europe-205861> (erişim tarihi: 5 Ağustos 2025); Nikolaus von Bernuth, "Platform Düzenlemesinde İyi Niyet İlkesi: Dijital Hizmetler Yasası'nın Düzenleme Yaklaşımındaki Değişen Koşullar Üzerine", *Verfassungsblog*, 14 Nisan 2025, <https://verfassungsblog.de/the-premise-of-good-faith-in-platform-regulation-dsa/> (erişim tarihi: 5 Ağustos 2025).

alanlarında. Hem Hindistan hem de AB için dijital ve teknolojik egemenliğin peşinde koşmak, donanım, yazılım ve yapay zeka alanlarında ekonomik ve güvenlik gereklilikleri arasında yeni bir siyasi denge anlamına geliyor.¹²

Donanım

2020 ve 2021 yıllarında yaşanan küresel yarı iletken kıtlığı, otomotiv sektöründen tıbbi teknolojiye kadar pek çok sektörde üretim durmalarına yol açtı ve Avrupa'nın Tayvan, Güney Kore, Japonya, Çin ve Amerika Birleşik Devletleri gibi az sayıdaki Avrupa dışı yarı iletken üreticisi ülkeye ne kadar bağımlı olduğunu ortaya koydu. İşte bu nedenle Avrupa Yarı İletken Yasası hayata geçirildi. Yönetmelik ve Avrupa'nın yarı iletken teknolojisindeki rekabet gücünü ve dayanıklılığını güçlendirmeyi amaçlamaktadır. Bu girişim, 2030 yılına kadar Avrupa'nın küresel çip üretimindeki payını yüzde 20'ye çıkarmayı hedeflemektedir — 2020 yılında Avrupa'nın pazar payının yalnızca yüzde 10 civarında olduğu göz önüne alındığında bu, iddialı bir hedefdir. Bu amaçla, 2030 yılına kadar 43 milyar avrodan fazla kamu ve özel sektör yatırımı harekete geçirilecek ve bu kaynaklarla ("Avrupa için Yonga" girişiminin bir parçası olarak) araştırma kapasiteleri genişletilecek, Avrupa'da yeni yarı iletken fabrikaları kurulacak ve tedarik zincirlerinin daha iyi kontrol edilmesi sağlanacaktır.¹³ Yonga Yasası ayrıca, üye devletleri ve endüstriyi bir araya getirmek ve bir kriz durumunda hızlı ve ortak bir şekilde müdahale etmelerini sağlamak için bir Avrupa yarı iletken koordinasyon mekanizması oluşturdu.

Yarı iletken çiplerin yanı sıra, donanım boyutu telekomünikasyon ve ağ

çalışma altyapısı. AB üye devletleri, 2019 gibi erken bir tarihte, güvenilir olmayan ekipman tedarikçilerinden kaynaklanan riskleri en aza indirmek için AB'nin desteğiyle bir 5G araç seti geliştirdi — bu, açık pazarlar ile güvenlik çıkarları arasında bir denge kurma çabasıdır. Çinli şirketler Huawei ve ZTE'nin üye devletlerdeki 5G/6G spektrum ihalelerinden dışlanması, ayrımcılık yapmama ilkesinin (prensipte, tüm sağlayıcıların tedarik yapmasına izin verilir) ilkesinin, üye devletlerin farklı güvenlik kaygılarıyla kesinlikle çelişebileceğini göstermektedir.¹⁴ AB, üye devletlerin iç pazar mevzuatına uygun olarak kritik ağ altyapılarını güvence altına alabilmeleri için teknik testler ve çeşitlendirme gibi şeffaf kriterler yoluyla bu sorunu çözmeye çalışmaktadır.

Çin ile yaşanan sınır anlaşmazlığının ardından Hindistan, Çinli şirketleri 5G altyapısından dışladı.

Hindistan'da 5G altyapısını çevreleyen politika süreci, dijital ve siber politikada iktidar ve pazarların nasıl yeniden kurgulandığının tipik bir örneğidir. Çinli tedarikçiler Huawei ve ZTE'nin ihale sürecine katılımına başlangıçta hâlâ izin veriliyordu. Ancak Pekin ile süren anlaşmazlık devam ettikçe, Çinli şirketlerin olası katılımına yönelik eleştiriler arttı. Başlıca endişeler, yeni siber güvenlik ve bağımlılık riskleriydi.¹⁵ Çin ile sınır çatışmasında askeri gerginliğin tırmanması bağlamında, Hindistan Güvenlik Kabine Komitesi nihayet 2020'de telekomünikasyon ekipmanı alımına daha sıkı şartlar getirilmesine karar vermiştir.¹⁶ Bu önlem Hindistan Elektronik ve Bilgi Teknolojileri Bakanlığı bünyesindeki Telekomünikasyon Dairesi'nin tedarikçileri

12 Rajat Kathuria ve Amaia Sánchez-Cacicedo, *İymeyi Yakalamak: AB-Hindistan Ticaret ve Teknoloji Konseyi* (Yeni Delhi: Heinrich-Böll-Stiftung, Mayıs 2025), <https://www.boell.de/sites/default/files/2025-06/tapping-into-the-momentum-the-eu-india-trade-and-technology-council.pdf> (erişim tarihi: 5 Ağustos 2025).

13 Dünyanın önde gelen yonga sözleşmeli üreticisi Taiwan Semiconductor Manufacturing Company (TSMC), 2024 yılında, Avrupa Yonga Yasası kapsamında Almanya ve AB'den sağlanan 5 milyar avroluk fonla kuracağını duyurdu. Fransa ve İtalya da yeni yonga fabrikalarına yatırım yapıyor (Avrupalı yarı iletken üreticisi STMicroelectronics'in genişletme çalışmaları), bu yatırımlar genellikle AB programı tarafından eş finansman sağlanıyor. Avrupa, yarı iletken üretiminde ABD'yi (CHIPS and Science Act ile) ve Çin'i (Made in China 2025 stratejisi ile) yakalamak için gerekli ölçeğe ulaşmayı hedefliyor.

14 Bkz. Tim Nicholas Rühlig, *Avrupa'daki "Huawei Serüveni"ne Yeniden Bakış: 6G'nin Yaygınlaştırılması için Almanya'dan Alınacak Dersler*, Notes du Cerfa, no. 187 (Paris: Fransız Uluslararası İlişkiler Enstitüsü [Ifri], 2 Haziran 2025), https://www.ifri.org/sites/default/files/2025-06/ifri_ruhlig_huawei_saga_europe_2025.pdf (erişim tarihi: 5 Ağustos 2025).

15 Bkz. Harsh V Pant ve Aarshi Tirkey, "5G Sorunu ve Hindistan'ın İkilemi", *Orbis* 64, no. 4 (2020): 571 — 88, doi: 10.1016/j.orbis.2020.08.006.

16 Arvind Gupta, *Yeni Ulusal Güvenlik Direktifi Telekom Güvenliğini Güçlendirecek* (Yeni Delhi: Vivekananda Uluslararası Vakfı, 20 Aralık 2020), <https://www.vifindia.org/2020/december/20/the-new-national-security-directive-will-strengthen-telecom-security> (erişim tarihi: 5 Ağustos 2025).

son spektrum ihalelerine katılabilmeleri için önce güvenilirlikleri onaylanmalıydı.¹⁷ İhaleye katılan şirketler arasında yalnızca Huawei ve ZTE onaylanmadı; bu da Hindistan Telekomünikasyon Düzenleme Kurumu'nun Çinli tedarikçilerin ağ kurulumuna katılmalarına izin veremediği anlamına geliyordu. Bu karara yol açan süreç, yürütme organının güçlü konumunu ortaya koymaktadır: Birincisi, yasal normları kendi başına başlatmıştır ve ikincisi, hangi Çinli tedarikçilerin Hindistan'ın 5G ağından dışlanacağına karar verme konusunda münhasır yetkiye sahiptir.

Hindistan ayrıca yarı iletken endüstrisinde kendi kapasitesini geliştirmeye çalışıyor ve böylelikle Pekin karşısında dijital egemenlik hedefini daha da sağlamlaştırıyor. 2021 yılında Yeni Delhi, hükümetin yurt içi araştırma ve üretim tesislerinin inşasını teşvik ettiği "Hindistan Yarı İletken Misyonu"nu başlattı.¹⁸ Dış politika açısından Tayvan ve Amerika Birleşik Devletleri, Hindistan'ın en önemli ortaklarıdır. 2023 yılında ABD ve Hindistan, Yarı İletken Tedarik Zinciri ve İnovasyon Ortaklığı konusunda bir Mutabakat Zaptı imzalamıştır.¹⁹ Bunun sonucunda Micron Technology, Lam Research ve Applied Materials gibi önde gelen ABD şirketleri Hindistan pazarına yatırım yapmaya karar verdi.²⁰ Hindistan ayrıca son zamanlarda Tayvan'dan yatırım çekmeyi başardı. ABD şirketi Foxconn şu ana kadar sadece ilgi göstermiş olsa da, Tayvanlı Powerchip Semi-

Conductor Manufacturing Corporation, Hindistan'da yapay zeka çipleri üretmek üzere Tata Electronics ile bir ortak girişim kurmuştur.²¹ Çin'den *ayrılma konusu* kamuoyunda tartışılrsa da, hammadde ve bileşenlere yönelik yapısal bağımlılıklar devam etmektedir.

Yazılım

Büyük çevrimiçi platformlar, bulut hizmet sağlayıcıları ve veri odaklı hizmetler, AB'deki pazarları ve toplumu giderek daha fazla şekillendirmektedir. Piyasada hakim konumları nedeniyle bu şirketler, iç pazarda "kapı bekçisi" olarak adlandırılan bir konuma sahiptir. Etki mekanizmalarını güçlendiren "amplifikasyon" ve tüketiciler üzerinde hedefli etki yaratmayı sağlayan "mikro hedefleme" yoluyla, toplumların demokratik süreçlerine derinlemesine müdahale edebilmektedirler. AB, iç pazarın entegrasyon politikası gerekliliklerini tüm piyasa katılımcılarına uygulamak için rekabet ve antitröst yasalarını kullanmaktadır. Sonuç olarak, bilgi ve iletişim altyapısının başlıca "kapı bekçileri", AB'nin düzenleyici gerekliliklerinin odak noktası haline gelmektedir.²² Bu pazar, öncelikle ABD şirketleri tarafından domine edilmektedir; bunun yanı sıra belirli alanlarda Çinli sağlayıcılar ve SAP gibi az sayıda Avrupalı yazılım şirketi de bulunmaktadır. AB, inovasyonu teşvik eden ve aynı zamanda serbest rekabet, veri koruma ve tüketici koruma gibi Avrupa değerlerini savunan kendi yolunu bulma konusunda zorlanmaktadır. Seçilen düzenleyici yaklaşım, iç pazar ilkeleriyle uyumlu olarak, esas olarak entegrasyon politikasından kaynaklanmaktadır.

Dijital Piyasalar Yasası (DMA) ve Dijital Hizmetler Yasası, AB'nin dijital stratejisinin temel yasama unsurlarıdır.²³ DMA ile KONSEY,

17 Sujan Chinoy, "Hindistan'ın Telekom Güvenliğine Destek: Yeni Yönerge, Şüpheli Kaynaklardan Gelenler Dahil Yabancı Ekipmanlara Bağımlılığı Azaltıyor", *The Times of India (çevrimiçi)*, 28 Aralık 2020, https://timesofindia.indiatimes.com/blogs/toi-edit-page/boost-for-indias-telecom-security-new-directive-cuts-reliance-on-foreign-equipment-including-from-dubious-sources/?utm_source=chatgpt.com (erişim tarihi: 5 Ağustos 2025).

18 Hindistan Hükümeti, Elektronik ve Bilgi Teknolojileri Bakanlığı, "Hindistan Yarı İletken Misyonu", <https://ism.gov.in/> (erişim tarihi: 5 Ağustos 2025).

19 ABD Ticaret Bakanlığı, "Bakan Raimondo, Yeni Delhi'de ABD-Hindistan Yarı İletken Tedarik Zinciri ve İnovasyon Ortaklığı Mutabakat Anlaşmasını Açıkladı" (Washington, D.C., 15 Mart 2023), <https://www.commerce.gov/news/blog/2023/03/secretary-raimondo-announces-us-india-semi-conductor-supply-chain-and-innovation> (erişim tarihi: 5 Ağustos 2025).

20 Rudra Chaudhuri ve Konark Bhandari, *2022'den 2025'e ABD-Hindistan Kritik ve Gelişen Teknoloji Girişimi (iCET): Değerlendirme, Çıkarılan Dersler ve İleriye Dönük Yol Haritası* (Washington, D.C.: Carnegie Uluslararası Barış Vakfı, 23 Ekim 2024), <https://carnegieendowment.org/research/2024/10/the-us-india-initiative-on-critical-and-emerging-technology-icet-from-2022-to-2025-assessment-learnings-and-the-way-forward?lang=en> (erişim tarihi: 5 Ağustos 2025).

21 Anushka Saxena, "Hindistan-Tayvan Ortaklığının Güncel Dinamikleri", *South Asian Voices*, 2 Nisan 2024, <https://southasianvoices.org/geo-f-in-n-india-taiwan-partnership-04-02-2024/> (erişim tarihi: 5 Ağustos 2025).

22 Anna-Lisa Wirth, "Karanlık Desenlere Gerçek Bir Yasak — Neden Ortak Düzenleme Yeterli Değil?" (Berlin: Hertie School Dijital Yönetişim Merkezi, 11 Nisan 2025), <https://www.hertie-school.org/en/content/detail/content/a-real-ban-on-dark-patterns-why-co-regulation-is-not-enough> (erişim tarihi: 5 Ağustos 2025).

23 Polona Car, "Dijital Piyasalar Yasasının Uygulanması: Mevcut Durum" (Avrupa Parlamentosu Araştırma Servisi, Nisan 2025), [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/ATAG/2025/772826/EPRS_ATA\(2025\)772826_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/ATAG/2025/772826/EPRS_ATA(2025)772826_EN.pdf) (erişim tarihi: 5 Ağustos 2025); von Bernuth, "Platform Düzenlemesinde İyi Niyet İlkesi" (bkz. not 11).

2022 yılında, rekabetin bozulmasını önlemek için sözde “kapı bekçisi” platformlara (örneğin belirli çevrimiçi pazar yerleri, uygulama mağazaları ve arama motorları) yönelik katı gereklilikler getirildi. Örneğin, bu güçlü aktörler artık kendi hizmetlerine haksız bir avantaj sağlayamaz veya rakiplerin erişimini engelleyemez. Her iki yasal düzenleme de tek pazarın ilkelerini pekiştirir: karşılıklı tanıma (AB genelinde tek tip kurallar), ayrımcılık yapmama (kökenine bakılmaksızın tüm büyük aktörler için aynı yükümlülükler) ve uygulanabilirlik (ihlallere yönelik

). Bu platform kuralları, Avrupa şirketlerinin adil pazar fırsatlarına sahip olmasını ve kullanıcıların suistimalden korunmasını sağlar. Ekonomik bağımlılıkların bir güvenlik riski olarak da görüldüğü jeoekonomik bir bakış açısıyla, sıkı düzenleme, diğer şeylerin yanı sıra, Avrupa yaşamının diğer alanlarında teknoloji devlerinin hakimiyetini frenlemeye hizmet eder. Buna göre, Avrupa Birliği Antlaşması'nın 2. maddesi uyarınca dijital egemenlik, Avrupa yasama sürecinde dijital alanların birkaç şirketin şart ve koşullarına göre değil, sivil toplumu da içeren demokratik olarak meşrulaştırılmış kurallara göre şekillendirilmesi gerektiği anlamına da gelir.

Hindistan'da dijital egemenlik arayışı, Çin'den olabildiğince bağımsız yazılım ve internet platformlarını da kapsıyor. Hindistan yönetimi, Çinli yazılım şirketlerinin iç pazarda yer edinmesini zorlaştırmak amacıyla ulusal güvenlik mantığını izliyor.

2020 yazında 200'den fazla Çinli uygulamanın yasaklanması, iki ülke arasındaki askeri sınır anlaşmazlığına Hindistan'ın verdiği tepkinin simgesel bir örneğidir.²⁴ Özellikle TikTok ve WeChat'e getirilen yasaklar, Çin'in küresel platform ekonomisindeki başarısını temsil ettikleri için siyasi mesajlar olarak anlaşılmalıdır.

Yasaklanan uygulamalar arasında, lisansı da “egemenlik ve bütünlük [...], savunma kapasitesi [...], devlet güvenliği ve kamu düzeni” gerekçesiyle iptal edilen Alipay gibi büyük ve önemli dijital hizmet sağlayıcıların ürünleri bulunmaktadır.²⁵ Hindistan,

²⁴ Daniel AJ Sokolov, “Hindistan halihazırda 200'den fazla Çin uygulamasını engelledi”, *heise online*, 26 Kasım 2020, <https://www.heise.de/news/Indien-sperrt-bereits-ueber-200-chinesische-Apps-4971277.html> (erişim tarihi: 5 Ağustos 2025).

²⁵ Hindistan Hükümeti Elektronik ve Bilgi Teknolojileri Bakanlığı, “Hindistan Hükümeti, Hindistan'daki Kullanıcıların 43 Mobil Uygulamaya Erişimini Engelledi: MEITY, Bilgi Teknolojisi Yasası'nın 69A Maddesi Kapsamında Uygulamaları Engelleme Emri Yayınladı”, basın açıklaması (Yeni Delhi, 24 Kasım 2020), <https://pib.gov.in/PressReleaseIframePage.aspx?PRID=1675335> (erişim tarihi: 5 Ağustos 2025).

2025 yılında yine Çinli uygulamalar, yerli tüketicilere ve Pekin'deki hükümete Çin yazılımlarının güvenilmez olduğu sinyali veriyor. Bu önlemler, daha az korumacı olmaları ve güvenlik kaygıları tarafından daha açık bir şekilde motive edilmeleri bakımından Hindistan'ın Çin'e karşı geçmişteki tepkilerinden farklıdır.

Yapay zeka

Yapay zeka, 21. yüzyılın kilit teknolojilerinden biri olarak kabul edilmektedir. Bu alanda ABD ve Çin, şu anda AB'ye göre önemli bir üstünlüğe sahiptir.²⁶ Avrupa, jeopolitik rekabette ikili bir strateji izlemektedir: Yenilikçi yapay zeka geliştirilmesini teşvik ederken, aynı zamanda yapay zekanın Avrupa değerlerine uygun olarak kullanılması için net kurallar belirlemeyi amaçlamaktadır. Bu yaklaşımı nedeniyle AB, Avrupa'daki yapay zeka düzenlemelerinin kitadaki yapay zeka inovasyonuna zarar verebileceği yönünde eleştirilere maruz kalmaktadır. Bununla birlikte, bazıları bu özel ve sektöre özgü yaklaşımların sağlık ve çevre teknolojisi gibi alanlarda pazar liderleri yaratabileceğini savunmaktadır.²⁷

²⁶ Bkz. Benjamin Boudreaux, Gregory Smith, Edward Geist ve Leah Dion, *Yapay Zeka Yönetişimi için Nükleer Tarihten Çıkarılan Dersler* (Santa Monica, CA: RAND Corporation, Mayıs 2025), <https://www.rand.org/pubs/perspectives/PEA3652-1.html>; Felix Sieker, Alek Tarkowski, Lea Gimpel ve Cailean Osborne, *Kamu Yapay Zeka Beyaz Kitabı – Özel Yapay Zeka Hakimiyetine Kamu Alternatifi* (Gütersloh: Bertelsmann Stiftung, Mayıs 2025), doi: 10.11586/2025040; Michael J. D. Vermeer, *Yapay Zeka Gerçekten İnsanları Yok Edebilir mi?* (Santa Monica, CA: RAND Corporation, 9 Mayıs 2025), <https://www.rand.org/pubs/commentary/2025/05/could-ai-really-kill-off-humans.html> (erişim tarihi: 5 Ağustos 2025); Cy McGeady ve Rebecca Riess, *Büyük Güçler Arasındaki Rekabet: Yapay Zeka için Küresel Elektrik Stratejilerinin İncelenmesi* (Washington, D.C.: CSIS, 8 Mayıs 2025), <https://www.csis.org/analysis/great-power-competition-surveying-global-electricity-strategies-ai> (erişim tarihi: 5 Ağustos 2025).

²⁷ Örneğin bkz. Julia Christina Hess, “Şimdilik bir Gigafactory yeter: Büyük düşünmek yerine sağduyulu davranmak!”, *Interface*, 5 Mayıs 2025, <https://www.interface-eu.org/publications/eine-giga-factory-reicht-vorerst-besonnen-statt-gross-denken> (erişim tarihi: 5 Ağustos 2025); Raluca Csematoni, *AB'nin Yapay Zeka Gücü: Düzenlemenin Kaldırılması ile İnovasyon Arasında* (Washington, D.C.: Carnegie Uluslararası Barış Vakfı, Mayıs 2025), <https://carnegieendowment.org/research/2025/05/the-eus-ai-power-play-between-deregulation-and-innovation?lang=en> (erişim tarihi: 5 Ağustos 2025).

AB, etik yapay zeka vizyonunu “ihracat” ediyor: şeffaflık, ayrımcılık yapmama ve insan denetimi.

AB, Yapay Zeka Yasası ile 2024 yılında bu (potansiyel olarak) yıkıcı teknolojiyi düzenlemek için dünyanın ilk kapsamlı yasal çerçevesini oluşturdu. Bu yasama paketi, risk temelli bir yaklaşım etrafında şekillenmiştir: Uygulama alanına bağlı olarak, kademeli gereklilikler geçerlidir. Kabul edilemez risklerle ilişkili yapay zeka (devletin sosyal puanlama için kullandığı yapay zeka sistemleri veya insanlara ciddi zarar verebilecek manipülatif uygulamalar gibi) AB genelinde yasaklanmıştır.

2023 yılından bu yana Avrupa, AI Yasası için AB'nin kapsayıcı politika oluşturma süreçleri aracılığıyla kendisini sadece içeride değil, dışarıda da küresel bir norm belirleyici olarak konumlandırmaktadır.²⁸ Başından beri AB, AI'ya yönelik etik gerekliliklerini (insan merkezli AI) Birleşmiş Milletler, Örgüt Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü (OECD) ve Avrupa Konseyi. Bu sayede, normların oluşturulmasına yönelik küresel süreçleri şekillendirme imkânı bulmuştur. Diğer ekonomik bölgeler bu konuyu hâlâ tartışırken, AB erken adımlar atmış ve somut emsaller oluşturmuştur; zira küresel şirketler, 450 milyon potansiyel tüketiciyi dışlamak istemiyorlarsa, yapay zeka ürünlerini AB standartlarına uydurmak zorunda kalacaklardır. Bu anlamda AB, etik yapay zeka vizyonunu — yani şeffaflık, ayrımcılık yapmama ve insan denetimi — diğer bölgelere “ihracat” etmektedir. Bu da AB'ye küresel teknoloji yönetiminde yumuşak güç ve etki sağlamaktadır.

Mevzuatla paralel olarak, Avrupa Komisyonu güvenilir yapay zekanın geliştirilmesini ve yaygınlaştırılmasını teşvik etmek amacıyla Yapay Zeka İnovasyon Paketi ve test ortamları (sandbox'lar) gibi girişimler başlatmıştır. Amaç, “Avrupa'da üretilen güvenilir yapay zeka” ifadesini ürün güvenliği için bir kalite damgası haline getirmektir. Büyük bir pazarda (örneğin Kaliforniya) uygulanan sıkı düzenlemeler, dünya çapındaki şirketlerin pazara erişimlerini sürdürmek için daha yüksek standartları benimsemelerine yol açabilir (“Kaliforniya etkisi”). Bu bağlamda, kullanıcılar ve şirketler güvenebilecekleri AI çözümlerini tercih ettikleri için, daha yüksek AI ürün standartlarının rekabet avantajı ile el ele gittiği varsayılabilir. AB'nin erken gündem

²⁸ Avrupa Komisyonu, İletişim Ağları, İçerik ve Teknoloji Genel Müdürlüğü, “AI Act”, <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/policies/regulatory-framework-ai#:~:text=The%20AI%20Act%20is%20the,play%20a%20leading%20role%20globally> (erişim tarihi: 5 Ağustos 2025).

Bu düzenleme, ekonomik kaygılardan ziyade Temel Haklar Şartı ve birincil hukukun gerekliliklerinden büyük ölçüde esinlenmiştir. Son yıllarda, Llama ve Mistral gibi büyük dil modelleri (LLM) olarak bilinen yapay zeka destekli yalnızca birkaç üretken dil modeli Avrupa pazarında yer edinebilmiştir. DeepL'in çeviri hizmeti bunun iyi bir örneğidir.

Hindistan, AB gibi, yapay zeka geliştirme alanında ABD ve Çin gibi küresel devlerle aynı hızda ilerleyememektedir. Bununla birlikte, son yıllarda açık kaynaklı modellerin menşei ülkeleri arasında ABD'nin hemen ardından ikinci sıraya yerleşmiştir. Hindistan, 2026 Yapay Zeka Etki Zirvesi'ne ev sahipliği yapacak ülke olarak, yapay zeka alanındaki hedeflerini ve vizyonunu kısa süre önce dünyaya sunmuştur. Bununla birlikte, henüz hiçbir Hintli şirket, örneğin ChatGPT veya DeepSeek ile rekabet edebilecek bir LLM yaratabilmiş değildir.²⁹ 2025 yılının başlarında başlatılan Hindistan Yapay Zeka Mısyonu ile hükümet, Hindistan'ın yapay zeka geliştirme ve uygulamada lider bir ülke haline getirmek için ulusal bir program başlattı.³⁰ Belirtilen hedef, kendi modellerini tasarlamak ve diğer ülkelerden, özellikle Çin'den gelen LLM'lerden bağımsız hale gelmektir. Ancak, AI araştırma ve geliştirmesine sadece yaklaşık 1 milyar ABD doları yatırım yapan Hindistan, 137 milyar ABD doları yatırım yaptığını iddia eden ezeli rakibi Çin'in daha da gerisinde kalma riskiyle karşı karşıyadır.³¹ Şubat 2025'te Hindistan Maliye Bakanlığı, çalışanlarının ChatGPT ve DeepSeek'i kullanmasını da yasakladı.³² Bu önlemin ötesinde, Hindistan'ın yapay zekaya yaklaşımı açıkça jeoekonomik değildir; daha çok dijital egemenliği yönetme çabası olarak anlaşılmalıdır. Bu bağlamda,

²⁹ Nestor Maslej ve diğerleri, *Yapay Zeka Endeksi Raporu 2025* (Stanford, CA: Stanford Üniversitesi, AI Endeksi Yönlendirme Komitesi, İnsan Merkezli AI Enstitüsü, Nisan 2025), [https:// hai-production.s3.amazonaws.com/files/hai_ai_index_report_2025.pdf](https://hai-production.s3.amazonaws.com/files/hai_ai_index_report_2025.pdf) (erişim tarihi: 5 Ağustos 2025).

³⁰ Santosh Kumar, Ritu Kataria ve Saurabh Kalia, “Hindistan'ın Yapay Zeka Devrimi: Viksit Bharat'a Giden Yol Haritası”, basın bülteni (Yeni Delhi: Elektronik ve Bilgi Teknolojileri Bakanlığı, Basın Enformasyon Bürosu, Hindistan Hükümeti, 6 Mart 2025), <https://pib.gov.in/PressReleasePage.aspx?PRID=2108810&utm> (erişim tarihi: 5 Ağustos 2025).

³¹ Nikhil Inamdar, “Hindistan Yapay Zeka Alanında Atılım Peşinde — Geride Mi Kalıyor?”, *BBC*, 18 Şubat 2025, <https://www.bbc.com/news/articles/cp8qglr9r74o> (erişim tarihi: 5 Ağustos 2025).

³² “Hindistan Maliye Bakanlığı, Veri Güvenliği Endişeleri Nedeniyle Çalışanları İçin ChatGPT ve DeepSeek'i Yasakladı”, *Firstpost* (çevrimiçi), 5 Şubat 2025, <https://www.firstpost.com/india/indian-finance-ministry-bans-chatgpt-deepseek-for-employees-amid-data-security-concerns-13859900.html> (erişim tarihi: 5 Ağustos 2025).

Ülke ayrıca Batı ülkeleriyle olan ortaklıklarını daha da farklılaştırmak istiyor. Şubat 2025'te, yakın ortağı Fransa ile birlikte uluslararası bir yapay zeka zirvesine ev sahipliği yaptı ve son zamanlarda ABD ve Birleşik Arap Emirlikleri gibi ülkelerle daha kapsamlı bir işbirliği üzerinde anlaşmaya vardı. Bu bağlamda Hindistan, öncelikle güvenli tedarik zincirleri ve doğrudan yabancı yatırımlarla ilgileniyor.

Görünüm

AB ve Hindistan, ikili olarak koordine edilen işgücü piyasası ve büyüme potansiyeli yoluyla dijital konum politikalarını ortaklaşa ilerleterek, yüksek teknoloji üretimi için önemli merkezler olmaya devam edebilecekleri konusunda hemfikir. Hem Hindistan hem de AB, dijital özerklik ve dijital egemenlik arayışlarını, jeopolitik rekabette ekonomik ve pazar güçlerini artırmak için bir çerçeve olarak görüyor.

En büyük fark, güvenlik politikası hususlarına dayanan farklı risk değerlendirmelerinde yatmaktadır. Hindistan'ın durumunda, piyasaya yönelik hükümet müdahalesi, ulusal güvenlik gereklilikleri tarafından daha güçlü bir şekilde motive edilmektedir. Bu mantığa göre, yeni belirsizliklerin dijital ekonomi ve ticaret için yeni bir dalgalanmaya yol açmaması için piyasa önleyici bir şekilde yönlendirilmelidir.

Öte yandan AB, iç pazarın mevcut kırılganlıklarını azaltmak amacıyla, ekonomik gerekçelere dayalı *ex post risk azaltma* yoluyla kilit kaynaklara ve tedarik zincirlerine olan tek taraflı bağımlılıkları çeşitlendirmeye çalışmaktadır. Temelde bu, iç pazarın sözleşmeyle tanımlanmış kurucu ilkelerine uygun olarak piyasa koşullarını optimize etmekle ilgilidir. Digital Compass 2030 gibi önemli yasama paketleri, Avrupa Çip Yasası, DMA ve AI Yasası gibi yasal düzenlemeler ile çok sayıda araç seti, AB'nin "insan merkezli" bir dijital ekonomide küresel lider olma hedefini desteklemektedir.³³

AB ile Hindistan arasındaki ikili koordinasyonun merkezi bir forumu, AB-Hindistan Ticaret ve Teknoloji

33 Avrupa Komisyonu, İletişim Ağları, İçerik ve Teknoloji Genel Müdürlüğü, "İkinci AB-Hindistan Ticaret ve Teknoloji Konseyi'nin Önemli Sonuçları" (Brüksel: DIGIBYTE, 28 Şubat 2025), <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/news/key-outcomes-second-eu-india-trade-and-technology-council#:~:text=In%20line%20with%20their%20shared,of%20both%20economies%20and%20societies> (erişim tarihi: 5 Ağustos 2025).

2023 yılında kurulan Ticaret ve Teknoloji Konseyi (TTC). Şubat 2025'te, her iki taraf da daha fazla birlikte çalışabilir dijital altyapılar oluşturmak ve sınır ötesi dijital işlemler için elektronik imzaların karşılıklı olarak tanınmasını sağlamak üzere belirli işbirliği alanları üzerinde anlaşta.³⁴ Yarı iletken geliştirme ve telekomünikasyon alanlarında, AB ve Hindistan çip tasarımı araştırmaları konusunda işbirliği yapmayı planlamaktadır. Buna ek olarak, AB'nin 6G Akıllı Ağlar ve Hizmetler Endüstri Birliği ile Hindistan'ın Bharat 6G İttifakı arasında bir işbirliği anlaşması imzalandı.

İşbirliği projeleri, ABD ile Çin arasında artan stratejik rekabete yanıt olarak AB ve Hindistan'ın taraf tutmak zorunda kalmadan kendi rekabet avantajlarını geliştirebilecekleri alanlarda, stratejik bağımlılık yönetiminin bir parçası olarak teknolojik inovasyon ve araştırmanın nasıl teşvik edildiğini göstermektedir. Kuşkusuz, dijital politika için çıkış noktaları farklıdır: bir yanda AB'nin liberal, ilkelere dayalı iç pazar mantığı; diğer yanda Hindistan'ın jeopolitik odaklı, iddialı dijital ve siber politikası. Birleşmiş Milletler'deki güvenlik ve güven artırıcı norm belirleme süreçlerine ilişkin ortak girişimler, çok taraflı kurumları korumak için önemli başlangıç noktaları olabilir.³⁵

34 A.g.e.

35 Hannes Ebert, "AB-Hindistan Siber Güvenlik İşbirliğinin Beklentileri ve Tehlikeleri" (German Marshall Fund, tarihsiz), <https://www.gmfus.org/news/prospects-and-perils-eu-india-cybersecurity-cooperation#:~:text=First, the EU and India, health sector and further%20> (erişim tarihi: 5 Ağustos 2025).

Hanns Günther Hilpert ve Pawel Tokarski

Doların Hakim Olduğu Bir Dünyada Para Gücü Siyaseti: Çin, AB ve Merkez Bankası Dijital Para Birimleri

Para ve döviz kuru politikasının amacı ve görevi, paranın iç ve dış değerini korumak ve daha geniş anlamda makroekonomik istikrarı teşvik etmektir. Geçmiş deneyimler, G20 ve OECD ülkelerinin çoğunu, para politikasını siyasi etkilerden korumak amacıyla merkez bankası bağımsızlığını anayasal hukukta güvence altına almaya

. Ancak, bazen ekonomik açıdan öne sürüldüğünün aksine, para politikası münhasıran teknokratik bir alan değildir. Aslında, para ve dövizin ekonomik işlevlerinin ötesinde, siyasi ve dış politika boyutları da vardır.¹ Para arzı ile para ve döviz sistemleri sadece ekonomik meseleler değildir; bunlar aynı zamanda doğası gereği jeoekonomik faktörlerdir.² Bu durum, özellikle bir ulusal para biriminin ülke sınırları ötesinde talep gördüğü ve örneğin ödemeler, yatırımlar veya rezerv tutarları için kullanıldığı durumlarda geçerlidir. Bir para biriminin uluslararası alanda yaygın olarak kullanılması, ihrac eden ülkenin hükümetine politika oluşturma ve uygulama konusunda jeoekonomik bir avantaj sağlar.

Günümüzde uluslararası finans sistemindeki en önemli eğilim, sistemin hızla dijitalleşmesidir. Bu bağlamda, kavramsal olarak teknolojik ilerleme, dijital ağlar ve ulusötesi karşılıklı bağımlılığa dayanan liberal jeoekonomi, paranın küresel rolünü analiz etmek için teorik bir temel sunmaktadır.³ Jeoekonomik amaçlarla uluslararası piyasalarda baskın bir para birimi kullanıldığında, para politikası bir para gücüne dönüşür

¹ Değişim aracı, değer saklama aracı, hesap birimi ve borç ölçüsü olarak.

² Ayrıca bkz. Stefan Eich, *The Currency of Politics: The Political Theory of Money from Aristotle to Keynes* (Princeton, NJ: Princeton University Press, 2022); Jonathan Kirshner, "Money Is Politics", *Review of International Political Economy* 10, no. 4 (2003): 645–6

³ Bu araştırma makalesinde Christian Pfeiffer'in katkısına bakınız, s. 19ff.

siyaset.⁴ Buna örnek olarak olağanüstü finansman avantajlarının kullanılması, kriz zamanlarında dost devletlerin istikrarının sağlanması (veya çatışma durumunda düşman devletlerin hedefli olarak istikrarının bozulması) ve (devlet ve devlet dışı aktörlere karşı) mali yaptırımların kullanılması verilebilir.⁵

Küresel para düzeni, uluslararası finans piyasalarındaki kurallar, gelenekler, kurumlar ve somut olaylar tarafından oluşturulmakta ve şekillenmektedir. ABD dolarının hakimiyeti dikkat çekicidir.⁶ Ancak uzun vadeli eğilim, özellikle ABD para ve döviz kuru politikasının güvenilirliğine dair şüpheler arttıkça, ABD yönetimleri, jeopolitik amaçlar için doların hakimiyetini defalarca iddialı bir şekilde kullanmıştır.⁷ Üçüncü ülkeler, ABD'nin para gücü politikasına karşı savunmasızdır. Bu durum, her ikisi de

⁴ Benjamin J. Cohen, *Currency Power: Understanding Monetary Rivalry* (Princeton, NJ: Princeton University Press, 2015).

⁵ Bkz. Jonathan Kirshner, *Para Birimi ve Zorlama: Uluslararası Parasal Gücün Politik Ekonomisi* (Princeton, NJ: Princeton University Press, 2015); Ulrich Blum, *Ekonomik Savaş. Rekabeti Ekonomik Açından Sonuna Kadar Düşünmek* (Berlin: Springer Gabler, 2020), 745–747, 769–773.

⁶ Doların hakimiyeti konusunda bkz. örneğin Carol Bertaut, Bastian von Beschwitz ve Stephanie Curcuru, *The International Role of – 2025 Sürümü*, FEDS Notları (Washington, D.C.: Federal Rezerv Sistemi Yönetim Kurulu, 18 Temmuz 2025), doi: 10.17016/2380-7172.3856.

⁷ Bkz. örneğin, Benn Steil ve Robert E. Litan, *Financial State-craft: The Role of Financial Markets in American Foreign Policy* (New Haven, CT, ve Londra: Yale University Press, 2006); Sascha Lohmann, "Währungspolitik", *Die Außenpolitik der USA. Eine Einführung*, ed. Thomas Jäger (Wiesbaden: Springer VS, 2017), 203 — 21, doi: 10.1007/978-3-531-93392-4.

Doların konumuna yaklaşan bu aktörlerin, esas olarak jeoekonomik nedenlerle harekete geçen tepkilerinden biri, merkez bankası dijital para birimleri (CBDC'ler) projesidir. Bu girişimlerin temel amacı, teknolojiyi kullanarak kendi para egemenliklerini güçlendirmek ve geliştirmektir.⁸

Bu bağlamda, bu makale, para birimleri uluslararası ödeme ve rezerv aracı olarak ABD dolarıyla giderek daha fazla rekabet eden Avrupa ve Çin'in para gücü politikalarının temellerini, hedeflerini ve araçlarını karşılaştırmalı bir bakış açısıyla ele almakta ve aşağıdaki soruları yanıtlamaya çalışmaktadır: Çin ve AB'nin para politikalarında hangi farklılıklar, kısıtlamalar ve hareket alanları tespit edilebilir ve finansal piyasalar ile devlet iktidarı arasındaki ilişkiler, Avrupa ve Çin'in para gücü politikalarını nasıl etkiler? Son olarak, CBDC projesini örnek olarak, aktif para desteği politikası neye benzer? örnek alındığında nasıl bir hal alır?

Para gücü siyasetinde aktörler olarak Çin ve AB

Uluslararası para düzeninde, tek tek para birimleri kullanım sıklığına göre (değişim ve ödeme aracı, değer saklama aracı ve hesap birimi olarak) sıralanabilir. Ortaya çıkan para hiyerarşisi içinde, euro ve RMB farklı konumlarda yer almaktadır. Euro, ABD dolarından sonra dünyanın en önemli ikinci para birimidir. Bu iki para birimine kıyasla, RMB'nin kullanım alanı ve etkisi mütevazıdır. 2025'in üçüncü çeyreği sonunda, kayıplara rağmen ABD doları hala tüm küresel döviz rezervlerinin yüzde 56,9'unu oluştururken, euro %20,3'lük, RMB ise %1,9'luk bir paya sahipti.⁹ Dolar ayrıca ticarete, döviz işlemlerinde ve borçlanma senetlerinin ihracında da hakimiyetini sürdürmektedir. Euro bu alanda istikrarlı bir şekilde ikinci sırada yer almaktadır,

⁸ Bu araştırma makalesinde Daniel Voelsen'in katkısına bakınız, s. 36 ve sonrası.

⁹ Uluslararası Para Fonu, "Resmi Döviz Rezervlerinin Para Birimi Dağılımı (COFER)", *IMF Verileri*, [https://data.imf.org/en/Data-Explorer?datasetUrn=IMF.STA:COFER\(7.0.1\)](https://data.imf.org/en/Data-Explorer?datasetUrn=IMF.STA:COFER(7.0.1)) (erişim tarihi: 5 Mart 2026).

oysa RMB bu işlemlerin çok küçük bir payını oluşturmaktadır.¹⁰

Euro'nun konumu uzun yıllardır nispeten istikrarlı kalırken, RMB dinamik bir büyüme eğilimindedir.

RMB ve euro'nun ortak bir özelliği, uluslararası kullanımlarının belirli bölgelerle sınırlı olmasıdır. Ancak, uluslararası para birimi hiyerarşisindeki gelişimleri açısından önemli farklılıklar bulunmaktadır. Euro'nun konumu uzun yıllardır nispeten istikrarlı kalmıştır,¹¹ oysa RMB, özellikle ticari ödemelerde kullanılan bir para birimi olarak dinamik bir büyüme yaşamaktadır.

Kurumsal ve siyasi açıdan, euro ve renminbi'nin ödeme aracı olarak dolaşımında olduğu iki para birimi alanı, yapısal olarak birbirinden oldukça farklıdır. Çin, Çin Komünist Partisi'nin (ÇKP) siyasi sistemini ve iktidarını korumaya yönelik merkezi bir devlettir; buna karşılık, merkezi siyasi otoritesi zayıf bir aktör olan AB, 27 egemen devletten oluşmaktadır. Bunların sadece 21'i para birliğine dahildir. Dolayısıyla, her iki tarafın para gücü politikaları birbirinden çok farklıdır. Çin'in açık jeopolitik hırsları varken ve bu hırslarla uyumlu ekonomik ve para gücü politikası hedefleri peşindeyken, Avrupa'da siyasi çeşitlilik ve çok sayıda büyüme modeli, euro'yu daha da uluslararasılaştırmayı amaçlayan tutarlı bir politika oluşturma ve uygulama yeteneğini zayıflatmaktadır.¹² Bir başka zorluk da, AB'de sürece dahil olan aktörlerin sayısının çokluğu ve uluslararası hükümetlerarası ve devlet düzeyindeki aktörler arasında ayırım yapma gereğidir.

Avrupa Komisyonu'nun avronun uluslararası rolünü güçlendirmeye yönelik girişimleri dışında, AB politikası bu konuda pasif kalmaya devam etmektedir.¹³

¹⁰ Atlantik Konseyi, *Dolar Hakimiyeti İzleme Raporu*, <https://www.atlanticcouncil.org/programs/geoeconomics-center/dollar-dominance-monitor/> (erişim tarihi: 24 Eylül 2025).

¹¹ Paweł Tokarski, "Uluslararası Finans Sisteminde Euro: Dolar Dünyasında Gerçeklik Testi", *Integration* 46, no. 4 (2023): 333 — 50.

¹² Paweł Tokarski, *Euro Bölgesinde Ayrışma ve Çeşitlilik: Almanya, Fransa ve İtalya Örneği*, SWP Araştırma Raporu 6/2019 (Berlin: Stiftung Wissenschaft und Politik, Mayıs 2019), doi: 10.18449/2019RP06.

¹³ Paweł Tokarski, *Doların Hakim Olduğu Bir Dünyada Euro: Stratejik Özerklik ve Yapısal Zayıflık Arasında*, SWP

Bunun nedeni, bir para birliği içinde tek para biriminin uluslararasılaşmasının getireceği maliyet ve faydaların dengesiz bir şekilde dağılacaktır. En büyük üye ülke olarak Almanya'nın tutumu bu açıdan oldukça önemli olmuştur. Tek para biriminin ilk günlerinde bile, euro'nun artan uluslararası kullanımının bir yan etkisi olarak değer kazanabileceği ve bunun da Alman ihracatını daha pahalı hale getireceği endişeleri vardı.¹⁴ Ayrıca, para biriminin uluslararası öneminin artması, merkez bankasının istikrar önlemlerine dahil edilmesi gerekliliğini de beraberinde getirir.¹⁵

Buna karşılık, Çin'in başlıca para otoriteleri, RMB.¹⁶ Çin Halk Cumhuriyeti'nin bu konudaki amaçları çok yönlüdür. Yurtdışında RMB ile ticaret yapma, alımlar gerçekleştirme, ödemeler ve yatırımlar yapma, bu amaçla RMB cinsinden krediler alma ya da RMB cinsinden tahviller ihraç etme imkânı, Çin vatandaşlarına, şirketlerine ve kurumlarına önemli ölçüde maliyet ve risklerden, özellikle de kur risklerinden tasarruf sağlayacaktır. Ayrıca, devletin döviz rezervi tutma (ve buna bağlı döviz kuru risklerini üstlenme) üzerindeki baskı ve yükü de azaltacaktır. Potansiyel olarak, Çin ekonomisi makroekonomik istikrar ve mali dayanıklılık kazanabilir ve yurtdışında senyoraaj geliri elde edebilir. Jeoekonomik açıdan, RMB'nin uluslararasılaşması Çin'e para ve maliye politikası egemenliğini koruma ve genişletme (savunma amaçlı) ve ABD karşısında mevcut kırılganlıkları azaltma fırsatı sunmaktadır. Ofansif olarak Pekin, uluslararası finansal ve parasal düzende (Batı'nın aleyhine) kendi hareket alanını ve sonuçları şekillendirme kapasitesini genişletmeyi ve küresel sistemi Çin'in tek partili devlet yapısına daha uygun hale getirmeyi amaçlamaktadır. Çin Halk Cumhuriyeti'nin kurulmasından bu yana, para ve döviz, siyasetin ve politik

güç. Ülkenin kendi para birimi olan renminbi —yani “halkın parası” — Çin'in devlet egemenliğinin, kimliğinin ve milliyetçiliğinin temel taşlarından biridir. Para politikasından sorumlu merkez bankası olan Çin Halk Bankası (PBoC), ÇKP'ye ve onun ideolojisine sadıktır.¹⁷

Bununla birlikte, RMB'nin tutarlı bir şekilde uluslararasılaşması, Çin'in siyasi liderliği için ekonomik maliyetler ve siyasi riskler doğuracaktır. Sınır ötesi sermaye akışlarının serbestleştirilmesi hayati önem taşıyacaktır. RMB'nin tam konvertibilitesi, Çin Halk Cumhuriyeti'nin iç istikrarı için siyasi açıdan kabul edilemez nitelikteki önemli riskler getirecektir. Gayrimenkul sektöründe oluşan balonlar ve çok sayıda zor durumdaki şirket ile aşırı borçlu yerel yönetim birimleri göz önüne alındığında, sermaye kaçışı sonucunda Çin'in başlıca maliye ve para politikası otoritelerinin döviz kurları ve finansal piyasalar üzerindeki kontrolünü yitirdiği kriz senaryoları akla gelebilir. İstikrar ve refahın koruyucusu olarak ÇKP'nin meşruiyeti sorgulanır hale gelir. Bu nedenle, siyasi nedenlerle, konvertibiliteye doğru kararlı bir adım atılmamaktadır. Sonuç olarak, RMB, küresel finans ve döviz piyasalarında Çin'in ekonomik ağırlığına uygun bir rol oynamamaktadır.

Çin para birimine kıyasla euro, konvertibl bir para birimidir ve güçlü hukuki kesinlik, hukukun üstünlüğü ve piyasa şeffaflığı ile karakterize edilen bir ortamda işlev görmektedir. Yüksek düzeyde entegre bir tek pazarın varlığına rağmen, para biriminin uluslararası rolünde merkezi öneme sahip sermaye piyasaları oldukça parçalanmış durumdadır. Avrupa Komisyonu, en geç 2015 yılında bir Sermaye Piyasaları Birliği'ni ilerleteceğini duyurduğundan beri bu sektörü entegre etmek için yoğun çaba sarf etmesine rağmen, bu alandaki ilerleme sınırlı kalmıştır.¹⁸

Aynısı

Araştırma Raporu 2/2024 (Berlin: Stiftung Wissenschaft und Politik, Şubat 2024), doi: 10.18449/2024RP02.

14 Sebastian Dullien, “Küresel Euro'nun Önündeki Alman Engeli”, *Avrupa Dış İlişkiler Konseyi* (çevrimiçi), 30 Ağustos 2018, https://ecfr.eu/article/commentary_german_barrier_global_euro_maas/ (erişim tarihi: 24 Eylül 2025).

15 Marek Dabrowski, “Euro'nun Uluslararası Rolünün Artırılması: Önümüzde Uzun Bir Yol”, CASE Raporları 502 (Varşova: Sosyal ve Ekonomik Araştırma Merkezi [CASE], 2020), <https://hdl.handle.net/10419/261105> (erişim tarihi: 24 Eylül 2025).

16 Hanns Günther Hilpert, *Çin'in Para Birimi Kampanyası: Renminbi'nin Uluslararasılaşması ve Dijitalleşmesinin Getirdiği Zorluklar*, SWP Araştırma Raporu 7/2024 (Berlin: Stiftung Wissenschaft und Politik, Haziran 2024), doi: 10.18449/2024RP07.

17 Knut Benjamin Pifler, “Çin Halk Bankası'nın Tarihi ve Yasal Çerçevesi”, *Central Banking and Finan-*

, ed. Frank Rövekamp, Moritz Bälz ve Hanns Günther Hilpert (Cham ve diğerleri: Springer, 2015), 11 —**2**

18 Bkz. örneğin, Enrico Letta, *Bir Pazardan Çok Daha Fazlası: Hız, Güvenlik, Dayanışma – Tek Pazarı Güçlendirerek Tüm AB Vatandaşları İçin Sürdürülebilir Bir Gelecek ve Refah Sağlamak* (Brüksel: Avrupa Komisyonu, 2024), <https://www.consilium.europa.eu/media/ny3j24sm/much-more-than-a-market-report-by-enrico-letta.pdf> (erişim tarihi: 24 Eylül 2025); Avrupa Finansal Piyasalar Birliği (AFME), *Sermaye Piyasaları Birliği: Temel Performans Göstergeleri – Yedinci Baskı – Rekabetçi Bir Avrupa için Sermaye Piyasalarının Kilidini Açmak*, Kasım 2024, <https://www.>

Sınır ötesi ödeme piyasasına gelince, burada yıllardır ABD şirketlerine olan bağımlılığı azaltmaya yönelik girişimlerde bulunmaktadır. Bu örnekler, parçalanmış karar alma süreçlerine sahip AB'nin piyasa mantığına uygun politikalar uygulamaya koymasının ne kadar zor olduğunu göstermektedir. AB politikası bu piyasa mantığını izleseydi, daha derinlemesine entegre bir sermaye piyasası, örneğin yatırım amaçlı özel sermaye bulma maliyetlerinin düşmesi veya borçlanma maliyetlerinin azalması yoluyla potansiyel olarak muazzam avantajlar sunabilirdi. Ulusal hükümetlerin ve ekonomik otoritelerin çıkarlarının üstesinden gelmenin yanı sıra yasal ve dilsel engelleri aşmanın siyasi maliyeti çok yüksek olmaktadır. Oysa AB finans piyasalarının daha sıkı entegrasyonu, Avrupa finans kurumlarının küresel ekonomide daha önemli bir rol oynamasına yardımcı olacaktır. Bir AB Sermaye Piyasaları Birliği'nde, Avrupa bankaları ve finans kurumları konsolide olabilir, küresel rekabette kendilerini daha iyi konumlandırabilir ve platformlar veya kripto para birimlerinden kaynaklanan pazar konularına yönelik zorluklara daha kolay direnebilirler.

Tablo 1, Çin ve AB'nin para gücü politikalarının temel yönlerini karşılaştırmalı olarak özetlemekte (ve bazı durumlarda tamamlamaktadır).

Para gücü politikasının yeni sahnesi olarak merkez bankası dijital parası

Dijitalleşme süreci, uluslararası finansal ve ekonomik ilişkilerin şekillenme biçimi üzerinde muazzam bir etki yaratmaktadır. Bu etki, dijital finansal hizmetlerin ve kripto para birimleri, sabit paralar ve CBDC'ler gibi yeniliklerin gelişiminde kendini göstermektedir. Merkez bankaları tarafından dijital para birimlerinin yaratılması, jeoekonomik faktörler, özellikle de kendi parasal egemenliklerini güçlendirme arzusu tarafından yönlendirilmektedir.¹⁹ Avrupa ve Çin'de dijital para birimlerinin ve ilgili altyapının geliştirilmesi ABD'nin piyasalardaki gücünü daha da genişlettiği bir dönemde, ABD dolarına bağımlılık konusundaki artan farkındalığa bir yanıt niteliğindedir. Ulusal para otoritelerinin bakış açısından, en büyük

CBDC'nin bir avantajı, yurt içi para sisteminin ihracını, yönetimini ve düzenlenmesini kontrol etmek için bir araç olarak hizmet edebilmesidir. Bu egemenlik, diğer şeylerin yanı sıra, ödeme platformları, kripto para birimleri veya sabit coinler yaratan özel aktörler tarafından giderek daha fazla tehdit altındadır.²⁰

Jeoekonomik faktörler, merkez bankalarını dijital para birimleri yaratmaya itmektedir.

Bir merkez bankası dijital para birimi, teknoloji ve ekonomi politikası açısından para politikasında devrim yaratma potansiyeline sahiptir. Modern teknolojiler, sadece sınır ötesi ve uzun mesafeli ödemeleri gerçek zamanlı olarak güvenli bir şekilde işlemeyi mümkün kılmakla kalmaz, aynı zamanda blok zinciri benzeri teknolojiler kullanarak parayı programlamayı da mümkün kılar. Bu şekilde, transferler varsayımsal olarak belirli koşullara, belirli satın alma amaçlarına bağlanabilir veya bölge veya zamanla sınırlandırılabilir.

Bu, vergi idaresinin verimliliği ve finansal suçlarla mücadele için mevcut araçlar açısından da bir devrim niteliğinde olacaktır. Geleneksel para birimleri genellikle belirli bir coğrafi bölgeyle yakından bağlantılıdır. Euro ve RMB de bölgesel yoğunluğu yüksek ödeme araçlarıdır. Bunların CBDC varyantları, dijital alanda genişleme ve rekabet için yeni fırsatlar yaratmaktadır. Ancak, dijital para birimi projelerinin hem hedefleri hem de geliştirme aşamaları açısından Çin ile Avrupa arasında önemli farklılıklar bulunmaktadır.

Çin ve AB, çeşitli geliştirme aşamalarında olan CBDC'leri piyasaya sürme projelerini aktif olarak sürdürmektedir. İlginç bir şekilde, ABD, Donald Trump'ın seçilmesinden sonra farklı bir yol izlemiştir.²¹

afme.eu/Portals/0/DispatchFeaturedImages/AFME_CMU_KPIs2024_06-1.pdf (erişim tarihi: 24 Eylül 2025).

19 Maria Demertzis ve Josh Lipsky, "Merkez Bankası Dijital Para Birimlerinin Jeopolitiği", *Intereconomics* 58, no. 4 (2023): 173 — 77; Lucia Quaglia ve Amy Verdun, "Merkez Bankası Dijital Para Birimlerinin (CBDC'ler) Jeoekonomisi: Avrupa Merkez Bankası (ECB) Örneği", *New Political Economy* 30, no. 5 (2025): 1 — 13.

20 Nikou Asgari, "AB, ABD'nin Stabilcoin Yasasının Ardından Dijital Euro Planlarını Hızlandırıyor", *Financial Times*, 22 Ağustos 2025.

21 23 Ocak 2025 tarihli Başkanlık Kararnamesi, Amerika Birleşik Devletleri'nde merkez bankası dijital para birimleri (CBDC) üzerine çalışmayı yasaklamakta ve merkez bankası tarafından çıkarılan bu para türünü, finansal sistemin istikrarı ve Amerika Birleşik Devletleri'nin egemenliği için bir tehdit olarak nitelendirmektedir; bkz. "Dijital Finans Teknolojisinde Amerikan Liderliğinin Güçlendirilmesi" (Washington, D.C.: Beyaz Saray, 23 Ocak 2025), <https://www.whitehouse.gov/presidential-actions/2025/01/strengthening-american-leadership-in-digital-financial-technology/> (erişim tarihi: 24 Eylül 2025).

SWP Berlin

Güç Siyasetinin Piyasaya Dönüşü: Jeoekonomik *Zeitenwende*'nin Teorisi ve Uygulaması Nisan 2026

Tablo 1

Para birimi güç politikasının çeşitli yönlerinin karşılaştırılması: Çin ve AB

Yön	Çin	AB (Euro Bölgesi)
Jeoekonomik hedefler	Çin'in istisnacılığı: Savunma: özellikle ABD doları ile ilgili kırılmalıkların azaltılması; Saldırı: uluslararası harekât alanını genişletmek	Bölgesel odak (Avrupa): barış, istikrar, refah; Küresel: liberal, çok taraflı para ve finansal düzenin korunması
Ekonomi politikası hedefleri	Uluslararası ticarete firma düzeyindeki maliyet ve risklerin azaltılması; Dolar rezervi tutma yükümlülüğünün kaldırılması	Büyüme, refah, finansal istikrar, fiyat istikrarı, mali istikrar; yeşil dönüşümün teşvik edilmesi; daha elverişli finansman koşulları
Para gücü politikası hedefleri	Para politikası özerkliği, uluslararası para düzeninin çok kutuplu bir para düzenine dönüştürülmesi, RMB'nin önemli rolü	Euro bölgesindeki çelişkili hedefler, euro'nun uluslararası statüsüyle ilgili olanlar da dahil
Para birimi güç politikasının türü	Aktif	Pasif
Para biriminin uluslararasılaşması	Düşük bir seviyeden kademeli olarak artıyor	ABD dolarından sonra en önemli ikinci para birimi
Temel paydaşlar	Merkez bankası (Çin Halk Bankası, PBoC), Devlet Konseyi, ÇKP	ECB / Eurosystem, Eurosystem'deki en büyük merkez bankaları, Euro grubu, ECOFIN Konseyi, Avrupa Komisyonu, Avrupa Parlamentosu, Avrupa İstikrar Mekanizması, en büyük üye ülkeler (Almanya, Fransa, İtalya)
Başlıca araçlar	Offshore RMB, Sınır Ötesi Bankalararası Ödeme Sistemi (CIPS), döviz takası anlaşmaları, döviz kuru esnekliği, dijital yuan	Geleneksel ve geleneksel olmayan para politikası araçları, özellikle devlet tahvillerinin ikincil piyasasına müdahaleler
Zorluklar	Dönüştürülebilirlik, jeopolitik gerilimler, ekonomik büyümedeki yavaşlama, dönüşüm sürecindeki yanlış adımlar, çelişen hedefler	Ekonomi ve dış politikadaki çelişkili hedefler, yapısal sorunlar, modası geçmiş ekonomi modelleri, kamu borcu, demografik durum

Kaynak: Kendi hazırladığımız grafik.

“2025 GENIUS Yasası” ile Cumhuriyetçi çoğunluk, geleneksel finansal sisteme entegre edilmiş stabilcoinlerin geliştirilmesine öncelik vermeyi tercih etti.²² ABD'nin finansal istikrarı feda ederek iç stabilcoin piyasasının mümkün olan en hızlı büyümesine odaklanması, AB ile ABD arasındaki düzenleme çatışmaları potansiyelini dijital para birimleri alanına kaydırmakla kalmıyor, aynı zamanda AB'nin parasal egemenliğini ve potansiyel olarak finansal istikrarını da tehlikeye atıyor.²³ ABD stabilcoinlerinin çöküşünün Çin ekonomisi üzerinde Avrupa ekonomisine göre daha az yankı uyandırması muhtemel olsa da, Çin'de — örneğin Hong Kong'da — dolaylı olumsuz sonuçların ortaya çıkması ihtimali göz ardı edilemez.

Şu an için, Avrupa'nın dijital euro projesinin hedefleri, dijital euro mevduatlarının kişi başına yaklaşık 3.000 avro ile sınırlandırılması ve paranın programlanabilir hale getirilme seçeneğinin hariç tutulması gereklilikleri nedeniyle ciddi şekilde kısıtlanmaktadır. Çin ile karşılaştırıldığında, Avrupa'da CBDC'ye yönelik ilerleme oldukça mütevazı kalmaktadır (Şekil 1). Çin Merkez Bankası (PBoC), 2014 yılında CBDC çalışmalarına başlamış ve o zamandan beri dijital RMB ödemeleri konusunda zengin bir pratik deneyim biriktirmiştir.

Görünüm: Jeoekonomik eylemin sahnesi olarak dijital para birimleri

Küresel para düzeni açıkça köklü bir dönüşüm geçiriyor. Finans sektörünün hızlı dijitalleşmesi ve ABD dolarına karşı artan şüphecilik, jeoekonomik faaliyetler için yeni bir sahne açıyor.

22 Amerika Birleşik Devletleri Kongresi, *2025 tarihli ABD Stabilcoinleri için Ulusal İnovasyonu Yönlendirme ve Kurma Yasası* (2025 GENIUS Yasası), Kamu Yasası No. 119 — 27, 18 Temmuz 2025, 1582, <https://www.congress.gov/bill/119th-congress/senate-bill/1582/text> (erişim tarihi: 24 Eylül 2025).

23 Paweł Tokarski, *ABD Stabilcoin Düzenlemesi Avrupa Üzerindeki Baskıyı Artırıyor*, SWP Bakış Açısı (Berlin: Stiftung Wissenschaft und Politik, Temmuz 2025), <https://www.swp-berlin.org/publikation/ustablecoin-regulation-increases-pressure-on-europe> (erişim tarihi: 24 Eylül 2025).

Şu an için, piyasanın ataleti ve inandırıcı alternatiflerin bulunmaması nedeniyle ABD doları hâlen baskın para birimi olmaya devam etmektedir.

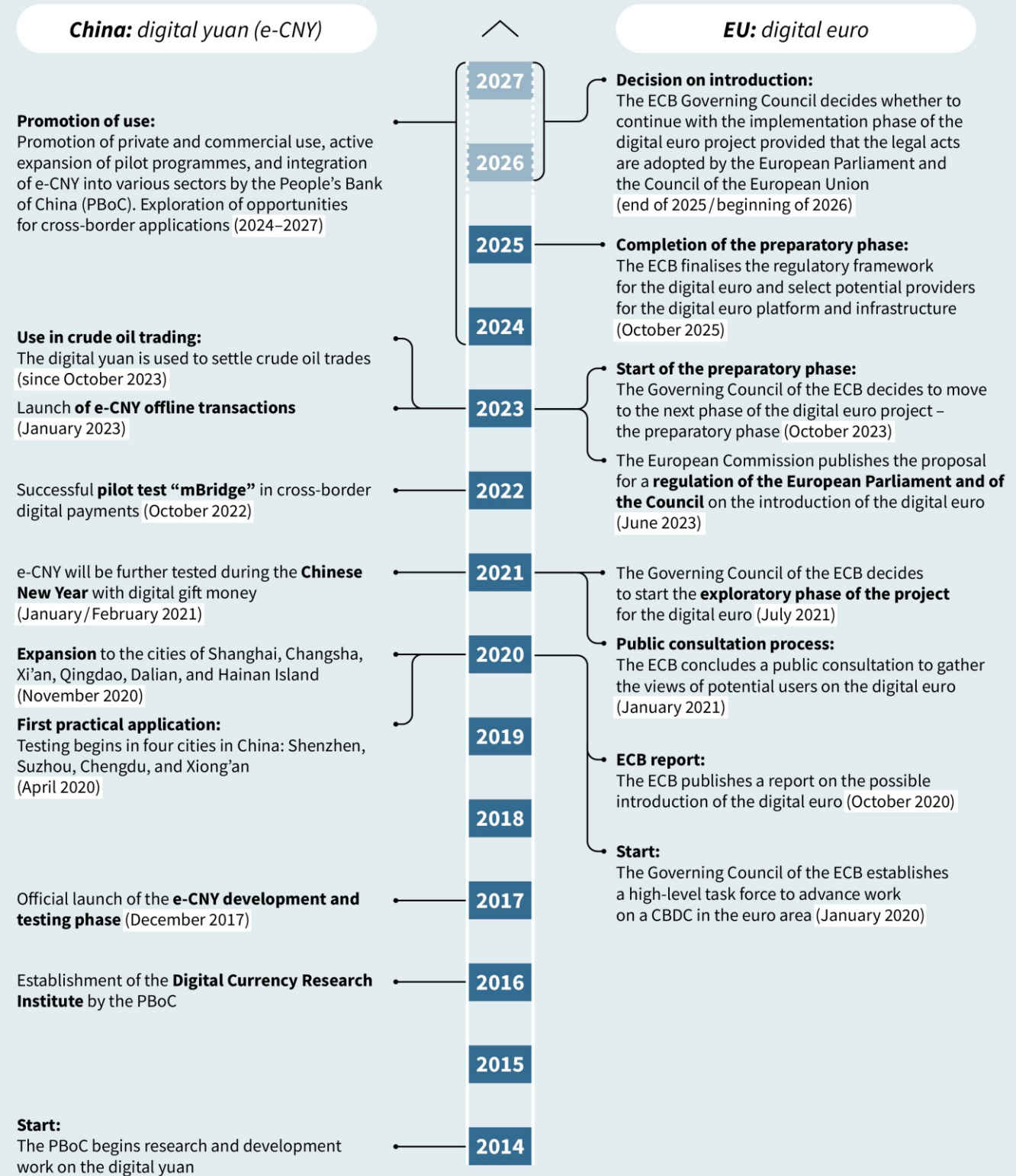
ABD dolarının hakimiyeti, ticarete ve uluslararası emtia piyasalarında ABD'nin öneminin azalması ve ABD ekonomisine ve özellikle de maliye politikasına olan güvenin sarsılması nedeniyle sorgulanmaktadır. Doların ve ABD'nin para politikası, gelecekteki bir finansal krizde istikrar sağlayıcı bir rol oynamaya devam edecektir. Kuşkusuz, dolara sabitlenmiş stabilcoinlerin hızlı gelişimi doların konumunu güçlendirebilir, ancak bu durum aynı zamanda ABD para birimine ve ilgili varlıklara duyulan güveni daha da sarsacak bir finansal kriz riskini de beraberinde getirmektedir. Şu an için, piyasa ataleti ve güvenilir alternatiflerin bulunmaması nedeniyle ABD doları baskın para birimi olmaya devam etmektedir. Ancak, doların üstünlüğü, uluslararası piyasalarda Amerika'nın azalan önemi, ABD para birimine duyulan güvenin azalması, Trump yönetiminin ekonomi politikası ve — her şeyden önce — ABD'nin borç sürdürülebilirliği nedeniyle aşınmaktadır.

Bununla birlikte, her ikisinin de sahip olduğu zayıflıklar — entegre bir Avrupa sermaye piyasasının bulunmaması ve RMB'nin tam olarak konvertibl olmaması — nedeniyle, euro ve RMB'nin yatırım ve rezerv varlıkları olarak rolünü genişletme imkânı oldukça sınırlıdır. Bu nedenle, aktif bir para gücü politikası yürütmeye imkânı sınırlı kalmaktadır. Ne Avrupa ne de Çin, şu anda ABD'nin sahip olduğu finansman avantajlarına ulaşabilmekte, ne de euro ya da RMB, sınır ötesi finansal işlemler için esnek araçlar olarak jeopolitik bir şekilde kullanılabilir. Şu an için Avrupa ve Çin, para politikası konularında stratejik özerkliklerini genişletmeye, mevcut kırılma noktalarını azaltmaya ve uluslararası konumlarını güçlendirmeye çalışabilirler.

Dünya çapındaki para politikası yapıcılarını iki yönlü bir zorlukla karşı karşıyadır: Birincisi, doların azalan hakimiyetine yanıt vermek zorundadırlar; ikincisi, özel ödeme platformlarının artan popüleritesi ve özel olarak çıkarılan para birimlerinin yükselişi karşısında egemenliklerini korumak zorundadırlar. Bu durum, ekonomisi Çin'inkinden çok daha açık olan AB için özel bir zorluk teşkil etmektedir. AB tek pazarı, finansal yeniliklerden faydalanmakla birlikte, bunların olumsuz etkilerine de maruz kalmaktadır ve bu durum düzenleyici önlemler alınmasını gerektirmektedir.

Şekil 1

Milestones: A comparison of the development of central bank digital currencies in China and the EU

Sources: Own representation based on: PBoC, ECB, Finextra, www.centralbanking.com

Stiftung Wissenschaft und Politik (SWP), 2026 | © CC BY 4.0

Bu bağlamda AB, şu öncelikleri belirlemelidir: verilerin korunması, düzenleyici otorite olarak güvenilirliğin sürdürülmesi ve ekonomik açıklığın korunması. Özellikle kişisel verilerin korunmasına verilen önem, AB'ye rekabet avantajı sağlayabilir. Buna karşılık Çin, dijital yuani kendi nüfusunu kontrol etmek, izlemek ve baskı altında tutmak için bir araç olarak kullanacaktır. Ancak her şeyden önce Çin'in dijital RMB'si, maliye ve para politikası seçeneklerini genişletmeyi; dijital sınır ötesi ödeme sistemlerinin geliştirilmesinde ülkeye dış ve sanayi politikasında lider bir rol kazandırmayı; ve gelecekteki Batı finansal yaptırımlarına karşı eylem seçenekleri yaratmayı amaçlamaktadır.

Dünya çapındaki para politikası yapımcıları iki yönlü bir zorlukla karşı karşıyadır: Birincisi, doların azalan hakimiyetine yanıt vermek zorundadırlar; ikincisi ise, özel ödeme platformlarının artan popülaritesi ve özel sektör tarafından çıkarılan para birimlerinin yükselişi karşısında egemenliklerini korumak zorundadırlar. Bu durum, ekonomisi Çin'inkinden çok daha açık olan AB için özel bir zorluk teşkil etmektedir. AB tek pazarı, finansal yeniliklerden faydalanmakla birlikte, düzenleyici önlemler gerektiren bu yeniliklerin olumsuz etkilerine de maruz kalmaktadır. Bu bağlamda AB, şu öncelikleri belirlemelidir: verilerin korunması, düzenleyici otorite olarak güvenilirliğin sürdürülmesi ve ekonomik açıklığın korunması. Özellikle kişisel verilerin korunmasına verilen önem, AB'ye rekabet avantajı sağlayabilir. Buna karşılık Çin ise dijital yuani kendi halkını kontrol etmek, izlemek ve baskı altında tutmak için bir araç olarak kullanacaktır. Ancak her şeyden önce, Çin'in dijital RMB'si maliye ve para politikası seçeneklerini genişletmeyi; dijital sınır ötesi ödeme sistemlerinin geliştirilmesinde ülkeye dış ve sanayi politikasında lider bir rol kazandırmayı; ve gelecekteki Batı finansal yaptırımlarına karşı harekete geçme seçenekleri yaratmayı amaçlamaktadır.

Ayrıca, ulusal para birimi egemenliğinin güçlendirilmesinin ancak küresel finans piyasalarının beklentileriyle uyumlu olması halinde başarılı olabileceği de unutulmamalıdır. Bu beklentiler, sadece bir para biriminin tam konvertibilitesiyle sınırlı kalmaz; aynı zamanda verimli piyasa kurumlarının varlığı, likit sermaye piyasası araçlarının mevcudiyeti ve yeterli bilgi erişimi temelinde risklerin değerlendirilebilmesi gibi unsurları da kapsar. Piyasa mantığına aykırı para ve döviz kuru politikası önlemleri, bir para biriminin küresel ekonomideki önemini artırma konusunda ancak sınırlı bir etkiye sahip olabilir. Bu nedenle, RMB'nin sınırlı konvertibilitesi,

RMB'nin gelecekteki rolü. Parçalanmış sermaye piyasası ve iç pazardaki engeller, avronun uluslararası öneminin artmasının önünde bir engel teşkil edecek gibi görünüyor.

Euro ve RMB'nin uluslararası para birimi hiyerarşisindeki konumu — ve dolayısıyla bu iki para birimiyle para birimi güç politikası uygulama yeteneği — nihayetinde Avrupa ve Çin'in yukarıda özetlenen yapısal engelleri ne ölçüde aşabildiklerine bağlı olacaktır. Avrupa'nın avantajı, uluslararası alanda faaliyet gösteren yatırımcıların, portföylerini çeşitlendirme çabaları kapsamında, Eski Kıta'nın hukukun üstünlüğü çerçevesine, kurumlarına ve şeffaf sistemlerine daha fazla güven duymalarıdır. Çin'in avantajı ise merkezi siyasi sisteminde ve siyasi liderliğin, uluslararası para düzenini kendi tercihlerine uygun şekilde yeniden şekillendirmek için gösterdiği aktif, stratejik ve kararlı çabalarda yatmaktadır.

Armin Haas, Moritz Kapff ve Steffen Murau

Bilanço Dışı Mali Kurumlar, Jeoekonomik Zorlukları Finanse Etmek İçin Mali Alanı Nasıl Genişletebilir?

Bu araştırma makalesindeki bulgular, Almanya Federal Cumhuriyeti'nin giderek artan yeni jeoekonomik zorluklarla karşı karşıya kaldığını ve bunun da daha fazla finansman ihtiyacını beraberinde getirdiğini açıkça ortaya koymaktadır. Bugüne kadar savunma politikası, maliye politikasında köklü değişikliklerin itici gücü haline gelmiştir. Haziran 2022'de Bundeswehr Özel Fonu ile öncü bir araç oluşturulmuştur. Bu, Rusya'nın Ukrayna'ya karşı yürüttüğü saldırı savaşının yarattığı jeopolitik zorlukların üstesinden gelmek amacıyla, Almanya Anayasası'nda yer alan borç frenine yönelik hedefli istisnaların mümkün kılındığı yeni bir dönemin başlangıcı olmuştur. 2025 federal seçimlerinin ardından bir sonraki adım atıldı; yani savunma harcamalarının ilke olarak borç freninden muaf tutulmasına karar verildi. Ancak bu önlemler, Almanya ve Avrupa'nın karşı karşıya olduğu jeoekonomik zorlukların yalnızca bir kısmını ele almaktadır. Bu araştırma makalesinin ikinci bölümündeki diğer katkılar, hammadde güvenliği, enerji politikası ve dijital egemenlik gibi birçok başka alanda da önemli bir eylem ihtiyacı olduğunu göstermektedir.

Mali sistem, jeoekonomik zorluklara yönelik müdahalelerin finansmanı için olanaklar sunmaktadır.

Jeoekonomik uygulamalar bağlamında, maliye politikası, “siyasi hedeflere ulaşmak için ekonomik araçların kullanıldığı” diğer hükümet faaliyet alanları için maddi bir temel oluşturur siyasi hedeflere ulaşmak için kullanıldığı” diğer alanlarda hükümet faaliyetlerinin maddi temeli olarak işlev görür.¹ Yalnızca uygun mali kaynaklarla güvenlik, dış politika ve ekonomi politikası alanındaki zorluklar etkili bir şekilde ele alınabilir. Mali alan sadece ana bütçelerde değil, aynı zamanda “bilanço dışı mali kurumlarda” da bulunur.² Şu tür özel fonlar

Alman Silahlı Kuvvetleri için olanlar bir örnektir, ancak Kreditanstalt für Wiederaufbau (KfW) gibi kalkınma bankaları ve belediye enerji hizmetleri de bu kategoriye girer. Ana bütçeler ve bilanço dışı mali kurumlar birlikte, zaman içinde gelişen ve şu anda on binlerce farklı kuruluştan oluşan bir “mali ekosistem” oluşturur.

Jeoekonomik zorlukların üstesinden gelmek amacıyla, bilanço dışı mali kurumlar ana bütçelerle birlikte önemli bir rol oynayabilir. Bu konu, bugüne kadar tartışmalarda pek dikkat çekmemiştir. Bu nedenle, aşağıdaki bölümde öncelikle federal, eyalet ve belediye düzeylerindeki çok çeşitli bilanço dışı mali kurumları da içeren Almanya'daki mali ekosistem hakkında genel bir bakış sunulmaktadır. Ardından, bilanço dışı mali kurumlar aracılığıyla dış politika ve güvenlik politikasındaki mali alanın nasıl genişletilebileceğine dair iki öneri özetlenmekte ve tartışılmaktadır. Son olarak, mali sürdürülebilirlik ve sistemik finansal istikrar açısından olası önlemler ele alınmaktadır.

Almanya'nın mevcut mali ekosistemindeki bilanço dışı mali kurumlar

Şekil 1, Almanya'nın mevcut mali ekosistemine, bilanço dışı mali kurumların türlerine ve bu kurumları karakterize eden özelliklere ilişkin şematik bir genel bakış sunmaktadır. Şekil, jeo-ekonomik zorlukların üstesinden gelmek için gerekli önlemlerin finansmanına yönelik mali alan sağlayan mali ekosistemin bir parçasını oluşturan 72 farklı kurumu listelemektedir.

Almanya'nın Mali Ekosistemindeki Bilanço Dışı Mali Kurumlar, OBFA-TRANSFORM Çalışma Raporu No. 1 EN (Berlin: Küresel İklim Forumu, Ağustos 2024).

¹ Christian Pfeiffer'in bu araştırma makalesine yaptığı katkının 21. sayfasından alıntı.

² Bkz. Gregor Laudage, Armin Haas, Andrei Guter-Sandu ve Steffen Murau, *Ana Bütçenin Ötesinde Devlet Maliyesi*:

Sınıflandırma çerçevesi üç boyuta sahiptir: bir kurumun yasal statüsü, gelir modeli ve borçlanma kabiliyeti. Referans noktası

, kendi vergi tabanlarına sahip olan ve sermaye piyasasından borç alabilen federal ve eyalet hükümetlerinin ana bütçeleridir.

Birincisi: hukuki statü. Bu boyut, Alman idare hukuku anlayışına dayanmaktadır. Tek tek kademeler, federal ve eyalet hükümetlerinin ana bütçelerine olan yakınlıklarını veya uzaklıklarını yansıtmak üzere dikey eksen üzerinde konumlandırılmıştır. Bir kademe ne kadar aşağıda yer alırsa, ana bütçelere o kadar yakındır. En alt kategori (Kategori I), ana bütçeleri içeren doğrudan devlet idaresini; bir sonraki kategori (Kategori II) ise dolaylı devlet idaresini kapsamaktadır. Kategori III, tamamen veya çoğunlukla Kategori I veya II'deki kurumların sahip olduğu tüzel kişilikleri içermektedir. Kategori IV, Kategori I veya II'deki kurumların azınlık hisselerini içermektedir.

Kategori V, kamuya ait olmayan ancak kamu görevlerini yerine getiren özel hukuk tüzel kişiliklerini içermektedir. Son olarak, Kategori VI kamu hukuku kapsamındaki dini toplulukları içerir.

İkincisi: gelir modeli. Bu boyut da yatay ekseninde ana bütçelere olan yakınlığı veya uzaklığı gösterir. En solda yer alan Kategori 1, kendi vergi tabanına sahip kurumları içerir. Kategori 2 ila 5, ana bütçelerden sağlanan fonlarla finanse edilen kurumları içerir. Kategori 2'de bu, tek gelir kaynağıdır. Kategori 3 ve 4'te, Kategori 3'te kanunla belirlenen, ancak Kategori 4'te bu kategorideki kurumların kendileri tarafından belirlenen harçlar eklenir; Kategori 5'te ise bütçe fonları, kurumların kendi ticari gelirleriyle desteklenir. Kategori 6 ila 9, harçlarla finanse edilen kurumları içerir. Kategori 6 ve 7'de bu harçlar kanunla belirlenir. Kategori 6'da bu harçlar tek gelir kaynağıdır, oysa Kategori 7'de bunlar ticari gelirlerle desteklenir. Kategori 8 ve 9'da, aidatlar kurumlar tarafından belirlenir. Kategori 8'de bu aidatlar tek gelir kaynağıdır; oysa Kategori 9'da bunlar ticari gelirle desteklenir. Son olarak, Kategori 10, münhasıran ticari gelirle finanse edilen kurumları içerir.

Üçüncüsü: borçlanma seçenekleri. Kurumların ne ölçüde borçlanabileceği, farklı türde dairelerle gösterilmektedir. Kategori 0'daki kurumlar borçlanamazken, Kategori 1'den 7'ye kadar olan kurumlar kendi borçlarını üstlenebilir. Kategori 1'de, kurumların borçlanma senetleri ana bütçelerinkiyle aynıdır. Kategori

2. Bunlar, garantör yükümlülüğü yoluyla ana bütçeler tarafından teminat altına alınmıştır. Kategori 3'te, bunlar temel bütçeler tarafından verilen bir taahhüt mektubu ile desteklenmektedir; Kategori 4'te ise diğer bilanço dışı mali kurumlar tarafından verilen bir taahhüt mektubu ile desteklenmektedir. Kategori 5 ve 6'da, garanti sadece zımni olup — yani açık finansal talep olmaksızın — temel bütçeler (Kategori 5) veya diğer bilanço dışı mali kurumlar (Kategori 6) aracılığıyla sağlanmaktadır. Son olarak, Kategori 7 şunları içermektedir

Borçlanma senetleri teminat altına alınmamış kurumlar. Bir kurumun kendi borcunu üstlenip üstlenemeyeceği, mutlaka o kurumun temel bütçelere yakın ya da uzak olduğunu göstermez. Örneğin, özel fonlar temel bütçelere en yakın kurumlar olsa da, bunlardan bazıları borçlanabilirken diğerleri borçlanamaz.

Bu üç boyut, Almanya'nın mali ekosisteminin karmaşıklığını ortaya koymaktadır. Özellikle, devlet ve piyasa kuruluşları arasındaki ayrımın hiçbir şekilde ikili olmadığını, iktidardan piyasaya (ve tersi) geçişin kademeli olduğunu göstermektedir. Dolayısıyla, bir kuruluşu yöneten eylem mantığı, yalnızca kamu hukuku veya özel hukuk kapsamında organize olup olmadığına bağlı değildir. Bunun yerine, bir kuruluş için tanımlanan kesin görev de önemlidir. Bu bakımdan, bilanço dışı mali kurumlar, jeoekonomik olarak tanımlanmış hedeflerin finansmanı için uygun araçlar olabilir.

Şekil 1'de görülen bir başka husus da burada önemli bir rol oynamaktadır; bu da bilanço dışı mali kurumların yasal borç frenlerinin kapsamına ne ölçüde tabi olduklarıdır. İlk olarak, bu durum Almanya Anayasası'nda yer alan borç freniyle ilgilidir. Buna göre

Bir kuruluşun borç frenine tabi olup olmadığını yalnızca hukuki yapısının belirlediği bir hukuki mantık. Spesifik olarak, gelir modelinden bağımsız olarak doğrudan devlet idaresi kapsamındaki tüm kuruluşlar bu kapsama dahildir. İkincisi, bu durum Avrupa Birliği'nin (AB) mali kurallarıyla ilgilidir. Bu kurallar, bir kuruluşun hukuki yapısından bağımsız olarak kamu açığına sınırlar getiren bir ekonomik mantığı izlemektedir. Bu, Avrupa Hesap Sisteminin istatistiksel kurallarına dayanmaktadır. Bu temelde, AB mali kuralları doğrudan ve dolaylı devlet idaresi kapsamındaki tüm kuruluşlar için geçerlidir. Doğrudan veya dolaylı devlet idaresinin tamamen veya çoğunlukla sahibi olduğu tüzel kişilikler söz konusu olduğunda, AB mali kurallarının bu kuruluşlar için geçerli olup olmadığı, gelir modellerine bağlıdır. Gelirlerinin çoğunu piyasadan elde ediyorlarsa, bu durum geçerli değildir.³

³ AB mali kurallarına göre kurumların sınıflandırılmasına ilişkin ayrıntılı bir açıklama için bkz. Laudage, Haas, Guter-

Bu durum, örneğin AB mali kurallarına tabi olmayan Deutsche Bahn AG için geçerlidir. Öte yandan, her iki kurum da federal devlet şirketleri olarak aynı yasal kategoriye (Kategori 8) ait olsalar da, Autobahn GmbH bu kurallara tabidir.

Şekil 1'de gösterilen kurumların tümü örnek niteliğindedir ve hiçbir şekilde kapsamlı bir liste değildir – toplam sayı on binleri bulmaktadır. Federal ve eyalet düzeyindeki 17 ana bütçeye ek olarak, 10.753 belediye ve 106 bağımsız şehir ile 294 ilçe bulunmaktadır. Federal ve eyalet hükümetlerinin özel fonlarının sayısı 200'ün biraz altındadır ve bu sayı hala oldukça yönetilebilir düzeydedir. Ancak, kamuya ait şirketlerin sayısı 20.000 civarındadır ve bunların 16.000'i belediyelere aittir. Bu şirketlerin en önemlileri enerji tedariki, su yönetimi ve toplu taşıma sektörlerinde faaliyet göstermektedir.

Jeoekonomik hedeflerin gerçekleştirilmesi için bir araç olarak bilanço dışı mali kurumlar

Aşağıdaki değerlendirmelerin çıkış noktası, küresel ekonomide gücün geri dönüşüyle ilişkili jeoekonomik zorlukların üstesinden gelmek amacıyla

4

Buradaki temel soru, bilanço dışı mali kurumların finansman görevlerini yönetmek ve mali hareket alanını genişletmek için ne ölçüde kullanılabileceğidir. Bu hedefler, enerji altyapısına devlet desteği sağlamaktan ticaret politikasındaki risklerin finansal olarak üstlenilmesine veya Şekil 1'deki koordinat sistemi, farklı kurumsal düzenlemeleri değerlendirmeyi mümkün kılar.

Prensip olarak, devletlerin büyük finansman görevleriyle karşı karşıya kaldıklarında, mali alanlarını genişletmek için yeni bilanço dışı mali kurumlar oluşturmaları, tarihsel olarak tekrarlanan bir olgudur. Savunma finansmanı örneğine sadık kalacak olursak, *Darlehn-kassen* (kredi fonları) gibi yüzlerce bilanço dışı mali kurum, Birinci Dünya Savaşı sırasında Alman savaş ekonomisinin zaten vazgeçilmez bir parçasıydı

Sandu ve Murau, *State Finance Beyond the Core Budget* (bkz. not 2), 21 ff.

4 Bu araştırma makalesinin editörlerinin girişine bakınız, s. 7ff.

Savaş.⁵ İkinci Dünya Savaşı ile bağlantılı en tanınmış Alman bilanço dışı mali kurum, muhtemelen Alman yeniden silahlanmasını gizlice finanse etmek için kullanılan bir paravan şirket olan Metalurji Araştırma Şirketi (MEFO) idi. Bu finansman, Versay Antlaşması'nı ihlal ettiği için gizlenmek zorundaydı.⁶ Atlantik'in diğer tarafında da, 1930'ların başında ABD'nin kamu yatırımlarını finanse etmesine ve böylece Büyük Buhran'dan çıkmasına yardımcı olan bir bilanço dışı mali kurumdu. İkinci Dünya Savaşı sırasında, bu Yeniden Yapılanma Finans Kurumu savaş finansmanına önemli katkıda bulundu ve savaş sonrası döneme kadar feshedilmedi.

Bilanço dışı mali kurumlar artık jeoekonomik hedefleri finanse etmek için kullanılacaksa, mali ekosistem içinde hangi tür kurumsal düzenlemenin uygun olacağı sorusu da gündeme gelmektedir. Bunlar, mevcut kuruluşları veya yeni kurulması gereken kuruluşları içerebilir.

İlk seçenek, dolaylı devlet idaresi bünyesinde, kamu hukuku vakfi, kamu hukuku kurumuna veya kamu hukuku şirketi olarak kurulmuş ve borçlanma hakkına sahip bir kuruluş olabilir. Bu borç Almanya'nın borç frenine tabi olmayacağından, söz konusu kuruluşun mali hareket alanı ana bütçelerden veya özel fonlardan daha geniş olacaktır. Bununla birlikte, bu kuruluşun borcu Avrupa mali kurallarına tabi olacaktır. Bu kuralların kurumun mali hareket alanını ne ölçüde kısıtlayacağı, kamu sektörünün toplam borcunun değerlendirilmesine bağlı olacaktır. Bazı durumlarda manevra alanı çok dar olabilirken, diğerlerinde oldukça geniş olabilir. Borçlanma marjının değerlendirilmesi, altta yatan metodolojinin karmaşıklığı nedeniyle geniş bir takdir yetkisi gerektirir.⁷

İkinci bir örnek, özel hukuk tüzel kişiliği olarak yapılandırılmış ve piyasa ile devlet arasındaki tanımlanması zor gri alanı kullanan bir kuruluş olabilir; bu durum...

5 Bkz. Armin Haas, Andrei Guter-Sandu, Olan McEvoy ve Steffen Murau, *Mali Cepheye Her Şey Sessiz mi? Alman Savaş Ekonomisinde Bilanço Dışı Mali Kurumlar, 1914–1918*, OBFA-TRANSFORM Tartışma Belgesi no. 7 (Berlin: Küresel İklim Forumu, Temmuz 2025).

6 Bkz. Armin Haas, Friederike Reimer, Andrei Guter-Sandu ve Steffen Murau, *Mefo Operasyonu: Bilanço Dışı Mali Kurumlar Aracılığıyla Gizlenen Devlet Borçlanmasının Makro-Finansal Analizi, 1933–1945*, OBFA-TRANSFORM Çalışma Raporu no. 2 (Berlin: Global Climate Forum, Ağustos 2024).

7 Bkz. Vanessa Endrejat, “Kurtarıcı Bilanço Dışı Politikalar: Avrupa Kamu-Özel Ortaklıkları için İstatistiksel Uzmanlığın Rolü”, *Competition & Change* 28, no. 3 — 4 (2024): 515 — 35, doi: 10.1177/10245294241245512.

Avrupa mali kurallarına tabi olmaktan kaçınmak için anlaşılması zor bir durumdur. Bunu başarmak için, ya kamu sektörünün çoğunluk hissedarı olması ve piyasa aracılığıyla finanse edilmesi ya da kamu sektörünün sadece azınlık hissedarı olması gerekir. Her iki alternatif de önemli zorluklarla karşılaşacaktır. Çoğunluk hissedarlığı durumunda, ilgili pazarın nasıl olacağı ve devlet dışı müşterilerinin kimler olabileceği sorusu ortaya çıkar. Azınlık hissesi durumunda ise, böyle bir şirketin özel çoğunluk hissedarlarının kimler olabileceği ve iş modeli ile risk-getiri profilinin özel yatırımcılar için cazip hale getirilmesi için nasıl tasarlanması gerektiği netleştirilmelidir. Bu tür düzenlemeler, siyasi ve anayasal uygunluk açısından da tartışmalı görünebilir ve geniş bir kamu desteği ile parlamento çoğunluğu gerektirecektir.

Daha geniş bir mali alanın yanı sıra, bilanço dışı mali kurumlar, uzman teknik bilginin bir araya getirilmesi fırsatını da sunacaktır. Birçok jeoekonomik konu, dış politika, ekonomi, teknoloji ve güvenlik politikası alanlarındaki uzmanlığın yakın entegrasyonunu gerektirmektedir. Konuya özel bir yapı, bu yetkinlikleri stratejik olarak bakanlık sınırları ötesinde bir araya getirebilir. Bu, örneğin, jeoekonomik açıdan önemli teknolojik gelişime hedefli bir katkı sağlayabilir.⁸ Uzun vadede bu, mevcut bakanlık sorumluluklarının yerini almak yerine bunları tamamlayan bir kurumsal çerçeve oluşturulmasına yardımcı olabilir. Böyle bir kurum daha esnek ve yenilikçi bir şekilde çalışabilir, daha işbirlikçi finansman modellerini mümkün kılabilir ve bakanlıklar arası hareket etme kapasitesini güçlendirebilir.

Mali sürdürülebilirlik sorunu: Finansal sistemde finansman

Jeoekonomik zorlukların üstesinden gelmeye yönelik tedbirleri finanse etmek için bilanço dışı mali kurumların kullanılması, kamu maliyesinin istikrarını tehlikeye atmamalıdır. Bu tehlike yersiz değildir. Nitekim, yukarıda bahsedilen para ve kredi sistemindeki genişleme, her iki dünya savaşında da Almanya'nın kamu maliyesinde ciddi istikrarsızlıkla sonuçlanmıştır. Ancak, 2008 mali krizinin de gösterdiği gibi, para ve kredi sisteminde meydana gelen temel bir çöküş

sisteminde meydana gelen temel bir çöküşün öncesinde mutlaka bir savaşın kaybedilmesi gerekmez.

Kurumsal çeşitlilik, mali ekosistemi istikrarlı tutarken, yönetim ve finansman amaçları için kullanılmalıdır.

Peki, belirli bir borçluluk seviyesinin — sadece ana bütçelerin değil, tüm mali ekosistemin — mali açıdan sürdürülebilir olup olmadığını ne belirler? Mevcut borç kurallarının benimsediği yaklaşım, yeni borçlanmayı sıkı bir şekilde sınırlamak (anayasal borç freni kapsamında olduğu gibi) ya da bir borç oranı belirlemektir (Maastricht kriterlerine göre gayri safi yurtiçi hasılanın yüzde 60'ı gibi bir referans değer). Bunlar aşırı borçlanmayı önlemek için tasarlanmış geçici önlemlerdir, ancak mali sürdürülebilirliği sağlamak için yeterli değildir. Uygulamada asıl önemli olan nokta, mali ekosistem içindeki kuruluşlar tarafından ihraç edilen borçlanma araçlarının finansal sistemde yerleştirilip yeniden finanse edilip edilemeyeceği ve nasıl yapılacağıdır. Bu, “finansman” meselesidir.⁹

Borçlanma senetlerinin finanse edilip edilemeyeceği, yalnızca arz tarafına değil, aynı zamanda finansal sistem içindeki talebe de bağlıdır. Kamu borçlanma senetleri, finansal kurumlar için bir kamu malı olarak da önemli bir işlev görür. Bu senetler, hanehalklarının, bankaların ve kurumsal yatırımcıların büyük ölçüde bağımlı olduğu güvenli yatırım araçları olarak hizmet eder. Özellikle euro bölgesinde, bu tür güvenli varlıklar konusunda uzun süredir bir sıkıntı yaşanmaktadır; bu durum, Almanya'nın ihraççı olarak üstlendiği rolün önemini daha da artırmaktadır.

Borç finansmanı, yalnızca *önceden* belirlenen hedeflerle çözülemeyecek karmaşık bir siyasi ve makrofinansal yönetim görevidir. Hem arz hem de talep tarafındaki faktörleri dikkate alınmalıdır. Almanya'da bu amaçla Alman Maliye Ajansı gibi uzmanlaşmış kurumlar bulunmaktadır. Ajans, birincil piyasada yeni ihraç edilen federal menkul kıymetleri satın alan ve daha sonra ikincil piyasada yeniden satan kredi kuruluşlarından oluşan Bund İhraç İhale Grubu ile birlikte çalışmaktadır. Maliye Ajansı, talep tarafındaki çeşitli yatırım tercihlerini karşılamak için farklı vadelere sahip federal menkul kıymetler sunmaktadır. Bu köklü yapılar tümüyle

⁸ Bkz. Daniel Voelsen'in bu araştırma makalesine yaptığı katkı, s. 36 ve sonrası.

⁹ Andrei Guter-Sandu, Armin Haas ve Steffen Murau, “Avrupa Para Mimarisi'nde Yeşil Makro-Finansal Yönetişim: Net Sıfır Geçişini Finanse Etme Kapasitesinin Değerlendirilmesi”, *Competition & Change* (çevrimiçi), 17 Ekim 2024, doi: 10.1177/10245294241275103.

kamu sektörü borcunun sürdürülebilir bir şekilde finanse edilmesini sağlama hedefine hizmet eder. Piyasa katılımcılarının bilanço dışı mali kurumların borçlarını ana bütçelerin borcuyla eşdeğer olarak değerlendirip değerlendirmeyecekleri, bu kurumların kurumsal tasarımlarının güvenilirliğine ve şeffaflığına bağlı olacaktır.

Sonuç

Mali ekosisteme daha yakından bakıldığında, kamu maliyesinin yalnızca ana bütçelerle ilgili olduğu şeklindeki son derece soyut kavramdan çok uzak olan devlet finansman yapılarının karmaşıklığı ortaya çıkmaktadır. Çok sayıda bilanço dışı mali kurumun varlığı, farklı kurumsal düzenlemelerin stratejik olarak mali alanı genişletmeye nasıl yardımcı olabileceğini göstermektedir.

jeoekonomik amaçları gözetmelidir. Bu bağlamda, federal hükümet gelecekteki maliye ve ekonomi politikalarında, mali ekosistem içindeki borçluluğu yalnızca bir açık sorunu olarak değil, aynı zamanda güçlü bir politika aracı olarak da ele almalıdır.

Buradaki anahtar, basitleştirilmiş bütçe anlatılarından uzaklaşma, kurumsal çeşitliliği ciddiye alma ve jeoekonomik zorlukları ele almak için mali ekosistemi yapıcı bir şekilde kullanma istekliliğidir.

Hanns Günther Hilpert ve Sascha Lohmann

Sonuç ve Öneriler

Bu araştırma makalesinin çıkış noktası, siyaset, ekonomi ve uygulamalı araştırmalarda “jeoekonomi” teriminin kavramsal olarak belirsiz bir şekilde kullanılmasıydı.¹ Bir Alman federal cumhurbaşkanının, bir röportajda serbest ticaret yollarının askeri güçle korunmasından yana konuşmasının ardından istifa etmek zorunda kaldığı günler geride kaldı. gerekirse askeri güç — bu açıklama, partiler üstü geniş bir eleştiri dalgasına yol açtı.² Buna karşılık, güncel söylem bazen piyasaları küresel bir ekonomik savaşın savaş alanları olarak tasvir eden aşırı askeri bir üslupla ifade ediliyor; bu savaşta ekonomik kopuş ve teknolojinin geri tutulması birer silah olarak kullanılıyor. Ancak bu gürültünün ardında bir paradigma değişimi yaşanmaktadır. Bu değişim, güç politikası kaygılarının piyasa temelli mübadele ilişkilerine giderek daha fazla nüfuz etmesi ve güç ile piyasa arasındaki ilişkiyi değiştiriyor. David Ricardo’nun karşılaştırmalı üstünlük teorisi –

1 Bu bulgu, dış ve güvenlik politikasındaki diğer anahtar terimler için de geçerlidir; bu terimler de aynı derecede yetersiz bir kavramsal temele sahiptir ve ağırlıklı olarak beyan niteliğinde kullanılmaktadır. Bkz. “Avrupa Konseyi’nin ‘jeostratejik’ ve ‘jeopolitik’ gibi terimleri neredeyse enflasyonist bir şekilde kullanması, ki bu hiçbir şekilde AB’yi gerçek anlamda stratejik bir aktör yapmaz” (yazarlar tarafından Almandan çevrilmiştir), Mathias Jopp, “Der Europäische Rat und die Außen- und Sicherheitspolitik der Europäischen Union: Spagat zwischen Einstimmigkeit und Effizienz”, *Integration* 48, no. 2 (2025): 171 — 83 (183), doi: 10.5771/0720-5120-2025-2-171.

2 “Ancak benim değerlendirmeme göre, genel olarak toplumun tamamında, bizim büyüklüğümüzde, dış ticarete bu kadar yönelmiş ve dolayısıyla dış ticarete bu kadar bağımlı bir ülkenin, şunu da şüphe durumunda, acil bir durumda, örneğin serbest ticaret yollarını korumak veya ticaretimiz, işlerimiz ve gelirimiz üzerinde kesinlikle olumsuz bir etkiye sahip olabilecek bölgesel istikrarsızlığı önlemek için askeri müdahalenin gerekli olabileceğinin farkında olmalıyız” (yazarlar tarafından Almandan çevrilmiştir), “Köhler: Mehr Respekt für deutsche Soldaten in Afghanistan” (röportaj), *Deutschlandfunk Kultur*, 22 Mayıs 2010, <https://www.deutschlandfunkkultur.de/koehler-mehr-respekt-fuer-deutsche-soldaten-in-afghanistan-100.html> (erişim tarihi: 31 Mart 2026).

uluslararası iş bölümünde maksimum uzmanlaşmanın temel gerekçesi olarak — geliyor giderek artan eleştirilerin hedefinde.³ Kurallara dayalı uluslararası düzen cazibesini yitiriyor ve azalan karşılıklı bağımlılık ile yükselen kutuplaşma arasında bir geçiş dönemi ortaya çıkıyor. Ekonomi, artık toplumsal refahın itici gücü olarak değil, daha çok devlet iktidarı için maddi bir ön koşul olarak görülüyor.⁴ Bu dönüşüm, farklı bölgelerde ve ülkelerde, her birinin kendine özgü gelenekleri tarafından beslenerek gerçekleşiyor.⁵ Bu jeoekonomik *Zeitenwende*’nin yeni yanı, bugünün küreselleşmiş dünyasını önceki dönemlerden ayıran yüksek derecede karşılıklı bağlantı ve karşılıklı bağımlılıktır; bu durum, Alman ve Avrupa dış ve güvenlik politikası için tamamen yeni zorluklar ortaya koymaktadır.

Bu araştırma makalesine yapılan katkılar, güç siyasetinin piyasaya geri dönüşünün, ticaret devletinin sözde gerilemesi ve onun yerine yeniden canlanan bir ulusal güvenlik devletinin geçmesinden çok daha karmaşık olduğunu açıkça ortaya koymaktadır. İdeal bir tip olarak ticaret devleti, küresel ticaret yoluyla ulusal refahi ve dünya barışını güvence altına alır. Birincil görevi, yatırımcılar için elverişli koşullar yaratmak ve ülkenin karşılaştırmalı uzmanlaşma avantajlarının

3 Harvard Kennedy School, “Ricardo Öldü: Yaşasın Adil, Dengeli ve Karşılıklı Ticaret — Bir Sunum

“Beyaz Saray Ticaret ve İmalat Politikası Ofisi Direktörü Dr. Peter Navarro’nun ABD Ticaret Politikası”, Siyaset Enstitüsü, 25 Nisan 2019, <https://iop.harvard.edu/events/ricardo-dead-long-live-fair-balanced-and-reciprocal-trade> (erişim tarihi 31 Mart 2026 tarihinde erişilmiştir).

4 “Askeri rekabet alanında, gücün araçları füzeler, uçaklar, savaş gemileri, bombalar, tanklar ve tümenlerdir. Ekonomik rekabet alanında ise gücün araçları üretim verimliliği, piyasa kontrolü, ticaret fazlası, güçlü para birimi, döviz rezervleri, yabancı şirketlerin, fabrikaların ve teknolojinin mülkiyetidir”, Samuel P. Huntington, “Why International Primacy Matters”, *International Security* 17, no. 4 (1993): 68 — 83 (73), doi: 10.2307/2539022.

5 Eric Helleiner, *The Neomercantilists: A Global Intellectual History* (Ithaca, NY: Cornell University Press, 2021).

SWP Berlin:
Güç Siyasetinin Piyasaya Dönüşü: Jeoekonomik *Dönüm* Noktasının Teorisi ve Uygulanması
Nisan 2026

mümkün olduğunca en üst düzeyde gerçekleştirilmelidir. Ancak bu, ulusal çıkarları ön planda tutan bir güvenlik devletinin önceliği olamaz. Gerektiğinde, uluslararası ekonomik ve finansal ilişkiler ayrıştırılmalı ve ulusal güvenlik çıkarlarını korumak (hatta ilerletmek) için yurtdışında müdahaleler gerekebilir. Her halükarda, ekonomi ve güvenlik arasındaki bu ideal-tipik ayrım, ampirik olarak hiçbir zaman bu kadar katı olmamıştır. Örneğin, ticaret devleti, kuralları ve normlara dayalı işbirliği çerçevesinde dış ticaret özgürlüğünü garanti altına almış ve mutlak kârları güvence altına almış olsa da, güvenlik kaygıları her zaman istisnaların gerekçesi olarak önemli bir rol oynamıştır.⁶

Küresel ölçekte faaliyet gösteren şirketler için faaliyet koşulları kökten değişmiştir. Küreselleşme ve teknolojik değişim, özel sektör aktörlerini devlet düzenlemelerinden muaf tutmamakta, ne de malların, sermayenin, hizmetlerin ve işgücünün serbestçe ve kesintisiz bir şekilde alınıp satıldığı küresel bir pazara yol açmamaktadır. 1990'ların ortalarında eski Citibank Corporation CEO'su Walter B. Wriston'un ilan ettiği "egemenliğin alacakaranlığı" yerine, küreselleşmiş pazarlar dış politika ve güvenlik politikası için giderek daha fazla araçsallaştırılmaktadır - hedefler. Buna karşılık, küresel üretim ve tedarik zincirlerinin serbest piyasa mantığı, ulusal güvenlik kaygıları nedeniyle kısıtlanmaktadır; bu durum özellikle ABD ve Çin'de, ancak giderek artan bir şekilde Avrupa Birliği'nde (AB) de geçerlidir.⁷ Bu süreçte, kamu (devlet) ile özel sektör (piyasa odaklı) çıkarları arasındaki ayrım giderek ortadan kalkmaktadır. Şirketler siyasi gereklilikleri dikkate almak ve gerektiğinde bunları uygulamak zorundadır.⁸

Güç siyasetinin piyasaya geri dönüşü, ihracata ve serbest ticarete bağımlı olan Alman ekonomisi üzerinde varoluşsal bir etkiye sahiptir. Kâr elde etmeye yönelik Alman dış ticaret aktörlerinin özerk kararları ve eylemleri, giderek artan bir şekilde

Güç politikası hususları

⁶ Ayrıca, GATT Anlaşması'nın XX. maddesi uyarınca, bu haklar prensip olarak DTÖ'ye üye ülkelere de tanınmaktadır.

⁷ Avrupa Komisyonu, *Avrupa Parlamentosu, Avrupa Konseyi ve Konsey'e "Avrupa Ekonomik Güvenlik Stratejisi" Konusunda Ortak Bildiri*, JOIN(2023) 20 final (Brüksel, 20 Haziran 2023), <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:52023JC0020> (erişim tarihi: 31 Mart 2026).

⁸ Čedomir Nestorović, *Jeopolitika ve İş Dünyası: Alaka ve Yankı* (Cham: Springer Nature Switzerland, 2023), 307–309, doi: 10.1007/978-3-031-45325-0.

Piyasa güçlerinin serbest işleyişini giderek kısıtlayan ve her jeopolitik gerginlik sarmalında, gümrük vergileri ve lisans gereklilikleri gibi ticaret engellerinin sayısı artmaya devam ediyor. Ancak, arzu edilen siyasi özerklik ve ekonomik güvenlik artışı, dış ticarete elde edilebilecek refah kazançları pahasına gerçekleşiyor.

Potansiyel olarak yıkıcı bir dönüşüm olan bu jeoekonomik *Zeitenwende*, AB ve üye devletleri için önemli bir zorluk teşkil etmektedir. Bu dönüşüme yanıt vermek — sadece dayanıklılığı artırarak değil, aynı zamanda onu aktif olarak şekillendirerek de — her şeyden önce, serbest ticaretin temel paradigması olmasa bile, dış ticaret politikası önceliklerini değiştirmeye istekli olmayı gerektirir. COVID-19 pandemisinin ardından devlet aktörlerinin piyasa müdahalesi için kullanabileceği araçlar kasıtlı olarak genişletilmiş olsa da ve Rusya'nın Ukrayna'ya karşı saldırı savaşının ardından devlet aktörlerinin piyasa müdahalesi için kullanabileceği araçlar kasıtlı olarak genişletilmiş olsa da, askeri güç ve diplomasiyanın yanı sıra bir güç kaynağı olarak ekonomiyeye en iyi ihtimalle sadece sözde önem verilmiştir. AB Dışişleri ve Güvenlik Politikası Yüksek Temsilcisi Josep Borrell, O dönemki Dışişleri ve Güvenlik Politikası Komisyonu, AB'nin tek pazarın ekonomik potansiyelini devreye sokarak "gücün dilini öğrenmesini" talep etmişti, ancak bunu pek az somut adım izledi. Böylece, AB'nin "jeopolitik uyanışı"⁹ şu ana kadar büyük ölçüde "normatif güç" olma iddiasından geri adım atmakla sınırlı kalmıştır.¹¹ Bu durum, jeoekonomik eylem için gerekli olan ideolojik kaynakların

—güç ve piyasaları iki ayrı alan olarak ele almayan, aksine bunları tutarlı bir şekilde birleştiren ve buna göre hareket eden bir yaklaşım— özellikle Almanya'da çok uzun süredir kullanılmamıştır.¹²

⁹ Josep Borrell, "İktidarın Dilini Konuşmayı" Öğrenmenin Zor Süreci", *Avrupa Dış Eylem Servisi, Yüksek Temsilci/Başkan Yardımcısı'nın Blogu* (çevrimiçi), 29 Kasım 2024, https://www.eeas.europa.eu/eeas/difficult-process-learning-speak-language-power_en (erişim tarihi: 31 Mart 2026).

¹⁰ Sofia Vandenbosch, Kerttuli Lingenfelter ve Carolyn Moser, "Avrupa'nın Jeopolitik Uyanışının Hukuk ve Yönetişim Varyasyonları", *Verfassungsblog* (çevrimiçi), 28 Ekim 2024, doi: 10.59704/b1a5127f403ec766.

¹¹ Ian Manners, "Normative Power Europe: A Contradiction in Terms?", *Journal of Common Market Studies* 40, no. 2 (2002): 235 — 58, doi: 10.1111/1468-5965.00353.

¹² "Jeopolitik amaçlar için ekonomi politikası araçlarının kullanılması, başlangıçta geleneksel Alman düzenleyici düşünceyle çelişmektedir; bu düşüncenin kurucuları, açık pazarlar için düzenleyici bir çerçeve ilkesini ulus devletten kurallara dayalı küresel ekonomiye aktarmışlardır" (yazarlar tarafından Almancadan çevrilmiştir), Gerald Braunberger, "Krieg mit anderen Mitteln",

Almanya ve Avrupa için politika önerileri

Bu araştırma makalesi, Almanya ve Avrupa'daki dış ve güvenlik politikası karar alıcılarının giderek artan bir aciliyetle daha fazla uluslararası sorumluluk üstlenmeleri yönünde çağrılarını yapıldığı bir dönemde, pratik rehberlik ve eyleme geçirilebilir bilgiler sunmaktadır.¹³ Makalelerin yazarları, ekonomik ve güvenlik politikası hedeflerine ulaşmak için çeşitli politika alanlarında ekonomik ve teknolojik araçların giderek daha sık ve yoğun bir şekilde kullanıldığını ortaya koymakta ve kendi faaliyet alanlarına ilişkin bir dizi somut sonuç çıkarmaktadır. Bu bulgulara dayanarak, Alman hükümetinin jeoekonomik faaliyetlerine yönelik üç genel öneri aşağıda formüle edilmiştir. Bunlar şunlardır:

- 1) kurumlar arası yapıların oluşturulması,
- 2) iş dünyası ve akademiden ilgili paydaşlarla iletişim ve koordinasyon, ve
- 3) aynı görüşteki ülkeler ve uluslararası kurumlarla işbirliği.

Kurumlar arası yapıların kurulması

Jeoekonomik eylem, doğası gereği kesişimsel bir görevdir. Hâlâ büyük ölçüde bakanlık sınırları boyunca ayrılmış olan ekonomi politikası ile dış ve güvenlik politikası alanlarının ortak bir değerlendirmeye ve durum incelemesine tabi tutulabilmesi için, AB ve üye devlet düzeylerinde yürütme organları içinde kurumlar arası yapılar gereklidir. Jeoekonomik eylemin temeli olabilecek, bireysel departmanlar arasında ortak bir durum değerlendirmesi oluşturmak amacıyla, ulusal risk analizi gibi yeni yöntemler getirilmeli ve düzenli aralıklarla uygulanmalıdır.¹⁴

Frankfurter Allgemeine Zeitung, 29 Temmuz 2025,

<https://www.faz.net/aktuell/wirtschaft/donald-trump-und-die-voelkerkrieg-mit-anderen-mitteln-110610494.html> (erişim tarihi: 31 Mart 2026).

13 Bkz. Stiftung Wissenschaft und Politik, German Marshall Fund of the United States, eds., *New Power, New Responsibility: Elements of a German Foreign and Security Policy for a Changing World* (Berlin ve Washington, D.C., 2013), 2, https://www.swp-berlin.org/publications/products/projekt_papiere/German_ForeignSecurityPolicy_SWP_GMF_2013.pdf (erişim tarihi: 31 Mart 2026).

14 Daniela Schwarzer, Thomas Kleine-Brockhoff ve Stefan Mair, "Sicherheitspolitik mit Strategie", *Tagesspiegel*, 25 Haziran 2025, <https://www.tagesspiegel.de/politik/sicherheitspolitik-mit-strategie-deutschland-braucht-eine-nationale-risiko-analyse-13913455.html> (erişim tarihi: 1 Ağustos 2025).

Bunu tamamlayıcı olarak, jeoekonomik öneme sahip gelecekteki gelişmeler stratejik öngörü yoluyla sistematik olarak tahmin edilmeli ve özellikle kritik durumlarda "savaş oyunu" gibi senaryolar ve (simülasyon) tatbikatları aracılığıyla derinlemesine düşünülmelidir.¹⁵ Kullanılmış olan ekonomik ve teknolojik araçlar, hem amaçlanan ve amaçlanmayan etkileri hem de etkinlikleri açısından rutin olarak sürekli olarak değerlendirilmelidir. Almanya'da, mevcut Federal Güvenlik Konseyi'nin 2025 yılının Mayıs ayı başlarında Ulusal Güvenlik Konseyi'ne dönüştürülmesi, prensipte oldukça uygun bir kurumsal yapı oluşturmuştur. Bu yapı, uluslararası ekonomik ilişkilere güç politikasının giderek daha fazla sızması ışığında daha da geliştirilmelidir. İdeal olarak, Ulusal Güvenlik Konseyi'ne sadece gerekli koordinasyon yetkileri değil, aynı zamanda karar alma yetkisi de verilmelidir.

Kurumlar arası koordinasyonu ve ağ tabanlı jeoekonomik düşünce ve eylemi daha verimli ve etkili hale getirmek için, ilgili yasal ve idari çerçeveler revize edilmeli ve bürokratik süreçler daha esnek hale getirilmelidir. Örneğin şu anda Alman hükümeti, düzenlemeler, kısıtlamalar veya yasalar yoluyla özel sektör şirketlerini doğrudan etkilemek için elinde yalnızca sınırlı yetki ve araçlara sahiptir. Bu şirketlerin sınır ötesi faaliyetleri, anayasal olarak güvence altına alınmış dış ticaret özgürlüğü ile korunmaktadır. Bu özgürlük, yalnızca askeri ve sivil-askeri malların ve belirli yurtdışı yatırımların kontrolü amacıyla kısıtlanmaktadır. Bu bağlamda, mevcut güvenlik ve ihtiyati mevzuat, hukuki açıdan özel bir öneme sahiptir. Bu mevzuat, Alman Federal Meclisi'nin ilgili acil durum ilanı (*Verteidigungsfall*, *Spannungsfall*, *Bündnisfall*, *Zustimmungsfall*) sonrasında, hükümete ekonomi, gıda tedariki, su, posta ve telekomünikasyon hizmetleri ile ulaşım kapsamlı bir şekilde müdahale etme yetkisi vermektedir; bu, "tedarik zorluklarının piyasa temelli araçlarla aşılamadığı" durumlarda geçerlidir.¹⁶ Enerji sektöründe, örneğin

15 Emily Kilcrease, *Bu Oyunda Kazanan Yok: Çin'e Yatırım Uygulamak İçin ABD'nin Stratejisinin Değerlendirilmesi* (Washington, D.C.: Center for a New American Security, Aralık 2023), <https://www.cnas.org/publications/reports/no-winners-in-this-game> (erişim tarihi: 31 Temmuz 2025).

16 Almanya Federal Meclisi, 4. oturum, *Ticari Ekonomi Alanında ve Para ve Sermaye Hareketlerinde Hizmetlerin Güvence Altına Alınmasına İlişkin Yasa Tasarısı Gerekçesi*, *Federal Meclis Yayınları IV/892* (Bonn, 14 Ocak 1963), 8, <https://dserver.bundestag.de/btd/04/008/0400892.pdf> (erişim tarihi: 31 Mart 2026).

“Tavan” veya “fiyat frenleri” gibi fiyat kontrollerinin yanı sıra kamulaştırmalar yoluyla **gerçekleştirilen** kapsamlı devlet müdahaleleri, arz güvenliğini sağlamak amacıyla kriz durumlarında halihazırda izin verilmektedir.

Dışişleri Hizmeti Kanunu ve Dış Ticaret Kanunu’nda yapılacak bir değişiklik, tüm kariyer kademelerinde jeoekonomik faaliyetlerden sorumlu pozisyonlar oluşturulmasını ve kurumsallaşmış mesleki gelişim, eğitim ve ileri eğitim yoluyla sürekli olarak iyileştirilmelidir. Özellikle Federal Dışişleri Bakanlığı, böyle bir ağ tabanlı yaklaşımda bir platform işlevi üstlenecektir. Bu, personelin, özellikle üst düzey personelin, iş dünyası ve sivil toplumdan oluşan çeşitli ağları sadece danışmakla kalmayıp, yönetmesi ve yönlendirmesi gerektiği anlamına gelir.¹⁷ Farklı çıkar gruplarıyla yakın ilişkilerin ötesinde, bu tür bir “jeoekonomik diploması”¹⁸ aynı zamanda geniş bir personel havuzundan yararlanabilmelidir. Bu kişiler, savunma, maliye, ekonomi, sağlık veya dijital işler gibi çeşitli bakanlıklardaki farklı pozisyonlarda rotasyon yapabilir ve çok çeşitli görevleri yerine getirebilir.

Bu yapısal önlemlerin yanı sıra, Ulusal Güvenlik Stratejisi kavramsal ve operasyonel açıdan daha da geliştirilmelidir.¹⁹ Ekonomik araçların kullanımı daha ayrıntılı bir şekilde tanımlanmalı ve AB düzeyindeki ilgili stratejilerle daha sıkı bir şekilde ilişkilendirilmelidir. Koalisyon anlaşmasında belirtildiği üzere, Avrupa Ekonomik Güvenlik Stratejisinin uygulanması, hem iç hem de dış politikada ekonomik önlemlerin daha tutarlı bir şekilde uygulanması hedefiyle yönlendirilmelidir. Askeri güç kullanımına benzer şekilde, ihracat gibi savunma ve saldırı amaçlı ekonomik araçların hangi koşullar altında kullanılacağına belirleyen bir doktrin oluşturulmalıdır

¹⁷ Thomas Bagger, “Ağ Politikası: Değişen Bir Dünyada Dışişleri Servisine Yeni Roller Düşüyor”, *Internationale Politik* 68, no. 1 (2013): 44 – 50 (49f.), https://internationalepolitik.de/system/files/article_pdfs/IP_01-2013_Bagger.pdf (erişim tarihi: 31 Mart 2026).

¹⁸ Kim. B. Olsen, *Avrupa Yaptırımlarının Jeoekonomik Diplomasisi: Ağ Tabanlı Uygulamalar ve Yaptırımların Uygulanması*, Diplomatik Çalışmalar cilt 19 (Leiden ve Boston: Brill Academic Publishers, 2022), 160, <https://brill.com/view/title/62972> (erişim tarihi: 31 Mart 2026).

¹⁹ Bkz. Holger Janusch, “Dış Ticaret: Alman Güvenliğinin Aşıl Topuğu: Ulusal Güvenlik Stratejisinde Ekonomik Dayanıklılık ve Caydırıcılık”, *Integrierte Sicherheit für Deutschland? Die Nationale Sicherheitsstrategie der Bundesrepublik Deutschland*, ed. Holger Janusch ve Thomas Dörfler, *ZfP. Zeitschrift für Politik*, Özel Sayı 13 (Baden-Baden: Nomos, 2025), 163 — 80 (177 — 79).

ve yatırım kontrolleri veya Ortak Dış ve Güvenlik Politikası (CFSP) çerçevesinde tarama ve kısıtlayıcı önlemler — uygulanacaktır.

İlgili paydaşlarla iletişim ve koordinasyon

Jeoekonomik eylem, toplumun bir bütün olarak üstlenmesi gereken bir görevdir ve iş dünyası ile akademi de bu konuyu ele almada üzerlerine düşen görevi yerine getirmelidir. Dayanıklılık ve direnç, kolayca reçete edilebilecek nitelikte değildir. Bunları başarmak için, siyaset ve iş dünyasından çeşitli aktörlerin, çok disiplinli bir yaklaşımla teorik içgörüler ve pratik çözümler aramaya istekli bir akademi camiasının yetkin desteğiyle birlikte çalışması gerekmektedir. Bu, fikir ve deneyimlerin yakın — ve gerektiğinde gizli — paylaşımı için uygun ortamlar gerektirir.²⁰ Kâr maksimizasyonuna odaklanmanın ötesinde, her şeyden önce iş dünyasında, ama aynı zamanda siyaset ve toplumda da zihniyet değişikliğine ihtiyaç vardır. Örneğin Finlandiya’da olduğu gibi, ekonomik dayanıklılık ve savunma hazırlığına da sürdürülebilirlikle aynı derecede yüksek öncelik verilmelidir.

AB ve üye devletlerinin jeo-ekonomik alandaki politikaları, özel sektör aktörleriyle yakın işbirliğini gerektirmektedir. Tek tek şirketler ve ilgili iş dünyası örgütleri bu sürece dahil edilmelidir. Mevzuat ve kamu yönetimi açısından bu politikalar, sağlam ve güvenilir bilgilere dayanmaktadır. Bu amaçla, örneğin parlamento yasama süreçleri veya idari prosedürler kapsamında yürütülen istişareler gibi yerleşik bilgi paylaşım formatları daha da geliştirilmelidir. Jeoekonomik önlemlerin etkili bir şekilde uygulanabilmesi için, politika yapımcılar özel sektör içinde destek ve kabul görmelidir. İş dünyası için ulusal güvenlik kaygıları, (kısa vadede) ticari kârlılığı ve rekabet gücünü tehlikeye attığı için aşırı bir yük oluşturabilir. Bu nedenle, düzenleyici önlemler tasarlanırken piyasa temelli teşvikleri dikkate almak yeterli değildir. Bunun yerine, örneğin kısa sürede ayarlamalara imkân tanıyan uygun iletişim kanalları aracılığıyla kârlılık güvence altına alınmalıdır. Jeoekonomik odaklı politikalar, aşağıdakilerle uyumlu hale getirildiklerinde kabul görme şansı en yüksek olur

²⁰ Jaša Veselinovič, “Jeoekonomiye Uygun Bir Bilgi Rejimi mi? AB’de Politika Bilgisinin Değişen Üretimi, Tüketimi ve Uygulamaları”, *European Foreign Affairs Review* 29, no. 2 (2024): 177 — 204, doi: 10.54648/ eerr2024008.

sosyal piyasa ekonomisinin kabul görmüş ilkeleriyle mümkün olduğunca uyumlu olmalıdır.

Günümüzün jeoekonomik kısıtlamaları göz önüne alındığında, aşağıdaki genel öneriler geçerlidir:

- Girişimcilerin karar alma ve dış ticarete girişimcilerin karar alma ve hareket özgürlüğü, yalnızca güvenlik nedenleriyle kesinlikle gerekli olduğu ölçüde kısıtlanmalıdır. Tedarik güvenliğini sağlamak ve kritik altyapı ile teknolojiyi korumaya yönelik tedbirler, yalnızca devleti ve halkı korumak için kaçınılmaz veya acil olarak gerekliyse alınmalıdır.
- Jeoekonomik savunma ve saldırı araçları , yalnızca güvenlik hedefine yönelik olmalıdır. Bunlar, sanayi politikası, çevre ve iklim politikası kaygıları veya ekonomik canlandırma tedbirleri gibi diğer hedeflerle karıştırılmamalıdır. Bu hedeflere ulaşmak için ayrı araçlara ihtiyaç vardır.²¹
- Hükümet önlemleri, mümkün olduğunca genel terimlerle, örneğin çeşitlendirme kotaları veya yoğunlaşma tarifeleri şeklinde çerçevelenmelidir. Dış ticaretle uğraşan firmaların ticari faaliyetlerine doğrudan müdahaleler yalnızca istisnai durumlarda gerçekleşmelidir. Tedarik güvenliğini sağlamaya yönelik koruyucu önlemler , öncelikle kısa vadede ikame edilemeyen, ikinci olarak tüketimle doğrudan ilgili olan ve üçüncü olarak tedarik kesintisi durumunda olumsuz dışsallıklar yaratacak olan sınırlı sayıda mal ve sektöre sınırlı olmalıdır.²²
- Dış ticarete kar ve zarar riskleri Yatırımcılar, kayıpların jeopolitik nedenlerden kaynaklandığı durumlarda bile devletle değil, kendileriyle sorumludur. Kuşkusuz devlet, yatırım garantileri, eş finansman ve siyasi müdahale yoluyla riskleri *önceden* azaltabilir ve ticari anlaşmaların başlatılmasına yardımcı olabilir. Ancak ticari risk ve buna bağlı jeopolitik risk tamamen yatırımcılar tarafından üstlenilir. Risk değerlendirmesi ve risk alma, ticari bir sorumluluktur.²³

²¹ Sözde Tinbergen kuralı hakkında bkz. Jan Tinbergen, *On the Theory of Economic Policy* (Amsterdam: North-Holland Publishing Company, 1952).

²² Gabriel Felbermayr ve Martin Braml, *Der Freihandel hat fertig. Wie die neue Welt(un)ordnung unseren Wohlstand gefährdet* (Vienna: Amalthea Verlag, 2024), 153 — 58.

²³ Benzer şekilde bkz. Friedrich Merz, "Außenpolitische Grundsatzrede", Körber Global Leaders Dialogue, 23 Ocak 2025, <https://www.cdu.de/aktuelles/aussen-und-sicherheitspolitik/politikwechsel-fuer-eine-bessere-aussenpolitik/> (erişim tarihi 31 Mart 2026 tarihinde erişilmiştir).

Devlet ile iş dünyası arasında daha yakın bir işbirliği için gerekli olan yasal yetkiler, kurumsal yapılar ve idari süreçlerin oluşturulmasında bu genel hususlar faydalı olabilir. Ancak münferit durumlarda her zaman karmaşık bir dengeleme süreci gereklidir. Bu, fırsat ve risklerin yanı sıra fayda ve maliyetlerin de dikkatli bir şekilde yeniden değerlendirilmesi anlamına gelir. Bütünleştirici bir yaklaşıma dayalı olarak, riskler, teşvikler ve dayanıklılık birlikte değerlendirilmelidir. Bu, stoklama, yedek kapasite bulundurma, sanayi politikası sübvansiyonları veya hatta daha yakın yerlere taşınma (*nearshoring*) gibi üretim ve tedarik zinciri risklerine yanıt vermek için farklı seçeneklerin incelenmesini mümkün kılar. Bu analizler, kamu yönetiminde sürdürülebilir bilgi yönetimi yoluyla teşvik edilmesi ve kullanılması gereken sistematik öğrenmeye katkıda bulunmalıdır.

Ancak, jeoekonomik düşünme ve eylemler bugüne kadar küresel olarak faaliyet gösteren şirketlerin görev alanının bir parçası olarak görülmediğinden, öğrenme özellikle özel sektörde gereklidir. En iyi ihtimalle, sahibi tarafından işletilen şirketler, jeopolitik risklerin hızla varoluşsal tehditlere dönüşebileceği için karar alma süreçlerine bu riskleri dahil etmekle ilgilenmiştir. Kural olarak, jeopolitik çıkarları hesaba katmak ciro ve kâr düşürür. Getiri ve kâr peşinde koşma ile rekabet baskısı, ulusal ekonomik güvenliğin şirketlerin hesaplamalarında, eğer varsa bile, sadece kısmen fiyatlandırılmasını sağlar. Ekonomik güvenlik bir kamu malıdır; bu nedenle iş dünyası açısından, ulusal güvenliği korumak için mümkün olduğunca az çaba harcamak rasyonel görünmektedir. Bu durum, rekabetin maliyet düşürmeyi zorunlu kıldığı ve şirketlerin gerekirse devlet desteği yoluyla kurtarılmayı ummaya başladığı zamanlarda özellikle geçerlidir. Politikacılar, dış ticarete faaliyet gösteren şirketlere iç ekonomiye ve topluma karşı sorumluluklarını yerine getirmeleri çağrısında bulunarak bu duruma bir ölçüde karşı koyabilirler. Jeoekonomik serbest yükleyicilerin, bu tür davranışların itibar riski taşıdığı konusunda bilinçlendirilmesi gerekmektedir.

Sadece şirketlerin gönüllü eylemlerine ve küresel iş bölümüne güvenmek yerine, örneğin ithalat konusunda çeşitlendirme gereklilikleri ve sınırlamaları, piyasa temelli teşviklerin etkili kalacağı şekilde belirlenmeli ve ayarlanmalıdır.²⁴

²⁴ Federal Güvenlik Konseyi'nde Şansölye Helmut Schmidt tarafından kararlaştırılan, tek bir ülkeden yapılacak doğal gaz ithalatı için izin verilen azami sınır, uzun bir süre boyunca yüzde 30 olarak kalmıştı. Bkz. Reinhard Bingener ve Markus Wehner, *Die*

Bu, güvenilir değerlendirmelere ulaşmayı mümkün kılan mekanizmalar gerektirir. Ancak, kısıtlamalar veya artırılmış özen ve belgeleme gereklilikleri, jeoekonomik *Zeitenwende*'de hükümet düzenlemelerinin taleplerini karşılamak için yeterli değildir. Bunun ötesinde, yerli üretim malların fiyatlarının artması gibi jeoekonomik kararların maliyetleri şeffaf hale getirilmeli ve böylece daha anlaşılır olmalıdır.²⁵

Böyle bir yeniden düşünme, sadece iş dünyasında değil, akademide de gereklidir. Akademik disiplinler içinde giderek artan uzmanlaşma eğilimi — bu eğilim hâlâ baskındır ve sonuçta zararlıdır — yavaşlatılmalı ve kısmen tersine çevrilmelidir. Zira bu eğilime eşlik eden “silo zihniyeti”, sosyal bilim disiplinleri arasında, özellikle de siyaset bilimi ile iktisat arasında etkileşimi azaltmaktadır. Jeoekonomik düşünce ve eylemi uygulamalı bir şekilde keşfetmek için disiplinlerarası yaklaşımlara ihtiyaç vardır. Bu, siyaset bilimi, iktisat ve hukuk arasındaki geleneksel ayrımı aşma hedefini destekleyecektir.²⁶ Ayrıca, 20. yüzyılın ilk yarısında Almanya'daki (üniversite dışı) araştırma tesislerinde ve diğer Avrupa kurumlarında geliştirilen jeoekonomik bilginin (unutulmuşluktan) yeniden canlandırılması da tavsiye edilebilir. Ancak bu, söz konusu katkıların, itibarını yitirmiş ideolojilerle ilişkilendirilmesini önlemek için tarihsel olarak incelenmesini ve bağlam içine yerleştirilmesini gerektirecektir.

Uluslararası işbirliği

Savunmacı jeoekonomik eylem, riskli dış politika ve güvenlik politikası bağımlılıklarını — ve — kaynaklanan kırılganlıkları —

Moskau-Connection. Das Schröder-Netzwerk und Deutschlands Weg in die Abhängigkeit, 5. baskı (Müniç: C. H. Beck, 2023), 78.

25 Bradley Martin, *Tedarik Zinciri Belirsizliği: Yaklaşan Tehditler Karşısında Dayanıklılık Oluşturmak* (Santa Monica, CA: RAND Corporation, Aralık 2024), 13, <http://www.rand.org/t/RRA2558-1> (erişim tarihi: 31 Mart 2026).

26 Sosyal bilim disiplinleri arasında yapay olarak çizilen sınırların aşılması çağırısı hiçbir şekilde yeni değildir. 1970'lerin ortalarında bile, siyaset bilimi ve iktisadın “aşırı uzmanlaşması” ve “disiplinlerin karşılıklı izolasyonu” hakkında şikayetler vardı, Gilbert Ziebur, *Weltwirtschaft und Weltpolitik 1922/24–1931: Between Reconstruction and Collapse* (Frankfurt: Suhrkamp, 1984), 24; bkz. Susan Strange, “International Economics and International Relations: A Case of Mutual Neglect”, *International Affairs* 46, no. 2 (1970): 304 — 15.

dış ticaret ilişkileri. Bazı karşılıklı bağımlılıklar taktiksel olarak sınırlandırılmalı, hatta ortadan kaldırılmalıdır. Öte yandan, diğerleri ise dengeli risk dağılımı amacıyla stratejik olarak teşvik edilmeli ve ortaklar, rakipler ve düşmanlar gibi siyasi açıdan önemli kategorilere göre yapılandırılmalıdır.²⁷

Özellikle Çin ve ABD, dış politika ve dış ticaret hedeflerini gerçekleştirmek için jeoekonomik araçları agresif bir şekilde kullanmaktadır. Buna karşılık AB, yaptırımlar gibi önlemlerin kullanımını öncelikle savunma amaçlı gerekçelerle, örneğin Rusya'nın Ukrayna'ya yönelik askeri saldırısı için önemli kaynaklardan mahrum bırakmak amacıyla, ya da normatif gerekçelerle, sürdürülebilirlik, insan hakları ve nükleer silahların yayılmasının önlenmesi standartlarını korumak amacıyla meşrulaştırmaktadır. Bu nedenle, bir yandan AB, Avrupa dışındaki piyasa ekonomisine dayalı demokrasilerle işbirliğinden çok şey kazanabilir. Öte yandan, daha yoğun bir dış ekonomik ve teknolojik karşılıklı bağımlılıktan korkacak pek bir şeyi yoktur.

Potansiyel ortak ülkelerin gözünde bile AB, güç politikası peşinde sık sık keyfi davranan ABD veya Çin'den çok daha çekici bir ortaktır. Dikkatle koordine edilmiş bir çeşitlendirme stratejisi, ilgili tüm taraflar için daha fazla ekonomik güvenlik sağlayacaktır. Örneğin, AB, Birleşik Krallık, Kanada, Avustralya, Japonya, Güney Kore ve Tayvan, ticaret, yatırım ve teknoloji politikalarını kendi aralarında içsel olarak serbestleştirirken, dışsal olarak da uyumlu hale getirerek uzun vadede dayanıklılıklarını artırabilirler. Aynı zamanda, ASEAN ülkeleri, Mercosur, Meksika ve Güney Afrika ile dış ticaret işbirliği, AB için neredeyse hiç jeoekonomik risk oluşturmamakta ve aksine ekonomik güvenliği artırabilir. Örnekler arasında kritik malların koordineli stoklanması, koruyucu önlemlerin geliştirilmesi ve uygulanmasına yönelik ortak standartlar veya hatta üçüncü tarafların yarattığı jeoekonomik zorluklara karşı bir ittifak sayılabilir. İkili düzeyde, benzer görüşlere sahip G7 ortakları arasındaki mevcut değişim formatları genişletilmelidir. Bunun için en bariz yollar, büyük ölçüde hâlâ ulusal düzeyde tanımlanan kendi ekonomik güvenlik stratejileriyle ilişkili olarak ortaya çıkacaktır.²⁸

27 Karl Kaiser, “Almanya'nın Dış Politikası: Karmaşıklık Tuzağı”, *Dış ve Güvenlik Politikası Dergisi* 8, no. 1 (2015): 35 — 43, doi: 10.1007/s12399-014-0445-5.

28 Bkz. Japonya Ekonomi, Ticaret ve Sanayi Bakanlığı (METI), *Uluslararası Ekonomi ve Ticaret Beyaz Kitabı 2023*

SWP Berlin

Güç Siyasetinin Piyasaya Dönüşü: Jeoekonomik *Zeitenwende*'nin Teorisi ve Uygulaması Nisan 2026

Bir ihracat ülkesi olan Almanya ve bir ticaret gücü olan AB, bir yandan dış ticaret özgürlüğü ile diğer yandan dış ve güvenlik politikası odaklı düzenlemeler arasında bir denge kurmalıdır. Bu, özel sektörün kâr elde etme çabasını, arz güvenliği gibi toplumsal gerekliliklerle uzlaştırmayı da içermektedir. Bu dengelemeyi sağlamak için, AB dışındaki ortaklarla birlikte, ilgili araçların kullanımına rehberlik edecek belirli ekonomik devlet yönetimi ilkelerini formüle edilmiş bir doktrin içinde tanımlamak faydalı olabilir. Askeri güç kullanımını düzenleyen ayrıntılı doktrinlerin aksine, ekonomik gücün kullanılması için benzer ilkeler henüz geliştirilmelidir.²⁹

Özellikle uluslararası ekonomik ilişkilerdeki güç siyasetine daha fazla meşruiyet kazandırmak amacıyla, ekonomik ve teknolojik araçların kullanımı daha sağlam ve kurallara dayalı bir temele oturtulmalıdır. Uluslararası antlaşmalarda ve hükümetlerarası anlaşmalarda yaygın olarak yer alan ulusal güvenlik çıkarlarına ilişkin istisnalar, yaptırımlar ve ihracat kontrolleri gibi ekonomik önlemlerin uygulanmasının bugüne kadar büyük ölçüde etkili bir düzenlemeden kaçınıldığı geniş bir gri alan yaratmaktadır. Bu bağlamda, kanıtlanmış prosedürler (en iyi uygulamalar) sistematik hale getirilebilir ve gönüllü taahhütler (yumuşak hukuk), ekonomik ve ulusal güvenliğin korunması için ilgili istisnaların uygulanmasını meşrulaştırmak üzere model olarak kullanılabilir (örneğin, Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı'nın Helsinki Nihai Senedi).³⁰ Bu jeoekonomik *Zeitenwende*'de uluslararası ilişkilerin medenileştirilmesi ihtiyacını gözden kaçırmamak için, jeoekonomik eylemin nasıl olabileceğine dair henüz yeni başlayan tartışma

“sorumlu”³¹veya “olumlu”³²hedeflerle daha sıkı bir şekilde uyumlu hale getirilmesi, Avrupa ve Almanya'dan gelecek katkılarla zenginleştirilmelidir. Ekonomik ve teknolojik dönüşümler — **bu araştırma makalesinde incelenen**, güç siyasetinin piyasaya geri dönüşü de dahil olmak üzere – karşılıklı bağımlılık ile kutuplaşma arasındaki içsel bir gerilimle karakterize edilmektedir; bu “çelişen, hatta birbirleriyle rekabet eden” gelişme eğilimleri, muhtemelen piyasayı şekillendirmeye devam edecektir.

Bu araştırma makalesinde incelendiği üzere, güç siyasetinin piyasaya geri dönüşü **de dahil olmak üzere** — karşılıklı bağımlılık ve kutuplaşma arasındaki içsel gerilimle karakterize edilir; bu gerilim, “çelişen ve hatta rekabet eden” gelişim çizgileri olarak, gelecekte de uluslararası siyaseti şekillendirmeye devam edecektir.³³

(Tokyo, 2023), 205ff., <https://www.meti.go.jp/english/report/data/wp2023/wp2023.html> (erişim tarihi: 31 Mart 2026).

29 Bu konuda bir istisna olarak, o dönemde Obama yönetiminin benimsediği yaklaşıma bakınız: ABD Dışişleri Bakanlığı, “Ekonomik Diplomasi Sözümlerine Yerine Getirmek — Dışişleri Bakanı Clinton’ın Konuşması: Kasım 2012”, Singapur, 17 Kasım 2012, <https://2009-2017.state.gov/secretary/20092013clinton/rm/2012/11/200664.htm> (erişim tarihi: 31 Mart 2026).

30 Harlan Grant Cohen, “Ticaret-Güvenlik Önlemlerinde En İyi Uygulamalara Doğru”, *Uluslararası Ekonomi Hukuku Dergisi* 27, no. 1 (2024): 93 — 113, doi: 10.1093/jiel/jgad046; Better Order Project, *Towards a Better Security Order* (Washington, D.C.: Quincy Institute for Responsible Statecraft, Kasım 2024), 41 — 43, <https://betterorderproject.org/> (erişim tarihi: 31 Mart 2026); Nora Kürzdorfer, Eduardo Valencia ve Ariel Macaspac Hernandez, ed., *Sorumlu Ekonomik Devlet Yönetimi Üzerine Küresel Perspektifler* (Hamburg: Alman Küresel ve Bölgesel Çalışmalar Enstitüsü, Ocak 2025), doi: 10.13140/RG.2.2.32649.04963.

31 Bkz. *Global Perspectives on Responsible Economic Statecraft*, ed. Kürzdorfer, Valencia ve Macaspac Hernandez (bkz. not 30).

32 Daleep Singh, “Forging a Positive Vision of Economic Statecraft”, *New Atlanticist* (çevrimiçi), 22 Şubat 2024, <https://www.atlanticcouncil.org/blogs/new-atlanticist/forging-a-positive-vision-of-economic-statecraft> (erişim tarihi: 31 Mart 2026).

33 Klaus Ritter, “Editörün Önsözü”, *Polarität und Interdependenz. Beiträge zu Fragen der Internationalen Politik*, derl. Stiftung Wissenschaft und Politik, *Internationale Politik und Sicherheit*, cilt 1 (Baden-Baden: Nomos, 1978), s. 9.

Hanns Günther Hilpert ve Sascha Lohmann

Son Söz

Bu araştırma raporu, SWP'nin Ekonomik ve Teknolojik Dönüşümler tematik çalışma grubunun sonuçlarını sunmaktadır. Alman Uluslararası ve Güvenlik İlişkileri Enstitüsü (SWP), 2024/2026 araştırma yönlendirme çerçevesinde¹, araştırma grupları arasında siyasi açıdan acil ve son derece karmaşık temel meseleleri analiz etmek ve pratik öneriler üretmek amacıyla, bölgesel ve işlevsel uzmanlığın üç yıllık bir süre boyunca bir araya getirildiği dört tematik alan tanımlamıştır. "Ekonomik ve Teknolojik Dönüşümler"⁽²⁾ tematik çalışma grubu, Alman ve Avrupa politikası için hem kısıtlamalar hem de fırsatlar sunabilecek, yıkıcı ekonomik ve teknolojik değişimin getirdiği kapsamlı değişikliklere odaklanmaktadır. Ekonomik ve teknolojik değişim, başlı başına iyi bilinen olgulardır

. Yeni ve dikkat çekici olan ise, şu anda bunlarla birlikte gelişen dönüşüm süreçlerinin genişliği, çeşitliliği ve birbiriyle bağlantılı olmasıdır. Küreselleşmenin değişen doğası; ekonomik merkezlerdeki kaymalar nedeniyle giderek parçalanmakta olan küresel ekonomi yerçekiminin artan önemi ve dış ticaretin giderek daha fazla araçsallaşması; kişisimsel dijital teknolojilerdeki hızlı ilerlemeler; ve hâlâ fosil yakıtlara bağımlı olan ekonominin karbonsuzlaştırılması gibi artan gereklilikler — tüm bunlar, Almanya ve Avrupa'nın dış ve güvenlik politikası için yeni ve karmaşık zorluklar ortaya koymaktadır. Bu nedenle, genel araştırma hedefi, bu dönüştürücü gelişmeleri daha iyi anlamak, bireysel süreçler arasındaki kesişen bağlantıları belirlemek, bunların operasyonel politika açısından önemini detaylandırmak ve pratik çözümler ortaya koymaktır.

1 *Orientierungsrahmen für die Forschung 2024/2026* (Berlin: Stiftung Wissenschaft und Politik, Aralık 2023), <https://www.swp-berlin.org/die-swp/forschung/qualitaetssicherung/orientierungsrahmen>.

2 SWP, Ekonomik ve Teknolojik Dönüşümler tematik çalışma grubu, <https://www.swp-berlin.org/en/topics/horizontal-topics-working-groups/economic-and-technological-transformations>.

Tematik çalışma grubunun ana konuları arasında, arz güvenliği ve göç dahil olmak üzere ekonominin güvenleştirilmesi; güvenlik düzenlemelerinin şekillenmesinde dijital teknolojilerin ve siber uzayın rolü; ve devlet aktörlerinin ticaret, sermaye akışları ve ödeme işlemleri, teknoloji, enerji ve sağlık gibi çok çeşitli alanlarda savunma ve saldırı araçlarını kullanma faaliyetleri yer almaktadır. Tematik çalışma grubunun ele aldığı ekonomik ve teknolojik dönüşümler içindeki temel bir eğilim, güç siyasetinin piyasaya geri dönüşüdür. Burada, karşılıklı ekonomik bağımlılık, egemenlik, kontrol ve ulusal güvenlik gibi güç siyaseti kaygılarıyla giderek daha fazla iç içe geçmektedir, ancak tamamen yerini almamıştır. Yalnızca veya ağırlıklı olarak ekonomik ve teknolojik araçlarla işleyen devlet odaklı güç siyasetinin ilgili strateji ve taktikleri, siyasi topluluklar tarafından yüzyıllardır uygulanan bir pratiğin parçasıdır. Ancak yeni ve tarihsel olarak eşî benzeri görülmemiş olan, dış ve güvenlik politikası hedeflerine ulaşmak için ekonomik ve teknolojik araçların artık giderek daha sık kullanıldığı koşullardır.

Tematik çalışma grubunun ilk on sekiz ayında, büyük güçler arasındaki rekabetin yoğunlaştığı ve teknolojik gelişmelerin hızla ilerlediği bir çağda küreselleşmiş ekonominin değişen çerçeve koşulları, çok yönlü bir bakış açısıyla ve sektörler arası bir yaklaşımla analiz edildi. Bu gelişmeler, siyaset, iş dünyası ve akademi çevrelerinde "jeoekonomi" başlığı altında giderek daha geniş ve yoğun bir şekilde tartışılmaktadır. Bu amaçla, dış ve güvenlik politikası, sınır ötesi ticaret, yurtdışı yatırımlar ve teknoloji transferinin temelini oluşturan varsayımlar eleştirel bir incelemeye tabi tutulmuştur. Gözlemlenebilen şey, siyaset bilimi ve iktisat alanındaki geleneksel liberal teorilerle kavranması zor olan uluslararası ilişkilerde bir paradigma değişimidir. Daha önce etkili olan, karşılıklı ekonomik bağımlılığın verimli kullanımına dayalı barışçı etkileri liberal paradigmasının yerini

kaynakların verimli kullanımına dayanan ve daha önce etkili olan liberal paradigmanın yerini almasıyla, asimetrik bağımlılıklardan kaynaklanan riskler giderek daha fazla ön plana çıkmaktadır. Bununla ilişkili fırsatları ve riskleri, ayrıca maliyetleri ve faydaları sağlam bir temelde değerlendirmek ve ilgili strateji ve taktiklerin başarı olasılıklarını daha iyi ölçmek için, her şeyden önce jeoekonomik düşünce ve eylemi kavramsallaştırmaya acil bir ihtiyaç vardır.

“*Ekonomik ve Teknolojik Dönüşümler*” temalı çalışma grubunun yarıyıl noktasında bu araştırma makalesinde sunulan sonuçlar, “Güç Siyasetinin Piyasaya Dönüşü” başlığı altında özet bir şekilde ifade edilmektedir. Aslında, uluslararası ekonomik ilişkilerdeki güç politikası, Doğu-Batı ticareti, teknoloji transferi, ekonomik güç ile dış politika kapasitesi arasındaki ilişki, enerji ve hammadde politikası ve yaptırımların kullanımı üzerine yapılan çalışmalarda da görüldüğü gibi, uzun süredir SWP’nin araştırma gündeminde yer almaktadır. Makalelerin yazarları, meslektaşlarının son on yıllarda oluşturduğu bu ilgili literatürü temel almaktadır. Ayrıca, üç makale için iş dünyası ve akademiden dış uzmanlar da katkıda bulunmuştur. Bu vesileyle, katkıları için tüm yazarlara içten teşekkürlerimizi sunarız.

Ek

Kısaltmalar

AFET	Dışişleri Komitesi (<i>Affaires étrangères</i>)	AB	Avrupa Birliği
AI	Yapay Zeka	FAC	Dışişleri Konseyi
ASEAN	Güneydoğu Asya Ülkeleri Birliği	FAO	Gıda ve Tarım Örgütü
BGR	Federal Jeoloji ve Doğal Kaynaklar Enstitüsü Kaynaklar (<i>Bundesanstalt für Geowissenschaften und Rohstoffe</i>)	FOCAC	Çin-Afrika İşbirliği Forumu
BMWK	Federal Ekonomi ve İklim (<i>Bundesministerium für Wirtschaft und Energie</i>)	G20	Yirmi Ülke Grubu
		G7	Yedi Ülke Grubu
		GATT	Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması
		GIZ	Alman Uluslararası İşbirliği Derneği (<i>Deutsche Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit</i>)
BRI	Kuşak ve Yol Girişimi	GPS	Küresel Konumlandırma Sistemi
CAP	Ortak Tarım Politikası	HR/VP	Birliğin Dışişleri ve Güvenlik Politikasından Sorumlu Yüksek Temsilcisi/Avrupa Komisyonu Başkan Yardımcısı Avrupa Komisyonu Başkan Yardımcısı
CBAM	Karbon Sınır Ayarlama Mekanizması		
CBDC	Merkez Bankası Dijital Para Birimi		
ÇKP	Çin Komünist Partisi	IMCO	İç Pazar ve Tüketici Koruma
CEO	İcra Kurulu Başkanı	INTA	Uluslararası Ticaret Komitesi
Cerfa	Fransız-Alman İlişkileri Çalışma Komitesi	ITRE	Sanayi, Araştırma ve Enerji Komitesi
CFSP	Ortak Dış ve Güvenlik Politikası	JURI	Hukuk İşleri Komisyonu
COCOM	Çok Taraflı İhracat Kontrolü Koordinasyon Komitesi Kontrollör	KfW	Yeniden Yapılanma Kredi Kurumu
CRMA	Kritik Hammaddeler Yasası (Avrupa Hammaddeler Hammaddeler Yasası)	LLM	Büyük Dil Modeli
CSIS	Stratejik ve Uluslararası Çalışmalar Merkezi	LNG	Sıvılaştırılmış Doğal Gaz
DARPA	Savunma İleri Araştırma Projeleri Ajansı	MDB	Çok Taraflı Kalkınma Bankası
DEVE	Kalkınma Komitesi	Mercosur	Mercado Común del Sur (Güney Ortak Pazarı)
DG CNECT	Avrupa Komisyonu İletişim Ağları Ağlar, İçerik ve Teknoloji Genel Müdürlüğü	MSP	Maden Güvenliği Ortaklığı
		MSSG	Kıtlıklar ve İlaç Güvenliği
DG COMP	Avrupa Komisyonu Rekabet Genel Müdürlüğü Avrupa Komisyonu	NASA	Ulusal Havacılık ve Uzay İdaresi
DG ECFIN	Ekonomi ve Maliye Genel Müdürlüğü Avrupa Komisyonu'ndaki gelişmeler	OECD	Ekonomik İşbirliği ve Geliştirme
DG GROW	Avrupa Komisyonu bünyesindeki İç Pazar, Sanayi, Girişimcilik ve KOBİ Genel Müdürlüğü Avrupa Komisyonu	AGIT	Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı Avrupa
DG INTPA	Avrupa Komisyonu Avrupa Komisyonu	Çin Halk Bankası	Çin Halk Bankası
DG TRADE	Ticaret ve Ekonomik Güvenlik Genel Müdürlüğü Güvenliği Genel Müdürlüğü	RMB	Renminbi
DIHK	Alman Sanayi ve Ticaret Odası (<i>Deutsche Industrie- und Handelskammer</i>)	SIC	Uzay Bilgi Koridoru
DIW	Alman Ekonomi Araştırma Enstitüsü (<i>Alman Ekonomi Araştırma Enstitüsü</i>)	KOBİ	Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeler
DMA	Dijital Piyasalar Yasası	SPRIND	Federal Atılım İnovasyon Ajansı (<i>Bundesagentur für Sprunginnovationen</i>)
DSR	Dijital İpek Yolu	TRAN	Ulaştırma ve Turizm Komitesi
ECB	Avrupa Merkez Bankası	TSMC	Tayvan Yarınletken Üretim Şirketi
e-CNY	Dijital Yuan	TTC	Ticaret ve Teknoloji Konseyi
ECOFIN	Ekonomi ve Maliye Konseyi	BM	Birleşmiş Milletler
ECON	Ekonomi ve Para Politikası Komisyonu	ABD	Amerika Birleşik Devletleri
Avrupa Dış Eylem Servisi	Avrupa Dış Eylem Servisi	USDA	Amerika Birleşik Devletleri Tarım Bakanlığı
EMPL	İstihdam ve Sosyal İşler Komitesi	WHO	Dünya Sağlık Örgütü
ESG	Çevre, Sosyal ve Yönetişim	DTÖ	Dünya Ticaret Örgütü
		ZTE	Zhong Xing Telekomünikasyon Ekipmanları Şirketi

Yazarlar

Dr. Michael Bayerlein

Sağlık Politikası Bilimcisi
Küresel Sağlık Politikası Laboratuvarı (GHPL), Charité Küresel Sağlık Merkezi, Charité Universitätsmedizin Berlin

Dr. habil. Annegret Bendiek

AB / Avrupa Araştırma Bölümü Kıdemli Araştırmacısı

Dorothee Falkenberg

SWP Brüksel Ofisi Program Yöneticisi

Dr. Nadine Godehardt

SWP Brüksel Ofisi Asya Araştırma Bölümü Kıdemli Araştırmacısı

Rocco Görhardt

Göteborg Üniversitesi Avrupa Çalışmaları Yüksek Lisans öğrencisi, Amerika Araştırma Bölümü Araştırma Asistanı

Dr. Armin Haas

Emmy Noether Araştırma Grubu'nda Araştırmacı, Berlin Küresel İklim Forumu'nda (GCF) Büyük Ölçekli Dönüşümlerin Finansmanının Politik Ekonomisi

Dr. Hanns Günther Hilpert

Asya Araştırma Bölümü Misafir Araştırmacısı (Haziran 2025'e kadar Ekonomik ve Teknolojik Dönüşümler tematik çalışma grubunun eş başkanı)

Moritz Kapff

Emmy Noether Araştırma Grubu Üyesi
Berlin Küresel İklim Forumu'nda (GCF) Büyük Ölçekli Dönüşümlerin Finansmanının Politik Ekonomisi

Dr. Sascha Lohmann

Amerika Araştırma Bölümü Kıdemli Araştırmacısı (Ekonomik ve Teknolojik Dönüşümler tematik çalışma grubunun eş başkanı)

Prof. Dr. Hanns W. Maull

SWP'de Misafir Kıdemli Araştırmacı

Dr. Melanie Müller

Afrika ve Orta Doğu Araştırma Bölümü Başkan Yardımcısı (Sistemik Rekabet Bağlamında İşbirliği tematik çalışma grubu eş başkanı)

Dr. Steffen Murau

Emmy Noether Araştırma Grubu Başkanı
Berlin Küresel İklim Forumu'nda (GCF) Büyük Ölçekli Dönüşümlerin Finansmanının Politik Ekonomisi

Dr. Jacopo Maria Pepe

Küresel Sorunlar Araştırma Bölümü Araştırmacısı

Dr. Christian Pfeiffer

Zimmer Biomet EMEA Hükümet İlişkileri Müdürü; Zukunft-Fabrik.2050 Direktör Yardımcısı

Dr. agr. Bettina Rudloff

AB / Avrupa Araştırma Bölümü Kıdemli Uzmanı (Temmuz 2025'ten bu yana "Ekonomik ve Teknolojik Dönüşümler" tematik çalışma grubunun eş başkanı)

Dr. Tobias Scholz

Asya Araştırma Bölümü Uzmanı

Dr. Angela Stanzel

Asya Araştırma Bölümü Kıdemli Araştırmacısı

Prof. Dr. iur. Dr. h. c. Peter-Tobias Stoll

2025 Temmuzuna kadar Küresel Sorunlar Araştırma Bölümü Misafir Araştırmacısı ve Georg August Üniversitesi Göttingen'de Kamu Hukuku ve Uluslararası Hukuk (Uluslararası Ekonomi Hukuku) Profesörü

Juliana Süß

Uluslararası Güvenlik Araştırma Bölümü Araştırmacısı

Dr. oec. Pawel Tokarski

AB / Avrupa Araştırma Bölümü Kıdemli Araştırmacısı

Dr. Pedro Alejandro Villarreal Lizárraga

Küresel Sorunlar Araştırma Bölümü Misafir Araştırmacısı

Dr. Daniel Voelsen

Küresel Sorunlar Araştırma Bölümü Başkanı ve Siber Güvenlik ve Dijital Politika Araştırma Grubu Koordinasyon Başkanı

